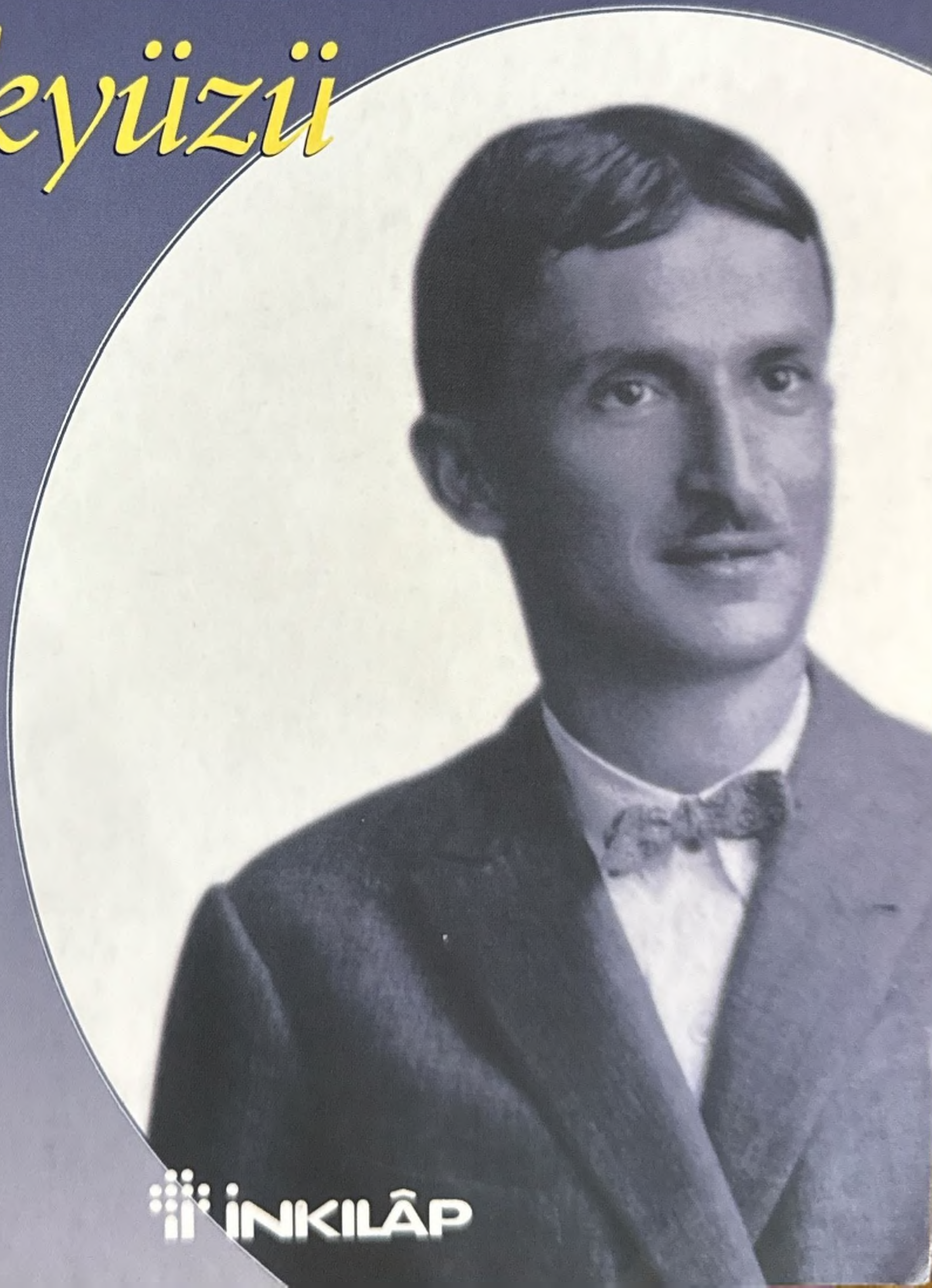
REŞAT NURİ GÜNTEKİN

BÜTÜN ESERLERİ 13

Gökyüzü

TÜRK KLASİKLERİ

İNKILÂP

GÖKYÜZÜ'nü okurken, bir ömrün upuzun dramını ürpererek izleyecek ve okuduklarınızdan önemli hayat dersleri çıkaracaksınız. Birçok şeyi yaşayamadan, birçok düşü gerçekleştiremeden yaşlanan insanların o hüzünlü dünyasında dolaşıp sarsılacaksınız. Yoğun bir sevgi serüveninin dile getirildiği bu kitabı unutamayacaksınız.

1889'da İstanbul'da doğdu. Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Liselerde öğretmenlik, müdürlük, Millî Eğitim Müfettişliği, Paris Kültür Ataşeliği yaptı. UNESCO'da Türkiye'yi temsil etti. Romanları, hikâyeleri, tiyatro eserlerinin yanı sıra çeşitli çevirileri de vardır.

ISBN 978-975-10-0329-4
9 789751 003294

GÖKYÜZÜ

Gökyüzü / *Reşat Nuri Güntekin*

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 44066

Dizgi Meline Pamukçuoğlu
Kapak Ümit Kıvanç

ISBN: 978-975-10-0329-4

20 21 22 23 25 24 23 22
İstanbul, 2020

Baskı ve Cilt
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

REŞAT NURİ GÜNTEKİN DİZİSİ: 13

GÖKYÜZÜ

ROMAN

Yazan:
Reşat Nuri GÜNTEKİN

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'in ESERLERİ

Çalıkuşu
Dudaktan Kalbe
Akşam Güneşi
Acımak
Damga
Kızılcık Dalları
Eski Hastalık
Miskinler Tekkesi
Anadolu Notları I-II
Yaprak Dökümü
Ateş Gecesi
Bir Kadın Düşmanı
Gökyüzü
Değirmen
Yeşil Gece
Olağan İşler
Gizli El
Harabelerin Çiçeği
Sönmüş Yıldızlar
Tanrı Misafiri
Kan Davası
Kavak Yelleri
Leylâ ile Mecnun
Son Sığınak

Piyesleri

Hançer
Hülleci
Çalıkuşu (N.Cumalı)
Bir Köy Öğretmeni
Balıkesir Muhasebecisi
Eski Şarkı
Tanrı Dağı Ziyafeti
Yaprak Dökümü

Tercümeleri

Hz.Muhammed'in Hayatı
(Emil Dergmenheim'den)
Kahramanlar (Carlyl)
Don Kişot
(Cervantes)
Yabancı
Atlı Adam
Bir Fakir Delikanlı
La Dam O Kamelya
(A. Dumas Fils)
Evham
Hakikat (Emil Zola)
İtiraflar (J.J. Rousseau)

BİRİNCİ KISIM

I

1931 yazının ilk haftasındaydı.

Bir akşamüstü sütkardeşim Raşit çocuğun Fatih Çarşambası'ndaki evine uğramıştım.

Raşit çocuk dediğime bakıp da onu sahici çocuk zannetmemeli. Bu, ona ailece takılmış bir addır. Kendisi tam altmış yaşındadır. Sütkardeşim oluşuna göre aşağı yukarı benim yaşım.

Raşit çocuk Denizyolları vapurlarından birinde kaptandı. Son günlerde tekaüt olduğunu haber almıştım.

Tekaütlük, hayatta düğünler, doğumlar, ölümler cinsinden ehemmiyetli bir gündür. Tekaüt olanı da, sünnet olanlar, evlenenler yahut bir kimsesi ölenler gibi mutlaka bir kere yoklayarak gönlünü almak lâzımdır. Yalnız insan onlara, "Gözün aydın" mı, yoksa "geçmiş olsun" mu diyeceğini pek kestiremiyor.

Ben, Raşit çocuğa bu manaların ikisine de gelecek bir tavırla "İnşallah hakkında hayırlı olmuştur Raşit çocuk" dedim. Sütkardeşim, görünüşte pek memnundu. Kutu gibi dört odalı bir evi, otuz dört lira tekaüt aylığı, bundan başka bankada da iki bin lira kadar nakit parası vardı.

"—Bereket versin son zamanlarda üzerimden çocuk

gailesi de kalktı, diyordu. Oğlan, benim gemide çarkçı... Biz, şimdi yenge ile bir Köroğlu, bir Ayvaz... Yengeyi bilirsin... Eline bir lira ver, pazara gönder, sana bir haftalık masraf düzsün... Otuz dört lira tekaüt aylığı bizim canımızı alır... Artık sayenizde çubuğumu yakıp yan geleceğim. Kırk sene bu... Dile kolay... Denize bu kadar zaman gemiler dayanmıyor, değil ki vücut..."

Raşit çocuk, hakikaten kırk senedir denizde yaşıyordu. Altı sene askerliğini Çanakkale'de, Hıfzırahman zırhlısında geçirmişti.

Bu altı sene içinde makine yağlamak, direğe çıkmak, halat ipi atmak, dalgalı havalarda sallanmadan güvertede dolaşmaktan başka bir zanaat elde edemediği için tezkeresini aldıktan sonra da Hacı Davut vapurlarından birine girmiş, derece derece ilerleyerek kaptanlığa kadar çıkmıştı. Son senelerde Karadeniz'e işleyen küçük bir vapurda çalışıyordu.

Raşit çocuk, beni görünce pek sevinmişti. Uzun dualardan sonra bana denizcilik hayatını anlatmaya başladı.

Söylediklerinin çoğu manasız vakalardı. Büyük muharebede Zonguldak'tan kömür getirirken gemisinin Moskoflar tarafından topa tutulması gibi ehemmiyetli olanları da zaten evvelden biliyordum. Fakat bunlar yüz akıyla sonuna ermiş bir meslek hayatının tesellileri olduğu için sabırla, hürmetle dinlemek lâzımdı.

Raşit çocuk her hikâyenin sonunda: "Biz, işte böyle şeyler gördük, geçirdik. Denizin çok cilvelerini tattık küçük bey..." diyordu.

Bu küçük bey de tabiî ben... Altmış yaşında bir adamın güz yaprakları gibi suyu çekilmiş, türlü damarlar, kırışıklıklar, pıhtılar, kızıltılarla bezenmiş yüzüne ne kadar yakışan bir ad... Bereket versin onu artık Raşit çocuktan başka bilen ve tekrar eden kalmamıştır.

Raşit çocuk, emektar hizmetçimiz ve sütannemin

oğluydu. Birbirimizden birkaç ay ara ile doğmuş, on yaşına kadar bir evde büyümüştük.

Bir hizmetçi çocuğuyla arkadaşlık etmem ailemin kibirine dokunmuş olmalı ki, onun, beni adımla çağırmasına razı olmamışlar, zorla küçükbey dedirtmişlerdi.

Raşit çocukla oynadığım günler, benim en güzel günlerimdir. Sütninem, bilmem neden ona on yaşına kadar mavi şalvar giydirmişti. Çocukluğumun hiçbir hatırası bende onun bu mavi şalvarı kadar canlı ve renkli kalmamıştır.

Raşit çocuk, bir aralık bana evinin bahçesinden dut toplamaya gitmişti.

Huriye yengeye:

— Tekaütlük senin için de iyi oldu, dedim, ömrünüz hep ayrılıkla geçiyordu.

Yenge, açıksözlü, saf bir kadıncağızdır. Kıştan kalan ateşsiz mangalı —el alışkanlığı neticesi— birkaç kere karıştırdıktan sonra şüphe ve korku ile başını salladı:

— Doğrusunu istersen pek de iyi olmadı beyefendi, dedi. Çok kavga ediyoruz... Siz onun "memnunum" dediğine bakmayın... Denizi unutamıyor... Vara, yoğa kızıyor.. Bir sabır, iki sabır... Ben de melek değilim ya... Haydi bir gürültüdür kopuyor... İkide bir Samatya'da deniz kenarına iner. Benden azbuçuk yüz bulsa evi satıp deniz kıyısında ev almaya kalkacak... Geçen gün kiremitleri aktarmak için dama çıkmıştı. Aşağı inince ne dese beğenirsiniz? "Yahu, bizim damdan deniz görünüyormuş. Bir, iki yüz lirayı gözden çıkarsak da yukarıyá bir odacık yapsak" demez mi? Anlıyorsunuz ya, aklı sıra oradan denizi seyredecek... Ölümlük, dirimlik beş on liramız var, onu da yiyecek.. Sonra sen sağ, ben selâmet... Bir tersleyiş tersledim. Neyse sindi.

Ben, gülerek:

— Yapmasaydın yenge, dedim. Tekaütler biraz titiz olurlar. Kusurlarına bakmamalı...

Huriye yengenin de yüzü güldü. Raşit çocuğa karşı tuttuğu politikadan emin bir tavırla:

— Arasıra öyle yapmazsan olmaz... dedi. Sonra başa çıkamam. Vallahi erkekler tekaüt olunca çocuğa dönüyorlar beyefendi...

Yenge, iyi dikkat etmişti. Tekaütlük, birçok kimseler için hakikaten bir ikinci çocukluk oluyordu.

Zavallı Raşit çocuk, yavaş yavaş oyuncaklarını bile tedarike başlamıştı. Bahçesinde ispinoz, florya tutmak için hazırladığı ökse takımı rafta duruyordu. Daha başka raflarda küçük boya çanakları, çekiç, testere, tahta, cam, teneke parçaları... Pencerenin üstünde birkaç sabun kalıbı yanında tenekeden kesilmiş kırmızıya boyanmış bir horoz...

— Yenge hanım, bu ne? dedim.

— Bacanın tepesine takacakmış da rüzgârın nereden estiğini anlayacakmış... Onu keseyim derken makasın da ağzını bozmuş... Bir kavga da onun için ettik... Dedim ya, sağ olsun, çocuğa döndü.

Raşit çocuğun elinde dut tabağıyla odaya girdiğini görerek lakırdıyı değiştirdik.

Biz, konuşa konuşa dutları yerken ortalık da kararmıştı. Huriye yenge, perdeleri indirdi. Şerefime konsolun üstündeki kırmızı fanuslu gelinlik lambasını yakmaya hazırlandı. Ben: "Artık gece oldu. Bana izin." diye ayağa kalktım. Karı koca dualar, senalarla beni aşağıya indirdiler. Yatalak bir hasta ile konuşur gibi tekrar geleceğimi vaat ederek sokağa çıktım.

II

Dışarıda daha bir parça güneş vardı. Evdeki karanlığın, basık tavanlardan, kafesli dar pencerelerden, belki biraz da Raşit çocuğun tekaütlüğünden ileri geldiğini o zaman farkettim.

Evvelâ otomobil bulmak için caddeye doğru yürüyordum. Sonra, birdenbire fikrimi değiştirdim. Haliç'e doğru inen dar sokaklara saptım. Yolu bilmiyordum. Fakat Unkapanı Köprüsü'nü nasıl olsa bulurdum. Oradan ötesi de kolay...

Bu mahallelerde gece şimdiden başlamıştı. Bir ihtiyar dudu, kapısının önünde kokuta kokuta palamut kızartıyor, bir çocuk, elinde ikide bir yerdeki çirkef sularına düşürüp aldığı bir ekmekle fırından dönüyor, bir küçük kız pencereden:

"Resmiye... Çabuk gel... Babam kafa getirdi... Yemek yiyeceğiz" diye bağırıyordu.

Gittikçe darlaşan dolambaçlı sokaklardan, ağır ağır iniyordum. Kafam manasız bir inatla mütemadiyen Raşit çocuğun tekaütlüğünü düşünüyordu. Biraz sonra farkettim ki ben de bu gittikçe daralan sokaklar gibi birtakım karanlık ve dolambaçlı düşünceler âlemine giriyorum.

Aklımda kaldığına göre, Raşit çocukla aramızda ancak iki üç aylık bir fark var. Hatta o da galiba benim aleyhime. Şu halde ben de onunla beraber tekaütlük yaşına girdim, hükmen çürüklüğe atıldım demek... İyi amma, kırk sene çalıştı, şöyle böyle birtakım işler gördü. Biraz evvel gençliğine ait vakaları hatırlamaya çalışırken uçsuz bucaksız bir engine bakar gibi gözlerini büzüyordu. Ya ben?

Benim en uzak hatıram daha dün olmuş gibi... Hatta bunlara hatıra demek bile doğru değil. Bir vaka insana zevk, azap, korku, ümit, hasılı iyi, yahut kötü bir heyecan veren şeydir. Onun hatıra olması için bu heyecanlardan temizlenip ayrılması bir mücerret fikir, bir ölü manzara halini alması lâzım gelir. Halbuki benim hatıra dediğim şeylerin bir, iki gün evvel çektirilmiş bir dişin yeri gibi daha sızısı tamamiyle geçmedi. Başlanmış birçok işlerim vardı. Hepsi olduğu yerde duruyor.

Okumayı tasarladığım, hatta alıp kütüphaneme koyduğum kitaplar vardı, hâlâ bekliyor. O halde ben, bu kırk seneyi ne yaptım, nasıl rüzgâra savurdum?

Raşit çocuğun uçsuz bucaksız enginine bedel benim avuç içi kadar bir yerim var. Aynı bir noktaya dürbünün iki ayrı ucundan bakan bir insan gibi birimizin erişilmez uzaklarda gördüğünü öbürümüz yapyakın görüyor.

Bu, neden böyle oldu?

Raşit çocuk, bana nispetle çok basit bir insan. Fakat muhakkak ki sebep sade bu değil. O, hayatta muayyen bir iş gördüğüne kani. Senelerce memleketten memlekete yük ve insan taşımış... Birçok fırtınalar görmüş, kazalara uğramış... Kaç defa ölümle yüz yüze geldikten sonra, "Allahın inayeti, kendisinin gayretiyle" postu kurtarmaya muvaffak olmuş... Onun "işlerim, hizmetlerim" diye övündüğü şeylerin bir kısmı insanı gülümsetecek saf, çocukça şeyler. Fakat ne olursa olsun bunlar onun hayatına bir mana veriyor. Hasılı, Raşit çocuğun anlatılacak bir mazisi var! Benim bir şeyim yok.

Evet, bu akşam ben de Raşit çocuk gibi bir tekaüdüm. Yalnız hangi işin, hangi hayatın tekaüdü! İşte o, belli değil.

III

Eğri büğrü sokaklarda kaybolduğumu sandığım bir dakikada birdenbire güzel bir meydana çıkıverdim. Burada gündüz yeniden başlıyordu. Bir setin üstünde çarpık barakasıyla, kocaman bir çınarın altına atılmış üç, beş arkalıksız hasır iskemlesiyle bir meydan kahvesi...

Ezan vakti olduğu için burada ak sakallı bir kahveciden başka kimse görünmüyordu.

Unkapanı yolunu sordum. Aşağı sokak başlarından birini gösterdikten sonra:

— Daha epeyce gideceksin... İstersen bir kahve pişirivereyim de bir parça dinlen, dedi.

Bozkır kaldırımlar, beni iyice yormuştu. İskemleden birine oturdum. Yanımdaki kırık taşa bakılırsa burası bir eski namazgâhtı. Aşağıdaki alçak evlerin üstünden Haliç'in bir parçası görünüyordu. Akşam kızıllığı hâlâ denizden çekilmemişti. Fakat ne bu manzara, ne karşıki çeşme başındaki kavga ve teneke gürültüleri beni düşüncelerimden ayıramıyordu.

Raşit çocuk askere gittiği zaman ben, Tıbbiye talebesi idim. Fakat ne talebe!

Yüksek bir doktor olmak, birçok insanı ölümden kurtarmak, hatta Avrupa'yı şaşırtacak keşifler, icatlar yapmak bana pek küçük görünüyordu. Benim gibi dünyaya nadir gelen bir insan, böyle küçük şeylerle nasıl doyardı? Meselâ memlekette idare bozuktu; hürriyet yoktu; zalim padişah, millete etmediğini bırakmıyordu. Avrupa'ya karşı iki paralık itibarımız kalmıştı. Bu işleri ben düzeltmezsem kim düzeltecekti? Herhalde programımda bu meselelere de ehemmiyetlice bir yer vermeliydim. Bundan başka dünya kurulalıdan beri halledilmemiş birtakım büyük davalar, muammalar vardı: Allah, din, ruh, cennet, cehennem ve saire davaları... Bunlar, yalnız zihinleri karıştırmak, insanları ümit, tereddüt, korku gibi yıpratıcı duygular içinde kıvrandırmakla kalmıyorlar, milletleri, kıtaları birbirine düşürüyor, boğazlatıyorlardı. Demek ki, ben, müspet bilginin son basamağına çıktıktan sonra oradan metafizik ve meçhul âlemine doğru bir uçuş hareketi yapmalı, yeryüzüne bu işler hakkında kati bir haber getirmeliydim: İşte o vakit kendime çizdiğim hayat programı!...

Mektepte bir yandan Testü'nün teşrihini, Gano'nun

fiziğini ezberlemekten, öbür yandan karmakarışık bir surette Volter'i, Ogüst Kont'u, o zamanın piyasasında büyük sürümü olan Bühner'i anladım sanarak okuyordum. Namık Kemal'den Bibliotheque Socialiste'in küçük kırmızı propaganda kitaplarına kadar birçok yasak kitaplar da caba...

Babam, ben sekiz yaşında iken ölmüştü. Annemi ise hiç tanımam.

Ben, amcamın Kıztaşı'ndaki konağında büyüdüm. Amcam, gün görmüş bir adamdı. Vaktiyle Abdülâziz'e mabeyincilik etmiş, sonra birkaç sene Mamuretülâziz valiliğinde bulunmuştu. Bahsettiğim tarihte Şûra-yı Devlet azasıydı. Amcamı sevmez değilim. Kendi halinde, sessiz sedasız, tatlı bir adamdı. Fakat küçük görürdüm. O zamanki fikrimce, istibdat idaresine hizmet etmiş bir memurun, temiz, değerli bir insan olmasına imkân yoktu. Ben, bir aralık gemi azıya almıştım. Cesaretten ziyade dünyanın kaç bucak olduğunu bilmemekten ileri gelen bir pervasızlıkla politikadan, dinden, türlü türlü tehlikeli şeylerden uluorta bahsettiğimi işittikçe amcam kâh nasihat eder, kâh beni azarlardı. Ben, bunu onun idraksizliğinden ve korkaklığından ileri geliyor zannederek istihfafla dudak bükerdim.

Gitgide işi öyle azıttım ki nihayet bir akşam beni mütalâahaneden müdür odasına çağırdılar. Biraz sonra kapalı bir arabada, yanımda bir kanun neferiyle Beşiktaş'taki Hasanpaşa karakolunu boyluyordum. Gidiş o gidiş...

Beni saraya kimin ne şekilde jurnal ettiğini ne o vakit, ne de sonradan öğrenemedim. Fakat mektepteki dolabımda tutulup karakola getirilen kitaplar, onların kenarına yazdığım ipsiz sapsız notlar beni en korkunç bir ihtilâlci tanıtmaya kâfi idi.

Hasanpaşa karakolunda son derece fena muamele gördüm.

Bu hatıralar, sonradan birçok defa övünmeme vesile teşkil etmiştir. Fakat bugün her şeyi olduğu gibi anlatmak ihtiyacında olduğum için itiraf edeceğim: Karakolda geçirdiğim günler hakikatte hayatımın en sıkıntılı, telâşlı ve zelil günleridir. Kahramanlığım bir sabun balonu gibi sönmüştü.

O birkaç günden sonra, hatta tutulduğum gecenin sabahı bana kabahatli bir bebek gibi ağlaya ağlaya tövbe ettirmek işten bile değildi ve böyle bir tövbeden sonra muhakkak dünyanın en usta, uysal bir adamı olacaktım. Fakat ne yazık ki hâkimin düşeni kaldırmaya, kırılanı tamire vakti yoktur; onun işi sadece suçluyu vurmaktır. Karakolda beni en pervasız bir ihtilâlci sanıyorlardı. Dolabımda tutulan kitaplara, onların kenarlarına kırmızı kalemle yazılmış notlara göre hakları da vardı.

O birkaç gün içinde uçan kuştan medet umdum. Korkak sandığım biçare amcam, beni bir kahraman gibi müdafaaya çalıştı; çalmadığı kapı bırakmadı. Fakat ok yaydan çıkmıştı. Böyle bir meselede bir kere kâğıda mürekkep damladı mı kimse bir şey yapamazdı.

Tevkifimin dokuzuncu günü beni birkaç Harbiye talebesiyle beraber bir asker vapuruna atarak Garp Trablusu'na gönderdiler.

IV

Trablus'ta dört sene kaldım. İlk seneki halimi ne siz sorun, ne ben söyleyeyim! Sürgün benim için ölüm gibi bir şey olmuştu. Hiç beklenmedik bir zamanda yediğim tokmağın sersemliği bir türlü gitmiyordu.

Ekseri muvazenesi bozuk, zayıf ruhlu insanlarda olduğu gibi bende de orta yoktur. Daima uçtan uca giderim. Nerede o birkaç ay evvel dünyayı dar görerek gökyüzüne saldırmaya kalkan çılgın çocuk, nerede bu

dünyaya küsmüş korkak, uyuşuk, bedbin insan karikatürü?... Bu güneş memleketinde uçsuz bucaksız bir tünele dalmış gibiyim. Önümde en ufak bir ümit ışığı görmüyor, ölünceye kadar bu karanlık içinde yaşayıp gideceğim sanıyordum.

Trablus'ta amcamın tanıdıklarından yerli bir Arap ailesine inmiştim. Aylarca dışarı çıkmadım; odamda sırtüstü yattım. Anadolu'nun bazı yerlerinde eski bir kocakarı itikadı vardır. Allah sinekleri Fatma anamız evde sıkılmasın, onları kovup eğlensin diye yaratmıştır derler. Fatma anamız gibi, ben de odamda aylarca biri kalkıp biri konan yaz sineklerini kovmakla eğlendim. Bir eğlencem de günde birkaç kere bahçemizdeki kuyudan su çekmeye gelen güzelce bir Arap kızını pencereden gözetlemekti.

Buradan kurtulmaktan o kadar ümidimi kesmiştim ki, bir aralık bu kızla evlenmeyi bile düşündüm.

Bereket versin Trablus'taki bizim sürgün hemşehrilere...

Trablus, o vakit sürgünler panayırı gibi bir yerdi. İlk zamanlarda memleketteki hürriyet kahramanı bolluğuna şaşıyordum. Fakat biraz sonra anladım ki bunların hepsi politika mahkûmu değildiler; aralarında İstanbul polisinin başa çıkamadığı birçok hırsızlar, serseriler, zorbalar da vardır. Böyleleri tezelden beri tercüme-i hal uyduruyorlar, kendilerini politika mahkûmları, hürriyet fedaileri arasına karıştırıyorlardı.

Mahpuslar gibi sürgünler de sınıf farkına pek aldırış etmeyen, birbirinin ayıbını yüzüne vurmak ihtiyacını o kadar duymayan geniş ruhlu, pişkin insanlardır. Bunun için sahici politika mahkûmları ötekilere yüz vermemezlik etmiyorlar, onların uydurma kahramanlık hatıralarını da yalan olduğunu bile bile dinliyorlardı.

Para sıkıntısı çekmiyordum. Öteki hemşehrilerin haline bakılırsa zengin bile sayılırdım. Annemden bana

epeyce mal, mülk kalmıştı. Amcam, İstanbul'da bunları gayet iyi idare ediyor, kiralarının bir kısmını muntazaman bana gönderiyordu.

Para kokusu hiçbir kokuya benzemez; çabuk duyulur.

Muhtaç hemşehrilerin bir kısmı etrafımda dolaşmaya, bana kur yapmaya başladılar. İsabet de oldu.

Onların teşvikiyle yavaş yavaş sokağa çıkmaya, insan içine girmeye başladım. İstanbul'dan ayrıldığım gün, amcam hasta idi. Buna ve belki de daha başka tehlikelere bakmayarak zavallı adam yatağından çıkmış, beni son bir defa görmek için vapura gelmişti. Ayrılacağımız sırada söylediği sözler hâlâ hatırımdadır: "Aman çocuğum, orada olsun ağzını pek tut. Bil ki orada İstanbul'dan çok hafiye vardır. Ne söylersen buraya, mabeyne yetiştirirler. Seni bir gün affettirmek için zayıf bir ümidim var. Fakat gene bir gevezelik edersen o kapı da kapanır."

Amcamın nasihatlerini bu sefer olsun tutmaya andım vardı. Trablus, ikinci sınıf bir sürgündü. Bir de daha hatırlılar için Fizan diye bir birinci sınıf vardı ki oraya gitmek kör kuyuya düşmek demekti.

İlk zamanlarda etliye, sütlüye karışmaya cesaret edemiyor, sade arkadaşları dinliyordum.

Evvelce de söylediğim gibi burada herkes politikacı idi. Üç, beş arkadaş bir araya toplandığı zaman mütemadiyen Abdülhamit aleyhine atılıp tutuluyor, herkes, doğru veyahut uydurma bir macera anlatarak övünüyordu.

Derken, yavaş yavaş benim de iştahım kabarmaya başladı. Bundan başka Hasanpaşa karakolu gibi arkadaşlar da muhalefetimin ciddiliğine inanmışlardı.

İki yabancı dil bilen, okumuş, kibar bir tıbbiye talebesi... Fazla olarak mabeyinde eli olan büyük bir adamın yeğeni... Böyle bir gencin buraya düşmesi için

mutlaka ciddi bir sebep olacaktı. Ben, tabii burada da Hasanpaşa karakolundaki gibi "vallahi kabahatim yoktur. Yaptığım bir cahillikten, zevzeklikten ibaretti." diyemem. Buna gençlik gururum mani... Hem bu kadar sıkıntı çektikten sonra benim de bir parça övünmeye hakkım yok mu? Sonra Abdülhamit'in haksız yere zulüm ettiği, hayatını, istikbalini kırdığı insanlardan biri de benim. "Padişahım çok yaşa!" çağıracak değilim ya... Elbette biraz söylenecektim.

Yalnız ara sıra transit olarak birkaç gün Trablus'ta kaldıktan sonra Fizan yolunu tutan yolcuları da gözden uzak tutmamak lâzımdı. Güzel bir usul bulmuştum. Bana niçin sürüldüğümü sordukları vakit esrarlı bir tavırla gülümser, ağır bir şeyler söylemeye hazırlanıyormuşum gibi yüzlerine bakar, sonra vazgeçerek: "Öyle icap etti... Hayattır bu..." gibi manasız lakırdılarla bahsi kapatırdım. Böylelikle ağzımdan suç diye tutulacak bir lâkırdı çıkmamış olurdu. Fakat arkadaşlarla da ehemmiyetli sırlarım varmış da nedense söylemek istemiyormuşum gibi bir şüphe uyandırırdım.

Bir zaman sonra arkadaşlardaki bu şüphe bana da geçti. Yani, İstanbul'da hakikaten politika yaptığıma ve rejimle ciddi surette uğraşmış bir adam olduğuma inanmaya başladım.

Trablus'ta gitgide canlanıyordum. Tünelin öbür ucunda tekrar ufak tefek ışıklar belirmişti. Sıhhatim, neşem, iştahım günden güne düzeliyor, yaşamanın tadını yeniden duymaya başlıyordum. Şimdi bana en lâzım olan şey, bizim bozulmuş programı tekrar yapmaktı: Doktorluk faslı bu programdan çoktan silinmişti. Bu vaziyette bir meslek tutmaya da imkân yoktu. Şu halde, çaresiz, politikacı olacaktım. Fakat öyle kara cahil ayak politikacısı değil, adamakıllı âlim bir politikacı...

O vakit politika ile mücerret ilmi birbiriyle gayet kolay uzlaşır şeyler sanıyordum.

Hasanpaşa karakolunun hatıraları eski kuvvetini kaybettiği için dilim de oldukça açılmıştı. Hele emniyet ettiğim birkaç uyanık arkadaşla bulunduğum zaman bülbül gibi ötüyordum. Avrupa'da Jön Türkler'in çıkardığı gazeteler muntazaman Trablus'a gelirdi. Bunları ağzının sıkılığına emniyet edilen birkaç bildik yanında yüksek sesle okumak, gece toplantılarında Abdülhamit'e sövüp saymak bana politikacılık, komitacılık gibi görünürdü. Cinci hocalar nasıl muska ile, dua ile cinleri kovarlarsa ben de lakırdı ile memleketten müstebitleri kovacağıma kaniydim.

Bir taraftan ilim işleri de politika ile atbaşı gidiyordu. Avrupa'dan yığınla kitap getirmiştim. Odam bir dershane gibiydi. Mektep programı şeklinde bir program yapmıştım. Riyaziye, fizik, kimya, tarih, felsefe, sosyoloji... Hepsi tamamdı. Bunları üşenmeden okuyor, not ediyor, hatta ezberliyor, böylelikle kendi kendimi yetiştirdiğime inanıyordum. Trablus'ta, Vahap isminde sürgün bir mühendis vardı. Elli yaşlarında, uyanık ve zeki bir adamdı. Bu Vahap, odama "Teşebbüs-i Şahsi Darülfünunu" diye bir ad takılmıştı. "Ne âlâ! Herkes ilmi mekteplerde mahdut kafalı hocalardan okur, sen doğrudan doğruya ehlinden; Aristo, Eflatun, Kant, Kont gibi birinci sınıf dâhilerden okuyorsun!" diye beni teşvik ederdi. Teşvik ederdi diyorum amma belki de alay ediyordu da ben farkında olmuyordum.

Hatta hiçbir işe yaramamış bir adam olmamda kafamı böyle harar doldurur gibi bin türlü karışık şeyle tıka basa doldurmanın da çok tesiri olduğuna hiç şüphe yok.

Üçüncü senenin sonuna doğru taşkınlığım gene son dereceye çıkmıştı. Yakında yeni bir belâya uğrayacağı-

ma hiç şüphe yoktu. Rastgele padişahın, rejimin aleyhinde atıp tutuyor, vilayette âdeta "Meşveret" gazetesinin acenteliğini yapıyordum. O kadar ki Trablus'taki arkadaşlarımdan bir kısmı âdeta benimle konuşmaktan çekinmeye başlamışlardı.

Üç aydan beri hasta yatan mühendis Vahap, bir gece beni evine çağırttı:

"— Çok ileriye gidiyorsun zannederim. Kulağıma bazı fena şeyler çalındı: Seni jurnal emişler. Vilâyet, hakkında tahkikat yapıyormuş. Aman, gözünü aç... Fizan'ı boylayacak gibi görünüyorsun." dedi.

İnsan, koşa koşa yokuştan inerken birdenbire aşağıdaki bir tehlikeyi görüp durayım der, duramaz; yolunu değiştiremez; tepine tepine inmekte devam eder. Vahap, bu korkunç havadisi verirken, ben de aynı haldeydim. Bir türlü kendimi tutamıyor: "Adam sende... Ne çıkar? Umurumda bile değil..." diye sinirli sinirli gülüyor:

"Kemend-i cangüdazı ejderi kahrolsa cellâdın..."

"Top olsa atılsa bağrıma arz..."

Diye Kemal'den beyitler okuyordum. Okuyordum amma o gece de sabaha kadar uyuyamadım. Gözümü yumup biraz geçer gibi oldum mu kendimi Hasanpaşa karakolunda görüyor, yatağın içinde boyumca fırlıyordum. Yarabbi, sen bilirsin!

Politika kahramanlığı, hürriyet mücadelesi hakkında o zaman ne güzel fikirlerim vardı. Sen, ağzına geleni söyleyeceksin. Kendinden, gerçek fedakârlıktan, vatan için ölmek saadetinden bahsedeceksin. Oturduğun yerde önüne geleni kesip biçeceksin. Buna karşı kimsenin sana ilişmeye hakkı olmayacak, bir kılına bile hata gelmeyecek...

Dört gün dehşetli bir korku içinde yaşadım. Beşinci günün akşamı evime döndüğüm zaman odamın kapısı kırılmış, birçok gizli kitap ve gazetelerimin yazıhanenin

gözündeki evrakım, tabancam ve bir miktar paramla beraber aşırılmış olduğunu gördüm. (Arada onu da söyleyeyim ki ilk geldiğim sene yanında yaşadığım Arap ailesini çoktan bırakmış, deniz kenarında başlıbaşına bir ev tutmuştum.) Hizmetçim o gün izinliydi; birkaç saat evvel eve dönünce o da şaşırıp kalmıştı. Neye uğradığımı Aksaraylı Halil isminde bir sürgün arkadaştan öğrendim. O gün ortalık kararırken eve iki sivil memur girmiş, odamı aramış ve ehemmiyetli gördüğü şeyleri alıp götürmüş. Aksaraylı Halil, bu adamların ellerinde iki büyük paketle evden çıktıklarını gözüyle görmüştü. Halil, gözü açık bir İstanbul çapkınıydı... Beşiktaş'ta bir hafiyeyi dövdüğü için buraya sürüldüğünü anlatırdı. Trablus'ta bellibaşlı bir iş tutamamıştı. Halil, vakti yerinde arkadaşların ayak işlerine bakardı; biz de onu elimizden geldiği kadar koruyorduk. Halil, bana evvela işi anlamak için polis karakoluna gitmemi tavsiye etti. Fakat sonra aklına bir şüphe geldi:

"— Amma gene bilmem beyefendi, dedi. İnsan hali bu! Ya muzır evrak filan var da onları almaya geldilerse ayağınızla kapana kısılmış olursunuz... Ehemmiyetli bir şeyinizi almamışlarsa hiç arkasını aramazsanız daha iyi olur."

— Sen git, yat bakalım, yarın olsun da bir çaresine bakarız, diye Halil'i savdım.

Vahap, bana tehlikeyi bir hafta evvel haber verdiği halde ne diye Meşveret'leri, gizli kitapları ve notları yok etmemiş, yahut daha emin bir yere kaldırmamıştım! Hele el yazımla yazılmış notlardaki bazı satırları düşündükçe saçlarımın dibi buz gibi bir terle ıslanıyordu.

Bunların hepsi polisin elindeydi. Yarın sabah beni yakalayacaklar ve doğruca Fizan'a göndereceklerdi. Hatta yarın sabahı da beklemeyeceklerdi. Şimdiden evimin abluka altında olmadığı ne malûm?

Karakola ve Fizan'a gitmemek için bir tek çare vardı: Paris'te Jön Türkler'in yanına kaçmak. Bunu zaten senelerden beri kuruyor, fakat bir türlü kati kararımı veremiyordum. Demek kısmet bu gece imiş!

Bereket versin Avrupa'ya nasıl kaçılacağını daha evvel uzun uzadıya düşünmüştüm. Hazırlığım olmasaydı bu gece bu şaşkınlıkla bu işi de beceremeyecektim. Eşya filân düşünülecek zaman değildi. Koluma pardösümden başka bir şey almadan yavaşça kapıdan çıktım, karanlığı gözetleye gözetleye Fransız ceneral konsolosluğunun yolunu tuttum. İki gün sonra hürriyet kahramanı, bir tetkik seyahatinden dönen üç İsviçreli mühendisle beraber vapura biniyordu.

İtiraf güç olacak ama bu kısmı tamamlamak için bir şey daha anlatmaya mecburum.

Sonradan öğrendiğime göre evimde yapılan araştırmanın hakikati şu imiş:

Serseri Halil, parasız kalmış, o gün evde kimsenin bulunmamasını fırsat bilerek bahçe duvarından atlamış, paramı, tabancamı, kitaplarımı çalmış. Beni korkutarak ağzımı kapamak için de bu polis hikâyesini uydurmuş. Hülâsa, genç ve âlim politikacı ümmi bir külhanbeyinin parmağında oynamıştı.

Öyle akla gelir ki zavallı Vahap'ın, benim mabeyne jurnal edildiğimi söylemesi de yalandı. Fakat sırf başka maksatla, fazla taşkınlığıma mani olmak maksadıyla uydurulmuş bir dost yalanı...

Vahap'ı bir daha görmek nasip olmadığı için bunu kendisine soramadım.

V

O vakit İstanbul'dan kaçan hemşehriler yangından kaçar gibi bir haldeydiler. Birçoğu komite merkezini imaret gibi kurulu düzen bir şey sanıyor, "Bir kere ne

yapıp yapıp Paris'i tutarsak ötesi kolay" diye düşünüyorlardı.

Zavallı Ahmet Rıza, iş bulma idaresi müdürlerine dönmüştü. İstanbul'dan yeni bir hemşehri geldiğini, komitenin yeni bir aza ile zenginlendiğini duyduğu vakit ilk sözü: "Aman geçineceği var mı?" oluyordu.

Ben, Trablus'ta olduğu gibi Paris'te de hiç para sıkıntısı çekmedim. Amcam ölmeden evvel bana son iyiliğini etmiş, Galata'daki hanı satarak parasını benim namıma Osmanlı Bankası'na yatırmıştı.

Meşrutiyet'ten sonra İstanbul gazetelerinden birinde "Paris'te gurbet ve mihnet seneleri" başlıklı bir seri makalem çıkmıştır. Bu gurbet ve mihnet hakikatte Felemenk peyniri içinde çile dolduran meşhur sıçanın gurbet ve mihnetinden pek farklı değildir.

Bir vatan mücadelesinde de olsa zenginin hatırı başka türlü sayılıyor. Paris'teki hemşehriler bana büyük bir sevgi ve emniyetle kucaklarını açmışlardı. Ansiklopedik bilgilerim, taşkın cerbezem daha ilk günde Mahmut Paşa ile Ahmet Rıza'nın gözlerini kamaştırmıştı.

Paris'te benim için tutulacak iki yol vardı. Arkadaşlarla beraber politika hayatına atılmak, yahut da doktorluk tahsilime dört sene evvel bıraktığım yerden başlamak. Galiba bu ikincisi daha iyi olacaktı. Fakat yaş yirmi beş; vatan benden hizmet bekliyor. Bende o zaman lakırdı ile, yazı ile vatan kurtulacağına sarsılmaz bir iman var. Arkadaşlardan birçoğu ara sıra kendilerine verdiğim ziyafetlerde meşrutiyet ilan edilir edilmez benim için ilk rütbenin nazırlık olacağını söylüyorlar. Düşündüklerimi, söylediklerimi yapmaya başladığım zaman memleket birdenbire güllük, gülistanlık olacak.

Harap yurt benden bu kadar büyük işler beklerken benim kendi kendimi kliniklere, laboratuvarlara kapayıp sessiz sedasız bir mektep çocuğu hayatı geçirmeye hakkım var mı?

Maksat bilimse burada istediğini öğrenmek için mektebe yazılmaya da hacet yok. Her köşeden bir çeşme suyu kadar bol ve ucuz ilim akıyor. Zeki bir insan, günde birkaç saat Sorbon'a ve büyük adamların ötede beride verdikleri serbest derslere, konferanslara gitse üç beş sene içinde sayılı âlimler sırasına geçebilir.

Kayığa binen ihtiyarın; "Ne âlâ! İnsan, hem oturuyor, hem gidiyor" demesi gibi hem memlekete hizmet et, hem kendine...

Burada da Trablus'takine benzer bir program yapmıştım. Zamanımın büyük bir kısmını meşhur tarih, sosyoloji, edebiyat âlimlerinin kurslarını, konferanslarını dinlemekle geçiriyor, bitip tükenmez notlar alıyor, kitaplar okuyor, kafamdaki kargaşalığı artırdıkça artırıyordum.

Gençlik ne güzel şeydir. Meselâ, Sorel'in yahut Tarde'nin bir dersini olduğu gibi hatırlayıp anlattığım zaman kendimi onlara yaklaşmış sanıyordum. "Madem ki onlar gibi düşünüyorum. Demek ki onlar derecesinde olmasam bile onlara yakınım!" yolunda bir kuruntu...

Ders ve tetebbu saatleri dışında kalan bütün zamanlarım komite işlerine verilmişti: Münakaşa, kavga, konferans, Şûra-yı Ümmet'e makaleler, hatta utanarak söyleyeceğim, şiirler, Kemal ağzıyla yazılmış ateş, kan, yıldırım şiirleri!...

Bunlardan başka, bir de "Neler yapmalıyız?" diye bir kitap yazmaya başlamıştım. Bu, hâlâ bitmemiş kitabın bazı yaprakları kütüphanemde durur. Nevini de hâlâ tayin etmiş değilim. Fakat içinde tarih, felsefe, sosyoloji, edebiyat, her şey vardı.

Geçenlerde bir kitap ararken gene o kâğıtlar elime geçti. Birkaç sayfasını okudum ve acıdım. Memleket bir balmumundan heykeller atölyesi olmalıymış. Ben de elime bir kitapla içerisine girerek bildiğim gibi işlemeli imişim. Ne emsalsiz bir insan cemiyeti meydana

getirecekmişim!

Yalnız, bu kitabın iyi bir tarafı vardır ki inkâr edersem kendime karşı haksızlık olur. Bunu anlatayım:

Ahmet Rıza ve arkadaşlarıyla benim aramda uzlaşmış bir ihtilâf vardı. Onlar oportünistti. Aralarındaki kafa farklarına göre başka türlü olmalarına da imkân yoktur. Onlar Şûra-yi Ümmet'in başına "Ve emrühüm şûrâ" hadisini yazmışlar, gazeteyi "Sancak-ı Şerif"e çevirmişlerdi.

Ben dinsizdim. "Neler yapmalıyız"ı yazarken model olarak yalnız laik Fransa'yı alıyordum. Peygamber bandırasını açarak memlekete girmeyi, hükümet kuvvetinin yarıdan fazlasını gene Şeyhislâm'ın eline bırakmayı, eskisi gibi hacısına, hocasına ayrı ayrı kavuk sallamayı, doğru bulmuyordum. Hatta bunu halka karşı bir samimiyetsizlik, ilk bir aldatma sayıyordum.

İnkılâp yap; memlekette yeni bir idare ilân et. Sonra en küçük bir ilerleme adımı atacağın zaman, "Şeyhislâm'ı acaba nasıl kandırsak?", "Softalar acaba ne derler?" diye düşün. Mesela tiyatroya bir Müslüman kadını çıkaracağın vakit "zaman-ı saadette kadınlar hutbeler iradederlerdi. Şimdiki zamanın hutbesi tiyatrodur. Demek ki kadınların sahneye çıkması Müslümanlık esaslarına münafi değildir" yolunda aşağılık teviller uydurmaya mecbur ol. Medreseler, imaretler işlesin. Sözümona yeni mekteplerde çocuklar Havva Anamızın Hazret-i Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını, yeryüzünde ilk gemiyi Nuh Peygamber'in yaptığını öğrensinler. En sade bir fen meselesinden büyük bir suç işler gibi korka korka bahset! Buna inkılâp değil, maskaralık, adam aldatma derler.

Damat Mahmut Paşa, Paris'te öldüğü zaman mezarında nutuk verdirmemişler, arkadaşlardan biri de bunun yerine bir "Yasin" okuyuvermişti. Robespiyer'lerin, Danton'ların memleketinde bir inkılâp liderinin başın-

da "Yasin"... Bu, bana insanı kudurtacak bir mantıksızlık gibi geliyordu.

Arkadaşlar bana: "Dur bakalım, hele bir kere sağ salim memlekete ayak atalım. İdareyi ele alalım. Senin dediğin şeylere de elbette sıra gelecek" deselerdi belki lakırdı anlardım. Fakat onlar yanlış bir yola sapmışlardı; beni ilim diliyle kandırmaya çalışıyorlar, lakin bilgi dağarcıkları benimkinden çok daha hafif olduğu için, daima alt oluyorlardı.

Bu noktalarda en çok Abdullah Cevdet'le anlaşıyordum. O da benim gibi her telden çalan bol ve karışık malumatlı, ilme ve nazariyeye çok inanmış bir ate idi.

Ahmet Rıza'ya gelince, o, beni daima beğenmiş ve tutmuş bir insandır. Ondan gördüğüm tek fenalık değerimden fazla kıymet vererek beni şımartmış olmasıdır.

VI

Nihayet Meşrutiyet.. On bir yıl kadar ayrılıktan sonra memlekete dönüş... İstanbul, karşıdan görününce kendi kendime: "Ayrılık uzun sürdü ama değdi. Hele şükür, seni kurtardık!" diyorum. Fakat böyle işlerde de gecikmeye gelmiyor. Biz, Paris'ten gelinceye kadar İstanbul'da başka kurtarıcılar türemiş; bütün sokak başları tutulmuş... Nutuklar, çalgılar, renk renk gazeteler bir kör döyüşüdür gidiyor.

Düne kadar köşelerinde yan gelip oturmuş birtakım kimseler birkaç gün içinde kendilerine birer tercüme-i hal uydurmuşlar, bahçelerde "Zûr-i bazumuzla aldık biz bu hürriyeti!" diye bar bar bağırıyorlar. Bize de arasıra "Hoş geldiniz. Gazanız mübarek olsun!" diyenler var amma kâfi değil.

On beş gün geçmeden bende için için mayalanma alâmetleri başgösterdi. Arkadaşlara: "Bu ne hal? Tefi biz çaldık, parsayı başkaları topluyor... Hani memleke-

te girer girmez idareyi ele alacaktık, şöyle yapacaktık, böyle yapacaktık!" diyorum. Fakat kulak asan kim?

İlk zamanlarda en çok kızdığım adam Ahmet Rıza idi. İttihatçılar onu karagöz göstermeliği gibi perdenin ortasına oturtmuşlar, bütün kuvveti kendi ellerine almışlardı.

Gezdiğim, yürüdüğüm yerde "şef bizi göz göre göre sattı, inkılâbı dejenere ettik" diye ateş püskürüyordum.

İlk önce patlak veren bu hoşnutsuzluk, yavaş yavaş başka yerlerde de görünmeye başlamıştı. Prens Sabahattin, gürültülü bir şekilde arkadaşlarından ayrılarak "Ahrar" fırkasını kurdu. Daha sonra İttihatçılara karşı Vahdettin'in yeşil bayrağına kadar renk renk bayraklar açıldı. Ben, kendi fırkamdan hoşnut değildim. Fakat başka bir fırkaya girmeye de bir türlü kendimi razı edemiyordum. Sebebi şu ki, benim beğenebileceğim fırka yeryüzünde daha kurulmamıştı; kıyamete kadar da kurulmasına imkân yoktu. Benim fırkam ilim akademisi gibi hep seçme âlimlerden, filozoflardan meydana gelecek... İçinde cahil, aptal, küstah, mazisi bozuk, karakteri zayıf adam bulunmayacak... Yalan yok, riya yok, haksızlık yok, tehdit yok, şantaj yok... Muhalifler bu fırkanın elinden hükümeti kapmak için bin türlü yaygara, tehdit, iftira, pislik, suikast, cinayet yapacaklar...

Benim faziletli âlimlerim kızmayacaklar, korkmayacaklar, alçakça propagandalara, saldırılara karşı koymayacaklar, her işi yalnız akıl, mantık ve kanun vasıtasıyla yoluna sokacaklar.

Ben, böyle bir fırkanın mesela bağırsaksız bir insan gibi yeryüzüne çıkmasına, çıksa da üç, beş gün içinde türlü rezalet ve sefaletle süpürülüp gitmemesine imkân olmadığını düşünemeyecek kadar toydum.

Zavallı Ahmet Rıza, benim bütün titizliklerime, naz-

larıma katlanıyor, belâlı bir maceraya atılmama meydan vermemek için elinden geleni yapıyordu. İşbaşına gelmeden beni idare etmek o kadar zor değildi: Ortada henüz paylaşılamayacak bir şey yok. Komitede kimsenin hali ötekinden iyi değil. Fazla olarak bir arada büyük günü bekleyişin uyandırdığı karşılıklı sevgi havası var. Fakat sofra kurulup kaşıklar işlemeye başlayınca iş değişiyor. Ahmet Rıza, bendeki sinirliliği fırkada eskiden umduğum kadar parlak bir mevkiye getirilmememe veriyordu. Kimbilir belki de haklı vardı. Merkez-i umumi biraz çenemi okşasaydı belki büsbütün başka bir adam olurdum. Fakat onların öyle karışık bir ana baba gününde benim gibi septik, ukala bir insana fazla yüz vermelerine sebep yoktu. Benim kuvvetli bir politika nazariyecisi olduğuma ve memlekete hayrım dokunabileceğine inanmakta devam eden Ahmet Rıza, hâlâ fırsat buldukça beni bir kuvvet olarak ileri sürüyordu. Bazı hususi toplantılarda İttihatçı şefleriyle yaptığım münakaşaları hatırlarım.

Zaten öteden beri bütün marifetim böyle toplantılarda anlaşılmaz bir ateşe kapılarak güzel lakırdı söylemek, şaşırtıcı fikir cambazlıkları yapmaktan ibaretti. Ortaya bir mesele atıldığı vakit son derece âlimane ve ince tahlillere girişirdim. Talât, hayretle gözlerini açar: "Bu adamda bir şeyler var ama bilmem neden ben açık anlayamıyorum!" gibi bir mana ile yüzüme bakardı. Fakat biraz sonra onun pratik halk adamı mantığı galebe çalar: "Güzel, âlâ, fakat netice, karar?" diye sorardı. O zaman da şaşırmak sırası bana gelirdi. Neticeyi, kararı ben ne bileyim? Ben meseleyi tahlil ediyor, bu iş yapılırsa şu; yapılmazsa şu, şu, şu tehlikeler var, diyorum. Ama hangisini yapmamak lâzım olduğunu birdenbire nasıl kestireyim? Eh, sen madem ki işbaşındasın. İşin beklemeye tahammülü yoksa birinden birini yaparsın. Ben de sonra oturduğum yerden seni tenkit ederim.

Tabii böyle söylenemeyeceği için ben sadece "Ne bileyim?" manasına gelecek bir işaret yapıyordum. Talât, o vakit büsbütün şaşırıyor: "Netice, karar yoksa o halde neden konuşuyoruz!..." diyordu.

Bazen arkadaşları acı acı hırpaladığım da olurdu.

Sokaklarda adam öldürüldüğü, Bekirağa koğuşunun muhaliflerle dolup taştığı günlerdeydi. Bir gün merkez-i umumide oturuyorduk. Bir aralık Avrupa büyük adamlarından bazılarının adı geçmişti. İstanbul Muhafızı Cemal Bey: "Ne yazık bizde meselâ bir Anatol France çıkmıyor" dedi. Ben, bir iki nutkundan sonra dayanamadım. "Zat-ı âlinizin canı galiba gene sopa ile adam öldürmek istiyor!" dedim.

Nihayet Ahmet Rıza'nın da ayakları suya ermişti. Bir gün bana:

— Yavrum, sen en iyisi gazetecilik yap, yazı yaz, dedi, düşündüklerini yazar, halkı uyandırırsın. Yalnız, bir fırka gazetesinde çalışacağını, sağı, solu, biraz kollamak lâzım geleceğini unutmayacaksın...

Gazeteciliği bir zamandan beri kendim de düşünmüyor değilim. Ağırbaşlı bir gazetenin başmuharriri olmak, düşündüklerimi olanca açıklığıyla ortaya dökmek. Böyle yaparsam bir sıkıntıdan kurtulacağım, ferahlayacağım sanıyordum.

Ahmet Rıza'nın bana teklif ettiği gazete gerçi bir fırka gazetesiydi. Fakat benden uluorta her şeyi beğenmemi istemiyorlar, hatta makul tenkitlerim olursa dinleyeceklerini vaat ediyorlardı.

Derken bir gün kolları sıvayıp işe başladık. Fakat benim gibi bir adam için başmuharrirlik ne demir leblebi imiş. Düşündüklerimi lakırdı ile gayet kolay anlattığım halde kalemi ele alınca put gibi tutuluyordum.

Bir kere bir gazete makalesinin bir ilim yazısından çok başka bir şey olduğunu anlayamamıştım. Herhangi bir meseleyi rastgele bir yerinden tutup paldır kül-

dür yazmaya başlamak elimde değildi. Mutlaka inceden inceye tahlillerle onun derin sebeplerine kadar inmek lâzımdı. Yazılarım bu yüzden açık, canlı politika makalelerinden ziyade siyasi felsefe derslerine benziyordu.

Sonra, benim asıl davam kendi kendimle idi. Bir fikri yazacağım vakit onun doğruluğuna en önce kendimi inandırmakla başlamalıyım. Gazetecilikte, hele parti gazeteciliğinde bu, pek seyrek nasip oluyor, gündelik makalelerim tereddütler, şüphelerle dolu bir geveleme şeklini alıyordu. Tanıdıklardan: "Yahu, sen ne derin, ne ilmi makaleler yazıyorsun. Yazı böyle olur. Nedir o öteki paçavralardaki tulumbacı küfürler!" diyenler vardı. İyi ama öteki paçavralardaki tulumbacı küfürlerinin bir harfini kaçırmayan bu dostların benim ilmi makalelerden bir tekini başından sonuna kadar okumadıklarına hiç şüphe yoktu. Hatta komite arkadaşları da öyleydi. Ben, ara sıra, tersine tepen bir tüfek gibi bizimkilere de çatar, kendi kendime: "Kızacaklar ama ne yapalım. Biraz iğnelemezsek olmaz!" derdim. Fakat onlar benim üstü örtülü kinayelerimin, dolambaçlı tenkitlerimin farkında bile olmazlardı.

O vakitki mizah gazetelerinden biri "Gündelik felsefe-i siyaset mecmuası" diye benimle ne güzel alay ederdi. Benim zavallı gazete bir zaman böyle kendi kendine söylendikten sonra batıp gitti.

Çıkmadık candan ümit kesilmez derler. Ahmet Rıza, beni bir kere de idare işlerinde denemek istedi ve yakın sancaklardan birine mutasarrıf gönderttı:

— Sen şimdi git... İyi işler göreceğine, pek yakın bir zamanda varlık göstereceğine eminim... O zaman seni vali yaparız diyordu.

Birdenbire vali yapsalardı belki daha ziyade muvaffak olacaktım. Fakat benim o zamanki birkaç aylık tecrübemle anladığıma göre memuriyetler aşağıdan yuka-

rıya değil; yukarıdan aşağıya doğru güçleşiyor. Meselâ tahrirat müdürünün mutasarrıftan, kâtiplerin tahrirat müdüründen daha fazla işadamı olmaları lâzım.

Ben, işe yani lâkırdıya başladığım zaman küçük memur arkadaşlar, zekâma, bilgilerimin derinliğine şaşmışlardı. Onlar, gündelik muamelelere başlayınca da benim ağzım açık kaldı.

Memurların en kötüsü benden çok fazla muamele, usul, nizam, kanun biliyordu. Ben bu işlerde sıfırdım.

Ben, önüme yığılan kâğıtlar karşısında bocaladıkça, birdenbire karar veremeyerek işi medreseye dökmeye çalıştıkça onlar nazik nazik bana yol gösteriyorlar, akıl öğretiyorlardı. Fakat hainler işi tadında bırakırlar mı? Acemiliğimi görünce beni atlamaya, oynatmaya kalktılar. Öte taraftan da ileri fikirlerim kasaba eşrafını kuşkulandırmaya başlamıştı. Onlar, bu fikirlerin hiçbir zaman kutularından dışarı çıkmayacak zararsız; oyuncaklı şeyler olduğunu anlayamıyorlar, bana ters ters bakıyorlardı. Nihayet bir yağmur duası meselesi çıktı. Ahali, bir gün dağa çıkıp bağıra çağıra Allah'tan yağmur isteyecekti. Ben, idareme bırakılmış bir toprakta ahaliyi yağmur duasına bırakayım! Bu, olacak şey mi? Kendi memurlarım da karşı tarafta olmak üzere bütün kasaba halkıyla aramda korkunç bir çarpışma oldu. Derken gürültü vilayet merkezine aksetti. Validen sert bir emir aldım, tınmadım. Dahiliye Nâzırından da emir alsam aynı şeyi yapacağıma hiç şüphe yoktu. Fakat iş o raddeye gelmedi. Bir gece birdenbire verilmiş bir kararla istifamı yazdım. İstanbul'a döndüm. Hayatta ilk ve son memuriyetim budur. Üç ay içinde beni otuz sene çalışıp çabalamış kadar yormuş ve üzmüş bir macera.

VII

İstanbul'a döndükten sonra uzun zaman Ahmet Rıza'yı görmeye gitmedim. İttihatçılar gibi ondan da artık sıtkım sıyrılmıştı.

Gezdiğim yürüdüğüm yerde "birkaç sene için o da leş gibi çürüdü. İttihatçılara köle oldu" diye onu çekiştiriyordum.

Ahmet Rıza'dan da birkaç ay hiç ses seda çıkmadı. Fakat bir akşam sokaktan döndüğüm zaman "Meclisi Mebusan Riyaseti" damgalı bir zarf buldum. Ahmet Rıza, hiçbir sebep göstermeden beni yemeğe çağırıyordu. Gittim. Yalnızdı. Dargınlığımı bilmiyormuş gibi sadece:

— Kaç vakittir nerelerdesin? Göreceğimiz geldi... dedi.

Yüzünü görünce ben, birdenbire yumuşayıverdim.

Politika lakırdısı açılırsa kavga etmekten korktuğumuz için sofrada hep havadan sudan konuşuyorduk.

Ahmet Rıza, kahveden sonra uzun uzun yüzüme baktı:

— Artık anlaşıldı. Sen bunlarla geçinemeyeceksin, dedi. Ben hemen sözünü kestim, gülümseyerek:

— Meclisi Mebusan Reisi niçin bizimle demiyor da bunlarla diyor acaba? dedim.

O, bu noktalarda artık benimle münakaşa etmemeye karar verdiğini gösteren bir tavırla:

— Bizimle bunlarla ikisi de bir, dedi. Evet, senin şimdiki halde muayyen bir teşkilât içinde çalışmaya kabiliyetin olmadığı anlaşılıyor... En iyisi sen Darülfünun müderrisi ol... Ne dersin? Gençliği istediğin gibi yetiştirmek ve istikbale hâkim olmak için en iyi saha...

Ahmet Rıza'nın bu fikri fena bir buluş değildi. Bugünkü kargaşalığın baş sebebi memlekette hakiki fikir adamlarının devede kulak kabilinden olmasıydı. Darülfünun'da yeni insanlar, birkaç kuvvetli talebe nesli

yetiştirip halk arasına salmadıkça işlerin değişmesine imkân yoktu.

Son zamanlarda idare ve politika işlerinden ağzımın payını almış olduğum için Darülfünun profesörlüğü gururumu da okşuyordu.

Ahmet Rıza, sessiz sessiz düşünmemden teklifin hoşuma gittiğini anladı, babacan bir gülümseme ile:

— Öyle, öyle... Hepsinin iyisi bu, ben alakâdarlarla da görüştüm... Eski arkadaşı kaybetmemek hepsini memnun ediyor... Hangi dersi istersen mümkün olacak... Şu halde hangisi keyfine gidiyorsa bana haber ver... Ötesine karışma...

Beni yumuşamış görmek Ahmet Rıza'yı da memnun etmişti. İki saat kadar eski günlerden, Avrupa'daki mücadele ve ümit hatıralarından tatlı tatlı bahsettikten sonra hangi dersin profesörü olmak istediğimi ertesi sabah bir tezkere ile kendisine bildirecektim.

Benim bu geceki gibi bazı tuhaf uyanıklık zamanlarım vardır. O gece de böyle bir şeyi bütün çığlığı ve çıplaklığıyla gördüğüm bir geceydi. Karanlıkta yaya olarak evime dönerken şöyle düşünmeye başladım: "Beğen beğendiğini al!..." Allah razı olsun, İttihatçılar beni âlim diye tanıyorlar... Fakat neyin âlimi olduğumun kendileri de farkında değiller... Teşrih, makine yahut musiki mütehassısı olduğumu söylersem hemen kabul edecekler... Elverir ki bir ihvanın hatırı hoş olsun!... Şaka bertaraf; neyin, hangi ilmin mütehassısı olduğumu ben kendim biliyor muyum? Bunca sene okudum, yazdım, söyledim, en yüksek garp üniversitelerinde, kur, konferans dinledim. Neyin mütehassısı oldum?

Doktorluk yarıda kaldı... O, öyle bir gizli yara ki hiç parmak dokundurmaya gelmez... Kendi kendime fiziğe çalıştım, netice hokkabazlık kabilinden bazı fenni eğlencelerle kendimi eğlendirmek oldu. Kimyaya başladım; renkli fotoğrafta karar kıldım. Tarihle uğraştım!

Rastgele yığın yığın ciltler okudum. Meselâ Vande isyanını gününü gününe biliyorum da doğru dürüst bir Osmanlı tarihi bilmiyorum. Felsefe, sosyoloji, estetik daha bilmem ne, hepsi de aynı halde... Hepsi üzerine yarım yamalak birçok şeyler biliyorum, konuşuyorum. Fakat hiçbiri benim işim, mesleğim diyebileceğim bir şekilde pişmemiş... İttihatçılar daha başka ihvana da: "Senden iyi değil ya... Beğen beğendiğini al!" demişler. Darülfünun'da benden besbeter hokkabazlar var. Fakat bu, benim de soytarı alayına karışmam için bir sebep mi? Zaten İttihatçılardan bütün şikâyetlerimin can noktası bu cins maskaralıklar değil mi?

Bu işi kabul edersem, artık kendime de namuslu bir insan gözüyle bakmaya hakkım kalmayacak.

Ertesi gün darülfünun hocalığını kabul edemeyeceğimi kısa, kuru bir mektupla Ahmet Rıza'ya bildiriyor, aklımda kaldığına göre: "Bundan sonra İpse'nin: 'Yalnız adam yegâne kuvvetli olan adamdır' sözünü kendime düstur edineceğim. Yalnız çalışacağım" diyordum.

O gün ile bu gece arasında yirmi beş seneye yakın bir zaman geçti. Otuz beşine kadar çok çile çektiğini, tecrübe gördüğünü, hayatı anladığını zanneden bir adam tam olgunluk çağında duruyor, arkasına bakıyor, etrafına bakıyor, daha ehemmiyetli olarak kendi içine bakıyor, hem başkaları gibi kendi kendine de zalim, müsamahasız bir bakışla... Parmağını şakağına koyarak derin derin düşünüyor: "Başkalarıyla beraber çalışan adam kendi fikirlerinden, kanaatlerinden fedakârlık etmeye mecburdur. Arkadaşlarının birçok yolsuzluklarını hoş görmeye mecburdur. Yani her cihetçe küçülmeye mecburdur. Kuvvet ancak yalnızlıktadır. Bundan sonra tek başına çalışmak lâzım."

Meşhur Don Kişot'un yel değirmenlerine hücum programına hayli benzeyen bu program yirmi küsur sene ne netice verdi? Şimdi size birkaç kelime ile bunu anlatayım:

O zamandan beri memlekette taş yağdı, kıyamet koptu. İtalyan Muharebesi, Balkan Muharebesi; Büyük Muharebe, ötekilerden daha korkunç bir muharebe demek olan mütareke, nihayet İstiklâl Muharebesi... Memleketin içinde bunca boğuşma, çarpışma, kan, gözyaşı, bunca yıkılmalar ve yeniden yapılmalar...

Yalnız adam bu vakalar karşısında daima seyirci ve tenkitçi kaldı. Kaybedilen, kazanılan muharebelerin inceden tahlilini yaptı. Büyük Muharebe ve mütareke hükümetlerinin yolsuzluklarını köşesinden tenkit etti. Ölenlerin yasını tuttu. Ağlayanlarla ağladı; Lozan'dan sonra başlayan sıra sıra büyük inkılâpları alkışladı. Fakat hep dışarıdan, kenardan, uzaktan... Bu vakaların hiçbirine karışmadı, bir taşı eliyle şuradan kaldırıp oraya koymadı, bir gün rahatından, keyfinden küçük bir fedakârlıkta bulunmadı. La Fontaine'in meşhur bir masalı vardır:

Kızgın bir güneş altında üç çift atın dik bir yokuşu çıkarmaya çalıştığı bir arabaya bir karasinek musallat olur. Sinek, atların birinden ötekine koşar, önünde vızıldayarak aklınca, onları gayrete getirir. Sonra da araba yokuşu çıkınca: "Çok şükür, sıkıntı çektik ama arabayı da tepeye çıkardık!" der.

Hakikatte benim memlekete hizmetim sineğin arabaya yardımından pek fazla değildir. İşte en geniş bir programla başlamış kırk senenin hikâyesi... İflas ve rezalet... Buna karşı bir tek tesellim var: Ben, daima bir hür fikir havarisi oldum. İlim denen şeye daima bir köle sadakatiyle inandım ve bağlı kaldım. Gökyüzü masalları temelinden yıkılmadıkça, insanlığın kurtulmuş sayılamayacağını, istiklâllerin en güç elde edilir olan fikir istiklâlinin ancak böyle kazanılacağını daima yüksek sesle söyledim.

Hiç şimdiye kadar bu yolda yürürken en küçük zaafa ve tereddüde kendimi kaptırmadım.

Ben, cemiyet hayatında bir işe yaramamış olabilirim. Fakat hiç olmazsa kendi hayatımı insanca yaşadım. Hiçbir hareketimle fikrimi nakzetmedim.

VIII

Ben, meydan kahvesinde bunları düşünürken ortalık epeyce kararmıştı. Kalktım; gene iğri büğrü sokaklardan Unkapanı Köprüsü'ne doğru inmeye başladım. Evlerden birinden gelen bir ninni sesi beni birdenbire başka düşüncelere saptırdı: Büyük emeller benim bir aile ocağı kurmama da mani olmuştu. Herkes gibi ben de çoluğa, çocuğa karışmış olsaydım belki avunur gider, bu saatte kendimi bu kadar boş ve yalnız bulamazdım.

Bu boş ve kırık seneler içinde sevmeye vakit bulamadım dersem inanır mısınız? Kadınla alâkam süreksiz ve değersiz birkaç maceradan, manasız çapkınlıklardan ibaret kalmıştır. Aşk, bende öyle dumura uğramış bir duygu ki ben yaştaki birçok insanların duyduğu sevmek hasretini bile duyamıyorum. Böyle olmakla beraber evimdeki yalnızlık da elliden sonra bana ağır basmaya başlamıştı. Bir Gülşen kalfam vardır ki, annemin evlatlığıdır. Yaşı yetmişe yakındır. Fakat henüz kızoğlan kızdır; benim gibi ona da dünyaevine girmek kısmet olmamıştır.

Ekseri kocaya varamamış kızlarda olduğu gibi Gülşen'de de tatsız bir bedbahtlık vardır. Boynu bükük, elleri koltuklarının altında, hiç değişmeyen yeşil entarisiyle evde sessiz bir gezinişi vardır ki, bir evliya sandukası yerinden kalkmış dolaşıyor sanırsınız.

Eskiden evimde vakit geçirmek en sevdiğim şeydi. Bazen günlerce kitaplarımın arasında kapanıp kaldığım olurdu. Ara sıra serserilik ihtiyacı duydukça mart kedisi gibi sokağa fırlar, bir müddet ötede beride sür-

tüp yorulduktan; gülmek, eğlenmek, gevezelik etmek ihtiyacımı giderdikten sonra gene en büyük bir zevkle köşeme, kitaplarıma dönerdim. Dediğim gibi elliden sonra bende eve karşı da bir soğukluk uyanmıştı. Her sokak dönüşünde boş odalarda Gülşen kalfanın yemyeşil dolaştığı gözümün önüne geldikçe ayaklarım geri geri gidiyordu. Herhalde bu eve biraz gürültü lâzımdı. Bir aralık kimsesiz bir çocuk bulup evlât edinmeyi düşünmeye başlamıştım. Fakat onun da o kadar derdi vardı ki. Nihayet geçen sene tesadüf karşıma istediğimden iyisini çıkardı.

Tesadüf diyorum ama Sevim, doğduğunu bildiğim bir çocuktur. Zavallı kız, Çırçır yangını gecesi dünyaya gelmiştir. Doğduktan birkaç saat sonra annesiyle beraber bir sedyeye konarak yangından kaçırmışlar, sabaha karşı da evleri yanmıştı.

Bu yetmiyormuş gibi anası da dört, beş gün içinde humma-yi nifasiden ölüp gitmiştir.

Sevim, büyük bir haksızlığın kurbanıdır. Ailede ona uğursuz derler. Hatta utanmasalar bütün Çırçır yangınının mesuliyetini ona yükleyeceklerdir. Ailemiz, şimdi darmadağındır. Kimse kimseyi tanımaz. Tanışanlar da amcamın mirasından dolayı birbirleriyle kanlı bıçaklıdırlar.

Sevim, büyük halamızın torunudur. Topçu binbaşısı olan babası Çanakkale'de şehit olduktan sonra kız öksüz kalmıştır. Çocuk, bütün hayatını yatı mekteplerinde geçirmiş, nihayet geçen sene Amerikan Koleji'nden diploma almıştır.

Yaşlı, başlı, okumuş yazmış insanların Sevim'e uğursuz demelerini nedense öteden beri hazmedememişimdir. Çocuğa karşı duyduğum alâka ve sempatinin sebebi de son zamanlara kadar bundan ibaretti. Dört, beş sene evvel Sevim bir mektupla, beni bir mektep müsameresine davet etmişti. Yakınlarımdan birisi

tarafından hatırlanmak hoşuma gitti ve müsamerede bulundum.

Meğer beni ona aratan da aynı neviden bir ihtiyaçmış! Galiba geleceğimi pek ummuyormuş ki dehşetli sevindi. Beni yere göğe koyamıyor, elimden tutarak mektebin ötesini, berisini gezdiriyor, rastgele "amcam, benim küçük amcam" diye takdim ediyordu.

Beni bir tercüme roman kahramanına benzeten bu gülünç "küçük amcam" tabirinin hikmetini evvelâ kavrayamadım. Fakat biraz sonra yanımıza gelen şımarık bir kız, foyayı meydana çıkardı. Bu kız, gülerek:

— Efendim... Ben de size teşekkür borçluyum. Şokolalarınızı Sevim'le beraber tatlı tatlı yedik, dedi.

Şaşırdım: "— Ne şokolası kızım?" dedim.

— Sevim'e gönderdiğiniz şokolalar...

Gözüm, Sevim'e ilişti. Kızın yüzü karmakarışıktı. Birdenbire hakikati anladım:

— Evet, hatırlıyorum... Pek iyi etmişsiniz, dedim.

Vah zavallı çocuk! Demek arkadaşlarına analarından, kardeşlerinden gelen hediye şekerleri, şokolaları senelerce yemiş, fakat büyüyüp aklı başına gelince arayanı, soranı olmayan bir kimsesiz kız olmaktan utanmaya başlamış... Nihayet cep harçlığından artırdığı para ile bir kutu şokola yaptırmış, benden geliyor diye arkadaşlarına övünmüş.

Bazen büyük sevgilerin ne sudan, ne hiçten sebepleri vardır. Çocuğun bu yalanı bir anda onu bana bir öz evlat sevgisiyle bağladı. Zevzek kız, yanımızdan ayrılıp gitmişti. Birbirimize söyleyecek lâkırdı bulamıyorduk.

Sevim, utancından yerin dibine geçiyordu. Fakat benim utancım onunkinden aşağı değildi. Zengin denecek bir adam olduğum halde kimsesiz bir akraba çocuğunu bir kere arayıp sormamış olmak bana büyük bir ayıp gibi görünüyordu.

O günden sonra Sevim'e sık sık hediyeler, hem de en zengin arkadaşlarınınkini bastıracak hediyeler gitmeye başladı. Bundan başka her sene de mektebin müsameresinde bulunuyordum. Çocuklar sahnede piyes oynarken ben de yerimde Sevim'e daima birinci derecede ehemmiyet vermiş şefkatli amca rolü oynuyordum. Böyle böyle bir zaman sonra hakikaten öteden beri seviştiğimize ve birbirine gayet yakın iki insan olduğumuza inanmaya başladık.

Nihayet, geçen sene son sınıfın diploma merasiminde de bulundum. Geceye doğru nutuklar, şarkılar, mızıkalar içinde diplomalar verilip perde kapanınca çocukları bir telâştır almıştı. Evvelden hazırlanmış bavulları, paketleri, bahçede sıra sıra dizilen otomobillere yerleştiriyorlar, yukarıda bir şey unutup unutmadıklarını anlamak için, yahut belki de senelerce yaşadıkları yerleri son bir defa görmek ihtiyacıyla yatakhanelere koşuyorlardı.

Aralarında, hocalarıyla, arkadaşlarıyla ayrılık sahnelerinin bir türlü sonunu getiremeyenler, gelin giden kızlar gibi sevinçli bir hüzünle ağlayanlar vardı.

Sevim de bir aralık küçük bir telâş geçirdi. Fakat benim vestiyerde karışan şapkamı bulmak için. Onu yanlışlıkla başına geçirmiş bir ihtiyar İngiliz'den alıp bana teslim ettikten sonra koluma girdi, elindeki kurdeleli diplomayı beyaz eteklerine vurarak benimle öteden beriden konuşmaya başladı.

Ben, boş bulunarak:

— Sende bir hazırlık yok Sevim, dedim.

Sevim, biraz duraklar gibi oldu; sonra ciddi bir tavırla:

— Benim hazırlık biraz uzun sürecek, dedi. Daha birkaç gün burada misafirim. Size de bugünlerde bir angaryam düşeceğe benziyor. Malûm ya, biraz bir şey

öğrendik... Küçük bir İngilizce muallimliği bulmama yardım edersiniz... Sizin tanıdıklarınız çoktur.

Sevim, bu sözleri ağır ağır söylüyor. Her cümlenin sonunda arkasını söylemek yakışık alıp almayacağını düşünüyor gibi beş, altı saniye duruyordu. Ben de o esnada onun söyleyemediği tarafları zihnimden tamamlıyordum:

— Sende hazırlık yok diye benimle eğleniyorsun galiba... Gidecek yerim olmadığını bilmiyor musun? Burada birkaç gün daha kalabilmek için yüzümü kızartıp müdürden izin istedim. Allah razı olsun, "olmaz" demedi. Deseydi artık otele mi gidecektik Allah bilir... Size de galiba bir angaryam düşecek... "Galiba" diyorum... Çünkü kimsesizliğimi bilen bir iki yakın arkadaş, babalarına, kardeşlerine söyleyerek bana iş bulacaklarını yarım ağızla vaad ettiler... Fakat ümit zayıf... Halimi bildiği halde bana "sende hazırlık yok" diyecek kadar yabancı bir akrabaya işim düşmesini istemezdim. Fakat sonunda galiba gene sana muhtaç olacağız.

Çocuğun bu sıkıntısı karşısında ne yapmak lâzım geleceğini o dakikada tasarlamıştım. Fakat bu defa da benim dilime bir tutukluk arız oluyordu. Nihayet, ben de onun gibi tane tane konuşmaya başladım:

— Sevim, kızım... Sen mektebi bitirdin... Gerçi bir iş bulmak mümkün... Fakat ne de olsa bir genç kız için yalnız yaşamak doğru bir şey değil... Onun en iyisi... Şöyle yaparız... Anlatabiliyor muyum?

Çocuk hayretle yüzüme bakıyor, "evet" diyor. Fakat, tabii, bir şey anlayamıyordu. Yalan olmasa bilmem bu dünyada ne yapacakmışız? Hemen bir masal uydurdum ve anlattım:

— Sevim, ben bir zamandan beri bir şey düşünüyorum. Bilmem sen ne diyeceksin? Çoluğum, çocuğum yok. Bilirsin ki böyle şeyler de bu yaştan sonra tedarik edilemez... Seni kendime evlat etmeyi kurdum. Kork-

ma, çok uzun değil... Kocaya varıncaya kadar misafirim olacaksın... Zannederim ki bir arada çok iyi günler geçireceğiz.. Gerçi odanı hazırlatmadım. Sebebi... Sebebi sen hangisini beğenirsen onu al diye... Yarın çarşıya çıkarız. Biraz yeni eşya da düzeriz.

Benim kekelememe bedel Sevim'in dili büsbütün tutulmuş gibiydi. Ara sıra bir şey söylemek için ağzını açıyor, fakat sesi çıkmıyordu. O esnada motoru işlemeye başlamış bir otomobilden bir kız atladı, yanımıza koştu; Sevim'i iki yanağından öperek:

— Şimdilik Allahaısmarladık. Ben gene mektebe gelir, seni görürüm, dedi.

Ben: — Buraya beyhude zahmet etmeyin... Evine gelin çocuğum, dedim. Arkadaşınızı şimdi götürüyorum.

Kız şaşırdı; Sevim'in birdenbire ev, adres sahibi olmasına inanamıyormuş gibi:

— Sahi mi Sevim? dedi.

Bu kız, araya girmemiş olsaydı, Sevim belki bana bir parça naz ederdi. Fakat arkadaşına kendisinin de kimsesiz bir kız olmadığını göstermek öyle bir zevkti ki, dayanamadı:

— Amcam bırakmıyor, mutlaka götürmek istiyor, dedi.

Ben, biraz evvel türlü tereddütlerle işe başladığım halde, şimdi gayet kati hareket ediyordum. Sevim'in yatakhanedeki üç, dört parça eşyasıyla kitapları beş dakikada toplandı, otomobile yerleştirildi. Çocuğu bir başka gün gene mektebe getireceğimi söyleyerek, hocalarına veda etmesine bile meydan bırakmadım. Sevim'i evine götüren otomobil mutlaka ötekilerin arasına karışmalı, onun mektepte kalmadığını arkadaşlarına göstermeliydi. Beş dakika içinde ne inkılâp!

Hayatımda hiç sevmedim gibi bir şey. Fakat vaktiyle birisini sevmiş olsaydım, ummadığım bir dakikada ni-

şanlanarak onu evime götürseydim, galiba bu gecekinden daha fazla sevinç ve heyecan duymayacaktım.

Sevim, o gün bugün evin kızı gibidir. Umduğumdan güzel huylu bir çocuk çıktı. Neşesi ve canlılığıyla beni tekrar evime ısındırmıştı. Kâh gezmeye çıkarız; kâh bir iki dostla beraber hoşça geceler geçiririz. Gülşen kalfanın türbe yeşili entarisi bile bazen bana taze çimen renginde görünür. Saygılı bir kız olduğu için benim rahatına düşkün ihtiyar bekâr kaprislerime de ilişmiyor. Hele yalnız kalmak, okumak ihtiyacında bulunduğum zamanlarda semtimize uğramaz. Kendisini aratıp zorla yanıma getirtinceye kadar. Yalnız, geç kaldığım, yahut eve gelmediğim geceler şakacıktan biraz çıkışır, gürültü eder. Buna kızmak şöyle dursun, beni de arayıp soran bir insan bulunması âdeta hoşuma gider.

Biraz evvel de söylediğim gibi Sevim, evin kızıdır. Fakat geldiği günden beri adı nedense misafir kalmıştır. Bunu değiştirmekte de bir fayda görmüyoruz. Çünkü bu kelime her zaman bir arada kalmayacağımızı hatırlatıyor ve bizi birbirimizden sıkılmak, usanmak tehlikesinden koruyor. Böylece er geç, kocaya vardığı zaman da ben fazla garipsemeyeceğim.

Unkapanı Köprüsü kapalı olduğu için bir sandala binmiştim. Deniz o kadar güzel, sandal o kadar rahattı ki, yolu mümkün olduğu kadar uzatmak fikriyle sandalcıya beni Karaköy'e götürmesini söyledim. Haliç'in bu kısmını dolduran mavnalar arasında oyulgalana oyulgalana ilerliyorduk. Öteden beriden sulara dökülen ışıklar, mavnalardan fıçı fıçı zeytinyağı akıyormuş gibi ağır bir parıltı ile âdeta küreklere yapışıyordu. Raşit çocuğun tekaütlüğü kafamı alabora etmiş, beni saatlerce türlü karışık, karanlık düşünceler içinde bu-

naltmıştı. Şimdi Sevim'i düşünmek bana bu sandalın, arkama kaykılarak ensemi dayadığım yastığı kadar dinlendirici geliyordu. Böyle olmakla beraber sandaldan Karaköy köprüsüne çıktığım zaman bütün o eski yerleri ve zamanları başımdan ziyade ayaklarımla dolaşmış gibi yorgundum.

IX

Kapıdan girince bir fırtınaya tutuldum. Sevim, arkasında benim kimyager gömleğim, elinde bir süzgeçli mutfak kepçesi, üzerime saldırdı:

— Aşkolsun size... Beş dakika daha gelmeseydiniz karakola telefon edecektim; rezil olacaktık... İnsan ellisinden sonra tekrar çocuk olur derler... Çok doğru... Hesap verin bakalım, nerelerde sürtüyordunuz bu saatlere kadar?...

Kız, beni kollarımdan yakalamış, dut silker gibi tartaklıyor, kepçenin yağları üstümüze başımıza sıçrıyordu...

— Kız, git işine... Zaten güçbelâ ayakta duruyorum; ayıp, diye kendimi kurtarmaya çalışıyordum... Fakat sert bir fırça, elbiseden sokağın tozunu, çamurunu nasıl defederse, bu tartaklamanın da beni öyle temizlediğini, bu uğursuz akşamın düşüncelerimi çürük yemişler gibi döktüğünü duyuyordum.

Ben, görünüşte kadın avcılığından başka marifeti olmayan bir salon erkeğine benzerim. Öteden beri güzel giyinmeye, güzel konuşmaya merakım vardır. Kadınlarla konuşurken hareketlerimde, sesimde bir tiyatro jönprömiyesi yapmacıkları vardır. Bundan en ziyade kendim şikâyet ettiğim halde bir türlü tashih edemem. Sonra, yüzüm de inanılmayacak kadar genç kalmıştır. Nihayet bekârım. Neden şimdiye kadar çoluğa çocuğa karışmadım? Bütün bu sebeplerden dolayı birçok kim-

seler gibi Sevim de beni çapkın sanır ve dışarıda bazı gizli maceralarım olmasından şüphelenir.

Bu geceki gibi eve geldiğim zamanlar kız, bu şüphesini yüzüme karşı tekrar etmekten de çekinmez. Sandalda bir aralık sıkıntıdan kravatımı gevşetmiş, sonra düzeltmeyi unutmuştum.

Sevim, beni zorla portmantonun aynasına sürükleyerek:

— Şuna bakın da utanın, dedi. Bunu hangi yosma böyle bağladı? Ellisini aşmış ihtiyarları baştan çıkarmasını bilirler; insan gibi bir boyunbağı bağlamasını bilmezler.

Bu sefer de yağlı kepçesini inadına elbiselerime, saçlarıma dokundurarak kıravatımı düzeltmeye başladı. Parmaklarıyla beraber dili de durmadan işliyordu:

— Merak edecek bir şey olmadığı malûm... Nerede olduğu malûm... Gözünü kapa, ihtiyar amcanın yosmasıyla karşı karşıya nasıl cilveleştiğini sinema gibi seyret, gül... Fakat şeytan, adamın aklına başka şeyler de getiriyor. Ellisini geçmiş insanın gözü görmez; kulağı işitmez, başına kafasına ne kadar olsa sersemlik gelir... Hadi öteden bir tramvay, yahut otomobil... Allah esirgesin.

Yukarı katta ışık ve ayak sesleri vardı.

— Gevezeliği bırak Sevim, dedim. Misafir mi var?

Sevim birdenbire ciddileşti; beni elimden tuttu, mutfağa doğru götürerek:

— Sormayın, dedi. Bir baskına uğradık ki... Yukarıda tam bir düzine insan bekliyor... İki saattir Gülşen kalfayla canımız çıkıyor.

Şaşırdım:

Sevim hafif bir tereddütten sonra saymaya başladı:

— Evvelâ Hayriye'ler... Bütün aile... Sonra... Sonra...

Kız kalabalıktan hoşlanmadığım için beni korkutuyordu.

Gülerek: — Boş yere kendini yorma; anlaşıldı, dedim. Misafirler topu topu iki kişiden ibaretti. Arkadaşım Mükerrem'le uzak akrabamdan Turgut isminde genç bir çocuk.

Böyle olmakla beraber iki kişiyi ağırlamak Gülşen kalfayla Sevim'e bir düğün sofrası çıkarmak kadar ağır gelmişti. Yalnız olduğumuz zaman Gülşen kalfa bize yarım yamalak bir şeyler pişirir. Fakat bir misafir geldi mi evin içinde bir telâştır başlar. Sevim'e göre Gülşen kalfanın yemekleri insan içine çıkamayacak kadar eski tertiptir; kendisinin de mutfağa girerek yeni ve şık yemekler hazırlaması lâzımdır. Halbuki yeni kızların mektepte kitap tarifeleriyle öğrendikleri aşçılık malûm. Sevim, elinde yazılı formüller, terazilerle mutfağa girer, arkasında benim kimyager gömleğimle saatlerce çalışır. Nihayet yemek pişer. Fakat her nedense her defasında mutlaka bir yanlışlık olur, ya etler yanar, ya da pirinç tıkız kalır. Görünür bir kusurları olmadığı zaman da tatlarında mutlaka hazin bir yavanlık vardır Saatlerden beri Sevim'in beyaz gömleğine, terazilerine, bunlardan fazla olarak da bilgiç edasına şişinen Gülşen kalfa, hain hain güler, bazen ben de kendimi tutamayarak onun gibi yaparım. O zaman Sevim'in utançla karışık kızgınlığı görülecek şeydir. Zavallı çocuğun: "Siz beğenmezseniz beğenmeyin. Pekâla olmuş, ben yerim!" diye bize inadından fena yemeği kinin yutar gibi zorla yediği bile olur.

Onlar, bu akşam da misafirleri yukarıda yalnız bırakmışlar, mutlaka birbirleriyle çekişip duruyorlardı.

Sevim, beni elimden tutarak evvelâ yemekleri gösterdi, sonra yemek odasını göstererek:

— Şu sofraya da bir bakın, dedi, malûm ya bizim ev hanımlığına pek aklımız ermez.

Sevim, sofrayı çok özenerek hazırlamış, bahçede ne kadar çiçek varsa yolup getirmişti. Arada söyleyeyim ki

Turgut birkaç aydan beri bize pek dadanmıştır. Sevim'e hafif tertip kur yapmaktadır. Temiz ve değerli bir çocuk olduğu için Sevim'le evlenmesi pek iyi olacaktır. Fakat ne kadar olsa serde kız babalığı var. Şimdilik biraz ağır alıyorum ve hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi görünüyorum.

Yalnız, ara sıra Sevim'e hafifçe takılmaktan da kendimi alamam. Nitekim bu akşam da öyle yaptım. Sofranın güzelliğine şaşmış görünerek:

— Bu ne ihtişam böyle? dedim. Haberimiz olmadan birini mi evlendiriyoruz nedir? Bu süsler Turgut şerefine mi?

Sevim kaşlarını çatarak:

— Elbette, gayet tabii, dedi. Ne yaparsınız kendimizi beğendirmek, başımızın çaresine bakmak lâzım... Hem siz biraz misafirlerin yanına çıksanız iyi edersiniz... Adamcağızlar iki saattir yalnız oturuyorlar.

Şimdi, sataşma sırası bana gelmişti. Sevim'i tepeden tırnağa süzerek:

— Tevekkeli değil... Ben de bu taşkınlık, bu coşkunluk nereden geliyor diye düşünüyordum... Kapıdan girer girmez, elinde kepçe, üstüme bir atılış atıldı...

Sevim, beni tekrar kollarımdan yakaladı:

— Hadi Allahaşkına yukarı çıkın... Anlaşıldı siz, bu gece beni kudurtmaya karar vermişsiniz, diye merdivene doğru sürüklemeye başladı.

X

Mükerrem'le Turgut birbirinden bir tat duymasına imkân olmayan iki insandır. Aralarında lâkırdı mevzuu kim bilir kaç saat evvel tükenmiş, her biri bir köşede kendi âlemine dalmıştı. Mükerrem, gözlüğünü takmış benim kitapları karıştırıyor, Turgut, Sevim'in albümdeki artist kartlarını seyrediyordu.

Mükerrem'i Trablus'tan beri tanırım. Benimle aynı senede oraya sürülmüş bir defterdarın oğludur. O vakit yedi, sekiz yaşlarında vardı. Ben, kendisine Fransızca ve hesap öğretirdim. Bugün o, elliye yaklaşmıştır. Kırktan sonra yaş farkının pek ehemmiyeti kalmadığı için bugün Mükerrem'le akran gibiyiz. O da benim gibi evlenmemiştir. Bebek'teki evinde bir dul kız kardeşiyle yalnız yaşar.

Gene benim gibi o da her boyadan boyanmıştır. Mülkiye mektebinden sonra Beyrut ve Aydın vilayetlerinde birer sene maiyet memurluğu, sekiz on ay muhalif gazetecilik, arkasından bir sene Sinop'ta sürgün... Bu, birinci kısım... İkinci kısım politikaya tövbe, su mühendisliği tahsili için Belçika'ya hareket... Bir buçuk sene sonra Büyük Muharebe, askerlik için memlekete dönüş... Çanakkale Muharebesi, yanağından, sol elinden ve kalçasından üç büyücek yara... Yanağındaki yaranın izi hâlâ durur. Sol elinin küçük parmağı yoktur. Büyük Muharebe'yi ve mütarekenin ilk ayları teyzesinin Aydın'daki çiftliğini idare etmekle geçirmiştir. Bu defa artık ölmek var, dönmek yoktur. Hayatının sonuna kadar toprak adamı kalacaktı. Bu da ikinci kısım... Üçüncü kısım Yunanlılar tarafından basılması gününden Mudanya mütarekesine kadar kurtuluş muharebesi...

Mükerrem, bir dalda durmamakla beraber ne yaptıysa iyi yapmıştır. Sulhtan sonra bellibaşlı bir iş tutmamıştır. Zaten buna ihtiyacı da yoktur. O da benim gibi oldukça hali vakti yerindedir. Üstelik de becerikli ve tutumludur.

Şimdi işi, gücü ispirtizma kitapları okumak ve tecrübeler yapmaktır. Başka memleketlerdeki ispirtizmacılarla muhaberesi vardır. İspirtizmaya dair dünyanın neresinde ne basılsa mutlaka ona gönderilir. Bizi tanıyanlar aramızdaki yakınlığa daima hayret etmişlerdir.

Doğrusu aranırsa hakları da vardır. Ben, insanın gökyüzüyle alakâsını kesmedikçe tam insan olmayacağına inanmış kızıl bir ate; o, ahretle dünya arasında bir nevi telsiz telgraf acentesi kurmaya kalkmış bir insan...

Nasıl oluyor da bu kadar ayrı kafada iki adamın bir içtikleri su ayrı gidiyor?

İşin içyüzü hiç göründüğü gibi değildir. Anlatayım:

Mükerrem de benim gibi atedir. Şu farkla ki ben, aşağı yukarı kendimi bildim bileli öyleyim. Hemen hiç din terbiyesi görmedim. İlk gençliğimde dünya benim için öyle doluydu ki, gökyüzünde bir başka hayat düşünmek ihtiyacını duymadım, tabii bir zaruret gibi gördüm.

Mükerrem, çocukken kuvvetli bir din terbiyesi almıştır. Sonra, on beşle yirmi arasında onda bir şüphe hastalığı başlamış; isyanlar, gözyaşları içinde senelerce devam eden bu hastalığı hiçbir şey durduramamış; neticede çocukluğunun muhteşem masalı kat kat gökleri, cennet, cehennemleri, melek ve peygamberleriyle çöküp gitmiştir. Bizim neslin birçok çocuklarının müşterek hikâyesi...

Mükerrem, bunu anlatırken "birçok defalar kendimi öldürmeyi düşündüm. Günlerce kuyu başlarında, uçurum kenarlarında dolaştım. Zannederim ki bu, bir delilliktir. Fakat ne kendim, ne kimse farkında olmadık. Bereket versin geçti ama içerimi yangın yerine çevirdikten sonra..." der.

Bence Mükerrem'in hastalığı kendi zannettiği kadar geçmemiştir ve bu ispirtizma merakı onun senelerden sonra başka bir şekilde tekrar uyanması ve devamıdır.

Mükerrem atedir; eski masum itikatlarına, cennet, cehennem, ahret, ebedî hayat hayallerine bir daha dönmesine imkân yoktur. Fakat ispirtizma onu başka bir yoldan başka bir mistisizme doğru götürmektedir.

Mükerrem, on, on iki sene evvel ispirtizma kitapları-

nı roman okur gibi okumaya koyulmuştur. Yani içindekilere inanmayarak, fakat kuvvetli bir alâka duyarak.

Aynı zamanda tiyatroya, hokkabaza gider gibi, ötede, beride yapılan ispirtizma tecrübelerine de devama başlamıştır. Sırf eğlenmek maksadıyla. Fakat gitgide bu merak onu sarıyor. Kitaplarda okuduğu bazı vakalar onu uzun uzun düşündürüyor.

İki kardeş varmış. Büyüğü kansere tutulmuş. Öleceğini anlayınca küçüğüne şöyle bir teklif yapmış:

"Bir büyük taş parçasını ikiye bölelim, yarısının üzerine ben kendi elimle bir mısra yazıp imzalayayım ve senin bilmediğin bir yere gömeyim. Sen birkaç ay sonra bellibaşlı ispirtizmacılarla bir masa tecrübesi yap. Beni çağır. Eğer bazılarının söylediği şeyler doğru ise, yani insan öldükten sonra ruh yaşamakta devam ediyorsa, taşın nerede olduğunu malûm işaretlerle sana haber veririm."

Büyük kardeş, ölümünden birkaç ay sonra, taş parçasının bir bahçenin bilmem kaçıncı ağacı altında gömülü olduğunu haber vermiş.

Tecrübeyi yapan heyet onun dediği yerde yazılı taşı bulmuş.

Mükerrem, bu ve buna benzer işler hakkındaki düşüncelerini şöyle anlatıyor:

— Bu işlerle uğraşan insanların hepsini yalancı, yahut vizyoner addetmek insafsızlık olur. Bilâkis aralarında yalan söylemesine ve yalancıların telkinine kapılmasına imkân olmayan gayet namuslu ve ağırbaşlı âlimler var... Bu adamlar, şüpheye düşüyorlar. Doğrusunu isterseniz düşüncelerimde de öyle bir karar yok... Bazı bir gece yarısından sonra ruhların bizim dünyamızdan başka bir dünyada yaşadıklarına inandığım oluyor. Etraftaki korkunç yalnızlık türlü türlü hayallerle dolmaya başlıyor. Ah, bu itikat ne tatlı şey!...

Fakat sabahleyin uyandığım zaman kendimi bomboş buluyorum. "Amma saçma şeylerle uğraştık gene" diye gülüyorum. Ne anlaşılmaz şey!... Kafa aynı kafa. Fakat insan güneşte başka türlü düşünüyor, karanlıkta başka türlü...

Ben çok kere:

"— Onun içindir ki sinir hastanelerinde sabaha doğru bekçilerin sayısını iki misline çıkartırlar" yolunda bir şaka ile lâkırdıyı kaparım.

Mükerrem'le ciddi hiçbir münakaşamız olmaz. Çünkü o da esasen benim fikrimdedir. Ara sıra ispirtizmasına takıldığım zaman o, benden evvel davranır:

— Malûm, malûm, nafile yorulma der, insan saatini çaldırsa... Biri "saati bulmuşlar, getireceklermiş" yolunda ortaya bir lâkırdı atsa gidenin geri gelmeyeceğini bildiği halde, "ah, hani öyle bir şey olsa" diye dinlemez mi? Bizimkisi de o çeşit bir fantaziyeden ibaret... Fakat ya ispirtizmacıların söyledikleri milyarda bir ihtimalle doğru çıkarsa... Neler kazanacağımızı bir gözünün önüne getir...

Mükerrem'in hastalığı son bir iki sene içinde daha ziyade arttı. Yakınlarda yeni bir şey tutturmuştur:

— İnsanlar kendilerini ve birbirlerini aldatıp avutmak için gökyüzü masalı uydurmuşlar. Masal o kadar çocukça ve iptidai ki insanda az buçuk tenkit fikri uyandığı gibi tutulur yeri kalmıyor. Biz de o vakit her şeyi kökünden yıkarak ate oluyoruz. Meselâ şimdi önümüze birisi çıksa da şu karşı dağın arkasından bize haber getirmeye kalksa: "Orada kanatlı develer uçuyor, keçiler şarkı söylüyor, derelerden şerbet akıyor" gibi inanılmaz lâkırdılar söylese bundan o dağın arkasında hiçbir şey yok neticesini mi çıkaracağız? Ne biliyoruz. Akıl dediğimiz bu bozuk düzen aletle neyi kestirip atmaya muktediriz?

Geçen gün de bana gayet ciddi bir tavırla şöyle bir şey söyledi:

— Bize göre şuur nedir?

Maddenin filan veya falan şekilde bir kombinezonundan doğma; anlaşılmaz bir ışık... Bu ışığın iyi, kötü bir şeyler meydana getirdiğine de şüphe yok değil mi? Bir bardak suda kocaman bir fırtına... Şimdi insan vücudundan kentilyonlar ve kentilyonlarca büyük maddenin gene filan veya falan şekilde bir kombinezonundan da bizimkiyle ölçüştürülemeyecek kadar büyük bir şuur ve kudret doğmuş olmasını niçin imkânsız görelim? Menşei bizimki kadar tabii ve maddî olan bu kuvvete pekâla Allah diyebiliriz.

Ben, cevap vermeden gülmeye, sekiz, on yaşında bir çocuğu sever gibi Mükerrem'in yanaklarını okşamaya başlamıştım. Evvela kızıyor gibiydi. Nihayet, benim gülmem ona da geçti. Acı acı sırıtarak:

— Fazla mı saçmaladık! dedi. Yok olup gitmek öyle fena ki insan, ne halt karıştıracağını şaşırıyor.

XI

Mükerrem, merdivenden çıktığımı görür görmez:

— Gel, gel dedi. Kitaplarından birinin kenarına bir not yazmışsın. Eğer inanarak yazdınsa şimdiye kadar kendini öldürmediğine şaşarım.

Hızlı hızlı yaprakları çevirerek notu arıyordu.

— Şimdi saçmalarla uğraşacak vakit değil, dedim. Gel de hep bir arada konuşalım. Turgut maşallah bu gece düğüne gider gibi giyinmiş... Sebebini sorabilir miyiz?

Çocuk birdenbire şaşaladı, kızarıp bozarmaya, kekelemeye başladı. Demek tam üstüne basmışız.

— Ne vakitten beri burdasın Mükerrem?

— Eh, bir iki saat oluyor...

— Sen Turgut?

— Aşağı yukarı dört saat.

Mükerrem'in iki saatini çıkarırsak Sevim'le Turgut iki büyük saat yalnız kalmışlardı... Yeter de artar bile. Turgut toy, utangaç bir çocuktur. Mutlaka birdenbire açılmaya cesaret edememiş, yarım saat, belki daha fazla gevelemiştir. Nihayet on dakikalık bir deklarasyon nutku... Çünkü Turgut'un uzun lâkırdı söylemeye kabiliyeti yoktur. Kız da "evet" demeden evvel yarım saat, üç çeyrek nazlandıysa hesap tamam geliyor demektir.

Sofranın çiçekleri, Sevim'in taşkınlığı, Turgut'un pırıl pırıl rugan iskarpinleriyle jekatatayı, düğün lâkırdısını işitir işitmez suçlu bir çocuk şaşkınlığı göstermesi, bu tahminimin doğruluğuna şüphe bırakmıyordu.

Eh, demek ki güzel, eğlenceli bir gece geçireceğiz. Ailenin en yakın dostu olan Mükerrem'in de gelmesi ne iyi bir tesadüf oldu. Kararlarını bize herhalde sofrada haber vereceklerdir. İlk sözü Turgut'un söyleyeceğini ummam. Fakat kız yüzsüzdür, çekinmez. Sevim'in benden bu kadar çabuk ayrılmasını gönül istemezdi. Yalnız, şu var ki her vakit insana Turgut gibi kısmet çıkmaz. Ne yapalım, hayırlısı.

Turgut, Sevim için hakikaten kaçırılmaz bir partidir. Yaş yirmi beş, yirmi altı... Mücevher gibi bir ahlâk. "Başına vur, ağzındakini al" dedikleri cinsten bir melek... Bankadan aldığı aylığın yüz lirayı geçtiğini zannetmem. Fakat âmirleri kendisinden çok hoşnutluk getiriyorlar. Herhalde ilerisi açıktır. Fazla olarak da babasından kalma bir eviyle iki küçük dükkânı vardır.

Güzelliğe gelince, Turgut'ta boy bos, kelle kulak yerindedir. Bir atlet vücudu astragan gibi pırıl pırıl kıvırcık kara saçlı, güzel bir baş... Kız tarafının kendini biraz ağır satması lâzım gelir ama ne yalan söyleyeyim, Turgut, güzellikçe Sevim'den çok üstündür. Herhangi bir artist heykeltıraş özene bezene yaptığı bir vücudun üstüne Turgut'un başını seve seve oturtabilir. Mermer-

den yontulmuş gibi muntazam çizgili, temiz cilalı, klâsik bir heykel yüzü... Omuzlarına bir harmaniye atsanız Roma imparatorlarından biri diyebilirsiniz.

Yalnız, baktığı ve konuştuğu zaman bir parça bönleşir, mana ve ihtişamından az çok kaybeder. Fakat herhalde bu büyük bir kusur değildir. Çünkü kaideleri üstüne sessiz ve hareketsiz duran heykeller de bakmaya ve konuşmaya başlayacak olsalar ne şekil alacaklarını bilmiyoruz. Belki heykeltıraşların, onların göz yerlerini boş bırakmaları da buna mâni olmak içindir.

Sözün kısası Turgut, insan güzeli denen şeydir. Sevim'e gelince, onu ilk gördüğünüz zaman suratına bakmayı canınız istemez. Ufak tefek, soluk, sıska, esmer bir kız. Yalnız, Turgut'un aksine olarak o konuştuğu, baktığı ve hayret ettiği zaman kazandıkça kazanır. Eskiler "teşbihte hata olmaz" derler. Mesela karanlık, perdeleri inik, manasız bir pencere gözönüne getirin. İçinde birdenbire ışık yanıyor, perdeleri açılıyor, karşınıza ummadığınız bir saray dekoru çıkıyor. Pırıl pırıl, renk renk möbleler, biblolar, avizeler, bu dekorun içinde durmadan değişen ve birbirine hiç benzemeyen güzel güzel kadın yüzleri eğleniyor, gülüyor, türlü aşiftelik ediyor:

Benim kızın verdiği intiba aşağı yukarı budur. Konuşmaya başladığı zaman çenesi sonsuz bir sevimlilikle sivrilir; dişlerinin duru sedef akisleriyle pırıldayarak meydana çıkması bir saniye evvel iki ince gölge olan dudaklarını nar çiçeği gibi renklendirir... Gözler de öyle. Durgun zamanlarında donuk ve bulanık sarı zannettiğiniz gözlerinin yeşile çalar bir rengi olduğunu görürsünüz.

Büyük terzilerin pahacılığına bazen şaşarız. "Başkalarının, mesela otuz liraya yaptığı bir kostümü siz neye seksen liraya yapıyorsunuz?" deriz. Onlar: "Başkalarının dikişi görünüşte bizimkinden ayırt edilmez gibidir.

Yalnız bizimkinde belli belirsiz bir hava farkı vardır. Biz, sekiz, on misli fazla parayı sırf bu farkı için alırız" derler.

Sevim'in de herkes gibi bir burnu ve burnunun kanatlarını yanağına birleştiren bir çizgisi vardır. O çizginin nasıl bir güzelliği olduğunu ve etrafını nasıl güzelleştirdiğini terzilerin o belli belirsiz havasından başka bir şeyle anlatmak mümkün değildir.

Neyse, sözü uzatmayayım. Sevim'in güzelliği elle tutulur, dille anlatılır makbul bir güzellik değildir. Yalnız, dinamo işledikçe meydana çıkan ışık ve hareket gibi seçici bir ... havadır.

Benim çocukluğumda saf büyük hanımlar görücü gezerler, beğendikleri kızların hepsini "kara kaşlı, kara gözlü, top çehreli, beyaz" diye tarif ederlerdi. O günlerde yaşamış olsaydık zavallı Sevim kimse tarafından beğenilmez, muhakkak başıma kalırdı. Gerçi Turgut'un alı moruna karışmış bu kadar kız arasından Sevim'i ayırması da bir muammadır ama neyse...

Sofrada Mükerrem'i yanıma aldım; Sevim'le Turgut'u nikâh memuru gibi yan yana karşıma oturttum.

Yemek yarıyı buldu, sonuna yaklaştı. Hâlâ çocuklarda bir hareket yok.

Ara sıra ortaya manalı lakırdılar atıyorum. Fakat onlar anlamamazlıktan geliyorlar.

Kız, gayet neşeli. İkide birde biri masanın altına elini sokup, onu gizli gizli gıdıklıyormuş gibi durmadan gülüyor; söylüyor. Bir iki saat önce kendisine sevmekten, evlenmekten bahsedildiğine hiç şüphe yok. Fakat Turgut'taki bu karışık yüzün, bu bomboş gözlerin sebebi ne? Sanırsınız ki kulübünün o günkü maçta kaybettiğine dair bir haber almış. Turgut'u açmak için en iyi çarenin spordan bahsetmek olduğunu bilirim. Fakat aksi gibi benim de spor hakkındaki bilgim o kadar kof ki. Kulağımda kalmış meşhur bir futbolcunun adı-

nı söyleyerek:

—Nasıl son maçta iyi oynadı mı? dedim.

Turgut, istemeye istemeye gülümseyerek: "O, tekaüt olalı beş sene, altı sene oldu" dedi. Aman Yarabbi, bu sporcular bizden beter... Otuzuna girmeden tekaüt ol, kenardan yeni yetişenlere: "Gooool!" diye bağırmaktan başka teselliн kalmasın. Halimize bin şükredelim.

Mükerrem de bir aralık Turgut'a bankadaki işine dair bir şey sormuştu.

Sevim:

— Turgut'u tebrik edin, dedi. Kendisine bankanın Antalya'daki şubesinin müdürlüğünü teklif etmişler. Bu yaşta çok güzel bir şey...

Ben şaşırdım:

— Öyle mi Turgut? dedim.

Turgut, başıyla gevşek bir "evet" işareti yaptı.

— Bunu neye daha evvel haber vermedin?

Sevim, onun lakırdı söylemeye niyeti olmadığını göstererek kendisi cevap verdi:

— Tereddüt ediyor... Ben, kendisine bu fırsatı kaçırmamasını teklif ettim. Şimdiki zamanda erkeklerin azıcık İstanbul'dan uzaklaşmadıkça adam olmalarına imkân yok.

Havadis fena! İşler umduğum kadar iyi gitmemiş; aralarında bir anlaşmazlık var. Kendilerine biraz yardım etmem mümkün ama aksi gibi yalnız değiliz. Eh, Allahın günü sade bugün değil ya! Nasıl olsa ileride bir yolunu bulur; aralarını düzeltiriz. Zaten böyle işler pek birdenbire olursa o kadar tadı çıkmaz.

O dakikadan sonra Turgut'tan gözümü ayırmadım. Çocuktaki sıkıntı arttıkça artıyordu. Bunu yüzünden ziyade tabaklarından anlıyordum. Zavallının çenesi yalnız lakırdı için değil, yemek için de pek zor açılıyordu.

Turgut'un en sevdiğim şeylerinden biri de iştahıdır. Dev gibi çocuk. Mide devekuşu midesi gibi, çakıl taşı

yutsa eritecek kuvvette. Yemeğin bu akşamki gibi geçtiği zamanlarda ayaklarının masanın altında âdeta iştahtan tepindiğini duyarım.

XII

Yemekten sonra bir aralık Sevim'i aşağı sofada bir köşeye çektim:

— Bak buraya, dedim. Bu gece Turgut'un pek acayipliği var. Ne dersin?

Kız, evvela omuzlarını silkti:

— Ne bilirim ben? Kendine sorun! diye beni atlatmaya kalkıştı.

— Hele, hele... Bana bu işte senin de parmağın var gibi geliyor, dedim.

— Ne münasebet?

— Bana neye yalan söylüyorsun?

— ...

Sevim, elimden kurtulamayacağını anlamıştı:

— Ortada gizli kapaklı bir şey yok, dedi. Turgut bu akşam bana evlenmemizi teklif etti. Beni çok istediğini, evlenmeye razı olmazsam bedbaht olacağını filan söyledi. Uzun söze ne hacet... Böyle zamanlarda ne söylenebileceğini elbette benden iyi bilirsiniz.

Sevim, kıravatımın ucunu yakalamış, nasıl örüldüğünü, nasıl dikildiğini evire çevire tetkik ediyor, yüzüme bakmıyordu. Sesinde garip bir tutukluk vardı. Bu gayet tabii işten bahsederken neden bu kadar sıkıldığına kendi de şaşıyor ve kızıyor gibiydi.

— Çok güzel... Sen ne cevap verdin?

— Ben mi? Ben de ona birçok komplimanlar yaptım. Kendisini çok yakışıklı ve centilmen bulduğumu söyledim. "Seninle evlenmek herhangi bir kız için şanstır. Fakat ne yazık ki benim sana varmama imkân yok!" dedim.

— Şaka ediyorsun Sevim...

— Böyle işte şaka olur mu?

— Bu da doğru ya!

Merakım gittikçe artıyordu:

— Peki, bari sebebini söyle.

Sevim omuzlarını silkti:

— Sebebi işte öyle, dedi.

— Kız, sakın sen birisini sevmeyesin?...

— Öyle bir niyetim olsa Turgut'u seviverirdim, olur biterdi.

Ben, artık iyiden iyiye kızmaya başlıyordum.

— Bana bak Sevim, dedim. Turgut'u neye istemediğini ben mutlaka bilmeliyim.

Sevim, birkaç saniye tereddüt ettikten sonra:

— Pekâla söyleyeyim, dedi. Turgut çok basit bir insan...

— Ne demek istediğini anlayamıyorum.

— Benden çok iyi anlarsınız ama söylemek işinize gelmez. Siz, kız olsanız bu kadar basit bir insanla evlenir misiniz?

Gülmeye başladım:

— Hani o günler... Bir saniye tereddüt etmem.

— Efendim, resmen yalan söylüyorsunuz. Turgut iki saat yanımızda bulunduğu zaman esneye esneye çene kemikleriniz kopuyor.

— Bunlar ne biçim lakırdılar Sevim? Bilirsin ki ben, Turgut'u...

— Seversin malûm... Fakat yanında ölecek gibi sıkılıyorsunuz. Kâh elinize bir şey alıp oynarsınız, kâh gazete ilanları okuyorsunuz. Ağrınız tutmuş gibi oradan oraya dolaşırsınız. Hatta şarkı söylemek âdetiniz olmadığı halde adamcağızın şerefine yavaştan bir şarkı tutturduğunuz bile olur. Hele ara sıra onunla konuşmanız... İnsan, beş yaşındaki bir çocukla nasıl konuşursa öyle konuşuyorsunuz... Bir bebek telaffuzunu taklit et-

mediğiniz eksik... Lakırdı söylerken gözlerinizi küçülte küçülte bir gülümseyişiniz vardır ki Allah esirgesin... Bereket, zavallı Turgut, oralarda değildir. Bu oyunlar benim gözümden kaçar mı sanıyorsunuz?

Konuşmamız tehlikeli bir şekil alıyordu:

— Sevim, kızım, çocuğum, dedim. Bunlar birtakım saçma vehimler. Fakat tutalım ki dediklerin doğru... Bundan ne çıkar? Ben, şöyle böyle altmışına gelmiş bir adamım. Bilirsin ki ihtiyarlık ayrı bir âlemdir. Bizim kendimize göre türlü düşüncelerimiz, zevklerimiz, kaprislerimiz olur. Turgut'la aramızda bir anlaşmazlık varsa bil ki suç onda değil bendedir. Yirmi yaşında bir kız olsam tabii kafam da yirmi yaşında bir genç kız kafası olacaktı. Gerçi bir hayal âlemine daldık doludizgin gidiyoruz ama, taptaze bir kız başının içine benim yıpranmış, börtü böcek yuvası haline gelmiş ihtiyar beynimi oturtacak değiliz değil mi? Kafam da kendim gibi taze olduktan sonra da Turgut'a oynaya oynaya varmamak için sebep kalmaz.

Kızın hafifçe omuzlarını okşayarak ilave ettim:

— Hem bilirsin ki ihtiyarlar biraz ahlâksız olurlar, gençleri çekemezler. Tut ki ben de Turgut'un gençliğini, kuvvetini kıskanıyorum.

Kızın yüzünde istediği lakırdıyı kurnazlıkla ağzımdan almış gibi memnun ve alaycı bir gülümseme belirmişti:

— Teşekkür ederim. Öğreneceğimi öğrendim...

— Ne öğrendin?

— Turgut hakkında tıpkı benim gibi düşündüğünüzü... Anlaştık, mersi.

Sevim, bunları benimle aynı tutuk sesle, yüzüme bakmadan konuşmuştu. Sözünü bitirdikten sonra kıravatımı bıraktı; sıçraya sıçraya yukarı çıktı.

Vay yumurcak, vay! Bacak kadar boyuyla beni yere vurmuştu. Söyledikleri netice itibariyle doğruydu. Tur-

gut'u çok sevmekle beraber ikimizi iki gün bir odaya kapasalar muhakkak çıldırırdım.

Öteden beri kadınlarda bir şeye dikkat ederim. Erkeğin aksisini, ihtiyarın çirkinini, edepsizini hazmedebiliyorlar, fakat biraz böncesini asla...

Ne kadar yakışıklı olursan ol, yüzünde lüzumundan fazla saf bir ruhun alâmeti olan o malûm lâhuti gülümseme az buçuk titredi mi yandın gittin.

Yalnız, şurası muhakkak ki bu geceki pazarlığın uymaması Turgut'tan ziyade Sevim'in zararına olmuştur. Kız, ne de olsa başında kavak yelleri esen delişmen bir çocuktur. Bugün Turgut'u "fazla basit" diye beğenmedi. Fakat ben eminim ki bunda Turgut'un kendini olduğu gibi gösteren açık, babacan bir delikanlı olmasının da tesiri var. Yarın kimbilir kafaca ondan çok aşağı hangi serserinin sıyrık coşkunluğu, yavan ukalâlıkları, esrarlı budalalık veya delilikleri Sevim'e zengin bir ruhun alâmetleri gibi görünecek, kız, bir hayale kurban gidecektir.

Neyse, bereket versin ki ortada şimdiden kırılmış dökülmüş bir şey yok. Er geç nasıl olsa aralarını bulurum.

Hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi sakin bir çehre ile yukarı çıktığım zaman Turgut'a:

— Ey anlat bakalım, Turgut, dedim. Bu Antalya işi için ne karar verdiğini daha söylemedin.

Çocuk, dalgın bir gülümseme ile:

— Gideceğiz, dedi. Mümkün olursa bu hafta içinde işlerimi bitirip yola çıkacağım.

— Orada sıkılmayacak mısın acaba?

— Zannederim şimdilik daha iyi olacak.

Bizim âşıkların eski âdetidir. Sevdiklerine küstüler mi sazlarını koltuklarına alıp, gurbete çıkarlar: Kamber, Kerem, Ferhat vesaire gibi.

Demek ki Turgut da saz yerine güllerini, sardunya-

larını, banka defterini alıp Antalya yolunu tutuyordu. Çocuk, o kadar kırgındı, siyah jaketatayından öyle acı bir yeis akıyordu ki ben kız olsam dayanamaz, ne olursa olsun gönlünü hoş ederdim.

Fakat bazen uyuz kedi yavrularına, kuşlara filan ağlayacak kadar yufka yürekli gördüğümüz mızmız kız çocukları, işlerine gelmediği zaman canavar gibi olurlar.

Acı, Turgut'u dile getirmişti. Ortaya attığı lâkırdılar pulu eksik istidalar gibi. Hepsinde: "Sevim diyorum... Son pişmanlık para etmez... Gel şu deliliği bırak" yolunda bir yalvarış var... Fakat kız, hiç oralarda olmuyor, radyoyu karıştırıyor, Mükerrem'in ispirtizma masalları da başladı ve Turgut'çuk odanın bir köşesinde kaybolup gitti.

***

Mükerrem'le bir arada geçirdiğimiz geceler en tatlı gecelerimizdir. Bunlara ben, alay olsun diye "Gökyüzü geceleri" adını veririm. Birkaç saat aklı, mantığı bir yana atıp Mükerrem'in masallarına kendimizi kaptırdığımız, onun akın ruhları arasında yaşadığımız için hakikaten de böyledir.

Sevim, görünüşte benden daha itikatsizdir. Her şeyi kökünden budar ve benim çırağım olmakla övünür.

Mektepte budala bir ihtiyar Mrs. kıza protestanlık propagandası yapmaya kalkışmış, bu, onu büsbütün çileden çıkararak bütün dinlere düşman etmiştir. (Budalalar vasıtasıyla yaptırılan bütün propagandaların hikâyesi...)

Sevim, o zamandan kalma bir alışkanlığa cennet, cehennem, Allah, peygamber kavgaları yapmaya pek meraklıdır. İkide birde Mükerrem'e sataşır ve aralarında sözümona ilmi çarpışmalar olur.

Mükerrem tabii Amerikalı mis değildir. Sevim'i bir-

kaç dakika dinledikten sonra ispirtüalistlerin malûm tekerlemeleriyle kızı yakalamaya, hırpalamaya başlar. Sevim bunların bir püf noktası olduğu için Mükerrem'i nereden yakalamak lâzım geldiğini bir türlü bulup çıkaramaz.

— Siz neye bir şey söylemiyorsunuz? Cevap verseniz̧e, diye benden imdat ister.

Ben, yalandan kaşlarımı çatarım, ciddi bir tavırla:

— Öyle şey olmaz... Münakaşayı yapan ben değilim, derim.

Zaten Mükerrem'in maksadı Sevim'i kızdırmaktan başka bir şey olmadığı için kıza çullandıkça çullanır. Nihayet Sevim, mantık dairesinde onunla başa çıkamayacağını anlayarak işi çocuk inadına döker, birçok güleriz.

Bu bittikten sonra Mükerrem'in ispirtizma masalları, havadisleri başlar. Meraklı bir politikacı son günlerde Hitler'in, Gandi'nin ne söylediğini nasıl bilirse o da ruhların Avrupa'da, Amerika'da bellibaşlı ispirtizmacılara verdikleri son mülakâtları öyle bilir.

Mükerrem'in ruhlarında bizi en çok tutan taraf onların romanesk hikâye kahramanlarına benzemeleridir. Bilmem bütün ispirtizmacılarınki de öyle midir? Mükerrem'in ruhları yeryüzünde en çok neye üzülüp sıkılmışlarsa öldükten sonra da daima onunla meşguldürler. Meselâ çağrılan ruh çok fukaralık çekmiş bir adamın ruhudur. Öldün; yani açlık, soğuk sıkıntısından, alacaklı korkusundan ve yeryüzünün bunlara benzer bin türlü üzüntüsünden yakayı kurtardın. Artık bacaklarını uzatıp rahat rahat yatsana. Hayır! Orada da gene zenginlik, fakirlik dedikodusu. Onlar için artık kapı baca meselesi olmayacağından herkesin mutfağına, yazıhanesine, kasasına girer; kimin ne çaldığını, kimleri kafese koyduğunu ispirtizmacılara haber verir.

Mükerrem, kocasını kıskandığı için verem olup ölmüş bir kadın anlattı. Kocası, nerede, hangi kadınla çapkınlık ederse görüyor, çağrılmadığı ispirtizma masalarına koşarak türlü iskandan yapıyormuş.

Hasılı, son Rusya Çarı'nı ne vakit masa başına çağırsalar çoluk çocuğu ile nasıl öldürüldüğünü anlatıyor. Napolyon güzel günleri hiç anmayarak hep Vaterloo'dan, Sent Elen'den bahsediyor.

Bunu Mükerrem'e de söylerim:

— Sen, ruhların yaşamasında bir teselli arıyorsun, ama Allah belasını versin böyle yaşamanın, derim, dünyada üst üste üç gün çekmeye dayanamadığım bir ağrı, ölümden sonra temelli yerleşip kalıyor... Büsbütün yok olup gitmek milyon kere iyi...

Mükerrem, şüphe ve inatla başını sallar:

— Öyle söyleme... Şu pis dünyanın acılarında bile öyle bir tat var ki her şeye razıyım... Elverir ki yok olmayalım, der.

Mükerrem'de gene taze havadisler vardı:

Cüzdanından bir kâğıt çıkarıp gözlüğünü takarak:

— Çocuklar, bir mektup okuyacağım, dedi, siz gene isterseniz masal deyin. Fakat bence çok ehemmiyetli... Malûm ya biz ispirtizmacılar yeni bir vaka haber aldığımız zaman birbirimize bildiririz. Bu mektubu bana Bursa'daki bir ispirtizmacı arkadaş yazıyor. Şöyle böyle bir adam zannetmeyin... Kâmil, malûmatlı bir eski fizik hocası. Şimdi dinleyin.

Ben, okumayı delicesine severim, fakat başkasının okuduğunu dinlemeye hiç yüzüm yoktur.

— Aman Mükerrem, bize acı, dedim. O mektup değil âdeta gazete... Daha karşıdan bakarken deniz tutmuş gibi oluyorum. Gel, sen, şunu bize ağzınla anlat da, tatlı tatlı dinleyelim.

Mükerrem, huyumu bildiği için kızmadı, kısa bir tereddütten sonra başladı:

— Bursa'da Yıldırım mahallesinde bir viran ev varmış... Bu ev, senelerden beri boş duruyormuş, sahibi aylığını beş kâğıda kadar indirdiği halde kimse yanaşmıyormuş. Sebebi: Uğursuzluk... Geceleri bu evde oturanların ayakları dibine ufak ufak taş, kerpiç parçaları düşüyormuş.

Ben güldüm:

— Zaten viran bir evin taş, kerpiç yağdırmaktan başka ne marifeti olur ki? dedim.

Mükerrem, masanın üstündeki mektupla gözlüğü göstererek beni tehdit etti.

— İkide birde lâkırdımı kesersen okurum ha... Nihayet, birkaç ay evvel Bursa'ya Bulgaristanlı bir muhacir ailesi düşmüş: Boy boy çocuklar, gelinler, kaynanalarla on, on iki kişilik bir aile. Baba, bu uğursuz eve müşteri çıkmış. Konu komşu: "Vazgeç, burada kimse tutunamaz, şöyledir, böyledir" demişlerse de söz anlatamamışlar. Adamcağız: "Siz, galiba fukaralığın ne ateşten gömlek olduğunu bilmiyorsunuz, tek kafamı sokacak bir delik bulayım da isterse tepemden taş yağsın. Cine, şeytana kulak asacak halde değilim" demiş. Eski kadınların bir âdetleri vardır: 'Yeni bir eve girdikleri zaman perilerin gönlünü hoş etmek için bir köşeye şeker şerbeti dökerler. Muhacirin karısı şerbet yerine mutfakta sarnıca bir avuç kesme şeker atmış: "Alın ağzınızın tadını" demiş. Aradan iki gün geçiyor. Bir gece ihtiyar kadın elinde mumla merdiven çıkarken ayağının dibine yumuşak bir şey düşüyor. Eğilip bakıyor. Sulu bir şeker parçası... Şeker, kadının gözü önünde yavaş yavaş eriyip kayboluyor. Hücum artık başlamıştır. Gün geçmiyor ki evdeki kadınlardan biri, önüne bir ıslak şeker parçası düştüğünü görüp yaygarayı basmasın. Hepsi bu kadar da değil. Geceleri sarnıcın kovasına bağlı zincirin kendi kendine şangırdadığı, sofalarda ayak seslerinin dolaştığı işitiliyor. Bir gece, kızlardan

biri annesinin yukarı odadan kendisini çağırdığını işitiyor, eline lâmbayı alıp çıkıyor; kadını uykuda buluyor. Vakayı haber alan ispirtizmacılar harekete geçiyorlar: "Bu asırda tabii cin, peri masallarına inanacak değiliz. Bu, olsa olsa ruhların işidir. Bir gece şu evde bir masa tecrübesi yapalım" diyorlar. Birkaç gün sonra tecrübe yapılıyor. Ruhların azgınlığı o kadar üstlerindedir ki tecrübe başlar başlamaz hemen masanın başına üşüşüyorlar ve sorulan suallere hiç nazlanmadan cevap vermeye başlıyorlar:

— Sen ruh musun?

— Evet.

— Adın nedir?

— Gafi...

— Arkadaşın var mı?

— Var.

— Onun adı ne?

— Garko...

— Bu evde oturanlardan ne istiyorsunuz?

— İhtiyarları istemiyoruz.

— İhtiyarlar sizi memnun etmek için ne yapsınlar?

— Evden çıksınlar.

İspirtizmacılar bu konuşmadan sonra muhaciri çağırıyorlar. Ruhların emrini anlatıyorlar.

Muhacir, inatçı bir adamdır.

— Tanımam, diyor Gorko Morko diye. Bulgar mıdır nedir bunlar? Aylığı peşin verdim. Günümü doldurmadan hükümet bile beni çıkaramaz. Ne isterlerse yapsınlar.

İspirtizmacılar "Gafi" ile "Gorko"yu tekrar çağırıyorlar.

— Siz, yalnız böyle işaretle mi cevap verirsiniz?

— Hayır.

— Bize görünmek elinizde midir?

— Evet.

— Ne zaman?

— Bu ayın yirmi yedinci pazartesi gecesi...

Artık kendimi tutamayarak kahkahayla gülmeye başladım.

Benden cesaret alan Sevim de makaraları koyverdi:

— Sizinkiler işi hokkabazlığa döktüler, görüyorum, dedi.

Mükerrem kızdı, fakat belli etmedi. Sadece:

— Bu, öyle pek tabii bir gülüş değil küçükhanım, biraz korktunuz gibi geliyor bana, dedi.

— Ben mi? O, sizin kuruntunuz... Bende öyle saçma şeylere inanacak göz var mı?

— Eh, olabilir... İnsanlıktır... Ben, ne serbest düşünücüler bilirim ki "destur" demeden süprüntülüğe tükürmezler.

Mükerrem, bana dönerek devam etti:

— Bu, böyle olmakla beraber çocuğa hak vermemek de kabil değil. Böyle zincir şakırdatmalar, sofada dolaşmalar, başkasının sesini taklit ederek adam çağırmalar bizim ilme de pek uymuyor... Hele o pazartesi akşamı görünme vaadinde bir... Yanlışlık olsa gerek... Bizim ilmin ağırbaşlıları ruhların malûm masa takırtılarından başka bir vasıta ile varlıklarını göstermelerini kabul etmezler... Bakalım görürüz.

— Ben senin yerinde olsam pazartesi akşamki tecrübede mutlaka bulunurum.

— Bulunmayacağımı aklın kesiyor mu? Mektubu zaten bunun için yazmışlar...

— Demek sen şimdi bu iş için üşenmeden Bursa'ya gideceksin?

— Elbette... Daha uzaklara da olsa ne çıkar?

— Bizi de götür bari... Değil mi Sevim? Bursa'da sıcaklar başlamıştır ama fena seyahat olmaz.

Ben, tabii bunları şaka diye söylüyordum. Fakat Sevim, sözlerimi öyle sevinçle karşıladı ki birdenbire kararımı verdim:

— Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın... Geliyoruz Mükerrem, dedim. Eğer bizi itikatsız diye aranıza almak istemezseniz o gece gelmeyiveririz. Sevim'le orada burada dolaşırız...

Sevim, o yaşa kadar İstanbul'dan çıkmadığı için bu küçük gezintiyi Amerika seyahati gibi görüyor, sevincinden çıldırıyordu.

Bu kadar neşe Turgut'a bir alay gibi görünmüş olacak ki, çocuk birdenbire ayağa kalktı, dargın bir tavırla:

— İzin verirseniz ben gideyim, yarın da işlerim var, erken kalkacağım, dedi.

Zavallının ne kadar hakkı vardı.

Sen, kendinden daha aşağı birini özene bezene sev, yüzünü kızartıp iste. O, bir kalemde "olmaz" deyip işin içinden çıksın. Sen, koskoca adam bir taraftan zıpkın yemiş balina gibi canınla uğraşırken bu seyahat lâkırdısını ortaya atmakla ben de saygısızlık etmiştim. Belki biçarenin bu gece benimle konuşmayı tasarladığı şeylerden biri de balayı seyahati idi. Hay Allah cezasını versin.

— Sen de bizimle gelsene Turgut, ne iyi olur, dedim.

Kız, karşıdan bana elleriyle "aman yapma" gibi işaretler etmeye başlamasın mı? Bir şey değil, Turgut görecek, biçarenin büsbütün kalbi kırılacak.

Bereket versin o, sağa sola dikkat edecek halde değildi. Teklifime canı sıkılmış gibi sert bir tavırla:

— İmkânı yok, dedi. Birkaç güne kadar yolculuk var. İstanbul'daki işlerimi bitirmeliyim. Her şeyden evvel iş...

İçimden: "Ha şöyle, biraz erkek ol! Kendini göster!" diyordum.

Fakat o, Sevim'in biraz daha kalmasını rica etmesi üzerine tekrar yanındaki sandalyeye çöküvermesin mi?

Çıkmadık candan ümit kesilmez, derler. Biçare, hâ-

lâ işin farkında değil, kızın tekrar kararından dönmesini umuyor.

O gece saat ikiye kadar oturduk. Bu yetmiyormuş gibi bir de misafirlerle beraber sokağa çıktık; ayaklarımızda ev terlikleriyle onları Taksim bahçesinin önüne kadar götürdük. Sevim, bir koluna beni, bir koluna Mükerrem'i almıştı. Turgut cenaze arkasında yürür gibi yaslı bir ağırlıkla arkamızdan geliyordu.

Onlardan ayrıldıktan sonra Sevim'e:

— Turgut çok mahzun... Biliyor musun ne kadar hata ettin? dedim.

O, eliyle ağzını kapadı:

— Şimdi ciddi lâkırdı dinleyecek halde değilim. Kolumdan sıkı tutun. Bu güzel gece, Bursa ve hepsinden fazla olarak da kısa bir zaman için evlenmekten kurtuluş beni öyle hafifletiyor ki balon gibi havaya uçacağım sanıyorum.

İKİNCİ KISIM

I

Söylemesi ayıp olacak ama şimdiye kadar bunca yer gezdiğim halde Bursa'yı ben de ilk defa görüyordum.

Bizi, çekirge şalvar biçiminde bol aba pantolonlu, pos kıranta bıyıklı bir adam karşıladı. Bu, Mükerrem' in ispirtizmacı muallim arkadaşıydı. Adamcağız, Sevim'le benden utanıyor, konuşurken çarşaflı büyük hanımlar gibi elini ağzına kapıyordu.

Sevim, Bursa'yı gezmek için pek sabırsızdı. Otelde yarım yamalak bir yıkanma ve dinlenmeden sonra iki ispirtizmacı ahbabı baş başa bıraktık, bir otomobile atlayarak rastgele şehri dolaşmaya başladık. Bir başka gün de hep bir arada Uludağ'a çıkacaktık.

Sevim, otomobilde durmadan Mükerrem'le arkadaşını çekiştiriyordu.

— Şu Mükerrem, muhakkak ki çok zeki, çok okumuş yepyeni bir adam... Böyle bir insan, nasıl oluyor da bu çeşit budala Arap bacı uydurmalarına inanıyor?... Arkadaşıyla nasıl kucaklaştığını gördünüz mü? Arkadaş da ne arkadaş!... Ben, evvelâ dokumacı esnafı filan sandım... Kıravat, galiba bugün ilk defa bizim şerefimize takılmış... Tıraş da öyle... Nereden anladın, diyeceksin. Yüzünün ötesinde, berisinde sakal parçaları kalmış... Sağlam ikişer, üçer santimetre var...

— Adamcağızdan ne istiyorsun Sevim?

— Adamcağızdan bir şey istemiyorum. Mükerrem'e

kızıyorum... İnsan, böyle bir adamla ne konuşur? Az kalsın eski şeyhler gibi elini öpecekti... Siz, ondan daha yaşlısınız, fakat...

— Fakat?

— Fakat çok yenisiniz? Aranızda üç, beş asırlık kafa farkı var gibi... Her ne ise, sizi de pek şımartmaya gelmez...

— Sen, böyle şeylere karışmasan daha iyi edersin Sevim... İnsan kafası öyle senin anlayacağın kadar basit bir şey değil... Nene lâzım... Biz şimdi Bursa'mıza bakalım...

Şoför, gözü açık bir çocuktu. "Bize görülecek neresi varsa hepsini gösteri" diye verdiğimiz açık bonodan istifade ediyor, rasgele dolambaçlı sokaklara dalıp çıkıyor, yokuşlara tırmanıyordu. Ara sıra da öteyi, beriyi göstererek uydurma tarihi malûmat veriyordu. Nihayet, ortalık kararırken bizi Yeşil Cami'nin önüne bıraktı. Mükerrem'e orada randevu vermiştik. O, daha evvel gelmiş, setin üstündeki kahvede kendi kendine bizi bekliyordu.

Sevim, taşkın bir neşe ile ona bir nöbet daha çattı:

— Arkadaşı ne yaptınız? O, şimdi bu saatte akşam yemeği yiyordur değil mi?... Sevgilinizden güzel haberler almış görünüyorsunuz... Biliyor musunuz Mükerrem neye benziyor? Hani bazı şüpheli yarım sevmişler vardır... Sevgili uzakta olduğu vakit birkaç hafta haber alınmazsa iki taraflı şüpheler başlar, sevdiğinizden şüphe, sevildiğinden şüphe... Muhabbet, yavaş yavaş gevşer... Taze bir haber, yahut mektup lâzımdır ki ateş yeniden körüklensin... Mükerrem de ruhi revanlardan bir zaman havadis almazsa imanını kaybetmeye, bizim gibi olmaya başlıyor. Fakat bugünkü gibi selâhiyetli ağızlardan, taze havadisler öğrenirse tekrar azıyor...

Mükerrem gülerek cevap verdi:

— Küçük hanım, sevme, sevişme inceliklerini pek

derinden biliyor görünüyorsunuz. Bunları ne vakit öğrendiniz maşallah...

Mükerrem'le Sevim, perde perde gürültüyü artırıyorlardı.

Sabahleyin bizimle beraber İstanbul'dan gelmiş kalabalık bir Alman ailesi önümdeki masada oturmuştu. Ara sıra dönüyorlar, ne söylediğimizi anlamadan gülüyorlardı. Daha fenası camide akşam namazından çıkmış birkaç kasketli ihtiyar da ters ters bize bakmaya, aralarında bir şeyler homurdanmaya başlamışlardı. Sevim'i çıplak kolları, çıngıraklı kahkahalarıyla kokot, bizi iki yaşlı hovarda sanarak ayıpladıklarına hiç şüphe yoktu.

Sevim'i usulca dürterek:

— Yavaş, herkes bize bakıyor, dedik.

Kız, omuzlarını kaldırarak:

— İçim kaynıyor ne yapayım?... Burası insanı çıldırtacak kadar güzel, dedi.

Çocuğa hak vermek lâzımdı.

Yaz içinde bu kadar güzel bir akşama pek seyrek rastgelinirdi. Kahvenin radyosu bile hiçbir radyonun bağıramayacağı kadar kuvvetle bağırıyor ve bu ses, insana fena gelmiyordu. Yeşil'de geç vakte kadar kaldık. Yavaş yavaş sesler kesilmiş, etrafımız boşalmıştı. Günün yorgunluğu artık kendini göstermeye başlıyordu.

Sevim, setin kenarında kollarını demir parmaklığa, başını kollarına yaslamış uyuyor mu, düşünüyor mu, belli olmuyordu.

Otele dönmek zamanı gelmişti. Ayağa kalktığımız vakit Mükerrem, Emirsultan camiiyle Yıldırım arasında bir yer göstererek:

— Yarın akşam gideceğimiz yer orası, dedi.

Şehrin bu kısmındaki fakir mahalleler seçilmeyecek kadar kararmış olduğu için Mükerrem, bize bunu öteye, beriye dağılmış sönük ışıklarla tarif ediyordu.

Sevim, gülümseyerek:

— Ne güzel, dedi. Gökyüzündeki bir noktayı nasıl yıldızlarla tarif ederlerse Mükerrem de bize bu evi öyle tarif ediyor.

Mükerrem:

— Teşbih fena değil, dedi, fazla olarak doğru da... Biz o noktadan gökyüzüne girmeye çalışacak değil miyiz?

Sevim'i gene gülecek, gürültülü mektep şakalarına başlayacak sanıyordum. Fakat o, sesini çıkarmadı. Karanlıkta ayaklarımızın altında sonsuz bir uçurum gibi derinleşmiş, gökyüzü gibi ışıklardan başka bir varlığı kalmamış görünen bu mahalleler, karşısındaki Emirsultan, Yıldırım camilerinin büyümüş hayaletleri çocuğu ürkütmüşe benziyordu. Mükerrem, onun bu saatte ağa düşmüş kelebek gibi artık kanat çırpamayacağından emin, ağır ağır devam ediyordu:

— Oradaki yıkık evin kapısından belki gökyüzüne gireceğiz. Mutlaka inanmak lâzım değil... Ben de sizden daha imanı bütün bir insan değilim... Fakat inanıyormuş gibi kendimizi vermek, beklemek lâzım... Belki hiç ummadığımız bir şeyler göreceğiz.

Ben:

— Doğrudur, dedim. Bugün bizimle beraber gelen Almanlar, nasıl yeni sansasyonlar aramaya geldilerse biz de öyle geldik... Onun için senin dediğin gibi kendimizi tamamiyle vermeliyiz. Yalnız, arada şunu söyleyeyim ki sen, bu işin hakikaten artistisin... İnsanı zihniyetiyle inanmadan heyecana düşürmek için zaman ve saat seçmesini gayet iyi biliyorsun...

Meselâ, benim bunca senelik ate kızımı bu dakikada benden ayırmış, kendine çekmiş gibisin... O, galiba karşıki evde gökyüzünü göreceğine inanmaya başladı bile...

Sevim kalkınmaya çalıştı:

— Ne söylüyorsunuz?... Ben, o kadar hafif bir kız mıyım?

Mükerrem, esrarlı bir yakınlıkla Sevim'e:

— Beyhude çırpınıp duruyorsun, dedi. O münakaşalar, itirazlar lâf... Sen, ne zaman olsa benimlesin, benimlesin... Aramızda hiç ayrılığa imkân var mı? Dünya dediğimiz bu yıldız yaratıldı yaratılalı beraberiz... Bir hamurdan yoğrulduk... Kaç yüz bin yıl aynı ışıkların, taşların, hayaletlerin karşısında ağladık, güldük, umduk, inandık... Şimdi, bu yıldızımız kadar eski kafada nasılsa doğmuş üç, beş kabak çekirdeği gibi fikir daha doğrusu lâkırdı bizi nasıl ayırır? Nerede görülmüş böyle rezalet?...

İki teklifsiz dost olmakla beraber Sevim'le Mükerrem etiketten ayrılmazlar, birbirlerine daima "Siz" derler. Halbuki şimdi Mükerrem ona "sen" diye hitap ediyordu. Üstelik Sevim'in ne de olsa yetişmiş bir kız, kendisinin genç denebilecek bir erkek olmasına bakmayarak kızı kollarından tutuyor, kendine çekiyor, saçını, yanağını okşuyordu. Çocuk, Mükerrem'in bu hareketinden ziyade onun yakınlık, beraberlik iddiasına karşı isyan etmiş gibi kendini kurtardı:

— Yanılıyorsunuz... Çok yanılıyorsunuz... Aramızda hiçbir yakınlık yok... "Ben, o taraftanım!" dedi.

Sevim, "Ben o taraftanım!" derken çocukça bir gururla beni gösteriyordu.

Fakat Mükerrem aldırmadı, aynı esrarlı ve bir parça alaycı inatla devam etti:

— O tarafı, bu tarafı yok... Hep bir taraftanız... Yani o da benim taraftan... Belki bu sene, gelecek sene değil... Fakat yaşı biraz daha ilerlesin... İhtiyarlık vehimleri bastırmaya-başlasın... Gökyüzü hastalığının bu kaşarlanmış atede de nasıl nüksettiğini göreceğiz... Yaşarsak belki bir gün şu Yeşil Cami'nin penceresinden size onun çarpık bir kasketle namaz kıldığını da göste-

ririm. Hatta kimbilir, belki birkaç bin yıl evvelki daha gülünç putperest pratiklerine de düşer.

Ben:

— Olabilir, ölüm gibi bunamak da hak, diye güldüm.

Sevim de benim gibi yapmak istedi. Fakat nafile... Zavallının sesi bu gece pek hafif çıkıyordu. Ondaki bu hemen hemen sebepsiz, yahut da belki sadece yorgunluktan ve geceden ileri gelen sarsıntıyı Mükerrem de sezmiş, kızın üstüne düştükçe düşüyordu:

— Çocukların bir yeri ağrır, doktorlardan saklar, "Ağrımıyor... Bir şey yok!" diye inat ederler, tepinirler. Doktor: "Pekâla, anladık bir şey yok ama sen gene ağzını açıver de bakayım, yahut, şu kaşıktaki şurubu hatırım için içiver" derler. Haydi, ben de öyle söylerim: "Sen itikatsız bir yeni zaman kızısın. Gökyüzüne, cine, periye inanmıyorsun. Pek güzel... Yeni kafalılığını tebrik ederim ama gel istersen şu karanlık sokakta bir gezinti yapalım, sönük ışıklarıyla gökteki samanyoluna benzemeyen şu karşı yoldan ağır ağır Emirsultan mezarlığına doğru çıkalım. Orada şimdi hakikaten in, cin yoktur... Kocaman ağaçların altında üç, beş kavuklu kırık taş, onların altında da kırık çanak çömlek parçalarından farksız beş, on kemik parçası... Hepsi bu kadar... Dünyanın en az korkulacak yeri mezarlıktır. Çünkü buraya yalnız kötülük yapmaya kudreti kalmayanlar getirilir. Bu saatte orada taşlardan birinin üstüne çıkıp bana küçücük bir tango parçası söyleyebilir misin?"

Sevim, bir dakika duraladı, sonra benden yardım beklediğini anlatan bir sesle kesik kesik:

— Siz, işi azıttınız Mükerrem, dedi. Adeta meydan okuyorsunuz. Peki, ben de hazırım... Bir mezar taşının üstünde tango söylemek size itikatlardan kurtulmuş bir yeni zaman kızı olduğumu gösterecekse giderim. Ne dersiniz, çok yorgun değil misiniz?

Sevim, bu suali bana sormuştu. Maksat meydanda. Kız korkuyor. Fakat korktuğunu belli etmeyi nefsine yediremiyor; benden bir çare bulmamı istiyor. Fakat ben gene "Peki, gidelim!" dersem, el ârı, düşman gayreti gidecek.

Ben, gülümsemeye başladım:

— Bu saatte mezarlıkta tango... Çok âlâ... Arkasından tangonun cazı hükmünde bir bekçi, yahut polis düdüğü... Samanyolundan kös kös aşağı karakola iniyoruz. Gece vakti nöbetçi komiser şaşırıyor. Hakkı da var ya... Yaşlı başlı iki adam, bir kız... Bunlar deli mi, edepsiz mi, büyücü mü? Biz "Şaşılacak bir şey yok... Hanımı mezarlıkta Libre Panse'den imtihan ediyoruz" diyoruz.

Birini bir koluma alarak Setbaşı yolunu tutmuştum. Biraz sonra başka şeylerden konuşmaya başladık. Fakat Sevim'in zihni bu işe takılıp kalmıştı. Köprüden geçerken bir kere daha durdu; bana:

— Bir şey sormak isterim, dedi. Tutunuz ki ben Mükerrem'in dediği şeyi yapmaktan çekindim. Bu, neyi ispat eder? Bana annemden kalan boynumdaki şu mini mini madalyonun bir maden parçasından başka bir şey olmadığı malûm... Fakat ben, onu yere atıp ayağımla çiğneyemem değil mi? Bu onun boynuna, etine sürülmüş bir hatıradır. Bir mezar taşını da çiğnemekten, üstünde tango söylemekten çekinirsem zannederim ki bizim gibi bir insanın hâtırasına hürmet etmekten başka bir şey yapmış olmayacağım. Demin bunu becerip söyleyemedim. Librpansör olmak insanlığı, insan duygularını hiçe saymak mıdır rica ederim?

Mükerrem durdu, belini köprünün parmaklığına dayayarak yeniden başladı:

— Yavrucuğum, bir taş, yahut maden parçası gözümüzde başka taşlardan, madenlerden ayrı bir kıymet aldı mı fetiş oldu demektir. Biz de en yeni şekilde bir

fetişistiz. Ama başkaları onda birtakım gizli kuvvetler vehmetmiş de sen, sadece annenin boyuncuğuna sürüldüğü için onu divinize ediyormuşsun... Aradaki fark pek o kadar büyük değil. Taptaze bir çocuksun. Sıhhatin de yerinde... Eh, Allaha şükür büyük bir kaygın da yok... Fakat yaş, hastalık, büyük bir sıkıntı sendeki bu hürmetin gradosunu günden güne artırabilir; bugün sadece hâtıra dediğin madalyon, ne bileyim ben, seni meselâ belalardan koruyan, akıl, sabır, saadet veren bir âlet haline gelebilir. İşte sana tam bir fetiş... Söylemek istediğim de bundan başka bir şey değildi zaten... Beş, on senelik derme çatma tahsilin, okunmuş beş on kitabın kırıntılarıyla yapılmış, bin zorlukla tutturulmuş bir yapı.. Ancak iskambil kâğıdından bir kule kadar sağlam bir nazariyeler evi...

Buna karşı da yeryüzünün muhakkak en kıdemli hayvanlarından olan insanın bütün geçmişinin birikintileri demek olan sevk-i tabiiler, tiyatrolar, putperestlikler, masonlar... Nasıl isteriz ki bin güçlükle ayakta duran iskambilden ev, o demir gibi ağır kuvvetlerin basıp yükselmesine dayansın?...

Mükerrem, eliyle Uludağ'ın tepelerini göstererek devam etti:

— Şuradan bakınca Samanyolu, Uludağ'ın tepelerinde tütüp gökyüzüne yayılıyor gibi değil mi? Gündüz, güneş ışığı içinde ayrılıyoruz, her birimiz, başka başka fikirlerimizle ayrı ayrı dünya oluyoruz: Gece oldu mu koyunlar gibi bir baş başa verme ihtiyacıdır başlıyor. Geceleri gündüzden ne kadar başkayız, yağmurlu gecede, açık gecede, aylı gecede, aysız gecede, umduğumuz, sevdiğimiz, yorgun, sarhoş yahut hasta olduğumuz, yakınlarımızdan birini kaybettiğimiz gecelerde ne kadar başka başka insanlarız... Sevim, çocuğum... Bir saat sonra ne olacağımızı biliyor musun?

Sual, Sevim'e sorulmuştu. Fakat cevabı ben verdim.

— Talihimiz yardım eder de şuralarda bir araba, yahut otomobil rastgetirirsek yataklarımızda yorgunluktan cenaze gibi uyumuş olacağız.

Mükerrem, gene gülümsedi:

— Uyumak deyip geçiyoruz ama bunun nasıl bir inkılâp olduğunu derin düşünürsek dehşetten çıldırmamız lâzım gelir...

Başımızın manifaturacı camekânı gibi muntazam raflara dizilmiş renk renk, pırıl pırıl eşyasıyla, yani fikirlerimizle yatağımıza giriyoruz, kepenkleri kapıyoruz. Üç beş dakika sonra bir sis, bir duman... Eşya, yerli yerinden oynamaya başlıyor; renkler, biçimler değişiyor. Taşlar, madenler duman gibi tütmeye başlıyor. Hele bu uyanıklıktan uykuya geçişin bir ânı vardır ki insanın tüyleri ürperir; gözünüzün önünde meselâ o gün öldüğünü öğrendiğiniz kimsenin yüzü var. Bunun bir hayalden, bozuk düzen bir resimden başka bir şey olmadığını biliyorsunuz, fakat o dediğim değişme dakikasında bu resim canlanmaya başlıyor. Bir dakika evvelki: "Ölü dirilmez, kediler lâkırdı etmez" yolundaki mantık kanunlarınız hani nerede? Bu dakika için mutlak hakikat yatağınızın üstündeki tavan değil, başlayan rüyanızdır! Birdenbire sarsılıp uyanacak olursanız gözlerinizdeki yaş, sinirlerinizdeki sarsıntı, yüreğinizi yakan acı, bu hakikate ne kadar candan inanmış olduğunuzu gösterir. Bütün bu değişikliğin sebebi kafa makinesinin işleme tarzındaki küçük bir bozukluk veya değişiklik...

Bu söylediğim şeyin yalnız uyku denilen hâle mahsus olmadığını, uyanık bir insanın da gözü bakarken, ayakları yürürken derece derece ne uykulara, ne rüyalara kapıldığını anlatmaya bilmem lüzum var mı? Bu kadar oyuncak bir kafanın nesiyle övünürsün? Bir daha hurafeye, masala, hele insanların en eski ve en muhteşem bir uydurması olan gökyüzü masalına kapılmayacağına nasıl güvenirsin? Sevim, çocuğum, gene

tekrar ediyorum: "Sen benimsin". Toprak, üstünde gezen sapasağlam bir insana, "Benimsin, er geç benimsin!" demekte ne kadar haklı ise ben de sana, "Benimsin, hatta er geç değil; şimdiden benimsin!" demekte o kadar haklıyım.

Bir şeye dikkat ediyorum. Mükerrem'in yanağındaki yara izi bu gece daha derinleşmiş görünüyor, bu yara ve kalkık duran elindeki kesik parmak ona anlaşılmaz bir korkunçluk veriyordu.

Sevim'in sinirleri adamakıllı bozulmaya başlamıştı. Çocuk, bana sokularak bir kere daha meydan okudu:

— Ne derseniz boş... Ben onunla beraberim.

Mükerrem, acıyarak güldü:

— Ben senin yerinde olsam asıl bu adamdan korkarım çocuğum... Niçin mi diyeceksin?... Pekâla, dinle...

Karşıda henüz kapanmamış bir dükkân, onun içinde iki sakallı manav görünüyor... Bu manavlar mutlaka dini bütün Allah adamları, gökyüzü adamlarıdır... Biraz evvel namazlarını kıldıklarına, dualarını ettiklerine hiç şüphe etme... Onlar ölürken kuş, yahut sinek gibi ağızlarından çıkacak bir ruhları olduğuna, bu ruhun gökte meleklerle beraber uçacağına inanıyorlar... Böyle olduğu halde iki günlük fani dünyanın menfaatlerini, hesaplarını hiç şaşırmazlar; her işlerinde bir makine duygusuzluğuyla hareket ederler... Gelelim şimdi bu koltuğuna sığınmaya kalktığın itikatsız adama... Bu adam, gökyüzüne karşı bayrak açmış bir kızıl dinsizdir... Ruh diye bir şey tanımıyor. Onun için karaciğerin safra, ağızdaki bezlerin tükrük salması kabilinden, beyin de durmadan fikir yapan ve çıkaran bir makinedir... Fakat tuhaf değil mi ki bu maneviyat namına hiçbir şey kabul etmeyen adamın, içine en küçük bir şey düştüğü zaman kuyu gibi, mağara gibi derin sesler veren bir iç dünyası var... Herhalde bu karışık insandan daha ziyade korkmak lâzım gelir...

Yanımızdan bir otomobil geçiyordu. Çevirdim.

II

Yorgunluğa hiç yüzüm yoktur.

Ertesi sabah on buçuğa kadar yataktan kalkamadım. Sevim, rahat verseydi daha da kalkmaya niyetim yoktu.

Kız, yumruklarıyla kapıma vurarak:

— Bu ne uykusu böyle, Allahaşkınıza... Bursa'ya uyumaya mı geldik? diye bağırıyordu.

Sevim, erkenden uyanmış, otelcinin kızını peşine takarak kaplıcada yıkanmaya gitmişti.

Dönüşte benim hâlâ uyuduğumu öğrenince bir nöbet daha dışarı çıkmış, otobüse atlayarak şehre gidip gelmişti.

— Sen, böyle kaçta kalktın? dedim.

— Herhalde çok erken...

— Mükerrem nerede?

— O, beni de bastırdı. Benden evvel uyanarak arkadaşlarıyla buluşmaya gitmiş... "Akşam yedide Belediye Bahçesinde buluşalım!" diye haber bırakmış... Demek bütün gün hiç görünmeyecek... Bu, daha iyi oldu... Biz, bildiğimiz gibi gezeriz...

— İyi ama hava çok sıcak...

— Ne yapalım, vaktinde getireydiniz. Seyyah insan oturur mu?

Sevim, o gün beni akşama kadar oradan oraya sürükledi. Elinde bir Bursa rehberi, şehirde ne kadar cami, türbe, çeşme varsa hepsini görmek istiyordu.

— Kız, sen bu kadar senedir İstanbul'dasın. Ayasofya'yı gördün mü?

— Hayır.

— Süleymaniye'yi, Fatih'i, daha iyisi herhangi bir cami veya türbeyi?...

— Bazılarını şöyle dışarıdan gördüm ama...

— O halde bunları görmekten ne çıkacak?

— Bursalı olaydık da beni İstanbul'a seyahate götüreydiniz, elbette görürdüm... Seyahat, kendi memleketinde görmediği şeyleri görmek değil midir?

Sevim, yalnız görülecek şeylerle iktifa etse ne âlâ!... Fakat yenecek şeyleri de mutlaka tanımayı seyyahlık vazifelerinden biliyor, sokaklarda delikli Mihaliç peynirinden, top top leblebi şekerinden nane suyuna kadar ne görse alıyordu.

— Kız, sen bayram çocuklarına döndün. Miden bozulacak, yatıp kalacaksın, diyordum.

Dinleyen kim?

Bir aralık beni camilerden birinin minaresine çıkarmaya kalktı. Bu, artık fazlaydı.

— Numaranın asıl büyüğünü geceye bıraktığımızı unutma, dedim. Bakalım bu gece Mükerrem'in ruhlarını yahut perilerini göreceğiz. Fazla yorulursan sinirlerin bozulur. Dün geceki gibi gene korkarsın.

Sevim kızdı, kaşlarını çattı:

— Bunu bir daha tekrar ederseniz size fena halde gücenirim... Ben, böyle saçma şeylerden korkacak kadar budala mıyım?

— Mükerrem budala mı?

— Değilse neden budalalarla konuşuyor? Hem ben, dün gece biraz hastaydım.

— İyi ya benim söylediğim de bu... Kendini bu kadar yorarsan gece hastalanırsın... Zaten zeytin çekirdeği kadar bir kızsın...

— Bugün ne kadar iyi, ne kadar neşeli olduğumu görmüyor musunuz... Bu minareye mutlaka çıkmak lâzım...

— O halde sen yalnız çık... Ben, seni burada beklerim.

— Kimbilir, oradan ne güzel şeyler görünür ama madem ki istemiyorsunuz, ben çıkarım.

Sevim, şemsiyesini kapayarak karanlık merdiven aralığına daldı. Fakat ayağında yün terlikleriyle hayalet gibi sessiz, kuzguni kara sakallı, çopur yüzlü genç kayyumdan korkmuş olacak ki, girmesiyle çıkması bir oldu.

— Hayrola... Neye döndün?

— Merdiven sahiden pek dik... Gözüme yediremedim...

Yan yana caddeye doğru yürümeye başlamıştık. Ben, kıs kıs gülüyordum. Sevim, evvelâ görmemezlikten gelmeye çalıştı. Fakat olmadı. O da benimle beraber gülmeye başladı. Bir yandan da sebebini anlamamış gibi yalancı bir hayretle: "Yan gözle bakıp bakıp ne gülüyorsunuz Allahaşkına?... Gülecek ne var?" diye bana çatıyordu.

Ben, babaca bir dertleşme yapar gibi:

— Ne olacak bu sizin, yeni kızların hali Sevim?... dedim. Bir yandan muharebeye varıncaya kadar bütün erkek işlerine girmeye kalkışırsınız. Bir yandan böyle her şeyden korkarsınız... Geceden korku, mezarlıktan korku, minareden korku, kayyumdan korku...

Sevim, utanıyor, üzülüyor, kızıyordu... O, böyle hırçınlık ederken ben, kaşlarının, burnunun, dudaklarının aldığı şekillere bakıyor, içimden: "Turgut'un kıza yanmakta hakkı varmış" diyordum.

O, evvelâ beni kuru gürültüyle susturmak istemişti. Fakat bugünkü yorgunlukların acısını çıkarmadıkça yakasını bırakmayacağımı anlayarak aşağıdan güreşmeye, beni zayıf tarafımdan avlamaya çalıştı:

— Kırk yılda bir Bursa'ya getirdiniz, bir parça eğlendiğimi gördünüz ya... Burnumdan getirin bakalım, diye sızlanmaya başladı.

Neyse, çok geçmeden gene aramız düzeldi.

Daracık sokaklar, toprak kulübeler arasında nereye gittiğimizi bilmeden rasgele yürüyorduk. Nihayet, uçsuz bucaksız bahçelere girdik.

Bursa, sıcaktan yanıp kavrulurken, burada her taraftan su akıyor, yağmurlu bir günde bozuk bir şehir kaldırımından geçer gibi ara sıra taştan taşa atlamaya mecbur oluyorduk. Sevim'in beyaz potinleri âdeta çamurlanmaya başlamıştı. İleride çeşit çeşit çalılar, dikenler, sazlar arasında kaybolmuş bir bataklıktan kurbağa sesleri geliyordu. Şimdiye kadar İstanbul'da tabiatın kara cahili kalmış olan Sevim, burasını bir Amerika ormanı gibi mi gördü nedir, "İlle suyun kenarına gidelim" diye beni zorlamaya başladı.

— Vazgeç. Belki yılan vardır, korkarsın, dedim.

Kız, birdenbire durdu, gözlerini gözlerime dikerek:

— Sizden bir ricam var, dedi. Bana bir daha korkudan bahsetmeyeceksiniz. Size fena kırılıyorum. Siz, beni hiç adam yerine koymuyorsunuz.

— Ne münasebet?

— Pekâla biliyorsunuz ki ben, sizin Turgut'unuzdan da, hatta Mükerrem'inizden de daha ileri fikirli bir yeni zaman çocuğuyum.

— Korku ile ileri fikirlilik arasındaki münasebeti hakikaten kavrayamadım.

— Bu alaycı tavırları bırakın da açık konuşalım... Mükerrem'in dün geceki sözleri bana çok dokundu. Ben, kendimi masaldan, hurafeden kurtulmuş bir kız sanıyormuşum. Halbuki hiç de öyle değilmişim. Kendisiyle benim aramda fark yokmuş. Bunun açık manası ben ukalâ, kuş beyinli bir kızım... Sizin beni müdafaa etmenizi beklerdim... Hiç o taraflı olmadınız, hatta üstelik ona hak veriyor gibi bir şeyler söylediniz.

Sevim'in hırçınlığı bana tabii görünmedi. Hatta bir saniye bunun bir hastalık başlangıcı olmasından korktum.

— Sevim, çok yoruluyorsun. Çok abur cubur yiyorsun. İnsan, böyle zamanlarda fazla titiz olur. Mükerrem, sana öyle bir şey söylemedi. O biçarenin derdi

büsbütün başka. Görmedin mi bana bile nasıl çattı? dedim.

Sevim bileklerimi sımsıkı tuttu, avuçları ateş içinde idi:

— Evet, evet... Ona da dikkat ettim. Siz kim, o kim?

— Sevim, dostumuzun aleyhinde söylüyorsun... Ben senin böyle konuştuğunu ilk defa işitiyorum.

— Ben kimsenin aleyhinde söylemiyorum... Sade hakikati söylüyorum... O kadar etrafıma bakıyorum. Siz, gördüğüm insanların hiçbirine benzemiyorsunuz. Ne yepyeni bir insansınız siz... Meselâ Turgut sizden kimbilir kaç yaş küçük.. Ama hakikatte o, sizin büyükbabanız gibi... O kadar eski fikirli... Hatta daha açıkçası fikirsiz...

Biliyor musunuz bana evlenme teklif ettiği gece bir aralık geçen ramazan üç gün oruç tuttuğunu söyledi. Niçin üç gün? İnsan ya inanır, ya inanmaz değil mi? İnanırsa otuz gün tutar, inanmazsa hiç... Bence bunun ikisi arası fikirsizlikten, kafasızlıktan başka bir şeye delâlet etmez...

— Sevim, Turgut'a çatarsan bozuşuruz...

— Pekâla... Zaten Turgut daha uzun konuşmaya değmez... Haydi o, on yaşından sonraki vücudu nasıl alabildiğine büyümüşse zihni o kadar geri kalmış bön bir çocuk diyelim... Ama ya Mükerrem?... Şeytan çekici gibi adam. Böyle budalalıklara nasıl inandığını aklım almıyor... Biraz sonra seyredeceğimiz maskaralığı düşünün... Bir alay saçlı, sakallı insan, muhacirlerin evinde ruhları görmeye gidiyor... Turgut gibi gençleri bir türlü, yaşlıları bir türlü... Bu halle bu memleketi nasıl yeni bir memleket haline getireceğiz? Siz, onların hiçbirine benzemiyorsunuz. Bu yaşınızda yirmi yaşında bir çocuktan daha genç fikirlisiniz. Ne saklayayım, kendimi de beğeniyorum. Çünkü ben de sizin gibi düşünüyorum. Mükerrem'in geceki sözlerine niçin o ka-

dar içerlediğimi anladınız mı? Dostunuzun beni çocuk sayması, o budalalar arasına karıştırması fenama gitti.

Sevim'in yanağına hafif bir fiske vurarak:

— Ne iyi çocuksun sen! dedim.

O bu sözleri söyledikten sonra ferahlamış, tabii haline dönmüş gibiydi. Hiçbir şey gibi kurbağalardan, yılanlardan da korkumuz olmadığını göstermek için bataklığın kenarlarında dolaştık! Bahçeler arasındaki incecik yollara daldıkça daldık.

Bir aralık bileğindeki saate bakan Sevim telâşla:

— Eyvah. Mükerrem yedide bizi Belediye Bahçesinde bekleyecekti. Saat şimdi yedi buçuk, dedi.

Benim senelerden beri dakika şaşmayan kronometreye göre hatta daha fazlaydı, sekize yirmi vardı.

Karşıda hâlâ bir gölge ışığıyla parlayan tepeler bize vaktimizi şaşırtmıştı. Şimdi bu telâşla bu karmakarışık yerlerden çıkmak da bir meseleydi. Artık yol, iz aramaya vaktimiz olmadığı için rasgele bahçelerin ortasından geçiyor, hendeklerin üstünden aşıyorduk. Sevim'in eteği bir dikene takılıp yırtılmış, beyaz potinleri çamura batmıştı.

Ben, ara sıra:

— Acele etme... Nereye gittiğimizi bilmiyoruz; büsbütün yolu sapıtacağız, diye durdukça o, geri dönüp beni kolumdan yakalıyor, kahkahalarla gülerek:

— Korkmayın... İstikamet belli... Uludağ'a doğru marş marş, diye kumanda veriyordu.

Neyse, umduğumuzdan daha az bir zaman içinde tren yolunu bulduk.

Yalnız, yolun bundan sonrası da daha az kolay değildi. Girdiğimiz fakir mahallelerde arabaya, otomobile benzer bir şeye rastgelmeye imkân yoktu. Biz, dolambaçlı sokaklarda iki adımda bir yol sorarak Ulu Cami'yi bulmaya çalışırken Sevim, benim yorgunluğumla alay ediyor:

— Siz, galiba bu gece muhacirin evinde perileri görmeden uyayacaksınız, diye gülüyordu.

Belediye bahçesinin önüne geldiğimiz vakit ortalık iyiden iyiye kararmıştı. Mükerrem, gazinoda bir ağacın altında kimbilir ne zamandan beri bekliyordu. Bizi görünce ayağa kalktı. Dalgın ve sinirli bir tavırla:

— Çok geciktik, dedi, yemek için otele gidip gelmeye vaktimiz yok. Şurada birkaç lokma bir şey yiyiverelim.

Mükerrem, bizi caddedeki lokantalardan birine soktu, ne yemek istediğimizi bile sormaya lüzum görmeden bir şeyler ısmarladı. Bu gece her şeye o karışıyordu.

Sevim, biraz ağır yemek yer. Mükerrem, birkaç kere:

— Biraz acele etseniz iyi olur, dedi.

Nihayet dayanamadım:

— Ne oluyoruz? Vakit o kadar geç değil, dedim.

Mükerrem:

— Geç, dedi, arkadaşlar bizi bir buçukta Yeşil kahvede bekleyeceklerdi. Saat ikiye geliyor.

Sevim, anlayamadı, hayretle gözlerini açarak:

— Ne bir buçuğu... Gece yarısından sonra mı gideceğiz? diye sordu.

— Alaturka bir buçuk... Yatsı vakti...

Bu alaturka saat, beni birdenbire çocukluğuma götürdü. Hayalimde birdenbire zaman ölçüsü değişti, gece; uzadı, derinleşti: otuz yıl evvelin akşam ezanıyla başlayan zifiri karanlık, sessiz ve vahşi gecelerden biri oldu. Alaturka iki, hakikaten gecenin ne geç bir saatiydi... Bir kupkuru kelimenin insanda bu kadar büyük değişiklikler yapmasına şaşmamak mümkün mü? Fakat doğrusu aranırsa asıl şaşılacak şey, Mükerrem'in bu kadarcık bir zaman içinde eski saati bu derece benimsemesi, Sevim'in bunu anlamamasına hayret edecek derecede kendini unutmasıydı.

Lokantadan Yeşil'e giderken hâlâ bu his haletinin te-

siri altındaydım. Kendimi eski zamanların eski bir gecesinde gayet geç bir saatte sokakta dolaşıyor sanıyordum.

Yeşil kahvesinde dört kişi bir masanın etrafında bekliyordu. Bu dört kişinin bu kadar yakından baş başa vermeleri de Allah'ın başka bir hikmetiydi. Bunlardan biri bir gün evvel gördüğümüz esnaf kılıklı fizik muallimiydi. İkincisi dev yapılı bir miralay mütekaidi. Üçüncüsü şimdi küçük bir elektrikçi dükkânı işleten bir eski şeyh; dördüncüsü Coşkun Yılmaz adında yirmi beşlik bir ilkmektep muallimi!...

Yeşil'den Yıldırım Camii'ne doğru inişli, çıkışlı dar sokaklar arasından bir yürüyüş daha başladı.

Gündüzkü yorgunluğun, hele biraz evvel Mükerrem' den korkarak çiğnemeden yuttuğum ağır yağlı yemeklerin üstüne bu, benim için hakikaten fazlaydı. Üstelik potinlerimin biri de fena halde ayağımı sıkmaya başlamıştı.

Biz, alayın en arkasından yürüyorduk. Sevim, benim koluma girmiş, kâh benim topallamamla, kâh öndekilerle eğleniyordu:

— Bunlar gökyüzü yolcuları değil mi? Şimdi ruhlar mı, cinler mi neyse onları görecekler... Mükerrem, bu gece yeryüzündeki eviyle dükkânları gibi ahireti de sigortaya koyuyor. Hepsi neyse ne ama ben, en ziyade şu Ürkmez midir, Yılmaz mıdır nedir... O genç mektep hocasına acıyorum. Gündüz mektepte çocuuklara "Biz genç cumhuriyetin genç çocukları... Karanlığı yıktık, taassubu kestik, hurafeyi astık. Bir elimizde inkılâbın bayrağı, bir elimizde yeni bilgilerin meşalesi, nereye gidiyoruz, biliyor musunuz?" diye kimbilir ne edebiyatlar yapmıştır? Gündüz yeni fikre, gece meczup fizik muallimiyle elektrikçi şeyhin peşinde gökyüzüne... Hadi canım, bu kadar maskaralık olmaz!...

Sevim, kolumda, gizli gizli gülerek alay ederken bir-

denbire kızıyor, gündüzkü anormal hırçınlıkla sesini perde perde yükseltmeye başlıyor. Bir şey değil, öndekiler duyacaklar, ayıp olacak...

Ben, mütemadiyen onu dürtüştürerek:

— Kız, zaten ayağımın acısı kendime yetiyor, bir de sen canımı sıkma... Kes sesini, nereden çattık bu belâya! diye söyleniyordum.

İç içe sokaklar bir türlü bitip tükenmek bilmiyordu. Ölü gözü gibi sönük bir, iki pencereden başka hiçbir yerde ışık yoktu. Bastığımız yeri görmüyorduk. Buna mukabil her tarafımızı bir su sesidir sarmıştı. Avlularda, bahçelerde, duvar diplerinde yüzlerce insanın kendi kendilerine ağlaşmaları gibi bir ses.

Geceyle beraber kuvveti de artmış gibi görünen Sevim'e bir köşebaşında birdenbire bir kesiklik geldi: "Bir dakika oturmazsam gidemeyeceğim" diye bir çeşme başına oturuverdi. Elini tahta bir oluktan akan serin suya sokuyor, yüzünü saçlarını ıslatıyordu. Öndekiler bizi unutmuşlar, karşı sokağın içinde kaybolup gitmişlerdi. Şimdi bir ikinci defa da burada kaybolmak tehlikesi başgösteriyordu. Bereket versin Mükerrem, gerisin geriye dönerek:

— Nerede kaldınız? diye bize seslendi.

Sevim, su içtikten sonra canlanmış bir güvercin gibi yerinden fırladı.

— Şimdi artık bir günlük yol daha gidebiliriz, dinlendim, dedi.

Gençlik!

III

Dinlediğimiz masal için bu yerden daha hayal verici bir dekor tasavvur edilemezdi; karanlık ağaçlarla dolu bir bahçe... Sonunda viranlıktan göçmek üzere iki katlı, yayvan bir tahta ev... İki yanında payanda mı, çardak mı olduğu anlaşılamayan koca koca kalaslar... Bu kalaslara sarılmış sarmaşık, yahut asmalar kimbilir kaç seneden beri büyüye büyüye evin bütün yüzünü kaplamışlardı. Bir taraf hiç barınılamayacak hale gelmiş olacak ki, kemerli uzun pencerelerine tahtalar, gaz tenekeleri mıhlanmıştı. Bahçe kapısından girerken Sevim'in bir an duraladığını, kolunun kolumda titrediğini duydum. Fakat çabucak kendini topladı; ayaklarının ucunda yükselip ağzını kulağıma yaklaştırarak çapkın bir gülüşle fısıldadı:

— Cin, yahut periler bu evi elden kaçırmamak için ne kadar hırçınlık etseler yeridir. Onların kendilerine bundan daha güzel bir yurt edinmelerine imkân yok...

Bir kız çocuğunun bu eve ayak atarken gülmesi, şaka yapması güzel cesaret! Fakat bunun gösteriş, yahut bir sinir hali olması da mümkündü. Ona yatıştırıcı bir şey söylemiş olmak için:

— Şu görünüşteki korkunçluğa bak Sevim, dedim, bence hiç şüphe yok ki işittiğimiz masal bu görünüşten doğmuş... Böyle yere ancak böyle hikâye yaraşır. Burada evhama kapılmamak, her tarafta hayaletler görmemek için insan, hakikaten sırım gibi sinirlere sahip olmalı... Korkmayacağın muhakkak. Çünkü sağlam kafalı bir kızsın... Fakat belki bu tecrübe, sinirlerini bozar. Bak, kendini yokla... İstersen girmeliyim.

Sevim, derin bir nefes aldı, sonra gülümseyerek:

— Hani bana artık korku lâkırdısı etmeyecektiniz, dedi... Göreceksiniz ki, ben onlardan daha kuvvetli bir kızım.

Önümüzdekiler eve girmişlerdi. Kapının hafif ışığında Mükerrem'in karaltısını gördük. Koluyla işaret ediyor:

— Hadi, ne bekliyorsunuz?... Gelsenize... diye sesleniyordu.

O, bu gece hakikaten bambaşka bir adamdı. Bizi âdeta itip kakıyor, bir kumandan gibi sert bir sesle emirler veriyordu. Daha tuhafı biz de çocuk gibi onun her dediğini yapıyorduk.

Kapıdan küf, toprak, çürümüş ot kokan yumru yumru bir taşlığa girdik. Kara mintanlı, keçe külâhlı, kır sakallı bir adam, elinde tenekeden bir petrol lambasıyla bize yol gösterdi. Çökük bir merdivenden (ıslak şeker parçalarının düşüp eridiği merdiven) yukarı sofaya çıktık. Bütün eşya, üstüne eski bir asker battaniyesi serilmiş bir kerevetle birkaç arkalıksız kahve iskemlesinden, bir de tahta masadan ibaretti. Ruhlar biraz sonra bize bu masanın başından sesleneceklerdi.

Mükerrem, saatini çıkarıp baktıktan sonra:

— Saat iki buçuk, dedi, fakat arkadaşlardan biri eksik olduğu için biraz daha beklememiz icap ediyor.

Eksik arkadaş bir eski hukukçuydu, meşrutiyetin ilk senelerinde adliye müsteşarlığına kadar çıkmış, sekiz, on sene evvel tekaüt olarak Bursa'ya çekilmişti.

Geç kalan arkadaşı beklerken öteden, beriden konuşulmaya başlandı.

Ben, insanları hiçbir ibadet yerinde bu masa karşısında olduğu kadar saygılı, çekingen ve boynu bükük görmemiştim.

Önümüzde bir peygamber ölüsü yatıyormuş gibi kimse sesini yükseltmeye, dünya işlerine dair bir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Hele Muallim Coşkun

Yılmaz, imtihana girmiş gibi ellerini diz kapaklarına koyarak büzülmüş, tesbih böceğine dönmüştü.

Ben bile sebebini bilmeden sigaramı söndürmeye mecbur olmuştum. Miralay, galiba hepsinin başıydı; ağır bir sesle tane tane söylediği sözlerden böyle anlaşılıyordu. Sevim, masanın etrafındaki sandalyelere oturmamış, tek başına pencerenin yanındaki kerevetin kenarına ilişmişti. Ben, ellerim cebimde ağır ağır dolaşıyordum.

Kapalı kapıların birinden kulağıma hafif bir ses geldi. Dikkat ettim: "Kur'ân" okunuyordu. Yavaş yavaş kapıya yaklaştım. Biraz evvel bize ışık tutan sakallı adam bu hareketime dikkat etmişti. Yanıma geldi, kapıyı aralayarak: "Yavaş baba... Yavaş" diye seslendi. Odada birdenbire meşhur "Gandi"yi görüyorum sandım...

Aynı çehrede, aynı kıyafette bir ihtiyar... Yalnız, bu ondan daha kuru ve hiç değilse otuz yaş daha büyük... Bir de zavallının entarisi pek paramparça... İhtiyar, sakallı adamın bu sözlerini anlamamış gibi gözlüğünün üstünden hayretle bakıyor; elinde tuttuğu mumun damlaları Kur'ân'ın üstüne dökülüyordu. Sakallı adam, onun yanına yaklaşarak kulağına eğildi, bir şeyler söyledi; sonra yanıma dönerek:

— Bizim peder, dedi. Kur'ân okuyor da... Yavaş okumasını söyledim...

— Bulgaristanlı ev sahibi siz misiniz?

— Evet...

— Demek sizin peder de var...

— Peder, valde, evlât, baldız, torun, hiç eksiğimiz yok Allaha şükür... Bir eksiğimiz bu ruhlardı... Onlar da tamam oldu.

Sakallı adamın gözlerinde garip bir zekâ yahut zekâdan da daha kıymetli pratik bir hayat bilgisi vardı. Son sözler onun bu vakalara inanmadığını, yalnız derinden derine canının sıkıldığını gösteriyordu.

— Pederin Kur'ân okumasının ne zararı var?

— Birazdan ruhları çağıracaklar... Efendilerin âdetlerini pek bilmem de...

— Vallahi onu ben de pek bilmem ama bir zararı olmasa gerek...

— Siz efendilerden değil misiniz?

— Değilim... Yani ruh çağırma işlerinden anlar bir insan değilim.

— İspirtizmacı değilsiniz.

— Evet, ispirtizmacı değilim. Onların arkadaşıyım. Çocukla beraber şöyle bir görelim, dedik.

— Çocuk korkmaz mı?

— Onun bacaksızlığına bakmayın. Demir gibi bir kızdır.

— Aşkolsun be yahu... Benimkiler konu komşuda... Hep bu belâlar onların tabansızlığı yüzünden başıma geldi ya... Söz temsili koyunlardan 'biri kendini suya attı mı ötekiler de ardından atarlar. Bizim çocuklar da öyle yaptılar... Âlemi telâşa verdiler.

— Peki, sen bunlara inanmıyor musun?

— Olur mu beyim öyle şey? Bizim bunak peder bile inanmaz bu ruhlara... O, sade Kur'ân'a bel bağlar, "Hayır, şer Allah'tan gelir" der, ruh gelmiş, hastalık gelmiş, düşman gelmiş; o, aldırmaz, Kur'ân'ını okur.

—Peki, sen?

Muhacir, gülümsemeye başladı; düşündüğünü olduğu gibi söyleyecekti, tereddüt ediyordu; nihayet hafif bir alaycı bir lisanla:

— "Bir Allah, bir cennet, cehennem vardır" derler, biz de "Eh, öyleyse vardır" deyip gideriz. Olmuş ne çıkacak, olmamış ne çıkacak?

Bu evde bu saatte bu kaba saba toprak adamından işittiğim bu lâkırdılar bana bir mucize gibi görünüyordu.

Sandıklar dolusu kitap okuyorum; senelerce etrafımdakilerle ve kendi kendimle çarpışıyorum, birçok

sevgilerimi, meyillerimi, ümitlerimi, kan ve gözyaşlarına bakmadan boğazlıyorum. Bütün bu didinmeler niçin? Kafamı rüya ve esatirden temizlemek, istiklallerin en güç elde edileni olan fikir istiklaline erişmek için değil mi? Başkalarını benden çok aşağılarda görmenin verdiği vahşi yalnızlık gururu içinde bayrağı o tepeye dikerken omuzbaşımda okuyup yazdığı bile şüpheli bir halk adamı, bir toprak adamı beliriyor, buraya benden daha evvel geldiğini söylüyor.

İçeri sofadaki masanın başında araba araba bilgi ve enerji var. Eski fizik hocaları, hukuk âlimleri, granitten oyulmuş bir kahraman büyük zabitler, fert olarak belki hiç, fakat yeni inkılâp ruhunun bir tezahürü olarak her kuvvetten daha kuvvetli olması lâzım gelen genç muallimler var.

Görünüşte bana çok yakın olan bu insanlarla iki ayrı cinsten hayvan kadar farklıyız. Öte taraftan mektep, medrese görmemiş bu halk adamıyla aramızda hiçbir inanış farkı yok. İkimiz de toprağın üstündeki büyük boşluğa aynı evhamsız gözle bakıyoruz.

Yoksa gökyüzü illeti, denildiği gibi insanlığın hamurunda olan bir şey değil de ona sonradan katışan ve yayılabildiği yerlerde salgılar yapan bir yabancı maya mı?

Hukukçu arkadaş hâlâ gelmemişti. Mükerrem, sık sık pencerenin önüne giderek karanlığa bakıyordu.

Ev sahibinden bana geceleri içinden zincir şangırtıları gelen sarnıcı göstermesini istedim. Yavaşça merdivenden iniyorduk. Sevim, arkamızdan geldi. Ona nereye gittiğimizi söyledim. Koluma yapışarak: "Ben de geleyim" diye yalvardı. "Sen otur, korkarsın" diyeceğim ama gene kızacak... Çaresiz: "Pekâla..." dedim. Biz mutfak kapasını açarken gene bir gürültü oldu. Bereket versin kocaman bir kara kedinin pencereden atlayıp kaçtığını gördük de aklımıza başka bir şey gelmedi.

Muhacire: "Sakın zincir şakırtısı da bu kedinin marifeti olmasın" dedim. Adamcağız, camları dökülerek birer iskeletten ibaret kalmış pencereleri göstererek gülümsedi: "Ne demezsin? Değil kedi, köpek, burada kuşlar uçtuğu bile olur. Gel gör ki kadın kısmına söz anlatamazsın."

Zincirleri şangırdayan kova, sarnıcın üstünde asılı duruyordu. Muhacir, eğilerek sarnıcın kapağını kaldırdı:

"Bizim akılsız kadın kahve şekerlerini buraya atmış. Şeker yerine zıkkım yiyesiceler... Hep bu belâ, o şekerlerden çıktı ya..."

Bu adamın karşısında hayranlığım gittikçe artıyordu. Bu saatte bu sarnıcın içine bakarken hiç çekinmeden "zıkkım yiyesiceler" diyebilmek için insana ne sinir kuvveti lâzımdı! Etrafındakilerin çılgın korkusu, bütün bir mahallenin telâşı, saçlı sakallı, akıllı uslu adamların yukarıda masa etrafında toplanmaları bu cahil adamda en küçük bir şüphe ve vehim bile uyandıramıyordu. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse ben, sarnıca eğilirken gizli bir kuvvetin beni birdenbire içeri çekmesinden korkuyormuş gibi ellerimle taşları tutuyor, sırtımda soğuk bir ürperme hissediyordum.

Burası kuyu gibi derin ve karanlık görünen bir yerdi. Ben, geri çekildikten sonra Sevim yaklaştı. Korkmadan buraya bakmak o zavallı için de bir namus borcu olmuştu.

Bu sefer bendeki... Sinirlilik diyeyim... Daha ziyade arttı. Çocuk, birdenbire ellerimin arasından fırlayıp kaybolacakmış gibi sımsıkı omuzlarından tutuyordum. Bu arada ufak bir kerpiç parçası mı düşürdük nedir; suyun yüzünde belli belirsiz bir kımıldanma oldu. Aralarında kibrit başı büyüklüğünde birkaç kırmızı benek... Dudağımdan hızla çektiğim sigaranın aksi...

Sevim'in vücudu hafif bir sarsıntıyla geriye fırladı. Öyle bir anlık küçük bir hareket ki omuzları ellerimde

olmasa belki hiç sezmeyecektim. Göz göze gelmiştik. Bir şey söylemek için ağzını açtı, fakat dişleri birbirine çarptı ve birdenbire söz söyleyemedi.

Sevim'in çehresi sapsarıydı; yahut belki muhacirin elindeki fena ışıktan bana öyle görünüyordu. Mutfakta artık işimiz kalmamıştı. Biz, çıkarken seyrek ak sakallı, uzun boylu bir ihtiyarın elinde bir elektrik feneriyle acele acele sokak kapısından girdiğini gördük. Bu, geç kalan hukukçu arkadaştı.

Adamcağız, karanlıkta yolunu şaşırmış, bir saate yakın bir zaman sokak aralarında dolaşmıştı.

Gökyüzü yolcuları onunla tamamlanmış oluyordu. Artık, "Gorko" ile "Gafi"nin vaatlerini yerine getirmelerini bekleyebilirdik.

Kumanda eski miralaydaydı. Sevim'le ben kerevete çekildik. Muhacir, merdivenin yanında yere çömeldi. Ötekilerin hepsi iskemleleri çekerek masanın etrafında bir halka yapmaya hazırlanıyorlardı.

Aralarında en sevinçli ve heyecanlı görünen elektrikçi şeyhti. Tekkesi kapandıktan sonra başlayan rüyasız, istiğraksız hayata bir türlü alışamayan bu adam, bu gece de bu oyunla kendini avutacak, Gafi ile Gorko'da ebedi cananın yeni bir tecellisini seyredecekti.

Muallim Coşkun Yılmaz'a gelince, öyle sanıyorum ki, yılgınlıkların her türlüsü o zavallının kafatası içinde hallaç tokmağı gibi durmadan işleyip ötüyordu: "Gafi" ile "Gorko"yu görmek korkusu; görmemek korkusu; perde ardında bir şey bulunduğuna inanmamakla acaba bir suç işliyor muyum korkusu, inanmakla inkılâp çocuğu, yeni mektep hocası töresine aykırı ayıp bir şey yapıyor muyum korkusu; hatta, galiba ilâve olarak da "maarif müdürü duyarsa ne der?" korkusu...

Işık sönmeden önce gördüğüm son manzara Coşkun Yılmaz'ın yüzündeki bu şaşkınlık oldu.

IV

Tuhaf şey... Seans başlayalı on dakikaya yakın olduğu halde hâlâ ses yok... Kazara bir yanına kolu dokunacak olsa seksen türlü ses çıkaran, hareket yapan kırık kahve masası âdeta taş kesilmiş...

Eski miralayın burada bile sertliğini kaybetmeyen sualleri cevapsız kalıyor.

Gafi ile Gorko acaba randevu saatinin gecikmesine mi kızdılar? Yahut arada bizim gibi itikatsızların bulunmasını mı hoş görmüyorlar?

Yavaş yavaş ümidim kesiliyordu. İçimden: "Vah, vah, bizim Mükerrem'in yorgunlukları yandı galiba..." derken belli belirsiz bir tıkırtı... Herhalde beklenilen tıkırtı bu olacak ki masanın etrafında bir kaynaşma oldu, birisinin derin derin nefes aldığını işittim...

Sevim, ellerini ellerimin içinde bırakmıştı. Neler duyduğunu bu ellerinden anlamaya çalışıyordum. Fakat onlarda da hiçbir hareket yok... Yalnız soğuk bir nem... Oynar gibi yaparak parmaklarımla yavaş yavaş nabzını aramaya başladım.

Gözlerim karanlığa alışmıştı. Oturduğum yerden bahçede ağaçların tepeleriyle, üst üste birkaç dam, bir de gökyüzünün bir parçası görünüyordu. Bu damlardan birinin bacasında bir leylek silüeti gözüme ilişti. Yıldızlar kuşun etrafında öyle güzel bir çerçeve yapmıştı ki, bunu Sevim'e de göstermek istedim, çocuğu yavaşça dürttüm. Fakat hayatta ne anlaşılmaz melun tesadüfler vardır. Sevim başını çevirir çevirmez leylek, kurşunla vurulmuş gibi birdenbire bacadan yuvarlandı, damın kiremitleri üstünde birkaç kere tekerlendikten sonra kayboldu. Sevim, kendini alamadı, "Ay..." diye haykırdı.

Saniyesinde Mükerrem'in tanınmayacak kadar değişmiş sesi:

— Çabuk lamba... Lambayı yakın... diye bağırdı.

Lambadan evvel hukukçunun elektrik feneri parladı, bize döndü.

Seans bozulmuştu. İspirtizmacılar: "Ne var, ne oldu?" diye telâşla etrafımızı alıyorlardı. Bakışlarından anladığıma göre hepsi Gorko ile Gafi'nin vaatleriyle Sevim'in bu feryadı arasında bir münasebet bulunmasından şüpheleniyorlardı.

Ortalığı yatıştırmak işi bana düşmüştü. Evvelâ: "Ne yaptın çocuk?... Seansı bozdun" diye Sevim'e çıkıştım. Sonra, ayağa kalkarak vakayı anlattım:

— Hiçbir şey yok... Karşı bacada bir leylek duruyordu... Kuş birdenbire düştü... Olur a, bunu görünce birdenbire heyecanlandı... Çocukluk... Mazur görün... İstemeden sizi rahatsız ettik.

Ben, bunları söylerken emniyet verici bir sükûnetle gülümsüyor, ara sıra Sevim'e dönerek:

— Beğendin mi yaptığını? diyordum.

Evet, bir leyleğin bir baca tepesinden düşüp ölmesinde şaşılacak ne var? Onlar da bizim gibi can taşıyorlar. Hele ölürken bütün hayvanlar birbirlerine o kadar benzerler ki. Mesela zehirlenmiş bir köpekle, kömür çarpmış bir insanın ölüşlerine bakarsanız onları kardeş sanırsınız. Bir kuşun da bir insan gibi birdenbire bir tarafı bozularak yıkılıp ölmesinde hiç şaşılacak bir şey yok. Hatta bu leyleğin öldüğünü de bilmiyoruz; gördüğümüz şey bacadan yuvarlanmasından ibaret.

Fakat gel gör ki bu görünüşün tesirinden ben de kendimi kurtaramıyorum. Leylek, vücuduna bir şey çarpmış gibi, tıpkı kurşunla vurulmuş gibi düştü; dikildiği yerden kopmuş bir alçı mulaj katılığıyla tekerlendi. Etraftaki sokaklarda, bahçelerde, duvarlarda akan su sesleri bir bir işitilecek kadar sakin bir gecede

olmasak hayvanın kurşunla vurulduğuna hükmedeceğim.

Sonra, leylek, bizde öteden beri tekin sayılmayan, duruşu, uçuşu türlü manâlara yorulan derviş gibi bir kuş... Biz bakar bakmaz taş kesilip düşmesi nasıl insanı sarsmaz? Hele bu vak'a Gafi ile Gorko'nun kendini göstermeyi vaat ettiği bir dakikaya tesadüf ederse!... Biraz evvel sarnıca bakarken duyduğum soğuk ürperme tekrar sırtımda dolaşmaya başlıyor.

Sevim'in seansı bozması bir cihetten de hayırlı olmuştu. Şöyle ki:

İspirtizmacı arkadaşlar bozuk havalarda yapılan telefon konuşmalarında olduğu gibi evvelâ yedi sekiz dakika hiçbir cevap alamamışlardı. Sonra, tek tük birtakım işaretler gelmeye başlamıştı. Fakat aksiliğe bakın ki bunlardan da bir manâ çıkmıyordu.

İspirtizmacılar bu antraktan istifade ederek masa başında heyecanlı bir konuşmaya giriştiler. En büyük bir fen akademisinde, yahut siyasi kongrede de ancak bu kadar ciddiyet ve ehemmiyetle münakaşa yapılabilirdi. Arkalarında, yer yer kireçleri dökülerek meydana çıkmış duvar bağdadileri arasında birtakım gizli kulakların kendilerini dinlemelerinden korkuyorlarmış gibi bütün sesler kısıktı. O kadar ki biz bile bulunduğumuz yerden ne söylediklerini açıkça işitemiyorduk.

Yalnız, miralayın kendinden emin ve hâkim bariton sesi son sözü söyledi:

— Hintli Kate King görüneceği zaman da gelen işaretler böyleydi. Herhalde ehemmiyetli bir gece yaşıyoruz. Hazır olalım.

Öteden Mükerrem'in de İngiliz kitaplarından ezbere okuyup tercüme ettiği bazı cümlelerle onu tasdik ettiğini işittik.

"— Ehemmiyetli bir gece yaşıyoruz. Hazır olalım."

Bu söz, meselâ muallim Coşkun Yılmaz'ın ağzından

çıksa kimse aldırış etmeyecek... Fakat iriyarı bir eski kumandanın ağzında, "hazır ol borusu" gibi bir tesir yapıyor. Miralay, bu dakikada sinirlere, iradelere öyle hâkim ki, aklına esip de meselâ "geliyor, kaçın" gibi bir söz söyleyecek olsa üst üste kendimizi merdivenlerden atacağız.

Gözüm gene muhacire ilişiyor, o merdiven başındaki yerinde hiç istifini bozmamış, zevkine varamadığı bir çocuk oyununu seyreder gibi ispirtizmacılara bakıyor... Havadaki heyecana kapılmak şöyle dursun, hatta uykusu gelmiş, gözleri boncuk gibi küçülmüş...

Göz göze geliyoruz; karşıdan bana gülümsüyor, esneyerek başını sallıyor. Bu işaretin manâsını yalnız ikimiz anlarız:

— Ne yapacaklarsa yapsalar da biz de yatıp uyusak.

Bu, ne mükemmel kafa, ne mükemmel sinir yarabbi. Bu dakika Gafi ile Garko karşısına gelseler o gene inanmayacak:

"— Sizin işiniz yok mu Allahınızı severseniz" diye kovacak.

Muhacirdeki sükûnet bana da geçiyor; kendim gibi bu okumuş efendiler namına da bu cahil halk adamından utanıyorum.

Sonra ondan aldığım kuvvetle Sevim'e dönüyorum:

— Nasılsın? Sen de heyecana kapılıyor musun? diye soruyorum. Kız, dudaklarını bükerek:

— Maskaralık, diyor..

Kelime güzel ama gözlerindeki bu bulanık renk, yüzündeki bu ölü sarılığı ne oluyor?

Lamba, tekrar söndü; ortalık birdenbire zifiri karanlık kesildi. Sevim, bu defa arkasını pencereye vermişti. Elleri gene ellerimde; başı omuzumda, en küçük bir hareketle göğsüme kapanacak bir vaziyette... Gözlerim karanlığa alıştıkça sofadaki eşya belli belirsiz seçilmeye başlıyor. Duvarda asılmış bir şapka âdeta canlan-

mış, altında bir budak deliği kapkara bir tek göz gibi bakıyor. Hafifçe arkama dayanmıştım. Duvarın sıvaları çatırdamaya, dökülmeye başladı. Tekrar doğruldum; elimin tersiyle ceketimin arkasını silkelemeye başladım. Bu defa elim ceviz büyüklüğünde bir kireç parçasına rastladı. Kireç duvardan kopmuş, lif gibi bir şeyin ucunda sallanıyordu. Parmağım dokunur dokunmaz lif koptu, kireç avucumun içinde kaldı. İri bir tesbih tanesiyle oynar gibi bununla oynuyordum; parmaklarımın arasında kırıklanıyor, küçülüyor. Artık öteden beriden dökülüp kaybolan şeker parçalarının sırrını anlamış gibiyim.

Miralayın sesi şimdi bir perde arkasından gelir gibi yumuşamış, ağır ağır sualler soruyor. Pek farkedemiyorum ama dakikalar geçtiği halde gene cevap yok...

Yavaşça başımı çevirerek Sevim'e bakıyorum. Kız, uyur gibi gözlerini yummuş. Keşke öyle olsa. Fakat sinirlerin bu kadar ayakta olduğu bir dakikada uyumak mümkün mü?

Sevim, mutlak korktu; karşı duvardaki karanlık bir tek göze benzeyen budak deliğinden, yahut başka bir eşyadan, yahut da kimbilir belki beklenen hayaletlerin birdenbire gözüküvermesinden...

Arkada rüzgâr esmiş gibi belli belirsiz bir kapı gıcırtısı... Gene başımı çeviriyorum... Yarım saat önce Kur'ân okuyan ihtiyar büyükbaba, kapıyı aralamış, ayakta ispirtizmacıları seyrediyor. Bu adamı görmemiş olsam oraya korkunç bir mumya getirip dayamışlar sanacağım. Karanlıkta yalnız yüzünün birkaç çizgisi ile gözleri, bir de göğsünde kavuşmuş kuru parmakları seçiliyor.

Birdenbire miralayı hıçkırık tutmuş gibi bir şey oldu; masada, sandalyede küçük bir kıpırdanış... O esnada elimdeki sıva parçası yere düştü. Sevim'in iskarpinine sıçradı; kız, birdenbire sarsıldı, boynuma sarıla-

cak gibi elimden fırlamasıyla yüzüstü yere, ayaklarımın altına yuvarlanması bir oldu.

Seans gene bozulmuştu. Ben, soğukkanlılığımı kaybetmemeye çalışarak:

— Merak etmeyin... Ehemmiyetsiz bir baygınlık, şimdi geçer, diyordum.

Mükerrem, muhacirle beraber aşağıya koşarak sarnıçtan su çekti, delik kovayı merdivenlere akıta akıta sofaya getirdi.

Sevim, bir dakikada denize dalıp çıkmış gibi oldu.

Baygınlık, benim ilk önce zannettiğim kadar ehemmiyetsiz bir baygınlık değildi. Kızın vücudu kaskatı kesilmiş, dişleri kilitlenmişti. Ne soğuk su, ne ovuşturmalar, sarsmalar tesir etmiyor, çocuk, bir türlü ayılamıyordu. O kadar ki bir aralık ölmüş olmasından korkarak kalbini dinledim.

Mükerrem'le bir otomobil buldurup onu otele atıncaya kadar ne çektiğimi anlatamam.

V

Bu baygınlık, hakikaten şimdiye kadar gördüğüm baygınlıkların hiçbirine benzememişti. Çocuk, ikide birde gözlerini açıyor, gülümseyerek yüzümüze bakıyordu. Biz, "Artık geçti" diye seviniyorduk. Fakat yarım dakika sonra o, ağır bir uykuya dayanamıyor gibi tekrar gözlerini kapıyor, kendinden geçiyordu.

Bu saatte doktor bulmak da ne güç! Bereket versin otel sahibi yakındaki kaplıcaların birinden doktor bulup getirdi. O zavallı da romatizmadan şişmiş ayaklarına bir çare aramak için o akşam İstanbul'dan gelmiş ve erkenden yatmıştı.

Doktor: "— Allah'a emanet, merak edilecek bir şey yok, bu yaşta kızlarda böyle buhranlar olur... Gündüz fazla yorulduğunu, abur cubur yediğini de söylüyorsu-

nuz... Yarın sabaha bir şeyi kalmaz" dedi; lokman ruhu kabilinden bir iki de ilâç verip gitti.

Rahatına düşkün bir ihtiyar bekâr için hastabakıcılıktan zor angarya olur mu?

Çocuk elbise değiştirecek halde değil. Soyunmadan yatağına yatırsak üstü, başı sırılsıklam... Allah selâmet versin. Mükerrem, suyu kovasıyla kızın başından aşağı boca etti. Bu sefer de başımıza bir zatürree derdi çıkacak.

Mükerrem'e:

— Keşke Gülşen kalfayı da getirseydim, dedim.

O, gülümseyerek:

— Başımıza geleceği bileydik daha kestirme bir iş tutardık. Yani hiç buraya gelmezdik, dedi.

Tecrübenin bozulmasına sebep olduğumuz için Mükerrem'i bana ve Sevim'e içinden kızıyor sanıyordum. Baktım hiç öyle değil... Mükerrem'deki o ürkütücü yabancılık meğer sırf o saatte ve o havaya mahsus takma bir ruh ve suratmış. O, saatini tekrar alaturkadan alafrangaya çevirmiş. Demek şimdi Sevim'in yatağı yanında iki kişiydik. Fakat derde bakın ki bu iki kişi de kötü Gülşen kalfa kadar işe yaramıyordu. Sevim'in elbise değiştirmesi âdeta içinden çıkılamayacak bir mesele olmuştu.

Mükerrem, bu işi bana teklif ediyor, ben:

— Nasıl olur? diyordum, Sevim, benim evlâdım ama öz kızım da olsa gene soyup elbisesini değiştirmem doğru olmaz... Keşke bu işi de doktora yaptırıverseydik... Onlar için her şeye izin vardır...

Artık korkulacak bir şey kalmamış görünüyordu. Fırtına atlatılmış, sinirler yatışmıştı. Yıldırım'daki evin uğursuz karanlığından sonra burada güneş altında gibi neşeleniyor, birbirimizle şakalaşmaya başlıyorduk. Ben, gülerek devam ettim:

— Evet, onu kadından saymak acayip olur ama gel

gör ki o, kendini öyle sanar. Yarın sabah geceliğini, yahut pijamasını... Bavulunda nesi var, gece yatarken ne giyer, onu bilmem ya... Her ne ise kendini elbise değiştirmiş görünce utanıp sıkılmaya kalkar. Kızların içi fesattır... Bilmem Paul et Virginie romanını hatırlar mısın? Virginie gemide boğulmak üzere... Tayfalardan biri onu kucağına alıp denize atılmak istiyor... Kız, onun çıplak olduğunu görüyor; çıplak bir erkeğe sürünmek namussuzluğunu yapmaktansa ölmeyi tercih ediyor. O kıyamette yapılacak başka işi yokmuş gibi elini gözlerine, gözlerini de gökyüzüne kaldırıyor... Bak maskaralığa! Halbuki zavallı tayfa ondan ne kadar temiz... Adamcağıza o dakikada "Hanginiz kadın, hanginiz erkek?" diye sorsanız belki cevap veremeyecek...

Neyse, bu işte de otelci, imdadımıza yetişti. Aşağıda bir hizmetçi yatıyormuş. Onu uykudan kaldırdı.

Çamaşır işini bitirdikten sonra Sevim'i karyolasına yatırdık, gece sıcak olduğu için üzerine yalnız ince bir pike örtü örttük.

Çocuk, derin bir uykuya dalmış gibiydi. Yalnız, bir şeye dikkat ettim. Vücuduna el değdiği zaman — dokunuş ne kadar hafif olursa olsun — bir zemberek yayı boşanmış gibi birdenbire sıçrıyor, gözlerini açıyor, fakat kimseyi tanımıyor, biraz sonra tekrar kendini kaybediyordu.

Mükerrem'e:

— Bende bu gece uyku filan arama, dedim.

O:

— Benden de al o kadar, dedi. Seninle şu sofadaki koltuklara karşı karşıya oturur, dinleniriz.

Yorgunluktan her tarafım ayrı ayrı ağrıyordu. Mükerrem de benden daha iyi bir halde değildi. Koltukta vücudunu bir yandan bir yana çevirirken âdeta inliyor:

— Vallahi meydan dayağı yesem bu kadar perişan olmazdım, diyordu. Hani: "Çocukla yola çıkma" diye

bir atalar sözü vardır. Tamamını hatırlayamadım... Sen telâşla benim ne kadar korktuğumu farkedemedin... Huyunu, suyunu bilmediğim bir çocuk... Allah göstermesin ölür mü ölür... Bizde de akıl doğrusu!

— Kabahat ne sende, ne bende... Çocuğun ne olduğunu bilmiyoruz...

— Aman, bekâr olduğumuza bir yiyelim de bin şükredelim. İnsan bir tanesiyle uğraşamıyor... İrili ufaklı bir alay çocuğu olanlara Allah imdat eylesin...

Uykusu olmadığını söyleyen Mükerrem, on dakika geçmeden horlamaya başladı. Ben: "Git bari yatağına yat, uyuyorsun!" diye dürttükçe o, gözlerini açıp kırpıyor: "Alay mı ediyorsun? Rüya mı görüyorsun?... Böyle gecede insanın gözüne uyku girer mi? Hastayı beklemek lâzım..." diye söyleniyordu.

Bir saat kadar kendi kendime oturdum, düşündüm. Düşündüm diyorum ama buna düşünme demek de doğru değil. Gözü açık rüya görür gibi bir şey... Kafam bugünkü vak'alarla o kadar kanıksamış ki hiçbirini yanına uğratmıyor... Gözümün önünde hep yabancı ve manâsız şeyler var... Geçenlerde tramvayda seyrettiğim bir dövüş. Eski bir bildiğin: "Sana ucuz antrasit buldum!" diye elli liramı dolandırması... Gene bir arkadaşın, "Birkaç param var. Ev mi alayım, dükkân mı?" diye benden akıl danışması... Hakikaten mühim mesele... Bu zamanda ev mi almalı, dükkân mı? İkisinin de iyi ve fena taraflarını karşılaştırıyorum, bir türlü içinden çıkamıyorum.

Ara sıra aralık kapıya yaklaşarak Sevim'in nefeslerini dinlemek vazifesini de unutmuyorum. Neyse kızın soluğu düzeldi... Korkulacak bir şey kalmadı. Fakat hastabakıcılık da amma güç şeymiş... Ah, bekârlık!...

Nihayet, Mükerrem gibi benim de oturduğum yerde içim geçmiş...

....

Birdenbire bir konuşma sesiyle gözlerimi açtım. Lambalar sönmüş. Dışarıdan biri mi geldi de onları söndürdü, yoksa şehir cereyanı mı kesilmiş? Ne kadar uyuduğumu bilemiyorum. Havanın üşütecek kadar serinlemiş olmasına göre sabah yakın.

Konuşma devam ediyor. Ses Sevim'in sesi, fakat kalınlaşmış, tıkanmış, yabancılaşmış bir ses. Tek tek söylenen kelimeler gayet açık. Fakat şimdiye kadar hiç işitmediğim acayip, barbar bir dilin kelimeleri... Bunların manâsız sesler olmasına da imkân yok ki. Çünkü Sevim'in söyleme ahenginde haklı bir davâyı anlatan, karşısındakini kandırmaya çalışan bir insanın sükûneti ve mantığı var. Fakat karşısındaki kim?

Karyolanın bir tarafı oturduğum yerden görünüyordu. Sevim, dirseğine dayanarak yatağında yarı doğrulmuştu.

Vücudumda bu konuşmadan mı, yaklaşan sabahın nemli serinliğinden mi geldiği belli olmayan bir ürperme duydum. Bu gece bu, üçüncüydü.

Birdenbire yerimden kalkarak:

— Sevim, Sevim, diye seslendim.

Kız, benim sesimi işitir işitmez suç işlerken yakalanmış bir çocuk sessizliğiyle tekrar yatıverdi. Odaya girdiğim zaman onu bıraktığım vaziyette gördüm. Elektriği çevirdim, yandı. Bu da şaşılacak şey.

— Sevim, ne oldun?

Cevap yok. Çocuk, akşamdan beri devam eden aynı uyku ve bayılma arası dalgınlık içinde... O kadar ki kendimin uyanırken bir rüya gördüğüme inanacağım. Fakat buna da imkân yok. Çünkü Sevim'in ince kayış kemeri yastığın kenarından yere sarkıyor. Bense onu belinde bu kemerle yatırdığımı katiyen biliyorum.

Artık ne yorgunluk, ne vücudumda duyduğum nöbet kırıklığı beni uyutamadı. Başımın içinde küçük küçük yüzlerce elektrik ampulü yanmış gibiydi. Bunların

birer birer sönmesi ve benim tekrar uyku uyuyacak hale gelebilmem için sabahı beklemek lâzım geldi.

VI

Yeni doğan güneş, sinirlerimi yatıştırmış, korkularımın boş olduğunu bana ispat etmişti. Bir yâr koynuna giriyormuşum gibi tatlı bir neşe içinde yatağıma girerken şöyle düşünüyordum:

— Uyanınca Sevim'i ayakta bulacağıma hiç şüphe yok... Belki dün sabahki gibi ötede beride dolaştıktan sonra kapıma gelecek: "Bu ne uykusu böyle?... Gezmeye geç kaldık!" diye tahtaları yumruklayacak ama boşuna yorulacağa benziyorsun kızım...

Bu sefer, beni yataktan kaldırmak güç olacak.

Gözümü açtığım vakit saat on ikiyi geçiyordu. Otelde ve sokakta hiç ses seda yoktu. Sevim'in bu saate kadar beni arayıp sormaması çok tuhaftı. Yoksa o gelmişti de ben mi duymamıştım?...

Çabucak giyinerek dışarı çıktım. Sofa boş, bütün kapılar kapalı... Mutlaka Mükerrem'le gezmeye çıkmıştır, yahut da otelin bahçesinde oturuyorlar.

Sevim'in oda kapısına birkaç kere vuruyorum. Cevap yok. Demek ki tahminim doğru. Fakat yüreğim bir türlü rahat etmiyor. Kapıyı aralayarak içeri bakıyorum:

Oda, akşamki gibi darmadağınık. Sevim, karyolasında yatıyor. Bu ne hal! Sırtımda gene o akşamki haşin ürperme ile yatağa yaklaştım. Sevim'in üzerine eğildim. Soluk aldığı bile hissedilmiyor.

Kolunu sarsarak:

— Sevim, Sevim, diye seslendim. O, hiç kımıldamadan ağır ağır gözlerini açtı, yüzüme baktı:

— Sevim ne oldun? Nasılsın?

Yabancı dil konuşuyormuşum gibi anlamadan yüzüme bakarak gülümsüyordu.

— Hasta mısın? Neye kalkmadın, bir yerin mi ağrıyor?

— ....

— Niçin cevap vermiyorsun?

O, derin bir nefes aldıktan sonra gene aynı gülümseme ile ağır ağır gözlerini kapadı.

Bir gecenin bir insanı bu kadar değiştirmesi akla sığar şey değildi...

Çocuğun yanakları çökmüş, derisi buruşmuş, korkunç bir sarılık alan yüzünde yer yer morartılar belirmiş. Hatta daha ileri giderek yüzünün, burnunun biçimi de değişmiş diyeceğim.

Gerilip incelmiş renksiz dudaklarının altında âdeta dişlerinin şekli seçiliyor.

İnsanda en geç ölen saçlardır.

Saçlar ki vücut öldükten sonra da bir zaman canlı bir parlaklıkla dalga dalga yaşamakta ve büyümekte devam ederler; Sevim'in saçları kirli bir yapağı kümesi gibi başının etrafına yapışmış, yüzünde kocaman bir at sineği dolaşıyor; kirpikleri, dudakları arasında girecek yer arar gibi bir şeyler yapıyor. Tavşan gibi en küçük gürültüden huylanan uyanık ve sinirli Sevim, sineğin bu iğrenç cilvelerine hiç aldırış etmiyor.

Şakaklarında belirmiş kalın mor damarların hızlı hızlı attığı görünmese ölmüş sanılacak. Mükerrem nerede? Çocuk ne vakitten beri yalnız? Niçin yanında bir hizmetçi bile yok?

Sevim'in öldürücü bir hastalığa uğramış olması pek mümkün. Fakat ben, şimdi bu tehlikeden ziyade onun yalnızlığını düşünüyorum. Kimsesiz bir insan gibi bir otel odasında yapayalnız bırakılmasına delicesine acıyorum. Daha ne yapmak lâzım geldiğini de bilemiyorum.

Bir aralık pencerenin yanına gitmiştim. Sokakta ilk gördüğüm insan Mükerrem oldu; yanında beyazlı bir

şişman madamla otele doğru geliyordu. Onun içeri girmeden geçip gitmesinden korkuyormuşum gibi âdeta koşa koşa aşağı indim. Başka bir zamanımda olsaydı beyazlı şişman madamın kim olduğunu anlayınca mutlaka gülmekten katılırdım. Madam, Tıp Fakültesi hocalarından meşhur bir doktorumuzdu. Krem rengi bol sadakor elbisesi, açık yakalı spor gömleği, beyaz iskarpinleri, beyaz panaması, beyaz ipek şemsiyesiyle uzaktan bana ellilik bir Ermeni madamı gibi görünmüştü...

Mükerrem:

— İyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş, dedi. Üstad da İstanbul'da imtihanlarını bitirmiş, geceki doktor gibi Bursa'da dinlenmeye gelmiş... Biraz evvel sokakta iki güzel işçi kızla korte ederken yakaladım. Hemen posta edip getirdim.

Profesör benim de ahbabımdır. Enine, boyuna alabildiğine büyümüş, şen, şakacı bir âlimimizdir.

Beni saç baş karmakarışık, yüzüm kimbilir ne halde görünce:

— Hasta zatıâliniz mi? diye takılmaya başladı.

— Keşke öyle olsaydı doktor! dedim, çocuk, pek fena...

Profesör, bir yandan: "Değildir inşallah... Değildir inşallah" diyor, bir yandan etrafına bakınarak:

— Vallahi ben bu otelin bu kadar güzel olduğunu bilmezdim... Keşke ben de buraya inseydim, diye söyleniyordu. Sevim'in odasına girince:

— Kolay gelsin hanım abla... Sen buraya yatmaya mı geldin ayol, ben öyle şey istemem... Kalk bakalım, diye bağırdı.

Sevim, gene gözlerini açtı; bu yabancının burada ne aradığına, kendisine niçin böyle bağırdığına şaşmadan aynı dalgın gülümseme ile baktı. Sonra tekrar gözlerini kapayacaktı. Fakat profesör, buna da meydan vermedi. Çocuğu ensesinden tutup kaldırarak:

— Şöyle doğrul bakalım da şu işin bir çıkar yolunu arayalım, dedi. Sonra panamasını, ceketini çıkararak karyolanın kenarına oturdu.

— On beş gün hasta yüzü görmemeye yeminimiz vardı ama hatırın için bozacağız... Ne yapalım?

Profesör, Sevim'in nabzına, diline, göz kapaklarının içine bakıyor, vücudunu sert hareketlerle evirip çevirerek göğsünü, sırtını dinliyor; karnını, kasıklarını, bacaklarını yokluyordu.

Sevim'in hali beni korkuttuğu gibi galiba benim halim de Mükerrem'i korkutmuştu:

— Telâş etme o kadar canım... Hadi yüzünü, gözünü yıka, tıraş ol... Ben, senin hiç bu kadar kendini bıraktığını görmedimdi... Çocukluğa lüzum yok, dedi.

Hakikaten ben de şimdiye kadar bu derece kendimi bıraktığımı, sabahleyin tıraşımı, tuvaletimi tamamlamadan Gülşen kalfanın yanına bile çıktığımı hatırlamıyordum.

On, on beş dakika sonra tekrar Sevim'in odasına döndüğüm zaman büsbütün başka bir manzara ile karşılaştım: Odadaki eşya düzelmiş... Sevim, yatağında; arkasına, kollarının altına yerleştirilmiş yastıklar arasında âdeta oturuyor. Bu vaziyette kız, biraz kendine gelmiş, rengi düzelmiş gibi. Profesör, karyolanın yanına çektiği bir koltuğa oturmuş, hem limonata içiyor, hem konuşuyor.

Konuşuyor, diyorum ama söyleyen hep kendisi. Zaten o da bundan şikâyet ediyor:

— İnsan kapalı kutu, kızım... Ben ne bilirim? Yarım saattir sana türlü dalkavukluk ediyorum... Ağzından tek kelime alamıyorum. Belinde, dizkapaklarında ağrı, sızı, yahut karıncalanma gibi bir şey duyuyor musun?

— ....

— Kızım, dilini mi yuttun? Kendimi Bursa'da bir köylü geliniyle evlenmiş de ilânı aşk ediyorum sanıyorum...

Bu şakaya profesörle beraber biz de güldük. Fakat Sevim hiç aldırmadı.

— Hadi gel istersen işaretle konuşalım. Ben sana suallerimi böyle yaparak sorayım, sen de bana böyle böyle cevap ver.

Profesör, "böyle böyle" derken pandomima oynar gibi işaretler yapıyor, yüzünü, gözünü oynatıyor, sonra Sevim tarafından gene işaretle cevaplar veriyor ve gülmekten katılıyordu. Fakat ne yapsa nafile. Sevim, hastadan ziyade inatçı ve dargın bir çocuk vaziyetinde somurtuyor, kaşlarını çatarak önüne bakıyor.

Profesör, hâlâ ümidini kesmeden sözüne devam ediyordu:

— Çocuğum, hastalığının ne olduğunu doktor hastaya söylemez, hasta doktora söyler... Dedim ya insan, kapalı kutu... Senin içinde ne var, ben ne bilirim? O nabız, dil, bilmem ne muayeneleri iki para etmez diyelim. Vücuttaki alâmetlerin de gerçi tek tük faydası olur ama pek mahdut bazı vak'alarda...

Öyle nabza bakıp, göze bakıp "Sende şu var, bu var" diye işkembeden hükümler vermek şarlatanların işidir. Daha iyisini ister misin? Kan, idrar, bilmem ne tahlilleri filan bile bize esaslı bir şey söylemez... Hele hastalık başlangıçlarında... Bir de baktık ateş yükselmiş, içeride bir alaboradır başlamış. Karşıdan bir kara buluttur geliyor... (Korku ile kollarını kaldırıp gözlerini açarak) Ulaan, dehşetli İçinden ne belâ çıkacağını anlamak için keramet sahibi olmalı.

Profesör, Sevim'in bu tafsilâtı anlamasından şüphe ediyormuş gibi bize dönüyor, sessiz sinema komiklerine mahsus mübalağalı el, kol, yüz hareketleriyle devam ediyor:

— Evet, bu kara bulutun içinden ne çıkacak? Sekiz, on hastalık vardır ki aynı alâmetler, arazlarla başlar. Acaba hangisi? Alâmetlerin bir kısmı objektiftir; doktor

bunları dışarıdan görür, bir kısmı sübjektiftir; bunları hasta içeriden duyar. Hasta içeriden duyduklarını doktorun dışarıdan gördüklerine ilave etmeli. Kendi "cénesthèsi"sinin tam bir tasvirini yapmalıdır ki o adamcağız da az çok ne halt edeceğini bilsin... Tek elin sesi çıkmaz. (Elini davul çalar gibi sallayarak) Bak, bunun sesini duyuyormusunuz?... Ne gezer? (Ellerini birbirine çarparak) Şimdi nasıl, ha?... Gül be kızım; biraz yüzün gülsün... Nedir bu somurtkanlık canım? Allah, Allah... Ne söylüyordum? Ha, evet, hastanın duyduklarını bütün inceliğiyle doktora anlatması şarttır. İşin nihayetinde doktor nedir? O da herkes gibi bir adam. Farkı, çok hasta, çok hastalık görmüş adamcağız olması... Hasta: "Ben şunu, şunu duyuyorum" demeli ki, doktor da: "Bu vaziyette şunu, şunu, şunu demiş; şu, şu, şu hastalıklar sonradan şu, şu, şu çıkmıştı. Caiz ki sen de o neviden bir şey hazırlanmakta olsun... Ona göre tedarikli bulunalım" diyebilesin... İşin can alacak noktasını anlatabiliyor muyum? İşte hastanın rolü, işte doktorun rolü...

Profesör, gittikçe coşuyor, P.C.N. 'den yeni gelmiş talebeye ders anlatıyor gibi bahsi derinleştirdikçe derinleştiriyordu.

Güzel sözler, istifadeli sözler. Fakat ne çare ki Mükerrem'le ben, bunları dinleyecek halde değiliz. Şimdiki halde zihnimiz yalnız bu belâyı, yani Sevim'in hastalığını nasıl atlatacağımızı düşünmekle meşgul. O söylerken biz şaşkın şaşkın birbirimizin yüzüne bakıyoruz. Profesörün neşe ve emniyetle odaya girmesi, hastayı kolundan yakaladığı gibi kaldırıp dikmesi bizi evvela ferahlatır gibi olmuştu. Fakat biraz sonra korkunç jestlerle yaptığı kara bulut tasvirleri bizi yeniden dehşete düşürdü.

— Avamdan zatlar olmadığımız için açık konuşabiliriz, dedi. Şimdi ne söylesem yalan olur. Daha pek baş-

langıçlardayız... Muhakkak olan şu ki çocuk hasta... (Bu noktada bizim de şüphemiz olmadığını bedbin birer baş işaretiyle profesöre anlattık.) Âdi bir mide fesadından ibaret de olabilir; yahut... Her ne ise... Şimdiden telâşa sebep yok... Ben akşam gene uğrayacağım... Hay Allah cezasını versin! Hay Allah cezasını versin! Şurada doktor olduğumu bile saklayayım diyordum. Önceden bir müshil ile başlayacağız...

Mükerrem'le ben korkunç bir şey işitmiş gibi birbirimize baktık. Profesör, bunu farketti:

— Ne oluyorsunuz Allahaşkına? dedi.

Ben, mahçup mahçup gülümseyerek boynumu büktüm:

— Buna imkân yok doktor... İmkân yok...

— İmkân mı yok? Bu, ne demek?

— Şu demek ki... Hasta kendini bilmiyor. Biz, ona yardım edecek vaziyette değiliz...

Mükerrem, sözü ağzımdan alarak aynı komik korku ile devam etti:

— Burada gurbet elde kalmış iki beceriksiz ihtiyar bekârız... Ne yapacağımızı bilemiyoruz...

Profesör, bir kahkaha atarak:

— Hakkınız var, dedi, bu işi bana bırakın... Size âlâ bir hastabakıcı göndereyim... Merak etmeyin, bir, iki saate kadar burada olur.

Mükerrem de, ben de profesörün bu vaadine pek inanmamıştık. Fakat birkaç saat sonra Gülşen kalfaya benzeyen ellilik bir kadının elinde kocaman bir çanta ile geldiğini gördük ve geniş bir nefes aldık.

Sen misin: "Hayatı bomboş geçirdik... Çoluk çocuk sahibi olmadık" diye kendini türlü budala hüzünlere kaptırıp üzülen? Al bakalım aile saadetini...

VII

Hastabakıcı, Habibe Resul isminde bir eski belediye ebesiydi. Bir hafta ara ile iki lohusanın ölümüne sebep olduğu için diploması elinden alınmış, bundan başka on üç ay da hapis yatmıştı. Şimdi iki buçuk seneden beri hastabakıcılık ediyordu.

Habibe Resul, girdiği hastanelerin hiçbirinde tutunamamış, iki buçuk senede altı yer değiştirmişti. Sebebi doktorların kendisini çekememesi idi. Ebe demek yarım doktor demektir. Habibe Resul, hiç hatır, gönül tanımaz, doktorlar yanlış bir iş yaptılar mı hemen çekiç gibi kafalarına inerdi.

Kadıncağız, altıncı hastanesinden de bu sabah kovulmuş bulunuyordu. Yalnız, bu seferki kovuluşun sebebi meslek rekabeti değil, meslek ahlâkı idi. Başdoktor birkaç günden beri genç bir hastabakıcı kızı odasına alarak ayaklarını ovduruyormuş. Hastanede bu kadar hizmetçi varken genç bir kıza ayak ovdurmak ne manaya gelir? Kör kör parmağım gözüne... Halbuki zavallı Habibe Resul, öyle pek fazla bir şey de yapmamıştı. İnsanlık hali bu, başdoktorun kapısı önünden geçerken çorap bağının düştüğünü görmüş, onu düzeltmek için yere çömelmiş... O dakikada başdoktor hışımla kapıyı açarak hastabakıcıyı kulağından yakalamış: "Vay hınzır karı, her şey bitti bir de kapılardan beni mi gözetliyorsun? Topla pılını, pırtını... Yıkıl buradan... Bir daha seni görürsem kemiklerini kırarım..." diye istifaya davet etmiş...

Kimin kimi istifaya davet edeceğini Habibe Resul, pek yakında mahkeme huzurunda başdoktora gösterecekti. Sade paça bağını bağlarken kulağına gelen birkaç lâkırdı ile kapı aralığından kazara gözüne ilişen bir

iki şey onu hastaneden attırmaya kâfiydi. Hem sade hastaneden olsa öpüp başına koysun. Habibe Resul, onu evinden de kovduracaktı.

Biz, bütün bu tafsilâtı hastabakıcının kendi ağzından dinledik. Hem de işe başladıktan nihayet yarım saat sonra. Bir yandan da odadaki eşyanın yerini değiştiriyor, otelin hizmetçisini durmadan indirip çıkararak aşağıdan tepsiyle, gaz ocakları, küvetler, oturaklar getirtiyor; bunları masanın, karyolanın altına diziyor, temiz bir yatak çarşafını üstlerine koyuyordu.

Bir aralık penceredeki perdeleri kaldırmak istedi. "Bunlar mikrop yuvasıdır. Hasta odasında böyle şeylerin bulunması fenne uygun değildir" diyordu. Otel hizmetçisi bunların ağır, yerli perdeler olduğunu, Bursa' dan perdeci getirip saatlerce uğraşmayınca sökülmesinin kabil olamayacağını söyleyerek vazgeçirdi. Habibe Resul:

— Öyleyse asitborik alınsın. Bir leğen asitborikli su hazırlayıp yetişebildiğim yerlerini elimle dezenfektasyon yapayım bari! dedi.

Hastabakıcı bundan başka Mükerrem'le bana da uzun bir talimat geçti. Mikroplu ellerimizle hastanın eşyasına dokunmayacağız. Hele ilaç şişelerine hiç karışmayacağız. Hastaya ilaç vermek, ilaç yazmak derecesinde ehemmiyetli bir ihtisas işiydi.

Habibe Resul, profesörü İstanbul'dan tanıyordu.

— Allah için çok keskin doktordur. Sade biraz terelellidir ama ziyanı yok... Biraz da hastanın naturasını kollamadan ilaç yazar... Bereket versin ben bilirim de ona göre idare ederim. Meselâ o, bir ilaçtan on beş damla verin dedi mi; on iki damladan fazla vermemeli. Hastaya sert gelir.

Mükerrem'le birbirimize bakıştık. O, dayanamadı:

— Bu kadar merakla nasıl olmuş da o kazalar elinizden çıkmış? dedi.

— Efendim, aksilik vakaların üst üste gelmesinde... İki lohusa birer hafta ara ile öleceklerine dört, beş ay ara ile ölmüş olsalardı kimsenin dikkatini celbetmez, diplomamız da elimizde kalırdı.

Hülâsa, bizim hastabakıcıda dehşetli bir teşkilâtçı ruhu vardı. Yarım saat içinde oteli bir hastane şekline sokmuş, hepimizi seferber etmişti.

Bereket versin mevsim sonuydu. Otelde bizden başka kimse yok gibiydi. Düğün sahipleri gibi adım başında bahşiş dağıttığım için hizmetçiler de yüksünmüyorlardı.

Sevim'i hastabakıcıya teslim ettikten sonra Mükerrem'le birkaç lokma bir şey yedik; arkasından mide dolgunluğuna filan bakmayarak güzel bir kükürtlü su banyosu... Neyse biraz aklımız başımıza geldi.

Otelin arkasındaki gölgelik bir çardağı Mükerrem'le kendimize karargâh yapmıştık. Can sıkıntısından durmadan tavla atıyorduk. Ara sıra da birimizden biri yukarı çıkarak Sevim'i yokluyordu. Çocuk, hâlâ dil, ağız vermeden yatıyordu..

Hastabakıcı onun saçını, başını, kılığını, kıyafetini düzelttiği için artık sabahki korkunçluğu da kalmamıştı. Şimdi, hastadan ziyade uyuyan bir insana benziyordu. Belki de hakikaten öyleydi. Ben, her odaya girişte elimi başına koyuyor: "Sevim... Sevim..." diye sesleniyordum. O, derin bir uyku içinde rahatsız edilmiş gibi güçlükle kirpiklerini açıyor, gülümseye gülümseye yüzüme bakıyor, sonra gözlerinin karası yavaş yavaş kaybolarak tekrar kendinden geçiyordu.

Mükerrem gene bir aralık yukarı çıkmıştı. Yanıma döndüğü zaman hiddetten mosmor kesilmiş, şakak damarlarının ok gibi fırlamış olduğunu gördüm.

— Buraya bak birader, dedi. Ben bu hastabakıcı karıyı kovacağım...

Ben, yerimden fırlayarak:

— Aman Mükerrem, çıldırdın mı? dedim.

O, geri çekilerek:

— Müdafaa etme! Vallahi, billâhi seninle bozuşurum. Karıyı az kaldı yakaladığım gibi pencereden atacaktım. Kendimi zor tuttum... Vay çirkef vay.

Mükerrem titizdir, sinirlidir. Fakat şimdiye kadar hiç bu derece kızdığını görmemiştim.

— Ne halt etti biliyor musun? Vallahi sana söylemeye hayâ ediyorum... Nereden çattık bu belâya?...

Mükerrem, gittikçe sesini yükseltiyor, ağıza alınmayacak sözlerle kötü kötü sövüyordu.

Ben, otelin pencerelerine bakarak:

— Ne yapıyorsun? Kendine gel, rezil olacağız! dedim.

O, biraz yatışır gibi olarak anlatmaya başladı:

— Demin o pis, ukalâ suratıyla sırıta sırıta yanıma yaklaştı: "Beyefendi, ayıptır sorması ama bu hanım kimin nesi?" dedi. Ben: "Beyin kızı gibi bir şey... Yakın akrabası" diye baştan savma bir cevap verdim. O, yapıştıkça yapıştı: "E, hanım evli mi, bekâr mı?.. Evli değilse kız mı, dul mu?... Anası, babası, başka akrabası yok mu?... Ne vakitten beri beraber yaşarlar? Bursa'ya ne yapmaya geldiniz?" Ben sinirlenmeye başladım. Bunu o da farketti: "Aklınıza bir şey gelmesin, dedi, malûm ya biz yarım doktor sayılırız. Bazı işlerde doktorların anlayamadığını da âcizane anladığımız olur. Hani çok tecrübe gördük de... Doğrusunu isterseniz benim aklıma bir şey geliyor..." Ben, karının yüzünü görüp kızmayım diye başka taraflara bakarak: "Ne gibi?" dedim. O, bana gene sualler sormaya başladı: "Hanım, dün akşam birdenbire bayılmış... Siz beraber olduğunuz için bilirsiniz! Bugünlerde hiç gönlü bulanıyor muydu? Kusuyor muydu? Çünkü bu baygınlık bana tabii gelmedi de..." Anlıyorsun ya, karı Sevim'in gebe olmasından şüphe ediyor. Biraz evvel: "Sizler bunun nesisiniz?" filan diye soruşuna nazaran benimle

senden de... Hay Allah belâsını versin.

Mükerrem'le ben, âdeta birbirimizin yüzüne bakmaktan utanıyorduk.

O, devam etti:

— Ben olduğum yerde taş gibi donup kaldım. Karıyı haşlayacağım ama bir kere ağzımı açarsam, biliyorum, tadında bırakmayacağım. Belki iş bu kadarla da kalmayacak... Dayağa kadar varacak... Yabancı bir memlekette, otelde, hasta başında çıkacak rezaleti bir gözünün önüne getir... Kaltak daha ne halt etmiş biliyor musun? Sevim'i uykudan uyandırmış... Dur, dur, bana anlattığı gibi anlatayım... Bana dedi ki: "Fende ayıp yoktur... Her şeyi açık açık konuşabiliriz... Gerçi hanım evli değil, evli değil ama eh, insan hali bu ya... Gençlik, cahillik... Belki başına bir kaza gelmiştir. Demin ilaç içirmek için uyandırmıştım. "Kızım, derdini söyleyemeyen derman bulamaz... Ben diplomalı ebeyim... Aklıma böyle böyle bir şey geliyor... Gel bana bu işin doğrusunu söyle de bir çaresine bakalım" dedim.

Şimdi, artık kızma sırası bana gelmişti. Kendimi tutamayarak, Mükerrem'in yakasına sarıldım:

— Allahaşkına doğru söyle... Bunları Sevim'e söylemiş mi? dedim.

O, başını sallayarak:

— Nasıl, hak verdin mi? dedi. Söylemiş kaltak... Hatta Sevim'den tasdik cevabı da almış...

— Ne söylüyorsun?

— Karının söylediklerini... Yavrucak, kendini bilmiyor... Gözleri açık bulunduğu zaman ne söylenirse tasdik eder gibi gülümsüyor ya. Herhalde karıya da bu şekilde gülümsemiş olacak.. Yani benim yerimde Eyüp Peygamber olsa ancak bu kadar sabrederdi... Şimdi, artık benim rolüm bitti. Bir daha yüzünü görürsem kadın demem mutlaka döverim. Sen, şimdi yukarı çıkar, bu edepsizi defedersin.

Mükerrem'in hakkı vardı. Böyle bir mahlûku bir dakika daha yanımızda tutmak doğru olmazdı. Arkadaşıma:

— Sen, burada dur... Ben, şimdi gelirim, deyip yukarı çıktım.

Odadan içeri girince gözüme ilk ilişen şey küvetle oturak oldu. İkinci manzara karşıdaki dağ boğazını dolduran akşam karanlığı...

Bu akşamla bu oturak birdenbire bütün cesaretimi kırdı. Kadına bir şey söylemeden kös kös aşağı indim.

Gördüğüm şeyleri Mükerrem'e anlattıktan sonra:

— Bir belâdır başa geldi, çekeceğiz, dedim.

O, derin bir göğüs geçirdikten sonra boynunu büktü:

— Ne yapalım, öyle olacak... Elimiz, kolumuz bağlı! dedi.

Tekrar masanın başına geçerek tavla oynamaya başladık.

VIII

Hastalığın dördüncü günü.

Otel tek yataklı bir klinik halini aldı.

Profesör, krem sadakor elbisesi, mavi gözlüğü, beyaz ipek şemsiyesiyle günde iki nöbet uğruyor, bize Sevim'in yatağı başında birer saatlik iki ders veriyor.

Hastanın ateşi ve dalgınlığı eski halinde, Profesöre göre bekleme günleri daha geçmemiştir. Tepemizdeki kara buluttan ne çıkacağını hâlâ bilmiyoruz... Âdi bir mide fesadından uyku hastalığına kadar her şey mümkündür.

Birinci gün mideyi temizledik. Ateş düşmedi. Demek ki sebep yalnız evvelâ zannettiğimiz gibi çocuğun abur cuburla midesini bozması değilmiş! İkinci gün sıtmadan şüphelendik; kuvvetli dozda kinin verdik. Midesi almayınca enjeksiyon yaptık. Hastada gene değişiklik

yok. Şu halde bunda da yanılmışız. Gelsin bir üçüncü tahmin ve o tahminin de doğru olmadığını gösterecek bir tedavi.

Profesör:

— Bence en emin usul, bu eliminasyon usulüdür, diyordu, zehirleri vücuttan defetmek manasına olan eliminasyon değil ha... Şu mantıktaki bildiğimiz elimination... Ortada bir hadise, vak'a var: Faraza bir odadan bir miktar para aşırılmış... Olur a gözü açık çok... O gün de odaya diyelim ki on kişi girmiş... Parayı aşıran elbette bu on kişiden biri... Sen, ben olacak değiliz a... Anlatabiliyor muyum? Ben de, diyelim ki, Allah saklasın, çalınan paranın sahibi, yahut polisim de hırsızı enselemek istiyorum... Hırsız, acaba bu on kişinin hangisi? Ne bilirim ben? Peygamber değilim ki... Benim yapacağım şu... On kişinin şekil ve eşkalini bir süzerim; mümkünse cemaziyelevvellerini de bir yoklayıveririm... Ondan sonra dizerim sıraya herifleri... Derhal, efendim, en şüpheli görüneninden başlarım birer birer aramaya... "Gel üstünü arayacağım..." Ha ha ha. Baktın bir şey çıkmadı. "Gel bakalım ikinci..." Onda da mı yok... "Sen yanaş bakalım üçüncü."

Böylece muhtemel müessirleri taraya taraya nihayet hakiki müessirin yakasına yapışırım... Ben, bir kere onu yakaladıktan sonra da gerisi kolay... Teşhis de tıpkı böyledir... Bir de bakarsın, efendim, bir gün evvel keklik gibi seken dipdiri bir insan, bir gün sonra kargabüken yemiş gibi kıvrılmış yatıyor... Fena havadis! İşte hâdise... Şimdi sebepleri yakalamak lâzım.

Sana, yani doktora karşıdan birtakım ifritler sinsi sinsi dillerini çıkarıyorlar... İfritler, yani hastalıklar... Anlaşıldı mı efendim? Bu haltı hangisinin yediğini birdenbire kestirebilirsen mesele yok. Basarsın neyse onun ilâcı, ağlatırsın anasını... İşte bu kadar... Fakat acaba hangisi? Başlarsın, efendim, demin anlattığım

usul ile tahkikata... "Bak buraya sıtma... Sen öyle ufacık tefecik görünürsün; insanı arada bir ötesinden, berisinden gıdıklayıp ürpertmekten başka fenalığın yok sanırlar... Fakat senin ne habasetlere kadir olduğunu ben bilirim ben... Sakın bu naneyi yiyen sen olmayasın? Bakalım görürüz... Dayarsın efendim, sulfatoyu... Elli santigram olmadı, bir gram... O da olmadı, (bedesten tellâlı gibi elini kaldırıp dik dik bağırarak) korkma, bir buçuk... İki... Hatta daha ilerisine git... Korkma sulfatodan... (Kısa bir duruştan sonra) Haa anlaşıldı... Demek haksız yere günahına girmişiz... Sen, gel bakalım ya âşıklar, şâirler hastalığı tüberküloz (Bir karşılıklı konuşma taklidi yaparak): "— Aman efendim... Kerem edin... Ben böyle esip savurmaya kadir bir mahlûk muyum? Ne kadar ağır ezgi fıstıkîmakam yürüdüğümü bilmez misiniz? Hem, efendim, hastayı dinlediniz; röntgen ışığında seyrettiniz. Bana benzer bir şeye rastgeldiniz mi?..." "— Kes sesini habis... Kulak tuttum, parmak vurdum gerçi sesin gelmedi... Gelmedi ama sen, onu başkalarına yuttur, başkalarına... Senin, köstebek gibi ne akla gelmez köşelere saklanıp ne marifetler yaptığını bana sorsunlar bana... Eğer herife bu kazığı sen oynadınsa elimden kurtulamazsın... Fen, daha seni gırtlağından yakalayıp bastıracak tırnağı bana vermedi... Fakat senin habasetlerine karşı benim de habasetlerim var... Saklandığın yeri bulacağım; sonra da bir kumandan gibi vücudun bütün kuvvetlerini sana karşı seferber edeceğim... Seni büsbütün yok edemesem bile kireçten bir kale içine kapayacağım... (Nispet veren çocuk gibi yumruklarını birbiri üstüne vurarak) "Ya... Ya... Ya... Ben, dururum mu sanırsın?... Ben, dururum mu sanırsın?" Diyelim ki tüberkülozda da yanıldık... Gelsin bakalım bir başkası...

Profesör, bütün hastalıklara karşımızda bir geçit resmi yaptırıyor, her birinin karşısında Shakespeare

piyesi oynar gibi korkunç jestler, mimiklerle uzun tiradlar okuyor. Biz, şaşkın bir halde Mükerrem'le birbirimize bakıyoruz.

Bereket versin, Sevim, pek gürültülü sahnelerde gözlerini yavaş yavaş açıp bakmakla beraber, bu sözleri anlayacak halde değil... Yoksa çocuk, etrafını saran hayaletlerin dehşeti karşısında mutlaka korkudan çıldırırdı.

Konferans bittikten sonra profesör, hastanın buzundan bir sürahi limonata yapılmasını emrederek bizi bahçeye indiriyor. Şimdi, artık vazife bitmiş, gülüp eğlenmeye sıra gelmiştir... Profesör, para almadığı için biz, onu hiç olmazsa bir saat eğlendirmeye, yâni attıklarını gülerek dinlemeye mecburuz.

Halbuki biraz evvel hasta odasında geçen sahneden sonra bizim çenemizi bıçak açmıyor, yüzümüzden düşen bin parça oluyor...

Profesör, bizim düşündüğümüzü, somurttuğumuzu, kahkahalarla anlattığı karı kız hikâyelerinden tad duymadığımızı görünce kendinin de keyfi kaçıyor. Fakat zeki adam, bu neşesizliğe kendi verdiği korkunun sebep olduğunu çarçabuk anlayarak bizi teselliye başlıyor:

— Yahu, siz galiba hastayı merak ediyorsunuz. Vallahi, billahi kalıbımı basarım; bileklerimi keserim, öyle bir ölüm tehlikesi filân yok. Birkaç gün içinde ayağa kalkacağına hiç şüpheniz olmasın, diyor. Fakat bu teminatın bizi yatıştırmadığını görünce, elinde limonata sürahisiyle yanımıza gelen Habibe Resul'e takılmaya başlıyor.

— Habibe abla huuu... Ayol, hani sen vaktiyle kabakçı kantosu mu ne oynarmışsın... Saklama, saklama, işittim... Hatta bu yüzden ham ervah bir hastane müdürü seni işinden çıkarmaya da kalkmış... Şunu bana da oynayıversene...

Habibe Resul, utanıyor:

— A, ilâhi Profesör Bey... Sen, rüya mı görüyorsun Allahaşkına... Kim oynadı kabakçı kantosunu? diyor.

Hastabakıcının yüzüne bakmadığımız halde karşıdan doktora işaretler yaptığını hissediyoruz.

Fakat Profesör, bunu da açığa vuruyor:

— Öyle ne işaretler edip duruyorsun bana? Kabakçı kantosunu oynamak ayıp mı? Keşke bilsem de ben de oynasam...

Doktor, şakayı bu kadarla da bırakmıyor:

— Bana bak, öyle gizli işaretler beni huylandırır ha... Gel, şöyle yakın gel bakayım... Buranın havasından mı, suyundan mı nedir? Gözüme başka türlü görünmeye başladın. Cami yıkılmışsa da mihrap yerinde... gibi sözlerle kadına takılıyordu. Hasılı, Profesör, şakayı o derece ileri götürüyor, öyle sözler söylüyordu ki yüzsüz Habibe Resul, onun karşısında âdeta Meryem Ana gibi görünüyordu.

Şunu da söyleyeyim ki Habibe Resul, artık gözümüze batmıyordu. Bir kere son derece çalışkan ve işine meraklı bir kadındı. Sonra bizden yüz bulamadığı için mi nedir, laubaliliği de bırakmıştı. Bırakmasa da ne yapacak halimiz vardı? Sevim, iyileşip kalkıncaya kadar sopa ile kafamıza vursa ses çıkarmamaya mecburduk.

Dördüncü günün akşamı Mükerrem, bir aralık tavla zarlarını elinden fırlatarak:

— Sana bir şey söyleyeyim mi? dedi. Biz yarın sabahtan tezi yok buradan basıp gidelim. Kızın burada düzeleceği yok. Sonra, Profesör, âlim adam, hoca adam ama beni açmadı. Bırakalım da eliminasyon usulünü başkalarına tatbik etsin.

IX

Sevim, denizde açılır gibi olmuştu.

Vapur, Bozburnu'nu dönünce bir parça konuşturmaya ve günlerden beri ilk defa yiyecek yedirmeye de muvaffak olduk.

Hele eve vardığımız zaman büsbütün iyileşmişti. Yatağı hazırlanıncaya kadar salondaki kanepeye uzandı. Hatırını soran Gülşen kalfanın yanağını, çenesini okşayarak: "Ben hasta mıyım? Hiçbir şeyim yok!" diye gülümsedi. Biz yokken gelip masanın üzerine yığılmış Avrupa mecmualarındaki resimlere baktı. Hatta bir aralık hafifçe radyoyu bile açtık. Fakat çalgı sesini işitir işitmez gözlerinden yaşlar akmaya başladığını görerek kapamaya mecbur olduk.

Bütün bu halleri hastalığın artık bittiğine alâmet sayarak seviniyorduk. Mükerrem, annesini yoklamak için Bebek'e gitti.

Hatta hastabakıcıya da Kurtuluş'taki kız kardeşini görmek üzere bir gece izin vermekte bir tehlike görmedim. Ve biz, Gülşen Kalfa ile yalnız kaldık, fakat...

Geceyle beraber başlayan nöbet arttıkça artıyordu. Bursa'daki sessiz dalgınlıklar nevinden bir şey olsa o kadar aldırış etmeyeceğim. Fakat bu seferki nöbet, bambaşka bir şey... Yüzü buz gibi soğuk bir ter içinde, dili dışarı çıkmış, gözleri donuk bir cam parıltısıyla parlıyor... Vücudu zaman zaman karyolayı sarsacak kadar şiddetli sarsıntılarla titriyor. Gülşen kalfa ile beraber kollarına basıp durdurmak istiyoruz. Ağ içinde çırpınan büyük bir balık gibi bizi silkeliyor; bileklerime yapışarak yatakta doğruluyor, elbiselerini yırtıyor... Sonra, ara sıra insan sesine benzemeyen acı bir makine çığlığıyla haykırıyor.

Gülşen kalfa şaşkınlığından, bağıra bağıra dualar okumaya başlamıştı. Mükerrem'e telefon edeceğim: "Bir doktor bul. Acele yetiş" diyeceğim. Aksi gibi telefon bozuk. Saate bakıyorum. Daha yarım... Sabaha dünya kadar vakit var.

Sokaktan bekçi geçiyordu. Çağırdım; bir otomobile atlayarak acele bir doktor bulup getirmesini söyledim. "Kimi getireyim?" dedi. Kim olursa olsun. Elverir ki bana can yoldaşlığı etsin.

Gözüm duvardaki saatte, dakikaları sayıyorum. Yarım saat, bir saat geçiyor... Ne bekçiden, ne doktordan haber yok... Gülşen kalfanın dualarına mukabil ben de Gülistan'ın nasılsa hatırımda kalmış bir hikâyesini durmadan tekrar ediyorum: "Adamın biri sabaha kadar hastanın başında bekledi. Sabahleyin hasta iyi olup ayağa kalktı; hastayı bekleyen öldü."

Nihayet, bir saat bir çeyrek sonra kapıda bir otomobil duruyor; içinden şişman bir adamın indiğini görerek geniş bir nefes alıyorum.

Bu gece doktorların deniz eğlencesi varmış. Bekçi, kimin kapısını çaldıysa boş dönmüş. Nihayet, Tophane karakolunda bir belediye doktoru ele geçirmiş...

Tuhaf tesadüf! Doktor, uzun zamandır izini kaybettiğim bir eski Gülhane arkadaşı çıkmasın mı?

Mektepte Hasan Çukurçeşme dediğimiz bu arkadaş, şimdi belediye doktoruydu. Bu gece âşıkı tarafından yaralanmış bir Rum kadını için karakola çağırmışlar. İşini bitirip eve döneceği zaman bizim bekçi yakasına yapışmış...

Doktor, krizi yatıştırmak için bir iki iğne yaptı, neyse çocuk, biraz sakinleşir gibi olarak gözlerini kapadı.

Hasan, bembeyaz saçlarıyla Sevim'e iğne yaparken ben bir köşeden onu seyrediyordum.

Zavallı Hasan Çukurçeşme! O da vaktiyle benim gibi çok parlayacak sanılan bir çocuktu.

Muallim Feyzi Paşa onun için: "Böyle giderse bu çocuk, görürsünüz, bir büyük âlim yetişecek" derdi. Fakat Hasan'cık böyle gidememiş, tarih onu büsbütün başka yollara saptırmış olduğu için paşanın tahmini de doğru çıkmamıştı.

Hasan Çukurçeşme, mektepten çıkar çıkmaz gönderildiği Arabistan'dan bir türlü kendini kurtaramadığı için körlenip gitmişti. Üstelik Büyük Muharebe'de üç sene de Bombay'da İngilizler'in elinde esir kalmıştı. Kendisini on, on iki sene evvel bir kere daha görmüştüm. Saçları gene ağarmıştı. Fakat şimdiki kadar çökmüş değildi. O vakit: "Ben tekaüt oldum. Fakültede çalışarak ihtisas imtihanına girmek istiyorum" diye güzel bir cesaretle yeni bir hayata başlamaya hazırlanıyordu. Fakat pek az bir ara ile kendisine tekrar rastgeldiğim zaman: "Çocuklar daha yetişmedi. Bir hükümet doktorluğu aramaya mecburum" demişti.

Feyzi Paşa'nın müstakbel âlimi odada eğilip kalktığı sırada pantolonunda bir yama gözüme ilişti. Biraz evvel de iğneye hazırlanırken gömleğinin eskilikten akmış bileklerini içeri doğru kıvırdığına dikkat etmiştim. İçim sızladı.

Hasılı, eski mektep arkadaşım mesleğe vefasızlık etmemiş olmakla beraber, o da benim gibi bir ate idi. Hayat, acayip şey! İnsan, ne umuyor, ne buluyor!

Hasan Çukurçeşme de vaktiyle benim gibi ukalâydı. Daha talebe iken kendini ermiş, yetişmiş bir doktor gözüyle gördüğü için bana ve arkadaşlarına: "Collegue" diye hitap ederdi. Nedense şimdi de bana söz söylerken öyle diyordu. Mesleği kırılmış bir insan olmanın acısını bana duyurmamak için mi? Yoksa kendinin de yarı yolda kaldığına, benden daha fazla bahtiyar olmadığına bir işaret mi? Bunu ancak kendisi bilir.

— Seni olmayacak bir saatte rahatsız ettik, dedim. Galiba çok yorgunsun... Uykusuzluktan göz kapakların şişmiş.

O, gülümseyerek:

— Uykusuzluktan değil; böbrekten, dedi. Kalp de bozuk... Gerçi bozuk olmayan yer de yok gibi ama çoluk çocuğu daha birkaç sene sürükleyebileceğim. Öyle umuyorum.

Hasan Çukurçeşme, sıkıntılı bir zamanımda imdadıma yetiştiği için çok memnun görünüyordu. Hastadaki sükûnetten ziyade onun yorgun mavi gözlerindeki tatlılık beni yatıştırmıştı.

Karyolanın önündeki halının üstünde diz çöküp oturan ihtiyar Gülşen kalfa, yorgunluğa dayanamamış, bir zaman sallana sallana uyuduktan sonra nihayet secdeye yatar gibi avuçlarını ve yüzünü yere koyarak uyumuştu. Öyle ki uzaktan biri görse onu namaz kılıyor sanırdı.

Hasan'la karşı karşıya bir saat, belki hatta daha fazla dertleştik.

Nihayet, yorgunluktan onun da Gülşen kalfaya döneceğini anlayarak artık gidip yatmasını söyledim. Zavallı, yeni bir kriz karşısında tekrar şaşırmadan korkarak:

— İsterseniz kalabilirim; sofadaki kanepede bir saat yatarım, dedi ve sonra içini çekerek gülümsedi:

— Artık eskidiğimiz için evde de pek telâş etmezler.

Ben, razı olmadım:

— Yok, yok... Sen dinlenmelisin Hasan, dedim. Biz, artık ihtiyarladık; öyle uzun cefalara dayanamayız.

Kendimi onunla bir tutuyordum ama o zavallı, benden on, on beş yaş daha çökmüş görünüyordu.

Hasan, kapıdan çıkacağı zaman:

— Kendinizi üzmeyiniz. Bu geceyi böyle geçirelim de, yarın sabah daha esaslı bir çaresine bakarız. Ben erkenden gelirim, dedi.

Fakat tedaviyi üstüne almak istiyor sanmamdan korkarak hemen ilave etti:

— Doktordan ziyade dost gibi tabii... Büyük kolejlerden hangisine başvurmamız lâzım geleceğini beraber düşünürüz. Belki size bir faydam dokunur.

Yüreğim bir kere daha sızladı.

X

Başım ateşler, ağrılar, uğultular içinde... Gözlerim kanlanmış, dilim paslı... Kemiklerim kırılıyor.

Yorgan döşek yatacağım, yatacağım ama evde artık hayatından korkulmaya başlanmış başka bir hasta var. Onun için, çaresiz, ayaktayım. Evin içinde bastığım yeri görmeden sersem sersem dolaşıyorum.

Sabahleyin evvelâ Mükerrem sökün etti; arkasından hastabakıcı... Bir saat sonra Hasan... Çocuk, gene geceki gibi... Etrafındakileri tanımıyor; odaya yeni girenlerden korkuyor; o korkunç makine çığlığıyla haykırarak kendini karyoladan fırlatıp atmaya kalkıyor... İki, üç kişi bu kuş kadar çocuğu zor zaptediyoruz.

Doktor geldiği zaman Sevim dalgındı. Gözlerini açınca ondan da korkarak çığlığı basacak sanıyorduk. Fakat o, bu sefer korkudan ziyade çılgın bir hiddet içinde uyandı. Gözleri yerinden oynamış, ağzı köpürmüş, dişlerini gıcırdatarak, zavallı Hasan'a: "Bu eşek kim?... Bu eşek kim?..." diye haykırdı... Arkasından küfürler. Hem de ne yakası açılmadık denen cinsten ayıp küfürler... Derecesini şundan anlamalı ki ben elimi yüzüme kapadım; Mükerrem'le Gülşen kalfa dışarı kaçtılar. Yalnız doktor, sesini çıkarmadı.

Sevim, benim bile hepsini bilmediğim bu sözleri kimden, nasıl, ne vakit öğrendi? Ah, şu insan denen mahlûkun en temizinin içinde bile neler var!

İşin asıl şaşılacak tarafı günlerden beri iki lakırdıyı bir araya getirip söyleyemeyen çocuğun bunları en usta bir külhanbeyini bastıracak bir kolaylıkla birbiri ar-

kasına dizmesiydi. Fakat o, bu kadarla da kalmıyor, doktoru parçalamak ister gibi hareketlerle atılmaya çalışıyor, bunu yapamayınca hiddetle yüzüne tükürüyordu.

Biraz sonra sofada utana utana doktora yaklaştım, çocuğun ne yaptığını bilmediği meydanda olmakla beraber bir şey söylemek, gönlünü almak ihtiyacını duyuyordum. Fakat onun zihni büsbütün başka şeylerle meşgul olduğu için beni dinlemedi bile...

Düşüne düşüne, hatta biraz korkarak:

— Bir menenjizm görünüyor, Kolleg, dedi, bakalım büyüklerimiz ne diyecekler?

Geceki vapur eğlencesinden sonra henüz uykuya yatmış oldukları muhakkak olan büyükleri bugün elde etmek imkânsız görünüyordu. Böyle olmakla beraber akşam üstüne doğru Mükerrem, bunlardan bir tanesini yakalayıp getirdi.

Üstad, Bursa'daki profesörle taban tabana zıt yaradılışta bir insandı, yani dirhemle lakırdı söylüyordu.

Hasan, kendisinin doktor olduğunu söylemekten çekinmişti. Fakat Mükerrem, söz arasında bunu yumurtladı. Üstad, gözlerini küçülte küçülte bu fakir kıyafetli ihtiyarı süzdü:

— Ya!... Çok âlâ, dedi.

Üstadın bu zavallı adama söyleyecek nesi olabilir? Fakat hiçbir şey söylememeyi de nezakete sığdıramadığı için dudak ucuyla:

— Bir septisemi görünüyor, dedi.

Sonra bize dönerek ilave etti:

— Maamafih, yarın muavinim bir ponotion lombaire yapsın. Bakalım.

Üstad, giderken bir parmak işaretiyle Hasan'ı yanına çağırdı. Onun doktor olarak çağrılmış olmasına imkân vermediği için:

— Siz galiba ailedensiniz... Şunu, şunu yaparsınız! dedi.

Bunlar, hastabakıcıya verilecek emirlerdi. Fakat ilim otoritesinin ne olduğunu bilen Hasan, bu emirleri gücenmeden, utanmadan, kumandanını dinleyen bir nefer hürmetiyle dinliyordu.

***

Ertesi sabah gelen bir ikinci üstad hystéri'den şüphe etti; hystérie'nin başka bir hastalıkla karışarak bu neviden bir kriz meydana getirmesini mümkün gördü. Mükerrem'in gene o gün akşama doğru getirdiği bir üçüncü üstad ise yalnız septisemi ve hystérie şüphelerinin kritiğini yapmakla iktifa etti ve müspet bir şey söylemedi.

Ortada henüz teşhise benzer bir şey yoktu; sade eczanelerden boyuna paketler, şişeler, tüpler, çeşit çeşit iğneler, buz torbaları taşınıyordu.

Hastanın odasının bitişiğindeki oda ufak bir laboratuvar halini almaya başlamıştı.

Sokak kapısı açıktı. Konu komşudan esnaf çıraklarına kadar eve girip çıkanın hesabı yoktu.

Gülşen kalfa gibi bana da bir sersemlik geldi; alık alık dolaşmaktan, önüme gelene gülümsemekten ve kendimi dolandırtmaktan başka bir şeye kudretim kalmadığı için evin bütün işlerini Mükerrem'le Habibe Resul ellerine almışlardı.

Mükerrem bana:

— Bu, böyle olmayacak, dedi. Şu doktorların üçünü bir araya toplayalım. Bir konsültasyon yapsınlar... Neye karar vereceklerse biz de ona göre hareket edelim.

Hasan da bu fikirdeydi.

Ertesi akşam ortalık kararmasına yakın üç üstad Sevim'in yatağı başında toplanıyorlardı.

Ben, aşağı sofada doğum ağrısı çeker gibi ellerim kasıklarımda durmadan dolaşıyordum. Nihayet, yuka-

rı sofada ayak patırtıları... Önde üstadlar, arkada Mükerrem'le Hasan, merdivenden indiler; sokak kapısının yanındaki misafir odasına yürüdüler. Ben, gene yanlarına gidemedim, fena bir şey söylemeye başlarlarsa hemen kaçmaya hazır bir vaziyette dışarıdan dinlemeye başladım.

Bazı tiyatro ilânlarına aktörleri sahneye giriş sırasıyla yazdıkları gibi ben de doktorların ne söylediklerini eve giriş sırasıyla anlatıyorum.

Üçüncü üstad ilk ve son söz olarak şunu söyledi:

— Ben, menenjit tüberküloz diyorum. Kanaatim bu.

Doktor, bu sözü, meslektaşları uzun münakaşalara girişmişler, itirazlar yapmışlar, kendisi de boş yere konuşmaktan yorulmuş gibi sert ve hiddetli bir sesle söylemişti.

Bu oduncu baltası gibi birdenbire kafama inen katî hükümden sonra artık kaçmanın manâsı kalmadığı için kapıya yapışarak dinlemeye başladım.

Kısa bir sükût... Sonra, bir gün evvel hystérie üzerinde ısrar eden ikinci üstadın sesi hiç pürüzsüz:

— Ben de bu fikirdeyim hocam, diyor.

Saniyeler geçiyor... Son ümidim birinci üstadda, yani hastalığa septisemi demiş olan doktorda... Onun ağzından çıkacak söze bağlı...

O, biraz durduktan sonra sadece:

— Olabilir, diyor ve arkasından hemen saati soruyor; "dokuza çeyrek var" cevabını alınca telâş ediyor.

Olabilir.

Hele saat meselesiyle bir araya gelince bu tek sözün manâsını şöyle genişletmek mümkün: "Olabilir... Çünkü olmayacak şey mevcut değildir... Fakat olmaması da mümkün... Bunun sebeplerini size uzun uzun anlatabilirim de... Fakat ne yazık ki şimdi vakit yok... Sonra sesinden, konuşmasından anladığıma göre lâkırdı dinlemeye de niyetim yok... Bu, senin eski huyundur...

Hadi bu seferlik de senin dediğin olsun... İstanbul'da hasta mı eksik? Elbet bir başkasının yatağı başında gene bir araya geliriz... Alacağın olsun..."

Ayak sesleri kapıya yaklaşıyor. Ben, utanılacak bir şey yaparken yakalanmaktan korkuyormuş gibi ta sofanın öbür ucuna kadar kaçıyorum; avuçlarımla yüzümü kapıyorum.

Beyin veremi; muhakkak ölüm... Vah, çocuğum!

Ortalık o kadar kararmış ki, orada kimse beni farkedemiyor.

Kapının kapandığını, sokaktaki otomobillerin motorlarını işletmeye, birbiri ardı sıra yürümeye başladıklarını duyuyorum.

Biraz sonra omuzuma bir el dokunuyor. Yüzümü açıp bakıyorum. Mükerrem... O, benden daha tabiî adam, çocuk gibi ağlamaktan utanmıyor, yanağındaki kırışıklar yaşla dolu.

— Ne yapalım kardeş? Dayanacağız, diye omuzlarımı okşuyor.

Birkaç adım ötede Hasan Çukurçeşme. O, ağlamıyor, fakat elinden bir şey gelmediği için âdeta mahçup vaziyette boynunu bükmüştü.

Uzaktaki yazlık bahçelerin birinden bir zurna taksimi geliyordu.

Ben, o akşam Mükerrem gibi ağlamadım. Fakat şimdi ne zaman, nerede bir zurna sesi işitsem birdenbire gözlerim yaşarır. Çalgıların en kaba ve gülüncü olan zurnaya ağlamak!... Bu, o kadar ayıp bir şey ki farkeden olur diye hemen mendilimi çıkararak burnumu silerim; kirpiklerimin arasına bir şey kaçmış gibi yaparak gözkapaklarımı ovuştururum. Ne yaparsınız ki zurna, o geceden sonra benim için ağlamadan dinlememe imkân olmayan lirik ve mukaddes bir musiki oldu.

XI

Beyin veremi!

Demek birkaç güne kadar Sevim'i kaybediyoruz. Artık günleri saymaktan başka işimiz kalmadı.

Mükerrem'in ağlayarak söylediği gibi: "Ne yapalım, dayanacağız!"

Eski fakülte hatıralarından kalma kırıntılarla zihnimde korkunç levhalar yapıyor, Sevim'in nasıl öleceğini şimdiden görüyorum:

Çarpınıp çırpınmalar, çığlıklar, ağır ağır dinecek, çocuğun ensesi, omuzları kasılacak, gözleri şaşılaşacak. Gitgide sayıklamalar, derin uyku dalgınlıklarına değişiyor, ihtilaçlar duruyor; vücutta yer yer felçler başlıyor.

Bazı çiçekler, nebat hayatının düşüncesiz cehdiyle nasıl yüzlerini güneşe veriyorlarsa çocuk, onların aksine yüzünü ağır ağır karanlığa, duvara çeviriyor, çeviriyor!... O, bu uykudan ancak havasızlıktan tıkanarak, yahut son bir sara çarpıntısıyla titreyerek ölmek için uyanacaktır.

Hodkâmlık deyin, ne derseniz deyin. Artık Sevim'in yanına gitmemeye, ölürken yüzüne bakmamaya karar vermiştim.

Durmadan evin içinde dolaşıyor, öteyi, beriyi karıştırıyor, Mükerrem, ara sıra hastanın odasına girip çıktıkça ellerimi ovuşturarak "nasıl?" diye soruyordum.

Hasan, bir aralık ortadan kaybolmuştu; evine mi gitti, ne yaptı; bilmiyorum. Birkaç saat sonra tekrar geldi; elinde küçük bir el çantası vardı:

— Müsaadenizle ben şimdilik buraya yerleşiyorum, dedi. Birkaç gün işlere bir arkadaş bakacak.

Ertesi sabah aramıza bir yeni arkadaş daha karıştı.

Sevim'in hastalığını bir akşam evvel haber almış olan Raşit çocuk.

Şimdi evde dört ihtiyar erkek oluyorduk.

Birinci gece gözüm hiç uyku tutmamıştı. Ertesi gün de aşağı yukarı ayakta geçti. Fakat ikinci gece dayanamadım; bir aralık uzandığım kanepenin üstünde sarhoş gibi sızıp kalmıştım.

Sabaha doğru Sevim'in odasından gelen bir sesle uyandım. Çocuk ağlıyordu. Fakat ne ağlayış! Hasan, o gün bana demişti ki: "Menenjit tüberkülozun bu devresinde hasta büyük ıstırap çekiyor gibi görünür; fakat hiçbir şey duymaz. İhtilaçlar, feryatlar tamamiyle mekaniktir; hastaya artık ölmüş gözüyle bakılabilir. Can acısı şeklinde değil de eter ve kloroform uykularında bazen duyulan uzak varlık hissi şeklinde az bir şuur kalırsa işte o kadar..."

Çocuğun acı çekmeden ölmekte olduğuna inanmak da gene bir şeydi. Fakat bu ses maddî bir ıstıraptan ziyade devamlı bir talihsizliğe ağlayan bir insanın şuurlu ağlayışına benziyordu. Bilmem başkaları için de öyle midir? Uykudan uyanırken işittiğim bütün sesler ve şarkılar bana çok tesir eder.

Bu birkaç saatlik uyku, vücudumu az çok dinlendirmiş, duyma ve üzülme kabiliyetimi artırmıştı. Hiç bitip tükenmeyecek sanılan bu ağlayış bu saatte beni o kadar çıldırttı ki bir daha bu sesle uyanmamak için çocuk ölünceye kadar uyanık kalmaya yemin ettim.

Ne yerimde durmaya, ne hastanın odasına gitmeye kudretim yok. Evin içinde dolaşıyorum. İhtiyarcıkların her biri bir köşede yorgunluktan uyuyakalmış. Mükerrem, kravatıyla, potinleriyle benim karyolanın üstünde yatıyor... Doktor Hasan, yerde bacaklarını altına almış, önündeki iskemlede açık duran bir kitaba başını koymuş... Raşit çocuk, kapının önünde kıvrılmış, evde başka bir şey kalmamış gibi ceketini derin bükerek başına yastık yapmış...

Üçü de bu rahatsız vaziyetlerde hırlar, inler gibi sesler çıkarıyorlar. Daha ötede karanlık bir odada Gülşen kalfanın kesik kesik öksürdüğü işitiliyor.

Biraz evvel bu insanların hasta bir çocuk etrafında el ele vererek çalışıp çabalamaları güzel bir şefkat manzarası meydana getiriyordu. Şimdi uyku, aradaki bağları kesmiş, her birini bir köşeye atmış... Herkes, kendi ayrı derdine, ayrı bir rüyasına düşmüş.

İçerideki ses, kendi kendine ağlıyor. Kimseden himaye, imdat yok!... Hiçbir şey yaşamanın çirkinliğini, bütün çarpınıp çırpınmaların boşluğunu bana bu kadar kuvvetle göstermemişti. Birer birer hepsinin üzerine eğilerek yüzlerine bakıyorum:

Maskeler düşmüş, içlerin bütün yorgunluğu, bezginliği, sefaleti açığa vurmuş.

Arada hiçbir münasebet yok... Fakat ben içkiyle, eğlenceyle, aşkla geçmiş ziyafet gecelerinin sonunu, bozulmuş sofranın, devrilmiş şişelerin etrafında bozuk çehreleri, buruşuk elbiseleriyle sızmış sarhoşları düşünüyorum.

Yalnız, bu zavallı ihtiyarcıklar acaba hangi yenilip doyulmuş ziyafetin, hangi hayatın sarhoşu!...

İçeride Sevim'in odasında bir gölgenin kımıldadığını görüyorum. Sonra, bir pencere açılıyor... Hastabakıcı uyanmış. Yahut belki daha evvel uyanıktı da ben farkında değilim. Bu, bana garip bir teselli oluyor. Kendimi tutmasam bir iki gün evvel sokağa atmak istediğim Habibe Resul'ün ellerini öpeceğim. Pencereler açık... Sabah başlıyor... Doktor Hasan'ın başını dayadığı kitabı yavaşça çekiyorum. Birkaç günden beri ortada sürünen benim Gülistan...

Hasan'ın açık bıraktığı sayfayı okuyorum.

Karlı bir kış gecesi padişah baştan başa samur kürklerle donanmış sıcak sarayında sabaha kadar eğleniyor; yarı çıplak bir fakir, pencerenin altında soğuk-

tan titriyor. Nihayet sabah oluyor. Fakir, başını kaldırıyor, sükûnetle: "Senin gecen de geçti; benim gecem de geçti!" diyor.

Ben, hikâyeyi Sadi'nin kastettiği manadan büsbütün başka bir manada alıyorum; kendime bu satırlardan garip bir teselli çıkararak: "Her şey geçecek; bu geceler de geçecek!" diyorum.

XII

Ertesi sabah Hasan, Sevim'in odasından çıkıyordu.

Mükerrem, ellerini ovuşturarak "Nasıl?" diye sordu.

Doktor, ne cevap vereceğini bilemiyormuş gibi yüzümüze bakarak gülümsüyordu. Ben, asık bir çehreyle Mükerrem'i azarladım:

— Arkadaşımızı yalan söylemeye mecbur etmekte ne mana var? Hakikati bilmiyor muyuz? dedim.

Mükerrem:

— Hiç olmazsa zavallının daha ne kadar çekeceğini kestirmek mümkün olsa? diye içini çekti.

Hasan'ın gülümsemesi hâlâ devam ediyordu. Sakin ve çekingen bir tavırla:

— Yaşlı başlı insanlarız, dedi. Birbirimizi hoş tesellilerle aldatacak değiliz... Size garip bir şey söyleyeceğim. Bende bir ümit başladı.

Mükerrem, sinirli bir hareketle başını öne eğdi, benim de içimden inanmak gelmiyordu.

Hasan, ne düşündüğümüzü anlayarak hafifçe kızardı:

— Biliyorum ben, spesiyalist değilim. Büyükler hükümlerini verdikten sonra bana söz düşmez. Fakat uzun doktorluk hayatımda ben de çok vaka gördüm. Bizim meslekte tecrübe biraz ilim demektir. Size dertleşme kabilinden bir şey söyleyeceğim. Ben, hastalığın menenjit tüberküloz olmasından şüphe ediyorum. Me-

nenjit tüberkülozun başka türlü bir seyir göstermesi lâzımdı... Sonra, ateş meselesi var. Hastanın muntazaman ateşini alıyorum. Kırk, kırk bir... Halbuki benim bildiğime göre menenjit tüberkülozda ateş otuz dokuzu geçmeyecek... Kitaplarınızın arasında acaba bir patoloji kitabı var mı?

Birçok aradıktan sonra kütüphanenin üst rafında bir "Lemoine" buldum.

Hasan, gözlüğünü takarak menenjit tüberküloz bahsini bir gözden geçirdikten sonra heyecanla: "İşte, dedi. Bakın, kendiniz de okuyun. Ateş hiçbir halde 39'u geçmez" diyor.

Mükerrem'le Hasan'ın gösterdiği yere baktık ve okuduk: "La fievre ne depasse guere 39."

Kalbim, kuvvetle çarpıyordu: Birdenbire ümide kapılmaya cesaret edemeyerek Mükerrem'in elini yakaladım: "Ne dersin?" dedim.

O, benden çok daha coşkun, çok daha tesir altında kalmaya istidatlı bir insandır. Sevincinden kekeleyerek:

— Doğrudur, mutlaka doğrudur, diyordu. Tıp fakülteleri için yazılmış koskoca bir patoloji kitabında yalan, yanlış olur mu? Lemoine, dünyanın en büyük profesörlerinden biridir... Bu kuvvette bir adamdan bu kadar ehemmiyetli bir meselede yanlış söz çıkar mı? Lemoine bu...

Halbuki zavallı Mükerrem kitabın tıp fakülteleri için yazıldığını kendi uydurduğu gibi, Lemoine ismini de o gün ilk defa işittiğine hiç şüphe yoktu.

Biraz evvel, doktorun ümitten bahsetmesine kızdığı halde şimdi benim sevinmekten çekiniyor gibi görünmeme canı sıkılıyor, kollarımdan tutup sarsarak:

— Gülsene... Memnun olsana... Çocuğu kurtarıyoruz, diye bağırıyordu.

Mükerrem'in sevinmesine söz yok ama şaşkınlıktan

Hasan'ın kalbini kıracak gaflar da yapmaya başlamıştı:

— Vallahi arkadaşımız mütehassıs filan değil ama o herifIerden on kat iyidir.. İlmi pek yoksa bile dikkati var, hüsnüniyeti var, tecrübesi var...

Ben, yarı bu gafların önünü almak, yarı boş çıkması da pekâlâ mümkün olan ümide fazla hayal karıştırmamak için Mükerrem'e çıkıştım:

— Çocukluk istemez... Oyuncak değil, bir ağır hastalık karşısındayız... Daha ne olacağımızı kimse katiyetle kestiremez... dedim.

Hakikaten bu ümit boşa çıkarsa yavaş yavaş hazmetmeye başladığımız acıya yeniden dönmek çok fena olacaktı.

Mükerrem, benden yüz bulamayınca, Raşit çocuğa koştu; doktorun keşfini, Lemoine'in ehemmiyetini yavaş sesle ona anlatmaya başladı.

Kaptanın ikide birde kalın sesiyle:

— Hadi bakalım... Hadi bakalım... Çıkmadık candan ümit kesilmez... Ölecekle ölmeyeceği Allah babadan başka kimse bilmez. Moskoflar benim gemiyi batırdığı vakit vallahi bozulmama bıçak sırtı kalmıştı, yolunda cevaplar verdiği işitiliyordu.

Garip tesadüf!

Menenjit tüberküloz teşhisi koyan üstat birkaç saat sonra otomobille kapımıza dayanıverdi. Karşı sokakta bir hastaya gelmiş, bu arada bizim de ne halde olduğumuzu görmek istemiş.

Onu karşımızda görünce Hasan'ın da, benim de dilimiz tutuldu. Yeni ümidimizi öğrenirse kendisini yalancı çıkarmaya yelteniyoruz sanacak, alay etmeye bile tenezzül etmeden renksiz bir gülümseme ile yüzümüze bakarak: "Öyle şey olur mu hiç?" diyecek ve onunbu hükmü, hastalığı, değilse bile yeniden menenjit tüberküloza çevirecekti.

Üstat, daha ağzını açmadığı halde ümidim birdenbire sıfıra inmişti.

Fakat o, hastaya dokunmaya bile lüzum görmeden şöylece bir baktıktan sonra inanılmayacak bir şey söyledi:

— Menenjit tüberküloz değil.

O kadar tabii konuşuyordu ki, hatta teşhisinin yanlış çıkmasına bile canı sıkılmıyor gibiydi.

— Evet, menenjit tüberküloz değil... Öyle olsaydı hasta şimdiye kadar çoktan alıp vermiş bulunurdu. Yalnız, son şüpheyi de kaldırmak için bir gözcü bularak bir ka'r-ı ayn muayenesi yaptırmak lâzım...

Üstat, Hasan'a dönerek ilave etti:

— Bununla artık siz meşgul olursunuz.

Birdenbire doktorun o kadar lehine dönmüştük ki, utanmasak elini, ayağını öpecektik.

Zavallı Mükerrem, sevincinden: "Allah razı olsun... Sağ olun... Var olun" yolunda birtakım dilenci duaları ettikten sonra deli gibi sokağa fırladı; yarım saate kalmadan yanında bir göz mütehassısıyla eve döndü.

Ka'r-ı ayn muayenesi de aynı neticeyi veriyor; hastalığın menenjit tüberküloz olmadığı yüzde yüz sabit oluyordu.

O halde ne? Ne olursa olsun, elverir ki o olmasın. Elbet bir çaresi bulunur. Mükerrem üstüme saldırıp benimle güreşecekmiş gibi ellerini çırpıyor:

— Bayram etmek için daha bekleyelim mi? diye bağırıyor.

Hastayı kollarından tutarak yatağından kaldırıyoruz, onun bir şey anlamadan bakan şaşkın gözlerine karşı:

— Kurtuldun, kurtuldun, ölmeyeceksin artık, diye müjde veriyoruz!

XIII

Sevim, hâlâ kendini bilmeden yatıyor. Fakat beyin veremi tehlikesi atlatıldı ya... Şimdiden ona iyi olmuş gözüyle bakıyoruz.

Kaç gündür hemen hemen aç yaşadığımızı o zaman farkettik. Gülşen kalfa gene yalan yanlış bir şeyler pişirmişti.

Mükerrem:

— Kadınım, sen onları hemen kaldırmaya bak, dedi. Sokağa mı dökersin, gizli bir yere mi saklarsın... Sakın ha gözümüz görmesin... Bize Sevim'in kurtulması şerefine güzel bir ziyafet lâzım... Öyle değil mi doktor?... Tatlısı, tuzlusu, içkisi her şeyi tamam... İllallah efendim... Kaç gündür insanlıktan çıktık.

Mükerrem, bunları söylerken yemek sahanlarını tepsiye dolduruyor, Gülşen kalfanın eline veriyor, kadıncağızı ite kaka yemek odasından çıkarıyordu.

Ben:

— Çıldırdın mı, ne yapıyorsun? dedim.

Mükerrem:

— Şimdi ne yapacağımı görürsün... diyerek telefonun başına geçti; büyük lokantalardan birine otomobille nihayet yirmi dakika içinde yetiştirilmek şartıyla mükellef bir yemek ısmarladı.

Yarım saat sonra ben, Mükerrem, Hasan, Raşit çocuk, düğün sofrası gibi donanmış bir masa başına oturuyorduk.

Sofrada dört, beş türlü yemekten başka çeşit çeşit içkiler de vardı.

Mükerrem:

— Allahaşkınıza oyunbozanlık etmeyin de hep birden rakı içelim, diyordu. Böyle zamanlarda hiçbir içki insanı rakı kadar dinlendiremez.

Raşit çocuk, eski ayyaşlardandır. Fakat nedense içki içtiğini o zamana kadar benden saklardı. Ummadığı bu teklif karşısında kendinden geçerek:

— Hay ağzını öpeyim, çorbadan dönenin kaşığı kırılsın, diye bağırdı.

Ben, pek az içki içerim. Doktor Hasan da herhalde benim gibidir. Fakat geçirdiğimiz sıkıntıdan sonra öyle fevkalâde bir şeyler yapmaya ihtiyacımız vardı ki biz de onlara uyduk:

— Kabul, kabul, diye ellerimizi kaldırdık.

Ben, bir, nihayet iki kadehle işi geçiştirmek niyetindeydim. Doktor da benim gibi yapıyor, kadehteki rakısını boyuna sulandırıyordu.

Mükerrem'le Raşit çocuk, bunu farkederek üstümüze düşmeye başladılar.

İki günden beri ciddi bir işe yaramadığını görerek mahçup olan Raşit çocuğa nihayet kendini göstermek fırsatı çıkmıştı.

Kadehi doldurup doldurup ağzıma yanaştırıyor:

— Elimden iç küçükbey; şöyle böyle altmış yıllık arkadaşız. Bir gün şöyle karşılıklı rakı içmemiştik. Çok şükür, Allah bu günleri de gösterdi, diye sevincinden âdeta ağlıyordu.

Öte tarafta da Mükerrem doktora musallat olmuştu. Bir şey değil, Hasan'ın böbrekleri, kalbi zaten bozuk... Kaç gündür bizim uğrumuza rahatını feda etmesine karşılık adamcağızı hasta edeceğiz.

Raşit çocuk, bana büyük bir derdini daha itiraf etti. Romatizmaları sebebiyle doktorlar rakı içmesini yasak etmişler.

— Doktorların zaten "şunu yeme, bunu içme" diye kelkâhyalık etmekten başka neye hayrı dokunuyor, diyordu, gelgelelim yengeye anlatamıyorum. Devlet her yerden men-i müskirat kanununu kaldırdı, bizim evden kaldıramıyor... Dinlemeyeceğim, içeceğim; bilirsi-

niz ben öyle karı kısmından korkan erkeklerden değilim... Lakin rakı da keyifli içilirse tadı çıkar, değil mi? Yengenin hub cemalini bilirsiniz... Bir de üstelik o suratı bir karış sarkıtsın da sen de karşısında rakı iç... Hadi efendim... Lanet olsun... Yenge şimdi kapıdan girip de beni bu halde görmeli... Allah bugünleri de gösterdi ha, hay küçükbey hay, vallahi bugün beni ihya ettin... Bir tane daha vereyim.

Birçok uğraştıktan sonra nihayet kendimi Raşit çocuğun elinden kurtarmanın çaresini buldum, sert bir sesle:

— Bana bak sütkardeş, dedim, daha üstüme düşersen, seni yengeye haber veririm... "Ben kandan korkmam" filan diyorsun ama, bak karışmam... Kendin düşün...

Öte tarafta Mükerrem, kolunu doktorun boynuna dolamış, biraz evvelki taşkın neşeye mukabil, şimdi bir rikkat ve teessür nöbeti geçiriyor:

— Ah doktorcuğum, bilmezsin, bu çocuk bizi ne kadar berbat etti, diyordu. Neye ona bu kadar bağlıyız? Bu da ayrı mesele... Onun da, benim de daha bir iki sene evvel hayatımıza karışmış bir çocuk... Sen elli yaşına kadar korkudan evlenme... Sonra hiç yoktan kendine bir sevgi icat et... Böyle çırpın dur... Şunu da söyleyeyim ki, bu korkumuzun başka bir sebebi de var... Biliyor musunuz bu hastalığa biz sebep olduk... Evet, ikimiz... Ya çocuk bizim yüzümüzden ölseydi... Sen söyle doktor, biz ne yapardık?

Mükerrem, sarhoşluktan yüzünü, gözünü buruşturarak ağlıyordu. Doktorun sarhoşluğu tatlı bir sersemlik şeklinde kendini göstermişti, başını iki tarafa sallayarak, mavi gözlerini baygın baygın süzerek:

— Allaha emanet... Allaha emanet... Allaha emanet, diyordu.

Biraz sonra hava gene değişti. Kaç günlük yorgun-

luk, uykusuzluk üstüne rakı, iyice beynimize vurmuştu; birbirimizin boynuna sarılarak öpüşüyoruz, öteki odada bir ağır hasta bulunduğunu düşünmeden kahkahalar atıyoruz. Öyle ya, ne çıkar? Bu ziyafet, bu şenlik onun kurtulması şerefine değil mi? Hasılı, keyfimiz o kadar yerinde ki bir çalgımız eksik... Becerebilsek şarkı da söyleyeceğiz.

Fakat, eğlencenin en kızıştığı bir zamanda sokakta bir otomobil duruyor... Arkasından bir kapı zili...

O karmakarışık kafa ile, "Ne oluyoruz? Kim geldi?" demeye vakit kalmadan taşlıkta, sofada ayak patırtıları, inceli, kalınlı birtakım sesler işitiliyor. Derken yemek odasının açık kapısı önünde melon şapkalı iki erkek, üç kadın, bir Arap bacı görünüyor... Bunlar, benim senelerden beri kapımı çalmayan dargın akrabalar... Sevim'in can üstünde olduğunu duyarak ağlaya sızlaya otomobillere dolup gelmişler.

Belki de geç kaldıklarını, evde kazanlar, teneşirlerle karşılaşacaklarını zannederken bizi rakı sofrası başında bulunca, haklı olarak şaşırıyorlar, söyleyecek lakırdı bulamıyorlar.

Ben, oturduğum yerde bir onlara, bir sofradaki karışık tabaklara, devrilmiş kadehlere, meze süprüntülerine, arkadaşların kılık kıyafetine bakıyorum...

Raşit çocuk, ceketini, gömleğini çıkararak dekolte bir tire fanila ile kalmış... Doktor Hasan daralmış, buruşmuş sof ceketi, uzamış sakalıyla işportacı Yahudilere dönmüş... İki saat evvel elbiselerini ütüye göndererek benim eski bir pijamamı giymiş olan Mükerrem, zaten tabii zamanlarda bile tarağa gelmeyen kabarık asi saçları, rakıdan horoz ibiği gibi kızarmış yüzüyle maskara bir kıyafette...

Manzarayı şöyle bir göz önüne getirin: Kızgın bir temmuz günü. Bir yanda can üstünde bir hasta... Öte yanda murdar bir rakı sofrası başında şeni suratlı, şe-

ni kıyafetli bir alay ihtiyar gülüyor, bağırıyor, birbirine türlü cilveler yapıyor.

Misafirler bizim için ne düşünseler, ne söyleseler yerden göğe kadar hakları yok mu?

Bu dakikada bana pekâla inme filan inebilirdi. Fakat gariptir ki bunun tamamiyle tersi oldu. Yani içtiğim rakı bir saniyede beynimden fırlayarak çıkarak kendime geldim.

Beklenmez bir tehlike karşısında şaşkınlıktan kendini o tehlikenin ta göbeğine kaldırıp atan bir adam gibi sofaya, misafirlerin önüne fırladım ve arkamdaki rezalet ve şenaat sahnesinin kapısını şiddetle kapadım.

Baskının beni nasıl can evimden vurduğunu anlatabilmek için biraz bu akrabalarımdan bahsetmeye mecburum. Sevim'in geçirmekte olduğu ölüm tehlikesi karşısında eski kavgaları, kinleri unutarak evimi şereflendiren bu grubun reisi Pervin'dir. Pervin, benim küçük amcamın kızıdır. Şimdi aramızdaki yaş farkının ne kadar arttığını bilmiyorum. Fakat çocukluğumuzda ben, ondan dört yaş büyüktüm.

Pervin, şımarık, titiz, dedikoducu bir kızdı. Nedense bana gayet soğuk görünüyordu. Bir yaramazlık ettiğim zaman evde beni:

— Bana bak! Uslu oturmazsan Pervin'i sana alırız ha! diye tehdit ederlerdi.

Benim yaşım on sekiz, onunki on dörde gelince kız, bana başka türlü görünmeye başladı.

Bir münasebetsizlik yaptığım zaman beni gene Pervin'i vermekle tehdit etselerdi galiba eskisi kadar korkmayacaktım. Ona gelince, tabiî huyundan geçmez; o, beni gene uluorta çekiştirmekte devam ediyordu. Fakat öteden, beriden de kulağıma benimle evlenmek istediğine dair bazı lakırdılar geliyordu.

Sürgüne gitmemiş olsaydım belki Pervin'in gene gözüme başka türlü göründüğü bir bahar gününde ken-

disi, yahut akrabalardan biri tarafından ortaya atılacak bir teklif bizi pekâla karı koca yapabilirdi.

Onunla evlenmek sürgüne gitmekten daha mı iyi olurdu, daha mı fena; bunu şimdi kestiremeyeceğim. Fakat galiba daha fena olurdu.

Avrupa'dan döndüğüm zaman Pervin'i daha evlenmemiş buldum. Ben, o vakit, otuz beşe yaklaşıyordum. O, etrafları kırışmaya başlamış gözlerinde derin bir hüzünle yirmi beşi doldurmakta olduğunu söylüyordu.

Pervin, o zaman benimle evlenmeyi hakikaten istedi ve alttan alta birtakım manevralar çevirdi. Fakat yazık ki onun bana korku vermediği mevsim bir daha dönmemek üzere geçmişti. Geçkince kızların ibadete, yahut kedi, köpeğe düştükleri malûm! Pervin de politikaya merak sardırmıştı: Erkek biçiminde giyinir; o vaktin kadınları erkek işine pek karışamadıkları için hayır cemiyetlerinde çalışır, gazete ve mecmuaların son sahifelerine politika yazıları yazardı.

Pervin, bu politika merakının bizi birbirimize yakınlaştıracağını umuyordu. Halbuki ben, hâlâ da öyledir o ya, politikacı kadından hiç hoşlanmazdım. Evlerine lokantadan yemek gelir, söküklerí gündelikçi işçi kızlar diker, çocukları salya, sümük içinde ortada dolaşırken, yakasında rozetle nümayişlere, toplantılara koşan cemiyetçi kadından da öyle.

Pervin, bacak bacak üstüne atarak, dudağında uyuz bir hanım sigarasıyla, İttihatçı-İtilâfçı dedikodularına girişmeye kalktıkça vücudumda böcek geziyor gibi soğuk soğuk bir şeyler kıpırdanır, yüzünü görüp kızmamak için başımı bir yandan bir yana çevirirdim.

Bu huysuz kızın yaşça olduğu gibi kafaca da bu kadar kemale ermeden evvel yaptığı komşu ve akraba dedikoduları bunların yanında ne kadar sempatik kalıyordu. Uzatmayalım, Pervin benden yüz bulamayınca fena halde çarpıldı, bozuldu ve o zamandan sonra İtti-

hatçısını da, İtilâfçısını da bir yana atarak benimle uğraşmaya başladı.

Gene o tarihte üst üste aileden iki zengin ihtiyar ölmüştü. Daha onların ölüleri ortada yatarken akraba arasında bir boğuşmadır başladı. Kurtlar içlerinden biri öldüğü zaman leşini nasıl paylaşamazlar, onu ve birbirlerini didiklerlerse bizim akrabalar da öyle saç saça, baş başa birbirlerini yiyorlardı. Biri, ölünün deli, frengili ve bunak olduğunu ileri sürerek vasiyetnameyi çürütmeye çalışırken, öteki mirasçılardan birinin öz evladı olmayıp piç olduğunu ispat için kapı kapı şahit ve vesika topluyor, mahkeme koridorlarında, sille tokat, dövüşmeler oluyordu.

Bu kavga iki seneden fazla sürmüştür. O zamandan beri de bütün aile birbirine dargındır.

Ben, ne bir yandan, ne öteki yandandım. Fakat hepsinden fena halde tiksindiğim ve bunu açık açık yüzlerine söylemekten çekinmediğim için o zamandan beri hepsi bana dargındır. Bugün belki yirmi seneden beri ilk defa yüz yüze geliyorduk. İşte bu aksi baskının niçin beni bu kadar berbat ettiğinin sebepleri!

Pervin, benden ümidini kesince Büyük Muharebe'de vagon ticareti yapmış ve epeyce para kazanmış bir işadamıyla evlenmişti. (Bugün hastayı görmeye gelen melon şapkalıların biri de o idi.)

Pervin'in kocasını eskiden de tanırım. İşinin çıkarını gayet iyi bilen, sansar gibi bir heriftir.

Tarihini pek hatırlamıyorum; Cumhuriyetten biraz evvel, yahut sonra Büyük Millet Meclisi'ne de sokulmaya muvaffak olmuştu. Fakat "Huy canın altındadır" derler; orada da pek durmamış; karışık birtakım ticaret işlerine girişerek kendini attırıncaya kadar uğraşmıştı. Pervin'in kocası tekrar mebus seçilmediği için o gün bugün devlete küskündür. İlk zamanlarda ötede beride gazete çıkaracağını, Fırkaya muhalefet yapaca-

ğını söyleyip gezerdi. Fakat yazı yazmak için evvela yazı yazmayı, sonra yazacağını bilmek lâzım. Militan politika yapmak için de az çok cesarete ihtiyaç vardır... Halbuki Pervin'in kocası cahil olduğu kadar da vesveseli ve tabansız bir adamdır. Korkmadan, yüreğini üzmeden muhalefet yapmak için bir çare düşünmüş, namaza başlamıştır. Elinde tespihiyle cami cami gezer; tersine çevrilecek kasketi olmadığı için melon şapkasıyla imamların ta arkasında namaza durur ve böylelikle hükümete kafa tuttuğunu zanneder.

Birbirimizi görmediğimiz bu yirmi sene içinde Pervin'in durup dinlenmeden benimle uğraştığını, önüne gelene beni çekiştirdiğini işitmiştim. Ben bunları haber aldıkça ellerimi ovuştururur, "Evimiz, köyümüz ayrı iken Pervin, beni bu kadar rahatsız ediyor. Ya, Allah esirgesin, kedi ile çuvala girer gibi onunla ev bark olsaydım, nereye kaçardım?" diye keyifli keyifli gülerdim.

Bugünkü vakadan sonra gülmek sırası galiba ona geliyordu.

Yemek odasının kapısı kapandıktan sonra aklıma başka şey gelmediği için alık alık:

— Buyurun... Oturun... Rahatsız olmayın, dedim.

Onlar, oturma zamanı olmadığını bana hatırlatmak ister gibi hiç kımıldamadan dimdik durdular.

Pervin, grup namına söze başladı:

— Sizi rahatsız etmemizin sebebi Sevim'i çok ağır hasta diye işittik de...

Kısa bir duruştan sonra içerideki manzaranın çirkinliğini anlatmak isteyerek ilave etti:

— Herhalde söyledikleri kadar ehemmiyetli bir hastalık olmayacak...

Sen ol da bir cevap bul, ver.

"Ehemmiyetli değil" desen, kız bir adım ötede ateşler içinde kalıp gibi yatıyor. "Ehemmiyetli" desen zaten fırsat kolluyorlar, "Bir yandan kimsesiz bir çocuk can çe-

kişirken öte yanda rakı içip eğlenmek vicdana sığar mı? Bir sürü saçlı, sakallı ihtiyar, yaşınızdan da mı utanmıyorsunuz?" diyecekler.

Kaç gündür ne halde yaşadığımızı, nasıl insanlıktan çıktığımızı, bu rakı sofrasının başına nasıl düştüğümüzü bu insanlara nasıl anlatırsın?

Aklım başımda olsa gene bir şeyler söylemeye, kendimi müdafaaya çalışacağım. Fakat biraz evvel kafamdan fırlayıp çıktığını söylediğim rakı yeniden bulut gibi üstüme çöküyor, zihnimi durduruyor, dilimi ağırlaştırıyor.

Bağıracağım, yahut düşüp bayılacağım, hasılı, unutulmasına imkân olmayacak bir maskaralık yapacağım; Pervin'in eline korkunç bir silah vermiş olacağım. O, bunu önüne gelene anlatarak ömrünün sonuna kadar memnun yaşayacak. Bu, bir daha kalkınamamak üzere alt olmak korkusudur ki bana biraz cesaret ve zekâ verdi; bereket versin arkadaşlar gibi soyunmuş filan da değilim; ceketimin kollarını çekip kılığıma düzen vermeye çalışarak:

— Doktorlar menenjit tüberküloz diye bizi telaşa düşürdüler, dedim. Çok şükür öyle olmadığı katiyen anlaşıldı. Sevindik, adeta şenlik yapıyorduk.

"Şenlik yapıyorduk" derken elimle yemek odasını gösteriyordum. Sesime, jestlerime kızgınlıkla karşılık bir emniyet gelmişti. Misafirlere meydan okur gibi bir tavırla kravatımı, saçlarımı düzeltmeye, ne kadar yaşlansa daima genç, güzel ve şık kalacak, yenilmez ve unutulmaz adam olmaya başlıyordum.

Bu sefer Pervin'in kocası bir sual sordu:

— Memnun olduk... Şu halde çocuk iyi?

Gırtlağım bir iki kere inip çıktı.

— Evet... Evet... Tehlike kalmadı... Yani hastalık...

Gözlerim, Pervin'in gözlerine rastladı ve kendimi tutamayarak yalan söyledim:

— Yani hastalık geçti.

Tam benim sözümü bekliyormuş gibi Sevim içeriden acı acı ağlamaya başlamasın mı?

İnsanlara bu kadar kötülük kondurmak doğru bir şey değil ama Pervin, beni yakaladığı için âdeta sevincinden çırpındı; bana yalanımı bir kere daha tekrar ettirmek için:

— Hastalık geçti öyle mi? dedi.

Ağzımın içinde dilim kuruyordu. Keşke birkaç saniye acele etseydi de bu lakırdıyı hiç söylememiş olsaydım!

Çaresiz, ağız değiştirmeye, gevelemeye başladım:

— Yani geçti dediysem esas itibarıyla geçti... Düne nispetle geçti. Yoksa ateş, kriz devam ediyor... Biz de korktuk... Fakat en büyük profesörler yeminlerle temin ettiler ki artık hastalık, yüzde yüz geçmiş demektir... Anlatabiliyor muyum?

Onlar "anlıyoruz" der gibi şüpheli şüpheli başlarını sallıyorlar, birbirlerine bakıyorlardı.

Bu esnada Habibe Resul, tertemiz beyaz gömleği, ensesinden sıktırılmış başörtüsüyle odadan çıktı. Kalabalığı görünce bir gösteriş yapmak ihtiyacı duymuş olmalı ki bana resmî ve soğuk bir tavırla:

— Efendim, hastayı artık fenni bir şekilde beslemeye başlamak lâzım, dedi, zaten doktor da biraz evvel bunu söylemişti. Ben, sütlü bir yumurta sarısından başlayacağım.

Evet, Habibe Resul'ün vazifesi başında bir asker, yahut fen adamı gibi etrafındakileri hiç görmeden söylediği bu lakırdı bir gösterişten, bir ukalalıktan başka bir şey değildi. Fakat ne yerinde ve ne sevimli bir ukalalık! Hastabakıcı, sade bu lakırdısıyla değil; kıyafetiyle, tavrıyla da bu dakikada evin namusunu kurtarıyordu. Çünkü doğruyu söylemek lâzım gelirse bu kızın yaz öğlesinde içip içip cıvımış bir alay ihtiyar sarhoşla

dolu şenî eve az çok bir hasta evi görünüşü veren sırf onun bu kıyafeti ve bu edası idi. Habîbe Resul'ü bu dakikada yalnız bir yerde elime geçirmiş olsaydım sevinç ve sarhoşluktan mutlaka boynuna sarılır öperdim.

Fakat hain kadın, işi gene tadında bırakmadı; sıska kalçalarını oynata oynata misafirlerin önünden geçti; yemek odasının kapısını açarak seslendi:

— Doktor bey, bir kere de size sorayım... Ben süt ve yumurta sarısıyla alimantasyona başlıyorum.

Mükerrem'le Raşit çocuk, yemek odasının öteki kapısından kaçmışlardı. Fakat zavallı Hasan Çukurçeşme rakının sersemliğiyle yerinden kıpırdamamış, oturduğu yerde başını tabakların arasına koyarak uyuyup kalmıştı.

Sahneyi salondan, yemek odasının bir tiyatro perdesi gibi açılmış kapısından, bir oyun seyreder gibi seyrediyorduk.

Hasan, kapının açıldığını, hastabakıcının düdük gibi sesiyle bağırdığını işitince, mavi gözlerini açıyor, her zamankinden daha fazla şişmiş görünen yorgun yüzünde şaşkın ve mahçup bir gülümseme ile bize bakıyor, Habibe Resul'ün lakırdılarını kavrayamayarak ağır ağır, peltek peltek:

— Efendim... Efendim... Efendim... Sütlü yumurta mı efendim... Pekala olur efendim. O da olur efendim, diye söyleniyor.

Sonra, ayağa kalkmak istiyor; sendeleyerek masaya çarpıyor, bardakları, tabakları şangırdatıyor; düşük pantolonunu iki eliyle kaldırmaya çalışıyor...

Pervin'in bana işittirmek için güldüğünü, yanındakilere yüksek sesle:

— Ay, doktor, doktor dedikleri bu merhum Sultan Reşat'a benzeyen ihtiyar mı? dediğini işittim.

Komedi kâfiydi; hızla ilerleyerek bir ikinci defa kapıyı çektim.

Talih diye işte buna derler... Zavallı melek ahlâklı Hasan Kuruçeşme! O, herkese canını verircesine iyilik etmeye çalıştığı halde talih onu önüne gelene çiğnetiyor. Aklı başında olmayan Sevim, onu görünce: "Kim bu eşek?..." diye bağırıyor; yükselmiş meslektaşı onun doktor olduğunu işitince, gözlerini küçülte küçülte "yaaa.." diyor ve halk diliyle aşağı yukarı Sevim'in söylediğinin aynını tekrar ediyor. Pervin, başka türlü hakaret ediyor.

Evet, buna talihten başka bir şey denemez. Çünkü kırk bu kadar sene evvelki bir çocukluk arkadaşına yardım için ihtiyar ve hasta halinde gecelerce uykusunu ve rahatını feda eden bu melek insanı bu dakikada delicesine yanarak ve acıyarak sevdiğim halde ben de vaziyeti kurtarmak için onun aleyhinde söylemeye mecbur oluyorum:

— Asıl doktorlar çok mühim üstatlardır. Bu, bir eski arkadaş... Bize şöyle böyle bir yardımı dokunuyor, diyorum.

XIV

Pervin, Sevim'i görünce korkmuş gibi bir iki adım geri çekildi... Elleriyle gözlerini kapayacakmış gibi yaparak:

— Vay yavrum... Ne oldu sana? Sen bitmiş gitmişsin, diye inledi. Hıçkırarak ağlayacakmış da kendini zorla tutuyormuş gibi ağzını, burnunu oynatıyor, eliyle göğsünü bastırıyordu.

Sevim'in doktor Hasan'ı ilk gördüğü zaman söylediği sözleri bir kere de ona karşı tekrar etmesini ne kadar isterdim.

Fakat çocuk, bunu yapmadı, sakin zamanlarındaki o dalgın ve tatlı bakışıyla Pervin'e uzun zaman gülümsedi, sonra boynunu bükerek gözlerini kapadı.

Pervin, cesaretle yatağın kenarına oturmuş, elini Sevim'in alnına koymuştu.

Ötekiler, hastalığın sari bir hastalık olmasından korkarak, oturmaktan, eşyaya el sürmekten çekiniyorlardı.

Hastabakıcı Habibe Resul'ün burada çok hoşuma giden bir ukalalığı daha oldu. Fen namına kumanda veren bir sesle:

— Affedersiniz ama hasta daldı; yalnız bırakmak lâzım, dedi.

Pervin'den başka herkes çok üzüldüklerini anlatan yüz ve baş işaretleriyle yavaş yavaş dışarı çıktılar.

Görmediğim halde hepsinin kapıyı açar açmaz sahneden çıkan aktörler gibi yüzlerini değiştirdiklerine, birbirlerinden aldıkları küçük kolonya şişeleriyle ellerini, ağızlarını, burunlarını temizlediklerine emindim.

Pervin, odadaki eşyayı, ilâçları bir bir gözden geçirdikten sonra önümde durdu:

— Sizinle biraz görüşmemiz lâzım, dedi.

— Hay, hay... Nasıl isterseniz?

— İsterseniz başka bir odaya gidelim.

— O da olur.

Evi eskiden bilen Pervin, kitap odamın yolunu tutmuştu. O, önde; ben arkada merdiveni çıktık.

Pervin, mezat eşyası görmeye gelmiş müşteri gibi hiç sıkılmadan masaların, kanepelerin, tabloların, biblolann önünde duruyor, açık kapılardan başını içeri uzatıyor, tozlu gördüğü şeylere parmağını sürüyordu.

Ben, kadın gibi meraklı ve titiz bir insanım. Evimin eşyasına, temizliğine, tertibine çok dikkat ederim. Biraz dağınık bir çocuk olan Sevim'le bu yüzden kavga ettiğimiz bile olur. Fakat aksiliğe bakın ki hastalık, her işimiz gibi evin içini de altüst etmişti.

Eşya, hakikaten mezada çıkarılmış gibi karmakarışık ve toz toprak içindeydi.

Pencerelerden birinin perdesi kopmuş, sarkıyor; geridonun üstünde bir leğen ibrikle nereden nasıl geldiğine bir türlü akıl erdiremediğim bir çift hamam nalını. Açık bir dolap kapağından yatak örtüleri fırlamış... Hasılı, her tarafta bekâr kokusu, han kokusu var.

Tam kitap odasına yaklaştığımız zaman kapı, bir fırtına gibi açıldı. Raşit çocuk yarı beline kadar çıplak olarak dışarı fırladı; nalçalı kunduralarıyla patır patır tavan arası merdivenine doğru kaçmaya başladı.

Meğer sütkardeşim, biraz evvel terli gömleğini yıkayarak benim kitap odasının balkonuna asmış. Gömlek balkonun demiri üstünde bandıra gibi sallanıyordu. Olan olmuştu; artık kendimi tutamayarak gülmeye başladım:

— Efendim... Hali görüyorsunuz... Bu hastalık elimizi, ayağımızı öyle şaşırttı ki...

Pervin, bir şey söylemeden hafifçe gülümsedi, masanın başına oturdu.

Allah, yirmi senelik bir ayrılıktan sonra, iki eski sevdalıyı nihayet karşı karşıya getiriyordu. Pervin, bir hasta evine değil de bir düğüne gidiyor gibi süslenmişti. Bu zahmetlere benim için katlandığına ne şüphe!...

Onu gördüğüm zaman mutlaka ne kaybettiğimi anlayarak içimin yanması lâzımdı. Ona bakarken hakikaten yüreğime bir hüzün çökmüştü. Fakat Pervin'i kaybettiğim için değil, anasını, büyük yengemi hatırladığım için...

"İnsan ölmez" derler... Çok doğru... Zavallı büyük yenge, dar alnının altında yuvarlak mavi gözleri, bir kanatlı iri bir et beniyle süslü biraz basık burnu, seyrek beyaz dişleriyle yirmi, otuz sene evvelki gibi karşımda oturuyordu. Fakat yeni moda, eski kadın kadıncık teyzeyi ne kıyafete sokmuştu...

Ona bakarken:

Pervin'le evlenmediğim başka bir cihetten de isabet

olmuş, diye düşünüyordum. Onu zihnimde anasıyla bu kadar karıştırınca karı gözüyle bakamayacak, büyük yengemi koynuma alıyor, amcamı aldatıyormuşum gibi dehşet içinde kalacaktım.

Pervin, bir yandan elindeki kurşun kalemiyle önündeki bloknotun üstüne çizgiler çiziyor, bir yandan kütüphane raflarındaki kitapları seyrediyordu. Bu arada ikide bir göz ucuyla bana bakmayı da ihmal etmiyordu:

— Kitaplarınızın daha çoğaldığını zannediyordum, dedi. Son zamanlarda galiba okumuyorsunuz?

— Çoğaldı ama, eskilerin işe yaramayanlarını atıyorum da...

— Çok alâ... Çok alâ...

— Benimle ne konuşmak istiyordunuz?

— Sevim hakkında tabii...

— Sevim'e gösterdiğiniz alaka beni pek sevindirdi.

Pervin, hafifçe dudaklarını kıstı; sonra, ağır ve mahzun bir ciddiyetle kaşlarını kaldırarak:

— Çocuğun hali beni düşündürüyor, dedi.

Bu sözün açık manası şu idi:

— Ev bir serseri yatağı olmuş... Her tarafı pislik götürüyor... Çocuk, bir köşede canıyla uğraşırken, öbür tarafta rakılar içilip sefahat yapılıyor... Bunlar benim gözümle gördüklerim... Daha görmediğim kimbilir neler var... Hastayı meşhur doktorlara baktırıyoruz diyorsunuz... Onların da aşağıdaki pantolonu düşük sarhoştan daha hır matahlar olduklarına inanamıyorum... Bu bakımsızlık içinde çocuğun iyi olacağı şüpheli...

Pervin'e söylenecek çok şey vardı... Fakat bunu yakında çıkacağına hiç şüphe etmediğim fırsatlara bıraktım ve lakırdının hakiki manasını anlamamış gibi bön bir cevap verdim:

— Vallahi o cihet bizi de düşündürüyor. Fakat genç-

tır, vücudu bizim vücutlar gibi tamir kabul etmeyecek şekilde hırpalanmıştır. İnşallah iyi olur.

Biraz evvel dudaklarını kısan Pervin, bu defa rimelli gözlerini kısarak yüzüme baktı:

— Hastalık ehemmiyetli bir şey olmayabilir... Fakat dikkatli bir tedavi lâzım... Sizin için bir şey söylemiyorum... Eksik olmayın, ona evladınız, yahut torununuz gibi bakıyorsunuz. Fakat bekâr bir erkeksiniz, öyle değil mi? Her şey para ile olmaz... Doğrusunu isterseniz ben, bu hastabakıcıya da pek güvenemem...

Muharebe ilan edilmiş, çarpışma başlamıştı:

— Pekalâ... Çocuğun daha iyi bakılması için bir çare düşünüyorsanız söyleyin...

— Gönül istemez ama, mesela iyi bir hastaneye kaldırılabilir... Hastanede ne de olsa disiplin vardır... Her şeyi saati saatine yaparlar... Bilmem, ben böyle düşünüyorum.

Bunları söylerken çehresini, sesini gayet ustalıkla idare etmesine rağmen gözbebeğindeki sinsi gülüşü yakalamıştım. Maksat meydanda: Yatı mektebinde okuduğu müddetçe Sevim'i aileden kimse arayıp sormuyor, diplomasını alıp iş buluncaya kadar barınacak bir otel, yahut pansiyon odası aradığı bir sırada ben, onu evime alıyorum. Bunu yapmak Pervin'i ve öteki akrabaları küçük düşürmek demektir. Çocuk güldüğü, söylediği, işime yaradığı müddetçe onu yanımda alıkoydum. Şimdi, ki ne olduğu, ne kadar süreceği belli olmayan bir hastalıkla başımı yere vurdu, onu bir evlatlık gibi evimden sürüp çıkarıyorum, sedye ile hastaneye atıyorum. Pervin de gezip yürüdüğü yerde benim güvenilmez bir serseri olduğumu söylemekte ne kadar haklı olduğunu herkese ispat ediyor.

Ben, alındığımı göstermeden sakin bir tavırla:

— Zannederim ki çocuğu hastaneye göndermek benim için de, sizin için de ayıp olur, dedim. Biz, burada

elimizden geleni yapıyoruz. Fakat eğer devlethanenizde daha iyi bakılacağını zannediyorsanız siz bilirsiniz...

Pervin fena yakalanmıştı. Ringde sıkı bir yumrukla sersemlemiş bir boksör gibi başını silkiyor, gözlerini açıp kapıyor, bir türlü kendini toparlayamıyordu. "Hastayı al, götür" demek benden beklenecek bir hareket değildi. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse bu ağır çiğ lakırdıyı ben de kendimden beklemezdim. Fakat hiddet, insana ne yaptırmaz?

Biraz evvel nasıl içim yana yana doktorun aleyhinde bulundumsa şimdi de karşımdaki düşmanı, can üstünde bir hastayı başına atmakla korkutuyordum.

Pervin, bunun kurusıkı bir tehdit olduğunu her halde anlamıştı. Fakat Sevim'i eve götürmenin lakırdısı, şakası bile o kadar korkunçtu ki, birden yalımı indirdi, istemeye istemeye:

— O da olur, dedi, çocuğumuzdur. Tedaviye çalışmak boynumuzun borcu... Yalnız şu var ki bizde de buradakinden daha iyi bakılacağını ummuyorum... Hem maksadı yanlış anladınız galiba... Burada Sevim'e bakılmıyor demek istemedim... Eksik olmayın. Elinizden geleni yapıyorsunuz. Fakat malûm ya, hastanenin hali başka... Kendim de hastalansam gideceğim yer doğru orası...

İlk çarpışma benim bu kestirme hareketimle bitmiş oluyordu. Böyle olmakla beraber Pervin, derhal başka bir planla ikinci bir taarruza geçti.

— Hastalık geçinceye kadar size yardım etmemize tabiî müsaade edeceksiniz. Evde zannederim hastabakıcıdan başka işe yarar insan yok... O Gülşen kalfa ne hale gelmiş öyle... İnsan kurusu gibi bir şey olmuş... Ben, size şimdilik Âsude bacıyı vereyim... İyi kadındır. Sizi çeker çevirir. Kendim de sık sık gelir, hastanın temizliğine filan bakarım.

Bu sözlerin manası da meydanda: "Değil mi ki bir kere bu eve ayağımı attım. Öyle kolay çıkaramayacaksın... Bir yandan ben, bir yandan Âsude bacı seni elimizden geldiği kadar tartaklamaya çalışacağız."

Ne Pervin'e, ne Âsude bacıya: "Siz bizim eve gelmeyin" denemezdi.

Misafirlerin yavaş yavaş ayaklandıklarını, müze gezer gibi sofalarda takır takır dolaştıklarını, girip çıkmadıkları yer, karıştırmadıkları eşya bırakmadıklarını işitiyordum. Benim kadar titiz olmayan bir insan bu saygısızlığın beni ne kadar huylandırdığını dünyada anlayamaz. Âdeta sokakta çırılçıplak dolaşıyormuşum gibi dayanılmaz bir sıkıntı.

Yerimden kalkarak:

— Peki, nasıl isterseniz öyle olsun. Âsude bacıyı bırakın, dedim ve yürüdüm.

***

Ben, Mükerrem, doktor Hasan, Raşit dört, hastabakıcı beş, Gülşen kalfa ile Âsude bacı yedi...

Sevim'in etrafındaki ihtiyarların sayısı o akşam tam yediye çıkıyordu. Raşit çocuğun ara sıra:

— Yenge meraktadır... Haber de veremedik.. Allah vere de evi kapayıp gelmeye kalkmasa, demesine göre biraz sonra sekize çıkmamız da mümkündür.

Bu yedi kişinin yedisinin de evde ayrı ayrı rolü var. Mükerrem evde ikinci ben demek; doktorla hastabakıcının vazifeleri malûm; Raşit çocuk sokak, Gülşen kalfa mutfak işlerine bakacak; Âsude bacı hepimizin üstünde daire müdürü gibi bir şey..

Evde âdeta kendiliğinden bir devlet dairesi kuruluyordu. Kalabalıklaştıkça işe yarama kabiliyeti azalan dairelerden biri.

Ortalık kararırken Raşit çocuk sinsi sinsi yanıma yanaştı:

— Maşallah artık gönüller rahat. Hasta kurtuldu. Öyle ölüm filan tehlikesi kalmadı, dedi.

Sütkardeşimi, bunları beni memnun etmek için söylüyor, ben de "bakalım arkasından ne çıkacak?" diye dinliyordum...

— Siz de kendini çok üzdünüz canım. Hasta olacaksınız, diye korkuyorum.

Ben:

— Nerde o talih, diye içimi çektim.

Raşit çocuk, ellerini sallayarak:

— Yo, yo... Allah esirgesin, dedi, sizin şöyle bir kafanızı dinlendirmeye ihtiyacınız var... Gündüzden biraz rakı kaldı. Eh, yetişmezse bakkal da burnumuzun dibinde... Şöyle birkaç kadeh içmelisiniz ki kendinize gelin... Eh, biz de size âcizane arkadaşlık ederiz...

Haaa... Anlaşıldı.

Raşit çocuğun canı gene rakı istiyor; gündüzkü ziyafetin tadı damağında kaldı. Sütkardeşim rakıdan bahsederken ağzı sulanıyor, açık pencereden ikide bir sokağa tükürüyordu. Kaptan kendisini âdeta Nişantaşı'nda hava tebdiline gelmiş sanıyordu.

İçimde bir şeyler kabarıyor; kızacağım, Raşit çocuğu fena halde haşlayacağım. Gündüzki rezaletin acısını ondan çıkaracağım. Fakat niçin? Bir gece evvel ben ümitsizlik içinde kıvranırken bana acıyor görünmesi yalan mıydı? Hayır. "Raşit çocuk benim için kendini ateşe at!" desem atar; o, öyle bir adamdır. Ama kırk yılda bir Huriye yengeden kurtulmuş; ağız tadıyla bir rakı içmek istemiş... Bunu niçin tabiî görmemeli? Hastaya daha fazla acıyamıyorsa, hasta evinde rakı içmenin saygısızlık olacağını idrak edemiyorsa kabahat onun mu? Zaten kimin, kimin acısına, ıstırabına bundan fazla acıdığı var? Sevim'i en çok seviyor görünen ben bile hayatından ümidimi kesince odasından ayağı-

mı çekmiş değil miyim? Bugün onun yatağı başında Pervin'le "sen, ben" kavgası yapmadık mı?

Hayatı olduğu gibi almak lâzım. Bu böyle gelmiş, böyle gidecek...

Fakat Raşit çocuğun sözlerini işiten sinirli Mükerrem dayanamadı:

— Yahu kaptan... Bir de çalgı getirsek nasıl olur? dedi.

Sütkardeşim, yaptığı münasebetsizliği anlayarak utanır gibi oldu. Fakat Huriye yengesiz bir geceyi belki bir daha bulamayacağını düşünerek beş, on dakika ortadan kayboldu. Sonra onun, tepsi bulamadığı için bir küvetin içine doldurduğu domatesler, yeşil biberler ve rakı şişesiyle sessiz sedasız damdaki tarasaya kaçtığını gördüm.

***

Sevim, o geceyi rahat geçirdi. Gönüller az çok ferahladığı için evin içi de oldukça düzelmişti. Bizi çekip çevirmeye memur olan Âsude bacı başta olmak üzere ihtiyarlar erkenden ayrı ayrı odalara çekildiler ve yorgunluktan ölü gibi uyudular.

Ev, bir hastaneye dönmüştü. Bu gece en sakin oda hastanın odasıydı. Ötekilerden öksürükler, aksırıklar, türlü türlü inilltiler geliyordu. Biraz evvel tarasada hafif hafif şarkı söyleyen Raşit çocuk, yıldızların altında sızmış olacaktı. Horultuları evin alt katına kadar geliyor, iri vücuduyla bir yandan bir yana döndükçe tarasanın çinkoları takırdıyordu.

Gülşen kalfa ile Âsude bacı iki yaşıt kapı yoldaşıdır. Çocukken biri Kafkasya'dan, öteki Sudan'dan çalınarak İstanbul'a getirilmişler, ailemize satılmışlardır. Âsude bacı, Gülşen kalfa gibi kız oğlan kız değildir.

Otuz sene evvel Medine'ye gelin gitmiş, fakat Ha-

rem-i Şerif hademelerinden olan kör kocasının, üstüne evlenmesine kızarak bir iki sene içinde tekrar İstanbul'a, eski efendilerinin yanına dönmüştür. Miras kavgası senesi aile ikiye bölündüğü zaman bu iki eski kapı yoldaşlarının da ayrılması lâzım gelmiş. Gülşen kalfa bize, Âsude bacı Pervin'ler tarafına düşmüştür. O vakitten beri onlar da birbirlerini ilk defa görüyorlardı.

Gülşen kalfa ile Âsude bacının birbirinin çok kıymetini bilmeleri lâzım gelir:

İkisi de memleketlerinden çalınıyorlar, günlerce, gecelerce at terkisinde götürüldükten sonra da aynı pazarda aynı konağa satılıyorlar, senelerce aynı insanların pisliğini temizliyorlar, temizliyorlar, dayağını ve artık yemeğini yiyorlar. Bunların hiçbirisi olmasa yetmişer yaşında belki de fazla iki çocukluk arkadaşı... Biçilmiş bir tarlada etraflarını bomboş bırakan oraktan nasılsa kurtulmuş iki ekin başağı... Bunlar birbirine bakarken herhalde yüreklerinde tatlı tatlı bir şeylerin kıpırdaması lâzım...

Yalnız, hakikat, bunun tamamiyle tersinedir. Gülşen kalfa ile Âsude bacı kediyle köpek gibidir; öteden beri birbirleriyle hiç geçinemezler.

Sebep acaba birbirlerinin dilinden anlamamaları mı?

İkisi de altmış seneden beri İstanbul'da yaşadıkları halde Türkçe'yi öğrenememişlerdir. Bildikleri kelimelerin sayısı sanırım ki yüz, yüz elliyi bulmaz. O da telaffuzlar birbirinden çok farklı olmak şartıyla... Meselâ Âsude bacı soba borusuna sebbâ boorâsı, musluğa nutnu der. Gülşen kalfa bunları söbe börösü, mutlak diye telaffuz eder.

Fakat benim bildiğime göre insanların müşterek bilgileri ne kadar çoğalırsa birbirleriyle anlaşmaları o kadar güçleşir, aralarındaki uçurum o kadar genişler. Misâl bizim Sevim'i tedavi eden doktorlar...

Renk farkı desen o da değil. Çünkü kara koyunla ak koyun aralarında deri ayrılığına bakamadan pekâla geçinip gidiyorlar.

Hakikat şudur ki Gülşen kalfa, hemen bütün Çerkezler gibi yaradılıştan küskün ve bedbindir. Çok çalışkandır, yerine göre fedakârdır, fakat yüzü gülmez, lakırdı anlamaz, hele şakadan hiç anlamaz. Bazen en olmayacak şeyden alınır; günlerce kimse ile konuşmaz. Kalfanın dargınlığı da bir acayiptir. O, bir kişiye küstü mü bütün dünyaya küsmüş demektir. Yüzünü duvara dönerek yere çömelir, dirseklerini dizine, bileklerini çenesine dayayarak oturur. Bu zamanlarında gönlünü almak için ne yapsanız, ne kadar maskaralık etseniz boştur. O kadar inatçıdır ki, arkasından kurşunla vursalar sanırım ki vaziyetini değiştirmeden yıkılır, yahut oturduğu yerde kaskatı kesilip ölür.

En büyük sitemi homurdanır gibi: "Benim evim, barkım mı var?" demektir.

Benim evim, barkım mı var? Bu sözden anlaşılır ki, kalfanın en büyük acısı kocaya varmamış olmaktır. Yirmi otuz sene evvel bunun farkında olaydım elbet hamal çamal demez, onu birine verirdim. Fakat şimdi artık pek geç...

Hasılı, Gülşen kalfadaki hırçınlıkla alınganlığın, laf anlamazlığın yarısı kanından doğuyorsa, yarısı da hiç şüphesiz dünyaevine girmeden ihtiyarlamış bir kız olmasından ileri gelmektedir.

Âsude bacıya gelince, o birkaç sene için de olsa kocaya varmış, aşkın ve erkeğin tadını tatmıştır. Ama kocasının iki gözü körmüş; ne çıkar? Allah'ın hastalığı. Hem Âsude bacının anlattığına göre bu kör Medineli, birçok gözü açık insandan daha zevk ehli imiş. Hatta ayrılığın asıl sebebi de bu değil mi ya?

Medineli'nin Âsude bacının kaşına, gözüne, saç ve yüzünün rengine bir diyeceği yokmuş, fakat eliyle yok-

ladığı zaman burnunu ve kulaklarını çok kocaman, göğsünü sarkık bulurmuş. Bir de bacaklarının eğrice olmasından hoşlanmazmış. Üstüne başka bir karı getirmesinin sebebi de bu.

Âsude bacı, bazen eliyle evini yıktığına pişman olur; "Deli karı! Evlendiyse evlendi... Allah'ın emri... Sana ne oluyordu? Onun ekmeği de, her şeyi de on karıya yeterdi!" diye kafasını yumruklayarak bizi gülmekten katıltırdı.

Bununla beraber Âsude bacıda eski şenlik kalmamıştı. Çok ihtiyardı. Zayıflıktan vücudunun kemikleri fırlamış, rengi âdeta yeşile, gözleri süt mavisine dönmeye başlamıştı.

Pervin, Âsude bacıyı bizi çeksin çevirsin diye getirmişti. Fakat o biçare kendisi bakılmaya muhtaç bir halde idi.

Gülşen, Âsude'nin kahvesini eline getiriyor, o oturduğu yerde uyuyarak dolu fincanı yere düşürüyor, üstelik de: "Ne oldu Gülşen kalfa, sen ne yaptı ayo?" diye kalfaya çatıyordu.

Âsude bacı ile Gülşen kalfa evvela "ahret kardeş, kardeş" diye yalancıktan sarmaş dolaş olmuşlar, koklaşıyorlar gibi bir şeyler yaparak elleriyle birbirlerinin sırtını okşamışlardı. Fakat çok geçmeden araları bozuldu. Pervin, gitmeden evvel: "Hadi bakalım... Göreyim seni... Şu evi bir hala yola koy" diye Âsude'yi fena halde şişirmişti. Bacı, o hızla eski kapı yoldaşına kafa tutmaya, saçmasapan emirler vermeye kalktı. Elinden iş gelmediği gibi aklı da bir şeye ermediğinden Gülşen'i evin içinde oradan oraya koşturmaya başladı. Üstelik dili de durmuyor, ikide birde: "Ayo, seni ayağın yok mu ayo? Kapı çalınıyo, seni kulağın yok mu ayo? Mutfağa kedi girdi, senin gözün yok mu ayo? Sen nası Guşen kafasın ayo?" diye zavallıyı haşlıyordu.

İhtiyar çerkez, evvela sesini çıkarmıyordu. Fakat ya-

vaş yavaş onda birtakım kızgınlık alâmetleri belirmeye başladı. Mutfakta bulaşık yıkarken iri iri tabaklara, çanaklara, kaşıklara çattığını, tüten ocakla ve elinden kayan sabunla kavga ettiğini işitiyordum.

Sevim'in hastalığı devam ediyor. Evin hali malûm. Ben hizmetçi kavgası fasletmek şöyle dursun kendimi dövmeye kalksalar; "Ne yapıyorsunuz?" diyecek halde değilim. Böyle olmakla beraber yapacak bir şey de yok. Bacı; bunak. Ne halt ettiğini bilmiyor. Lakırdı anlamıyor. Fakat öteki de ihtiyar bir çerkez... Dik kafasına nasıl sokarsın? Böyle olmakla beraber ara sıra Gülşen kalfanın sırtını okşuyorum: "Kalfacığım, ihtiyar halinle ne kadar yorulduğunu, üzüldüğünü gördükçe yüreğim sızlıyor... Âsude bacı misafir... Sen ev sahibisin... Sen ona uyarsan, bizi ayıplarlar... Zaten kaç günümüz kaldı? Sevim iyi olur olmaz bacı da yerine gidecek, ev gene sana kalacak..." gibi sözlerle yatıştırmaya çalışıyorum. Nihayet bir gün Âsude bacının bir lakırdısı her şeyi altüst etti.

Kavga, Raşit çocuğun yorganından çıkıyordu. Arada onu da söyleyim Raşit çocuk, Huriye yengeyi kandırıp bizim eve postu sermişti. Onun odası bizim yukarıki tarasa idi. Deniz, derya ayağının altında, kaptan köprüsü gibi bir yer. Odunluktan eski bir kerevet bulup çıkararak kendine bir karyola da yapmıştı. Gündüzleri biraz ortada dolaşıyor, bir iki kere bakkala, kasaba, eczaneye gidiyor, akşam oldu mu, rakısını, yeşil biberini, domatesini alarak yerine çıkıyordu.

İlk gece açıkta sızıp kalarak, kolları, dizleri tutulmuş olduğu için Gülşen kalfa ona kalınca bir yorgan vermişti.

Kalfa, bir çamaşırdan sonra nasılsa bu yorgana kap geçirmeyi unutmuş. Âsude bacı da nasılsa bunu farketmiş. Bacı, Gülşen'i azarlarken fena bir gaf yaptı:

"Ayo, kapsız yorgan ayıp değil mi ayo? Sen ev kadınlığı bilmez mi ayo?" dedi.

Âsude, ahret kardeşini canevinden vurmuştu. "Sen ev kadınlığı bilmez misin?" demek, "Ben kocaya vardım, sen varamadın!" diye ona nispet vermek demekti.

Tabiî bir kıyamettir koptu... Kıyamet diyorum ama öyle gürültülü, patırtılı bir şey değil... Keşke öyle olsaydı! Gülşen'in bacıya çatması, hatta biraz ileriye gitmesi beni memnun bile edecekti. Fakat kalfanın huyunu evvelce de söyledim. O bir insana küstü mü bütün dünyaya küser. Elindeki yatak takımlarını usulca yere bıraktı; genç kızlığından kalma tek bir hatıra olan kıvrak, ince belini kıra kıra odasına gitti; yüzünü duvara yapıştırarak yere çömeldi, dirseklerini dizine, yanaklarını avucuna kapayarak küstü. Artık kafasına balta ile vur, bıçakla birer birer azalarını doğra; ağzından: "Benim evim, barkım mı var?"dan başka bir söz alabilirsen aşkolsun.

Bir şey değil, Gülşen, oturunca evin işleri de büsbütün durdu. Gerçi evde yemek gürültüsü yok. Eskiden tatlısıyla, böreğiyle mükemmel bir konak aşçısı olan Âsude bacı elinden kabuklu yumurta yenmeyecek hale gelmiş, gözü, kulağı, ağzı, burnu her tarafı akıyor.

İhtiyar Gülşen de bu bir tabur insanla tabiî başa çıkamaz.

Neyse yemeği lokantaya vererek davayı kökünden halletmiştim.

Evet, ama tahta, çamaşır, bulaşık gibi bir yığın iş var; sade eve girip çıkanlara kapı açmak, kahve pişirmek başlıbaşına bir mesele...

Dışarıdan ayrı bir adam getirsem ev, zaten yükünü aldı; konu komşuya, esnafa kepaze olacağız.

Pervin portmantonun dibinde unutularak kokmaya başlamış süprüntü tenekesine, muşambaların üstündeki taban izlerine, buruşuk gömleğime bakarak:

— Ne kadar değişmişsiniz. Eskiden delicesine titiz ve meraklı bir insandınız, diyor.

Zaman, ona uyulacak zaman değil. Biliyorum. Fakat büsbütün de boş bırakamıyorum.

— İhtiyarlık, hakikaten fena şey, diyorum. İnsan yaşlanınca güzel huylarını kaybediyor. Buna mukabil kötü huyları daha kuvvetleniyor, gibi bir cevap veriyorum. Nihayet, bir gün ben de Pervin'e bir hücum yaptım.

Âsude bacı, kavun yerken uyumuştu, burnundan iplik gibi ince bir su akıyordu.

— Bacı eksik olmasın yoruluyor; dedim, bizi çekip çeviriyor; yalnız siz belki hizmetinden mahrum kalıyorsunuz; yemeğe filan bilmem kim bakıyor?

Bunu gayet ciddi ve saygılı bir tavırla söylemiştim.

Pervin, sırtının ortası kaşınıyormuş gibi bir iki kere kımıldandı; omuzlarını, küreklerini oynattı:

— Kalfa eski bir emektardır, dedi, artık dinlenme zamanı gelmiştir. Bu yaşta insanı işe koşmak vicdana sığmaz... Çocuğumuzun hatırı olmasaydı buraya da göndermezdik.

"Bu yaşta insanı işe koşmak vicdana sığmaz". Benim Gülşen kalfayı çalıştırmama bir taştı.

Ben, bugünlük söyleyeceğimi söylemiş olduğum için sadece:

— Öyledir... Öyledir... Eksik olmayın, dedim ve kestim.

İlk zamanlarda Pervin'in hastabakıcı Habibe Resul ile anlaşmasından pek korkmuştum. İki dedikoducunun el ele verip bize karşı kazan kaynatması hakikaten fena bir şey olurdu.

Ne bileyim, mesela Habibe Resul'ün ilk geldiği gün çıkardığı gebelik hikâyesi biraz daha işlenerek Bursa' da gizli bir çocuk düşürme hikâyesi şekline girebilirdi.

Ama bu, bir genç kızın namusuyla, hayatıyla oynamak olacakmış! Ne çıkar?

Altmışa kadar ne türlü bir hayat geçirdiğini herkes bilen yahut da kimse bilmeyen ihtiyar bir bekâr, günün birinde güzelce bir akraba kızını evine almaya kalkıyor. Niçin? Hadi, daha ileri gitmeyelim de kızın öteki akrabalarını küçük düşürmek, utandırmak için yaptığını kabul edelim... Ancak, bu yaşına kadar gece mekteplerinde kimbilir nasıl çocuklar arasında başıboş yaşamış, huyu bilinmez bir yetişkin kız, başında sıkı bir baskı ister; aile terbiyesi ister. Halbuki burası —gören göz kılavuz ister mi?— yolgeçen hanı gibi bir yer... Giren, çıkan belli değil... Her gün, her gece evde aile dostu diye bir alay serseri... Yüzü yaralı, parmağı kesik, çeteci suratlı bir ihtiyar kurt... Durup dururken neye Antalya'ya kaçtığı anlaşılmayan bizim haylaz Turgut... Daha kimbilir kimler? Herhalde Sevim'in başına bir şey geldi... Onlar da rezaleti örtbas etmek için kızı Bursa'ya kaçırdılar... Ölse de, kalsa da artık ondan hayır yok... Demek oluyor ki bu adam, aileye gösteriş yapayım derken zavallı çocuğun kanına girdi.

Belki fazla ileri gidiyorum zannedeceksiniz. Fakat benim tanıdığım Pervin, sırf beni yere vurmak zevki için böyle bir masal uydurmaktan çekinmeyecek bir insandır. Bereket versin Habibe Resul ile perileri barışmamıştı.

Fazla yüksekten atması, evin içinde herkes gibi hastabakıcıya da âmirlik taslaması Habibe Resul'ü kızdırmıştı. Pervin, ikide birde: "Her enjeksiyonda şırıngayı kaynatın; gece pencereyi kapamayın" gibi tembihler vermeye kalkıştıkça, kadın, yan yan, ters ters bakıyor; az daha üstüne varılsa yükselmeye hazır titiz, çatlak bir sesle: "Malûm... Malûm... Fen neyi icap ettirirse o yapılır... Bizim işimiz bu..." diye cevap veriyordu.

Âsude bacı, kalfaya çattıkça hastabakıcı da ona ça-

tıyor: "Ayol, hatunun çektiği yetmiyormuş gibi bir de sen mi başına bela oldun? Hadi çekil oradan bakayım!" diye bağırıyordu. Hatta beni ortada görmezse bacının karşısına geçip ağzını, yüzünü çarpıtarak, kollarını bacaklarını titreterek onun taklidini yaptığı: "Ayo. Sen nasıl Guşan kafasın ayo!" diye onun ağzıyla konuştuğu oluyordu.

Habibe Resul'ün bir iyiliği de Âsude bacının ayağını hastanın odasından kesmesi olmuştu. Bacı, odada kazara bir yere elini sürecek olsa hastabakıcı: "Aman, aman... Mikroplu ellerini sürme..." diye bağırıyor, daha olmazsa: "Sen ne yaptığını bilmiyorsun... Otu ota, suyu suya katıyorsun... Hadi sen çık bakalım!" diye kadıncağızı ite kaka dışarı atıyordu.

Âsude bacı ara sıra yanıma yaklaşıyor, mavileşmiş sulu gözlerini gözlerime dikerek benden af diliyordu:

"— Banı kusuruma bakma! Hastaya hizmet edemorum. Bi karı var. Bana bağaro. Ban korkorum, korkorum..."

Ben, memnun memnun gülmekten kendimi alamayarak:

— Sen üzülme. Bana da bağırıyor, ne yapalım! Hadi, sen odanda rahatına bak, diyorum; ne çare onun da sırtını okşuyorum.

***

Son kavganın başlaması gibi bitmesine de gene Raşit çocuk sebep oldu. Bir gece eve gülle düşmüş gibi korkunç bir patırtı ile uykudan uyanarak sofaya fırladım.

Raşit çocuk sabaha karşı damdan inmek istemiş. O gece fazla içtiğinden mi, yoksa karanlıkta bastığı yeri görmediği için mi, tavan arası merdiveninin basamağından aşağı sofanın ortasına kadar yuvarlanmış.

Odamdan çıktığım zaman sütkardeşim yolun üçte

ikisini kolaylamıştı. İri vücuduyla yuvarlanırken trabzanlara sarılmaya çalışıyor, ya kolu eline geçiremiyor, ya tuttuğu halde tekrar bırakmaya mecbur oluyor; kâh yan yatarak, kâh sırtüstü taklak kılar gibi bacaklarını başının üstünden aşırarak inmekte devam ediyor ve boşa giden her tutunma teşebbüsünden sonra tekrar yola çıkarken "ulan, ulan, ulan, ulan" diye bağırıyordu.

Sofada pehlivan güreşi oluyormuş gibi evi fasılalı gümbürtülerle sarsan bu garip yuvarlanma bütün uyuyanları odalarından dışarı uğratmıştı.

Bunların arasında Sevim de vardı: Hasta, uzun, beyaz gömleğiyle yatağından kalkarak kapıya kadar birkaç adım atmış, fakat daha ilerisine gücü yetmediği için yeni yürüyen bir çocuk gibi iki eliyle oradaki koltuğun kenarlarına sarılmıştı.

İri vücuduyla karaya vurmuş bir balina gibi sofanın ortasında yatan Raşit çocuğun üstünden atlayıp geçiyorum. Sevim'i kucaklıyorum.

Çocuğu bir daha ayakta görmek ümidi o kadar içimden çıkmış ki gözlerime, onu kollarımda tuttuğuma inanamıyor, rüyada kucaklanmış bir hayalet gibi eriyip gitmesinden korkuyorum. O dakikada omuz başımda biri daha beliriyor: Gülşen kalfa.

Kalfa, yavaş yavaş eğiliyor, Sevim'i kucağına alıp kaldıracak gibi kollarını kalçalarının etrafına doluyor, fakat kuvveti yetmediği için o vaziyette, diz üstü kalıyor, içinden söylüyor denecek kadar hafif bir sesle dualar okuyor ve ağlıyor.

Artık, tılsım bozulmuş. Gülşen, nasıl Âsude ile beraber hepimize birden darılmışsa, şimdi de hepimizle ve bacı ile barışmıştır.

....

Düşmenin dehşetine göre Raşit çocuğun birkaç yerinden kırılıp çatlamış olmasından ve evde onun için de bir klinik odası açılmasından korkulurdu. Fakat Al-

lahtan ucuz kurtulmuştu.

Kaptan, yavaş yavaş yattığı yerden kalkarak sofada beş, on adım yürüdü, diz kapaklarını, ayak bileklerini titreterek bir yerinde kırık, çıkık olup olmadığını muayene etti; sonra parmaklarını açarak ellerini evirip çevirdi; kollarını kaldırıp indirdi; yumruklarını kalçalarına koyarak belini ve başını sağa sola büktü. Nihayet, iskambilde papaz işareti verir gibi çenesini bir iki kere oynatarak son muayeneyi de bitirdi.

Herkes, Sevim'le meşgul bulunduğu için kimse Raşit çocuğa bir "geçmiş olsun" bile dememişti.

Kaptan, biraz bekleyip etraftan ümidi kestikten sonra bu vazifeyi kendi yaptı:

— Hakikaten büyük geçmiş olsun, dedi. Sonra pencereden karşıdaki Kızkulesi fenerinin etrafında yavaş yavaş ağarmaya başlayan denize gözlerini dikerek kalın sesiyle derin bir "ah" çekti:

— Aaah! Karada düşmek denizde düşmeye benzemiyor.

Raşit çocuğun düşmesi bütün ev halkını uyandırdı dedim, ama yanılmışım: Âsude bacı daha şimdi evdeki gürültüyü farkederek kalkıyor, "pat... pat... pat..." merdivenleri çıkarak:

"— Ayo ne odu ayo? Ava hısıs mı gadı ayo" diye söyleniyordu.

XV

Hastalık durmuştu.

Sevim, günden güne açılıyor, bizi birer birer tanımaya, adımızla çağırmaya başlıyordu.

Daha ayağa kalkacak halde değildi. Ara sıra arkasına, koltuklarının altına yastıkları dayayarak yatağının içinde oturtuyorduk.

Işık, gözlerini rahatsız ettiği için odasının tek büyük

penceresine siyah bir tül germiştik. Sevim, hastalığı esnasında daha uzamış görünen kirpiklerini kısa kısa bir zaman denize bakıyor, sonra başını yanına bırakarak uyuyordu. Uykuları da artık o yarı açık göz kapaklarının arasında titreyen fersiz gözleri, kısılmış çenesi, kenetlenmiş dişleriyle çarpıntılı sara baygınlıklarına benzeyen uykular değildi. Ara sıra korkulu bir rüya görüyor gibi göğsü hızlı hızlı kabarıp inmekle beraber onlar da epeyce düzelmişti.

Işık gibi sesin de onun üzerinde fena bir tesiri vardı. Odada ayaklarımızın ucuna basarak yürüyor ve gayet alçak sesle konuşuyorduk. İki şişe birbirine değerek çınladığı, yahut masanın üstündeki bir gazete rüzgârdan hışırdadığı zaman onun titreyerek gözlerini açtığını görüyorduk.

Sessizlik, şimdi Sevim kadar benim de aradığım ve muhtaç olduğum bir şeydi. Ev, artık tenhalaşmaya başlamıştı. Huriye yenge, Raşit çocuğu zorla eve götürmüştü. Gülşen kalfa sessiz, sedasız mutfağında çalışıyor, hastabakıcıdan fena halde gözü yılmış olan Âsude pek binde bir ortalarda görünmeye cesaret ediyordu.

Mükerrem de artık evine dönmüştü. Her gün beni yoklamaya geliyor:

— Hepimize geçmiş olsun, diyordu. Fırtınadan çıkmışa döndük... Çocuk, gün günden iyiliğe doğru gidiyor. Doktorlara göre artık hastalık bitti; şimdi nekahat devresindeyiz. Sevim, ayaklanır ayaklanmaz sizi Ada'ya, yahut Yalova'ya götüreceğim. Yazı berbat ettik. Bari sonbaharda birkaç hafta kendimizi bir kalafata çekelim.

Benim parmağımı kıpırdatmaya mecalim yok. Böyle olduğu halde Ada, Yalova lakırdısını işittiğim vakit hiddetle yerimden fırlıyorum:

— Bir daha gezmeye gitmek mi? Tövbeler tövbesi... Benden geç. O dediğin gün gelsin. Kız, bir kere ayağa

kalksın. İlk yapacağım şey nedir, biliyor musun? Hasta olmak... Hem hastalığın tadını çıkarmak için evde de yatmayacağım, kendimi hastaneye kaldırtacağım. Bir daha kalkmak nasip olursa kalkacağım güne kadar kimseyi yanıma uğratmayacağım.

Mükerrem, manasız gibi görünen bu sözlerin nasıl bir ihtiyacın ifadesi olduğunu anlayamıyor; gülerek: "Hadi bırak Allahını seversen... Artık sıkılacak bir şey kalmadı... Dediğim gibi fırtınayı atlattık... Barometre gün günden güzel havaya doğru gidiyor" diyordu.

***

Evet, barometre, daha doğrusu termometre on, on beş gün gayet iyi gitmiş, ateş otuz yedi dört diziyeme kadar düşmüştü. Fakat, böyle güzel güzel gidip dururken bir yere takılmış gibi birdenbire olduğu yerde duruvermişti. Şimdi, günlerden beri ne bir diziyem ileri, ne bir diziyem geri. O kadar ki doktorun bile bu inat karşısında, "Allah, Allah!" diye şaşırdığını, acaba bozuldu mu şüphesiyle aleti elinde evirip çevirdiğini görüyorum.

Hasta, son derece zayıf... Bir parça kendine gelmesi için yiyip içmesi lâzım... Fakat yarım bardak sütle bir yumurta sarısını verinceye kadar akla karayı seçiyoruz. Kaşığı, yahut bardağı ağzına yaklaştırdığımız zaman istemediğini anlatmaya kuvveti olmadığı için dişlerini kilitliyor, gözlerini kapıyor.

Ne zaman elimi saçlarının arasına soksam başının soğuk bir terle ıslak olduğunu anlıyorum.

Doktorlar, ilk hastalığın geçtiğini, bunun anlaşılmayan bir ikinci hastalık olduğunu ve sebebini bulamadıklarını söylüyorlardı. Evet, ama biz, birinci hastalığın ne olduğunu da hâlâ anlayamamıştık. Bu hal karşısında birkaç doktor bir araya toplanarak yeni bir

konsültasyon yaptılar. Hastanın kalbi, ciğeri, bağırsağı, böbreği sıkı bir muayeneden geçti; vücudunda aranmadık bir yer bırakılmadı: Yok, hiçbir yerde bir şey yok.

Derken, röntgen, kan, idrar vesaire tahlillerine sıra geldi; fakültede bu iş için birkaç kobay feda edildi: Yok, yok, yok...

Haftalarca süren bu uzun, derin araştırmalardan sonra tıp ilmi nihayet hükmünü verdi: Çocuğun hiçbir yerinde hiçbir şey bulunamamıştır; bütün âza sapasağlamdır. Böyle olunca hastanın da hasta olmayıp iyi olduğunu kabul etmek zarureti karşısındayız.

Mükerrem, bu hakikati bir türlü zihnine sığdıramıyor:

— Vaktiyle filozoflardan biri atılan okun olduğu yerde durup, oku atanın gittiğini ispata kalkışmış, diyor. Doktorların hükmü de buna benzedi. Çocuk hasta değil. Anladık ama bu ateş, bu düşkünlük ne oluyor? Ben, kendi hesabıma öyle zannediyorum ki bu işte en doğru hüküm, bizim Gülşen kalfanın ikide birde tekrar ettiği şu hükümdür: "Allah dert verip derman aratmasın!"

Doktorlardan ümit kesilince: "Bari biz kendi aramızda bir konsültasyon yapalım da başımızın çaresine bakalım!" dedik. Ben, Mükerrem, doktor Hasan, benim kitap odasında bir toplantı yaptık.

Lakırdıya ilk önce Mükerrem başladı ve şunları söyledi:

— Yahu, ben uzun uzadıya düşündüm. Bizim doktorlara kızmaya hiç hakkımız yok. Adamlar, gayet doğru hareket ediyorlar... Niçin mi diyeceksiniz? Anlatayım. Mesela sobamız güzel güzel yanarken birdenbire tütmeye başladı. Ne yapacağız? Elimizden sobacılık gelmiyorsa bir sobacı çağıracağız... Sobacı geldi; boruları söktü, temizledi, tekrar taktı... Fakat soba gene tü-

tüyor. Adamcağız, bu sefer bir zahmet daha ederek dama çıktı; bacaya öteberi sarkıttı; bacanın ağzındaki şapka mıdır nedir, onu düzeltti... Orada bir şey kalmadığını görerek aşağı indi. Fakat soba gene tütmekte devam ediyor... Şimdi adamcağız: "Bu sobanın ne kendinde, ne borularında benim ilmime göre fena denecek hiçbir şey yok. Şu halde bu soba iyidir" demekte haksız mıdır? Ona hak verirsek aynı şeyi yapan doktorlara neye hak vermeyeceğiz?

Ben kollarımı kavuşturarak:

— O halde ne yapacağız? dedim; hasta çok şükür iyi oldu diye kolundan tutup zorla yatağından mı kaldıracağız?

Doktor Hasan, bir şey söylemeden düşünüyordu.

Mükerrem elleri pantolonunun ceplerinde, odanın içinde dolaşa dolaşa sözüne devam etti:

— Elbette durmayacağız; bir şeyler yapacağız. Ben, evvela düşündüklerimi söyleyeyim de sizler ister kabul edin, ister etmeyin; sizin bileceğiniz şey... Başta Bursa'daki profesör olmak üzere doktorlardan birçoğu Sevim'in hastalığına infectieuse bir hastalık dediler. Ben, cahilane bir iddiada bulunacağım. Bu hastalık bal gibi bir sinir hastalığıdır. Sebebi de biziz, evet benimle sen... Bursa'ya gitmeseydik, o gece o uğursuz evde kızı korkutmasaydık bu olanlar olacak mıydı? Yüzde seksen "hayır", yüzde yirmi "evet"... Yüzde yirmiyi de izah edeyim... Belki doktorların dediği gibi hastalık daha evvel kızın vücuduna yerleşip gizli gizli hazırlık yapmıştır; mahut evdeki büyük sinir sarsıntısı belki asıl sebep değildir de sadece bir vesile, bir bahanedir...'

Bunların hepsi doğru olabilir... Fakat, cahil deyin, aptal deyin, ne derseniz deyin; ben gene tekrar edeceğim: Kızın hasta olan yeri sinirleridir; yahut ruhudur... Bence ikisi de bir... Hastalık bir sinir bozukluğu ile başlamıştır... Belki bir ikinci hastalık, doktorların de-

diği gibi infectieuse bir hastalık belayı katmerlendirmişti... Zaten adamcağızlar, netice itibarıyla; vücuttaki hastalık her neyse geldi, geçti. Bir şey kalmadı; bir şey bulamıyoruz, demiyorlar mı? Demek ki vücuttaki hastalık geçti; bence asıl olan sinir hastalığı kaldı. Bir sinir hastalığı böyle ateş, nöbet; bilmem ne yapar mı acaba? Ne bileyim belki yapar, belki yapmaz? Fakat bence sinirin yapmayacağı yoktur... Hele bu yaşta kızlarda hystèrie filan gibi bir kadın hastalığıyla da karışıverirse... Görmüyor musunuz? Freud filan neler karıştırıyorlar? Hasılı, benim fikrim, biz artık dahiliyecileri bırakalım... Adamakıllı bir sinirciye, yahut ruhçuya başvuralım... Bakalım bir de o marifetini göstersin... Benden bu kadar... Kafamı kesseniz başkasını dinlemem...

Mükerrem, pencerenin önüne giderek bize arkasını dönmüş, limandaki vapurları seyre başlamıştı.

Ben, Hasan'a:

— Siz ne dersiniz doktor? dedim.

Hasan, düşüne düşüne cevap verdi:

— Herhalde bir akliyeciye de müracaat etmek fena olmayacak.

XVI

Bilmem şimdi ne oldu? Ben çocukken, Karacaahmet mezarlığında bir Miskinler Tekkesi vardı. Caddeden bakıldığı vakit serviler ve mezar taşları arasında güçlükle seçilen bir taş yapı...

Çoluk çocuğuyla beraber buraya kapatılan hastaların mezarlık sınırından dışarı adım atmaları yasaktı. Bunlar, bütün gün mezar taşlarının üstünde, diz boyu çalıların arasında oradan oraya sürünürler, uyuklarlardı.

Miskinlerin hayattaki vazifeleri evde kalmış kızlar

için bir değirmen taşının etrafında "amin" çağırmaktı. Bir kız, on sekiz, yirmi yaşına gelip de kısmeti çıkmadı mı mutlaka Eyüp'teki Niyet Kuyusuyla beraber bir kere de bu Miskinler Tekkesi'ne götürülürdü.

Küçükken akrabamdan bilmem hangi abla için ben de bir kere buraya gittiğimi hatırlarım.

"Amin" günleri miskinlerin büyük faaliyet ve bayram günleriydi. Tekkenin önündeki meydanlıkta toplanırlar; evde kalmış kız ortadaki değirmen taşını — onların en güçlü kuvvetlilerinden birinin yardımıyla — birkaç kere çevirir; sonra hep bir ağızdan "amin, amin" diye bağrışırlardı.

Ev, şimdi bu Miskinler Tekkesi'ne dönmüştü. Geçirdiğimiz fırtınadan sonra hepimiz hasta gibiydik. Bütün gün evin içinde miskin miskin dolaşıyor, yeni doğmuş çocuklar gibi günde birkaç nöbet uyuyup uyanıyorduk.

Yavaş yürümek, korka korka konuşmak âdet olmuştu.

Bir kapı gıcırdadığı, birisi merdivenlerden biraz hızlı inip çıktığı zaman Sevim gibi biz de ürküyorduk. Hasta kendi haline bırakılmış, daha açık söylemek lâzım gelirse köşesinde unutulup gitmişti.

Hastalığın şiddetli zamanlarında çocuğu bir dakika yalnız bırakmayan Habibe Resul bile şimdi onu ihmal ediyor, saatlerce Gülşen kalfa ile mutfakta oturuyor, yahut kapıdan, pencereden komşularla çene yarıştırıyordu.

Bir zamanlar evin, hatta mahallenin bütün sevgisi, heyecanı, merhameti, merakı hastayı bir dalga gibi dört bir yanından sarıyordu. Şimdi, bu dalga niçin geldiği bilinmediği gibi niçin gittiği de bilinmeden ağır ağır çekiliyor, çocuğu odasında yapayalnız bırakıyordu.

İtirafı acı olacak ama ben bile eskisi kadar onunla meşgul değildim. Odamda tembel tembel kitap karış-

turmayı onun yanında bulunmaya tercih ediyordum. Demek uzunca sürerse insan sevmekten, acımaktan da yoruluyor.

Yeni doktorumuz elli yaşlarında çok okumuş, ağırbaşlı bir sinir mütehassısıydı.

Çok müşterisi olmadığı için sık sık bize uğruyor, her gelişte hastanın yanında bir saatten fazla kalıyordu.

Sevim, onu mutlaka iyi edilmesi lâzım bir hastadan ziyade bir etüd mevzuu gibi alakâdar ediyordu.

Bunu Mükerrem de farketmişti. Âdeti olduğu üzere ikide bir sinirleniyor, sert sert söylenmeye başlıyordu:

— Kardeş, bu observasyon niceberi sürecek? Hastalık, olduğu yerde duruyor... Ne ileri, ne geri... Çocuk değiliz... Saklamaya lüzum yok... Bu işlerde ne ileri, ne geri demek: ileri, daima ileri demektir... Bu gidişle kız, günden güne vücuttan düşecek ve ölecek... O vakit observasyon da tabiatıyla bitmiş olacak...

Ben, doktorlarla hastalık münakaşalarına girişmekten, hatta kendimce teşhisler ileri sürmekten hoşlanırım. Eski bir tıp talebesi, bir yarım doktor sıfatıyla bu ukalalığı biraz tabiî görmek lâzım.. Fakat Sevim'in hastalığı esnasında bu münakaşalardan o kadar uzak duruyor, hatta hastalık hakkında hemen hiçbir şey sormuyordum. Anlaşılan o da kendiliğinden bir şey söylemeye lüzum görmüyor, sadece:

— Geçmesine geçecek... Fakat böyle hastalıklar için zaman tayin edilemez... Belki biraz sürüklenir, belki umduğumuzdan daha çabuk geçer, diyordu.

Doktor, çocukta ırsi bir bozukluk, bir maraz âmili arıyor olmalıydı ki bazen ailesi hakkında sualler soruyor, benden aldığı cevapları dikkatle cep defterine not ediyordu.

Mükerrem, birkaç kere doktoru değiştirmeyi, yahut hiç değilse başka bir mütehassıs da çağırarak reyini almayı teklif etti.

Ben, buna hiç yanaşmadım.

— Aman bırak... Konsültasyonlardan fena gözüm yıldı... Başka doktor deyince tabiî başka fikir... Arkasından iki fikir arasında bir kavga... Bu sefer, hangisine bel bağlamak lâzım geleceğini kestiremeyeceğiz, gene seninle birbirimizi yemeğe kalkacağız. Başka doktordan vazgeç... Bu, pekâla olgun bir adam...

Benim bu inadımda yukarıda bahsettiğim yorgunluğun, uyuşukluğun bir alakâsı vardır. Evin sükûnetini bozacak her şeyden korkuyordum. Ama bu, Sevim'in aleyhine olacakmış! Artık o kadar ilerisine aklım ermiyordu.

Ara sıra Sevim'in odasına girdiğim zaman utanır gibi bir halim vardı.

Habibe Resul, günde iki defa Sevim'in ateşini alıyor, bunu gösteren grafikten daha fazla bir şey öğretecekmiş gibi elimi çocuğun alnına koyuyor, aynı soğuk terle ıslak saçlarının arasından geçirerek okşar gibi ensesine götürüyorum.

Sonra, bileğini avucumun içine alarak nabzını sayıyorum. Bu bilek, bu el, ne kadar incelmiş, ne kadar insanlıktan çıkmış...

Sandalyeyi yatağa yanaştırarak oturuyorum, onunla konuşmaya çalışıyorum. Bana bu çocuğun en büyük hastalığı etrafındaki şeylerle, hayatla alâkasını kesmiş olması gibi görünüyor. Öyle sanıyorum ki onu bir parça sarsıp uyandırmaya ve etrafıyla alâkadar etmeye muvaffak olsam açılacak, yavaş yavaş kendine gelmeye başlayacak.

Fakat, bunun için ne yapsam boş, ne yapsam nafile.

Ara sıra sevmediği insanlar hakkında uydurma havadisler, eğlenceli dedikodular anlatıyorum. Daha olmazsa, mesela, tanıdıklarından birinin öldüğünü söylüyorum.

O, hiçbir teessür alâmeti göstermeden beni dinliyor;

sözlerim uzayacak olursa başını yastığa bırakarak gözlerini kapıyor.

O vakit, onu mutlaka cevap vermeye mecbur edecek sualler soruyorum:

— Bir yerinde ağrı, sızı var mı?

— Hayır...

— Canın bir şey istiyor mu?

— Hayır...

— Seni bir otomobile bindirip biraz gezmeye çıkarayım. Hava alırsın, açılırsın. Doktor da zaten yavaş yavaş gezmeye başlamanı istiyor.

— Hayır...

— Düşün, bak... Hiç mi bir şey istemiyorsun?

— Hayır...

Bu tecrübeden sonra artık aramızda konuşulacak şey kalmamıştır.

Sevim, ellerini kavuşturup yastık gibi yanağının altına koyuyor, gözler gene ağır ağır kapanıyor. Saçları artık o kadar uzadı ki yastığın kenarlarından sarkıyor.

Sevim'in en güzel yerlerinden biri de kaşlarıydı: Kısa, düz, ince kaşlar... Bunlar, böcek antenleri gibi daima canlı hareketlerle kımıldanır, onun bütün iç hayatını ifade ederdi.

Çocuğun ne kadar söndüğünü anlamak için şimdi yalnız bu kaşlara bakmak kâfiydi.

Onlar da saçı gibi uzayarak tel tel alnına, şakaklarına doğru yürümüş, Sevim, âdeta gür, çatık kaşlı bir insan haline gelmişti.

Demek, o, gayet tabiî bir kız görünmesine rağmen gizli gizli odasına kapanır, kaşlarına o büyülü diyeceğim güzelliği vermek için ayna karşısında saatlerce cımbızlarla, makaslarla uğraşırmış. Koketlikten hoşlanmıyor gibi görünmesi de bir koketlikmiş...

Ben, bu kaş misali karşısında daha ileri giderek yanak ve dudaklarını, burun ve çenenin, yaşama ve ha-

reket halinde aldığı o harikulade güzelliği de ruhtaki koketliğe verecek gibi oluyorum.

Halbuki hastalık, içi söndürünce bunların hepsi bitiyor; Sevim'in çehresi orta yaşlı herhangi bir hasta kadının yıprak, gevşek ve manasız çehresi oluyor. Artık bu çehrede bir insanı tutacak hiçbir şey kalmamıştır.

İnsanda asıl olan vefasızlık, burada da kendini gösteriyor.

Sevim'in gözlerini kapaması uyumak demek olmadığını pekâla bildiğim halde sesimi yavaşlatarak hastabakıcıya:

— Çocuk, uyudu; rahatsız olmasın, diye yalan söylüyorum; ayaklarımın ucuna basarak odadan çıkıyorum.

Onu ölecek zannettiğim günlerde nasıl yanından kaçıyorum.

ÜÇÜNCÜ KISIM

I

Biraz da kendimden bahsetmeyeyim mi?

Bu gürültüler içinde yaz geçmiş, sonbahar yarıyı bulmuştu. Ara sıra hava birdenbire bulanıyor, pencerenin önündeki ağaçtan yapraklar kopup uçmaya başlıyor, bahçeye biraz yağmur serpeliyordu.

Aksi gibi Mükerrem de bugünlerde pek kendini bırakmış, yirmi, otuz sene evvel Kurbağalıdere kenarında hazan ve akşam şiirleri yazmaya çıkan genç şairlere dönmüştü.

O, vaktiyle mühendislik, çiftçilik, politika vesaireye olduğu gibi bir aralık da şiire merak sarmıştır. Edebiyatı Cedide şiirlerinden birçoğu hâlâ ezberimdedir. Bu edebiyatın en kuvvetli mevzuu sonbahar olduğu için midir, nedir, şiir hastalığı Mükerrem'de en ziyade bu aylarda teper.

Gülşen kalfa aşağıda, bahçeye serdiği çamaşırlara musallat olan yağmurla kavga ederken, Mükerrem de pancurların arasına sıkışmış bir kuru yaprağı eline alıyor, bakışları bulanık, omuzları düşmüş, dakikalarca evirip çeviriyor; sonra gözlerini yumuyor, başını saat rakkası gibi iki yana sallaya sallaya derin bir sesle okumaya başlıyor:

"Hazan, hazan sen ey remide fasl-ı melâl"

"Şu kırdığın mütehassis nahif dallardan"

"Şu döktüğün müteverrim, zavallı yapraklar"

....

"Yaz veda-ı hayat edip gidiyor"
"Bizi dest-i şitaya terkediyor"

....

Mükerrem'in yavaşça kolundan çekiyorum:

— Yazın bitmesinde o kadar korkulacak bir şey yok diyorum, inşallah beş, altı ay sonra gene gelir. Fakat ben gideceğim ve bir daha gelemeyeceğim... Burasını da böyle bil...

Mükerrem'in Aydın'da on beş senedir bir türlü bitmeyen bir miras dâvası vardır. O günlerde avukatından bir mektup aldı. Avukat, son günlerde işin sarpa sardığını, kendisi hemen oraya gitmezse bunca senelik emeğin boşa gideceğini yazıyordu.

"Mal canın yongasıdır" derler. Mükerrem, bu mektubu alır almaz birdenbire hastalığından kurtuldu, dipdiri bir adam oldu. Dâvanın tarihini bana en küçük noktalarına kadar bir kere daha anlattıktan sonra:

— İzin verirsen beş, on gün gideyim kardeş, dedi, eh, çocuk da maşallah iyi... Bana ihtiyacın olacağını zannetmem... Fakat insanlık hali bu; şayet başın sıkılırsa bana iki kelimelik bir telgraf uçurursun, olur biter.

Ben, tabiî itiraz etmedim, hatta "Öyle, öyle... Bizi merak etme. Sen de çok yoruldun, üzüldün" diye teşvik bile ettim. Fakat ne yalan söyleyeyim, biraz da çarpıldım.

Çarpılmak niçin? İşin nihayetinde Mükerrem, bir arkadaştan başka bir şey değil. Böyle zamanda bir arkadaştan beklenecek vazifeyi fazlasıyla yaptı.

Haftalarca evini, barkını, rahat yatağını bırakarak ot minderler üstünde yattı. Bu kadar fedakâr bir arkadaştan daha fazlasını istemeye ne hakkım var?

Orası öyle olduğu halde bir türlü üzülmekten de

kendimi alamıyorum: "Git, git... Açıl, eğlen... Burada bizimle beraber yatmaya ne mecburiyetin var?" diye üstü örtülü sitemler yapıyorum.

Yani açıkçası âşığı tarafından atlatıldığını sezen metreslere benzedim. "Bari fazla kalma. Çabuk gel!" demeyi kibirime yediremiyorum: "Bu iş on beş, yirmi günde bitecek bir işe benzemez" gibi lakırdılar ortaya atarak ondan teselli ve teminat bekliyorum.

Bunlardan bir şey çıkmadığını görünce bu defa da kendime kızmaya başlıyorum:

— Altmış yaşında erkeksin... Bir insana bu kadar fazla korku, vehim, zaaf niçin? Yanında lala gibi bir insanın daima seni korumasına ne ihtiyacın var?

Fakat bu hiddet de uzun sürmüyor, biraz sonra hakikate, acı hakikate boyun eğmek lâzım geliyor:

— Gel şu işin doğrusunu söyle de sen de kurtul... Etrafındaki insanlarla çocuk gibi burun buruna yaşamak ihtiyacı da, yalnız yaşamak korkusu da, hatta bu farkettiğin zaaflara saman alevi gibi üç, beş dakika parlayıp sönen hiddetlerle kızman da hepsi ihtiyarlıktan geliyor, ihtiyarlık! Onu başındaki akların, ağzındaki dişlerin sayısından ziyade bu türlü ihtiyaçlar, meraklar, sebepsiz vehimler, üzüntüler, huysuzluklar haber verir. Arkadaşının seni bırakıp gitmesine kızman gibi...

Mükerrem, konuşkandır. Gerçi, kalabalık toplantılarda biraz sinirli ve atak görünür; çabuk kavga eder. Fakat baş başa konuşmalarda, dertleşmelerde eşi bulunmaz. İstediği zaman güzel de yazı yazar. Yalnız, nedense mektup yazmayı beceremez. En yakın dostlarına yazdığı mektuplar eski inşa kitaplarındaki muhaberat örneklerine benzeyen resmî ve soğuk birkaç satırdan ibarettir.

Bu sefer, kendini bana karşı suçlu vaziyetinde gördüğü için Aydın'dan sık sık gönderdiği mektupları bir

sayfaya kadar çıkarıyor. Fakat bunda da zaten iri olan yazısını bir kat daha büyütmek ve satır aralarını parmak parmak açmak suretiyle hilekârlık yapıyordu.

Sonra, her mektubunda hiç zihin yormadan hemen kelimesi kelimesine tekrar ettiği klişeler vardı:

"Burada işler Arap saçı gibi karışmış. Bütün günlerimi bu işleri münasip bir suret-i halle iktiran ettirmeye çalışmak ve birtakım erbab-ı mefsadetin hiyel ü desaisine karşı koymakla geçiriyorum.

....

"Her gün, her saat sizleri düşünmekteyim. Sevim kızımız inşallah daha iyicedir. Avdetimde kendisini tamamıyla kesb-i âfiyet etmiş bulacağım ümidiyle müteselliyim."

Mükerrem, bütün günlerini Arap saçına dönen işlerini düzeltmek ve erbab-ı mefsadetle uğraşmakla geçiriyorsa her saat bizi düşünmeye nereden vakit buluyor? Bizi düşünüyorsa erbab-ı mefsadetle nasıl uğraşıyor? Ben zannediyorum ki Mükerrem, kendini adamakıllı kapıp koyverdi. Sabahtan akşama kadar mahkemelerde, avukat yazıhanelerinde koşuyor, didişiyor, bağırıp çağırıyor, bütün azaları ve sinirleriyle yaşıyor; geceleri de otel odasında kimbilir ne rahat, ne deliksiz ve rüyasız bir yorgun hamal uykusuyla uyuyor. Davanın sonu iyi çıkarsa ne âlâ! Fakat herhalde bu didiniş yorulma neticesinde ele geçecek paradan çok daha iyi.

Yani açıkçası arkâdaşımı kıskanıyorum. Âşığının başka yerlerde eğlendiğini haber alan sırnaşık kadınlar gibi kendi kendime üzülüyorum, kızıyorum, darılıyorum. Fakat, bir yandan da Mükerrem'e verdiğim cevaplarda iki arkadaş münasebeti için çok gülünç olan bu duyguyu sezdireceğim diye ödüm kopuyor. İhtiyarlığın en acı taraflarından biri de bu türlü zayıflıkları ve maskaralıkları değil midir?

Biz, daha işin başlangıcındayız. Bakalım ileride başımıza daha neler gelecek?

Sevim'in hastalığı zamanında aylarca alıcı gözüyle aynaya bakmamıştım. Şimdi sinema perdesi karşısında oturur gibi gardırobun aynası karşısında sandalye 'atıp oturuyor, dakikalarca yüzümü seyrediyordum.

Saçımdaki aklar çoğalmıştı. Fakat aradaki fark sade bundan ibaret değildi. Eskiden bunlar daha yumuşaktı; telleri daha inceydi gibi geliyor bana. Şimdi, adına misine mi derler, ne derler, balık oltası yapmak için kullanılan bir nevi at kılları vardır ya, saçlarım onlar gibi dikleşmiş görünüyordu.

Bunlar, üstelik seyrelmişti de. Aralarından dikkatle bakılacak olursa başımın eti farkediliyordu; yer yer sivilceler, sıyrıklar, belli belirsiz beyaz kabuklarla dolu, yeni doğmuş kedi yavrularının karnı gibi kızıltılı, mide bulandırıcı bir et...

Bıyık ve kaşlarımdaki aklar, saçlarımdakinden daha azdı. Fakat bunlar görünmeleri en lâzım olanlarmış gibi âdeta ötekileri örterek ön safa çıkıyorlar, üstelik de kendi başlarına ayrı ayrı istikametlere doğru tel tel uzuyorlardı.

Gözlerim küçülmüş ve hafifçe tekerleşmiş görünüyordu. Sağ gözkapağımdan daha düşük olduğunu ve bozuk bir stor gibi biraz güçlükle inip kalktığını farkettim. Çok gariptir, fakat öteden beri bu böyledir de ben mi dikkat etmedim? Yoksa bu da yeni yılın hediyelerinden midir? Bunu söylemeye muktedir değilim.

Gözlerimin akında kırmızı damarlar, topluiğne başı büyüklüğünde sarı lekeler belirmişti. Dikkat edilirse alt gözkapaklarımın su toplamış ölü deriler gibi hafifçe sarktığı görülüyordu.

Daha aşağıya, yanakların başladığı yere görünmez bir kalem hafif bir kurşun tozu estompu geçirerek benimle eğlenmiş gibiydi.

Birçok akranlarım senelerden beri bana: "Seni kıskanıyoruz. Bu, ne güzel cilt. Hiç ihtiyarlayacağa benzemiyorsun!" derler.

Bu, bir dereceye kadar doğruydu. Yüzümde çok az buruşuk ve çizgi vardı. Derim renkli ve gergindi. adımının haksız yere çapkına çıkmasının bir sebebi de galiba cildimin bu mevsimsiz tazeliğidir. Fakat yakın zamanlara kadar bir imtiyaz, tabiatın bir iltiması gibi kalmış olan bu tazelik şimdi şiddetle aleyhime dönmeye başlamıştı.

Ben yaradılışta bütün ihtiyarlarda olduğu gibi derim, yanık, yahut yaralı etlerin sonradan bağladığı deriye benzer marazi bir incelik, şeffaflık alıyor, âdeta turuncu renkte bir sulu kanın şurada hızlı hızlı aktığı, burada kümelenip kaldığı, daha aşağıda ince damarlara takılıp pıhtılaştığı, morardığı görülüyordu.

Tabiatta hiçbir şeyin sonbaharı insanınki kadar zengin ve parlak olmuyor. Sonbahar meraklısı şairler bilmem neden onu "Kuytu ormanlar, ıssız dereler nâ'ş-i evrak ile dolu" lâflarda aramaya giderler de insanların yüzünde seyretmeyi akıl etmezler.

Güzel yerlerimden biri de burnumdu. Eskiden: "ihtiyarlık; saçlarımı, gözlerimi filan bozabilir; fakat galiba bu buruna o da bir şey yapamayacak!" diye düşünürdüm. İhtiyarlık ne mucizelere kadir değildir!

Aynaya baktığım zaman burnumun gene o burun olduğunu görüyordum. Tabiî şekil değiştirmesi için bir sebep yoktu. Fakat yüzümün rengiyle onun rengi arasında bir ayrılık belirmişti. Aynada ısrarla bakılacak olursa bu burun, hemen hemen takma bir burun gibi gözüküyordu. Sonra, yanaklarımdaki hafif çöküntü, onu bir parça irileştirmişti. Doğrusu aranırsa suç burunda değil, çöken yanaklardaydı. Fakat bu, onu mazur gösterecek bir sebep olabilir mi?

Nihayet, ciltteki morlu, kırmızılı, incecik incecik da-

marlar az çok burnun üzerine de yürümeye başlamıştı. Ancak bunların hepsinin fenası burun deliklerimin enfiye çekenlerde olduğu gibi hafifçe kızarıp kabarmaya, kanatların aşağı aşağı düşmeye başlaması idi.

Gerçi bütün bunlar aylardan beri devam eden üzüntülerin, yorgunlukların, uykusuzlukların meydana getirdiği arızalardı. Sıkı bir istirahat, ustalıklı bir makyaj bu arızaları defedebilirdi. Fakat kaç ay, kaç sene için?

Sevim'in çok ağırlaştığı bir gece şaşkınlıktan doktor Hasan'a: "Acaba bunun hiçbir çaresi bulunamaz mı?" diye saçma bir sual sormuştum. Hasan da ümitsizdi. Fakat bunu açıkça söylemeye dili varmadığı için: "Tıp; mutlaka ölümle bitmeye mahkûm bir tek hastalık tanır: İhtiyarlık..." diye cevap vermişti.

Arkadaşımın fena bir dakikada lakırdı olsun diye söylediği bu söz, bana şimdi derin bir hikmet gibi görünüyordu.

Evet, ne yapsam, ne kadar uğraşsam boş... Hasan'ın dediği hastalığı artık hiçbir şey durduramayacaktı.

Aynada kendime bakmaya devam ederek beş sene, on sene sonraya ait tahminler yapmaya, o zamanki halimi görmeye çalışıyorum.

Boy kısalacak, omuzlar çıkacak, uzamış gibi görünen kollarım yürürken ileriye doğru sallanacak, gerdanım hindi kursağı gibi sarkacak. Yüzümdeki kıllardan her biri kendine göre bir ayrı yük haline gelerek derileri aşağı aşağı çekecek... Burun gevşeyecek, çardağından kurtulmuş bir asma dalı gibi halsiz halsiz sallanacak.

Birkaç gün evvel sokakta bir otomobil bozulmuş, şoför ceketini atarak patlak lastiği tamire koyulmuştu. Kapı açıktı. Yavaş yavaş dışarı çıktım; bir iki çocuk ve esnaf çırağıyla şoförü seyretmeye başladım. Şoför, oturduğu yerin altındaki kutudan çıkardığı meşin ve lastik parçalarını keserek birbirine ekliyordu. Konserve kutusuna benzeyen bir kutunun içindeki macun gibi

bir şeyi görmek için eğilmiştim. Karışık sarı saçlı bir çocuğun da aynı jestle eğildiğini gördüm: Konuşmaya başladık:

O: — Amca, tekerleği bununla mı yapıştıracak?

Ben: — Bilmem... Galiba...

O: — Bu, katran mı, zamk mı?

— Bilmem.

— E, bu koca tekerleği tutar mı?

— Belki tutar, belki tutmaz.

Birdenbire kızdığımı hissederek doğruldum. Kendimi çok fena bir yerimden yakalamıştım. Bozuk otomobili görünce tin tin sokağa iniş, fevkalâde bir şeyler oluyormuş gibi çocuklarla beraber çömele kalka şoförü, aletlerini, kutularını seyre dalış, hatta o karışık saçlı kopille konuşuşum; bunlar inkâr edilmez ihtiyar jestleri, ihtiyar merakları idi.

Birkaç sene içinde kimbilir bu merakların, manilerin ne türleri doğup açılacaktı. Artık iskelelerde mavnalara nasıl kiremit yüklediklerini mi seyre gideceğim? İstanbul'a gelen Çinli seyyahları görmek için saatlerce otellerinin karşısındaki gazinoda mı oturacağım? Bakalım vukuat gösterir.

Sonra, ikide birde hiç sebepsiz parlayıp sönen gülünç hiddetler başlayacak... Vücudun en kolay ve zahmetsiz oynayan yerleri olduğu söylenen göz, yanak, ağız, burunla türlü tehdit işaretleri yaparak bağırıp çağırmalar... Arkasından çabucak pişman olarak: "Ay, fazla ileri mi gittik?" Ya herif bir şey yaparsa... Ya herif bir şey yaparsa? diye heyecanlar, yahut çabucak yüzümü buruşturup ağlayıvererek helâllık dilemeler...

Sonra birtakım sebepsiz korkular, vehimler... Gittikçe genişleyen yatağımda başımı, ayaklarımı koyacağım yeri kestiremeyerek eşelene eşelene: "Ya mutfak kapısının demirini unuttularsa, ya mutfak kapısının demirini unuttularsa..." diye söyleniş...

İhtiyarlığın hırslarını da unutmamak lâzım... Yeni basıldığı işitilen paraları toplamak hırsı, evin içindeki saatleri öğle düdüğü ile ayar etmek hırsı...

Belli olmaz: üç beş sene sonra belki evlenmeye de kalkarım; "komşunun evlâtlığını, yahut berberin gişesindeki matmazeli alacağım" diye tuttururum ve alırım.

Karımın eve akın etmeye başlayan bitip tükenmez şoför, çalgıcı, gazinocu akrabalarıyla rakı sofralarına otururum; bunlardan biri beni ihtiyarlıktan görmüyor sanarak kadına açıktan açığa sataştığı zaman kısıklaşan sesimle: "Ay... Ay... Ay... Senin gül gibi karıma sataşmaya ne hakkın var?... Bekçi çağırın, polis çağırın... Bu keratayı evimden çıkarın!" diye bağırırım.

Nihayet, her ihtiyarda olduğu gibi bende de er geç birtakım hastalıklar baş gösterecek... Mesela günün birinde: "Sende şeker var; tatlı yemeyeceksin!" diyecekler... Tatlı yememekten ne çıkar? Fakat o vakit inadına şekerli şeylere musallat olacağım... Bana gizli şeker vermeleri için hizmetçilere yalvaracağım; olmazsa terliklerimi elime alıp çifte yün çoraplarımın ucuna basa basa mutfaktan şeker çalmaya gideceğim; yahut bahçe kapılarına zampara dadandırır gibi tahan helvacıları dadandıracağım.

....

Sevim'in hastalığının bu devresinde her şeyi unutarak sırf kendi derdime düşmüştüm. Bu, bir krizdi. Bir yaş krizi demek bilmem doğru olur mu? Kadınlar bu krizi galiba yılda bir defa, doğum günlerinin yaklaştığı tarihlerde geçirirler. Ben, onu şimdiye kadar dört, beş yılda bir geçirdiğimi hatırlıyorum... Meselâ, yaşım otuzdur. Üç dört sene soranlara "otuz" der gider ve buna yarı buçuk kendim de inanırım. Derken günün birinde bir hesap... Bakarım ki otuz dört, yahut otuz beşi bulmuşum... Üç, dört seneyi böyle birdenbire atlayış

bana dehşet verir. Bunu hazmedinceye kadar bir, iki gece uyumadan evvel yatağımda bir iki saat evrilir, çevrilirim; kara kara düşüncelere kapılırım. Sonra, birçok kimselerin yaptığı bir, iki senelik hilelere tenezzül etmeyerek mesela otuz beşi gene birkaç sene için resmî yaş olarak kabul ve ilan ederim... Böylece dava da biter. Ben, işte böyle Olimpiyat şenlikleri gibi her üç, dört senede bir doğum günü yaparak bu yaşa kadar geldim. Fakat krizlerin hiçbiri bu altmış yaş krizi kadar zorlu olmamıştı ve zannederim ki bu, artık sondur.

II

Kış yaklaşmıştı.

Geceye doğru soğuk çıktığı için salondaki büyük çini sobayı yaktırıyor, önündeki eski bir kaplan postunun üzerine boylu boyumca uzanıyordum. Bu post; çocukluğumdan kalan hemen tek yadigâr eşyadır; yer yer soyulup delinmiş olmasına rağmen hâlâ dayanması, büsbütün yok olup gitmemesi şaşılacak şeydir.

Çocukken de gene bu postun üstünde uzanıp yattığımı, ikide birde sobanın kapağını açarak ateşlerle oynadığımı hatırlarım.

Bana eskiden beri soba ateşi kadar hayal veren bir şey yoktur. Bütün büyük projelerim bu ateşten doğmuş, gökyüzüne karşı hazırladığım suikast burada başlamıştır. Fakat şimdi o günlerden ne kadar uzaktayım.

Habibe Resul, sık sık kaçamak yapıyor. Hatta arasıra akrabalarına gece yatısına bile gidiyordu. O yokken hastayı ben bekliyor; bu postun üstünde Sevim'in daima aralık duran kapısına karşı nöbet tutuyordum.

Hastanın ışığa tahammülsüzlüğü gittikçe arttığından, odasındaki ampulü çıkarmış, yerine mavi bir gece kandili taktırmıştım. Bu sebepten geceye doğru onun odasındaki kasvet bir kat daha artıyordu.

Akşamın Sevim üzerinde başka bir tesirine de dikkat etmiştim. Ortalık kararırken hasta, gözlerini tavandaki bir budak deliğine dikiyor, o deliğin arkasında yalnız kendinin duyabildiği bir sesle tavana kulak veriyordu.

Bu vaziyet, bende anlaşılmaz bir korku ve sıkıntı uyandırmaya başlamıştı. Ne zaman odaya girsem onu aynı halde göreceğimi bildiğim için hemen hiç yanına uğramıyor, nöbetçiliğimi yattığım yerden yapıyordum.

Vakit geçirmek için etrafıma bir yığın kitap ve mecmua dizmiştim. Fakat bir türlü bunları okuyamıyor, iştahı bozuk bir hastanın yemeklere yaptığı gibi âdeta bir tiksinti ve bulantı ile birini bırakıp birini alıyordum.

İyi ama onlardan da iğrenirsem daha fazla ihtiyarladığım, koltuğuma mıhlandığım günlerde halim ne olacak?

Bir gece birdenbire isyan ettim. Beni yemeğe çağırmaya gelen Gülşen kalfaya:

— Siz oturup yersiniz... Ben, dışarı çıkıyorum... Gece de belki geç gelirim, dedim.

Odamda acele acele giyinirken:

— Âlemin derdini çekecek ben mi kaldım? Öz kızım olsa ancak bu kadar bakabilirdim. Bir şey tanımam, billahi, diye söyleniyordum.

Sokağa çıktığım zaman yatı mektebinin duvarından atlayıp kaçmış bir çocuk kadar heyecanlıydım. Kendimi otuz, kırk yaş gençleşmiş buluyordum. Güzel bir program yapmıştım. Evvela çalgılı bir lokantada güzel bir yemek, onra sinema, son numara olarak da bar... İçimde böyle bir delicesine eğlenmek ihtiyacı vardı ki viskiyi biraz kaçırırsam bardan bir artist kaldırıp götürmem bile mümkündü.

Gittiğim lokanta beş, altı ay evveline kadar İstanbul'un en iyi lokantalarından biri sayılırdı. Fakat içeri

girer girmez garip bir iflas kokusu aldım. Masalar bomboştu. Bir köşede beş, altı kişilik bir grup rakı içiyordu.

Eski bir tanıdık olan başgarson bir devlet düşkünü edasıyla lekeli smokininden, buruşuk kirli yakasından utanıyor, sofra örtüsündeki bir yamayı bir sigara tablasıyla saklamaya çalışıyordu.

Patron, bir köşede vergi tahsildarına benzeyen kavuniçi pardösülü, melon şapkalı, çenesi bağlı bir adamla münakaşaya dalmıştı.

Yemekler de yemeklikten çıkmıştı. Talihsizliğin birinci alameti olan küçük sefil hileler onları ağza alınamayacak bir hale getirmişti.

Bir sene evvel lokantanın küçük sahnesine sığmazken şimdi üç kişiye inmiş olan orkestra, başgarsonun bir işareti üzerine çalmaya başladı. Bu zahmet, benim içimdi. Oturduğum yerde âdeta utanıyor, adamcağızlarla göz göze gelmemek için başımı önüme eğiyordum.

Eğlencenin ikinci numarası olan sinema, güzel ve kalabalıktı. Ancak burada da benim talihime bir hastalık filmi gösteriliyordu.

Ağlamış yüzlü bir yıldız, muharebede iki gözüyle bir bacağını kaybetmiş nişanlısını odadan odaya gezdiriyor, kalınlı, inceli hıçkırık sesleri hiç durmadan rüzgâr ve yağmur gürültülerine karışıyordu.

Filmin sonuna doğru vaziyetin düzelmesinden ümidimi keserek kendimi dışarı attım ve barlardan birinin yolunu tuttum.

Neyse, orada bir parça neşe ve hayat vardı.

Bir köşede viskimi içerken gözlerimle etrafta bir tanıdık arıyordum. Kim olursa olsun razıydım. Elverir ki bana hastalıktan gayrı bir şeyden bahsetsin.

Karşı köşede sekiz, on genç bağıra bağıra birbirleriyle ve bar kızlarıyla şaka ediyor, kahkahalarıyla cazın sesini bastırıyorlardı.

Ben, etiketi seven bir adamım. Umumi bir eğlence yerinde —bar da olsa— başkalarını hiçe sayarak fazla gürültü edenlere kızarım. Fakat, bu gece bu bağırışmalar, kahkahalar bana hoş geliyor, ne söylediklerini, neye güldüklerini bilmediğim halde ben de kendi kendime gülümsüyordum. İki masa ötemde oturan ve ara sıra küçücük yüzünde insana korku verecek kadar büyük gözleriyle dönüp dönüp bana bakan bir artist kız, bu gülüşümü kendine mi sandı nedir; oturduğu yerden benimle konuşmaya başladı:

— Arkadaşınız yok mu?

— Yok.

— Benim de yok.

— Eh, olabilir... İnsanlıktır bu...

— Çok kimseler beni masalarına davet ederler ama ben herkesten hoşlanmam... Kendi kendime oturmak daha iyi...

— Öyledir.

— Siz, yalnız oturmaktan sıkılmıyor musunuz?

— Sıkılmam.

Kız, benim kendisini davete yanaşmadığımı görünce, maksadını daha açık söyledi:

— Yanınıza geleyim mi?

— Şu yanımdaki masaya otursanız daha iyi!

— Neye kendi masanıza değil de yanınızdaki masaya?

— Belki bir gören olur da dedikodu yapar.

Kız, büyük keşif yapmış gibi güldü:

— Anladım, karınıza söylerler diye korkuyorsunuz. Ah, bu erkekler... Hem karılarından korkarlar, hem de böyle barlarda gezerler.

Davetteki soğukluğa aldırış etmeden yanımdaki masaya gelip oturmuştu. Konuşmasından ve tavırlarından anlaşıldığına göre bu, ya bir iki sene evveline kadar bayram yerinde salıncakta sallanmış bir mahalle

kızı, yahut da sırnaşık bir evlâtlıktı. Beni kandırmak için rimelli gözlerini süzerek çıplak omuzlarını oynatarak cilveye başladı:

— Tabiat bu ya; ben, gençlerden hiç hoşlanmam. Yaşlıları daha çok beğenirim. Onlar, daha fazla kadın kıymeti bilirler... Bakınız, benim kocam gençti, güzeldi, zengindi. Gelgelelim züppeydi. Bir türlü sevemedim. "İlle ayrılacağım. Ben seni istemem!" diye tutturdum. Çocukcağız, hep ayaklarıma kapandı, tabancalarla kendini intihara kalktı: Dinlemedim, ayrıldım.

Bunları söylerken ne dereceye kadar inandığımı anlamak ister gibi yan gözle yüzüme bakıyordu. Hiç bozmadan: "Vah... Vah!... Yazık olmuş!" diye başımı salladığımı görünce, rahat etti, yalanı daha şairane tafsilatıyla söylemeye başladı:

— Sonradan dayanamadı, kendini intihar etti ya!... Başına üst üste üç kurşun sıkmış... Ölürken de hep benim adımı söylemiş. Ben de paraya kıyarak kocaman bir buket yaptırdım. Üstüne fotoğrafımı yapıştırdım; sağlarımla ismimi yazdım, cenazeye gönderdim. Artık sokakta her gören ağlamış.

Garson, yanımıza yaklaşıyordu. Kız, arsız arsız yalvarmaya başladı:

— Ne olur bana şampanya ısmarlasanıza... Korkmayın büyük şişe değil, kup... Bir tek kup... Midem çok ağrıyor da... Öteki içkileri içemiyorum.

— Peki, öyle olsun.

Kız, garsona şampanya ile beraber bir şey daha emretti:

— Bana bak Miço... Şampanyayı getirirken onlara göster e mi? Kör gözleri görsün de patlayıp çatlasınlar...

Sonra, karşıdaki gençlerin masasını göstererek izah etti:

— Şu kızları görüyor musunuz... Ah, ne kafaları taşla ezilecek yılandır onlar... Şu züppeler kendilerini

çağırıp da beni çağırmadı diye deminden beri benimle alay ediyorlar. Ben, öyle cebi delik oğlanlara tenezzül edecek olsam çok... Onların öyle lort gibi kurulup durduklarına bakmayın... Ceplerini arasan ikişer liraları çıkmaz. Şimdi sizin bana şampanya içirdiğinizi gördükleri zaman kıskançlıklarından kuduracaklar... Patrona karşı da iyi oldu ya! Efendim, bizim patron, vicdansız bir adamdır. "Çok konsomasyon yapmıyorsun!" diye beni ikide birde hırpalıyor... Bugün, yarın belki de büsbütün kovacak... Doğrusunu isterseniz onun da hakkı yok değil... Vergiler çok... Kriz var...

Gülmekten kendimi alamayarak, sordum:

— Krizi sen de biliyor musun kızım?...

— A, bilinmeyecek ne var? Benim babam da zengin bir adamdı... Krizden battı.

Övünmeler, yalanlar faslına tekrar girmiştik. Babasının konaklarını, otomobillerini, hizmetçilerini uzun uzun anlatıyordu. Fakat birdenbire bilinmez nasıl bir ihtiyaçla hakikati söylemeye başladı... Hem de olanca çığlığı ve açıklığıyla:

— Evde benden başka bir annem ve üç kız kardeşim daha var. Büyük ablam bir senedir veremden yatıyor. Babam, hem ihtiyar, hem kötürüm... Artık işe gidemiyor... Şimdi, bütün ev, benim elime bakıyor... Ben, çok güzel dansederim... Hatta burada numaraya çıkacağım ama öteki arkadaşlarım patronu kandırmışlar... Bana bir türlü izin vermiyor... Yoksa ben, demin apaş dansı yapan çıyan sarısı Macar kızından daha iyi oynarım... Bir aralık Şehir Tiyatrosu baletine gireyim, dedim. Oraya da iltimas lâzım. "Boyun kısa" diye almadılar. Talih işte. Demin iskarpinim patladı... Patlamamış olsaydı sizinle dans ederdik... O kadar şampanya ısmarladınız... Ben de karşılık size bir tango ikram etmek isterdim ama ne çare? Artık gelecek sefere... Bu kaza, öteki artistlerden birinin başına gelseydi vallahi

gece yarısı filan demezler, iskarpin yaratırlardı... Biliyor musunuz, ben bar kapandıktan sonra Etyemez'deki evime kadar yaya gideceğim... Bereket versin, babam hasta... Erkenden yatıyor da farkında olmuyor... Babam, barda çalıştığımı bilmiyor; beni telefonda çalışıyor sanıyor... Bilse kıyametleri koparır. Eski âlimleri bilirsiniz ya mutaassıp olurlar; asrilikten anlamazlar... Ah, ben buralara düşmeyecektim ya ablamın hastalığı işi bozdu. Doktorlar et, süt, tereyağı yedirin diyorlar... Halbuki...

Kız, evde yatalak baba ile verem ablanın yatağı etrafından, açlıktan, sefaletten nasıl birbirlerini yediklerini yalan olmasından şüphe edilmeyecek tafsilatla anlatıyordu. Ben, bunları dinlerken gülmekten kendimi alamıyordum. Evdeki hal malûm? Lokantada kriz, sinemada hastalık; burada kriz, sefalet, hastalık hep bir arada... Talihin bu inadına karşı gülmekten başka yapacak bir şey yok.

Kızı yanımdan kovmaya yüzüm tutmadığı için saatime baktım. Çok geç kaldığımı anlamış gibi yalancı bir telâşla kendimi bardan dışarı attım.

Sokak, sis içindeydi. Bu yetmiyormuş gibi hafif de bir yağmur yağıyordu. Bu defa dertli artistten kaçmak için değil, vakti anlamak için saatimi çıkardım: On ikiyi yirmi geçiyor. Bu kadar sıkıntının bu kadar zamana nasıl sığdığına âdeta hayret ediyorum.

Eğlence programı bitti; artık evin yolunu tutmaktan başka yapılacak iş kalmadı. Birdenbire gözümün önüne sönük sobanın yanındaki delik deşik kaplan postu, hasta odasının aralık kapısından görülen evhamla dolu mavi ışık geliyor.

Siste yolunu kaybetmiş bir gemi gibi sokağın ortasında duruyorum. Gazeteler ara sıra bazı kimselerin Arnavutköy akıntısında, yahut şimendifer altında öldüklerini yazıyorlar; fakat sebebini söylemiyorlar. Bu

zavallılardan birçoğunun benim gibi artık gidecek yeri kalmamak hastalığından öldüklerini anlıyor ve kendilerine hak veriyorum.

Bu saatte caddede bir karakol, bir iki otel ve bardan başka açık yer yok.

Mecburiyet olmadan ne otele, ne karakola girilmez. Şu halde, çaresiz, gene bir bara giriyorum; yanıma kadın gelirse yüzümü kızartıp kovmak kararıyla bir masaya oturuyorum.

***

Bu ikinci bar, birincisinden daha kalabalık ve gürültülüydü. Gene bir viski getirttim ve dans eden çiftlerin birer birer önümden geçmelerini seyretmeye başladım.

Bardağım yarılanmış, başım dönmeye başlamıştı. Ortadaki kalabalığın arasında birdenbire bizim Turgut'u görmeyeyim mi? Turgut'la dans eden kız gayet kısa boylu olduğu için öteki çiftlerin arasında kayboluyor, genç akrabam, kıvırcık saçları, güzel ve vakur çehresiyle ortada kendi kendine zıplıyor gibi görünüyordu.

O da beni aynı saniyede gördü ve fena halde bozuldu. Kolundaki kızı nereye saklayacağını şaşırıyor, kendini benim önüme doğru sürükleyen akıntıya karşı koyabilmek için var kuvvetiyle uğraşıyordu.

Dans bittikten sonra Turgut süklüm püklüm yanıma geldi; kız ortadan kaybolmuştu. Evvelâ ikimiz de birbirimizden utanıyorduk. Benimki neyse ne... Fakat onun utanması büsbütün manasızdı... Kimseye hesap vermeye mecbur olmayan genç ve hür bir çocuktu. Hele Sevim'den gördüğü muameleden sonra ne yapsa hakkı vardı.

Turgut, niçin İstanbul'a geldiğini birkaç kelime ile bana anlattı:

— Bir iş için beni buraya çağırdılar. Dün vapurdan çıktım. On, on iki gün kadar kalacağım. Fakat, beni büsbütün alıkoymaları da mümkün...

Akrabamla birçok şeylerden konuştuk. Fakat Sevim'in adı hiç geçmedi. Turgut, onu tamamiyle aklından çıkarmış gibi görünüyor, bana çok mesut olduğunu ve eğlendiğini söylüyordu.

Nihayet, dayanamadım:

— Sevim'in hastalığını elbette duymuşsundur Turgut, dedim.

O, buna fazla ehemmiyet vermiyor gibi yaparak:

— Evet, öyle bir şey işittim, dedi. İnşallah büsbütün geçirdi?

— Geçti, çok şükür... Fakat, hâlâ yataktan kalkamadı...

Turgut, bara birkaç arkadaşıyla gelmişti. Onlar, ikide birde karşıdan işaret ediyorlar, hatta garsonla haber gönderiyorlardı.

Ben, birkaç defa:

— İstersen git Turgut... Arkadaşlarına karşı ayıp olur, dedim. Fakat o, benimle kalmak için ısrar ediyor:

— Ziyanı yok... Onlar teklifli insanlar değil diyordu.

Turgut'un Sevim'i bir daha görmemeye karar verdiğine şüphe yoktu. Böyle olduğu halde benden bir davet beklediğini ve biraz nazlandıktan sonra bu daveti kabul etmek için yandığını hissediyordum. Ne çare ki, ben bunu yapamayacaktım.

Turgut, ne de olsa basit bir çocuktu. Sevim'i şimdiki sefaleti içinde görünce ondan iğrenerek, bu hayali bir daha zihninden kovamayacaktı.

Halbuki ben, Sevim'in bir gün gene eski güzelliğine dönmesinden ve Turgut'la bir aşk izdivacı yapmasından ümidimi kesmemiştim.

Bar, tenhalaşıyor; kalkma zamanı geliyordu.

Nihayet, Turgut'un Sevim'i görmek ihtiyacı kibir ve

dargınlığını alt etti, gözlerime bakmaya cesaret edemeyerek:

— Sevim ölümlerden döndü, dedi. Bir kere hatır sormak lâzım gelmez mi?

Benim için yapılacak bir şey kalmamıştı:

— Nasıl istersen? diye cevap verdim.

III

Sanırım ki hiçbir sinema rejisörü kart, yahut çirkin bir artisti ahalinin gözüne göstermek için benim kadar tekniğe ve sanat hilesine başvurmamıştır.

Odayı bir sahne gibi süsledim; yatağı daha köşeye, daha derine çektim. Yastıkları hastaya vereceğim yarı oturma pozuna göre dizdim. Sevim'in saçlarını uzun uzun tarayıp hafifçe dalgalandırdıktan sonra başının ortasından ikiye ayırdım. Bu saçlar, şakaklarla kaşların bir kısmını örttükten sonra omuzlarına ve göğsüne doğru dağılıyor, İspanyol güpüründen geniş bir yakanın dantelleri üzerinde âdeta eskisi kadar canlı ve parlak görünüyordu.

En güçü; yüz tuvaleti idi. Elimdeki küçük tırnak makasını saçlarının ötesine, berisine birkaç kere gezdirdikten sonra utana utana kaşlarına götürdüm. Sevim, gözlerini kapadı. Makası o kadar hafif hareket ettirdim ki, şakaktaki saçlara mı, yoksa kaşlara mı dokunduğu âdeta seçilmiyordu.

Nihayet, başka bir hile de yaptım. Habibe Resul, Sevim'i kolonyalı pamukla temizlemeye alıştırmıştı.

Ben, kolonya yerine belli etmeden bir yüz kremi kullandım. Bu krem, cilde tatlı bir beyazlık ve şeffaflık veriyordu. Hatta bunu da kâfi görmeyerek kreme bir parça da ruj karıştırdım.

Rejisör sanatının can noktası: karanlığın içinde elektrikle yapılan mucizelerdir. Hastanın ışığa taham-

mülsüzlük göstermesi benim gölge ve elektrikten de istifade etmemi kolaylaştırıyordu. Penceredeki tül perdenin arkasındaki siyah storları daha ziyade indirdim. Mavi gece kandilinin ışığını alacalı bir ipek mendile sararak daha çok tatlılaştırdım ve bütün bunlara tıbbın katî bir emri süsünü verdim.

Hastaya yaklaşılmayacak, dokunulmayacak, yüksek sesle söz söylenmeyecekti. Soba başında uzun bir telkinden sonra Turgut'u esrarlı bir mabede sokar gibi elinden tutarak Sevim'in odasına götürdüğüm zaman kendi eserine kendi de ağlayan bir artiste benzemiştim. Görünüş mükemmeldi. Sevim, köşenin derinliğinde, hareli elektrik ışığının yaptığı gayrımaddî hava içinde âdeta etrafındaki eşyadan ayrılıyor, iyi basılmış romanesk aşk hikâyelerindeki renkli kız resimlerine benziyordu.

Turgut'a bıraktığım yerden ayrılmamasını işaret ederek yatağa yaklaştım, gayet yavaş sesle:

— Sevim... Sevim, bak, kim geldi kızım, dedim.

Hasta, gözlerini açtı, Turgut'a uzun uzun baktı.

Bütün çehreler gibi Turgut'un çehresi de ona bir şey söylemiyordu. Ne hayret, ne heyecan, ne sevinç, ne hatta can sıkıntısı... Etrafta her gün, her saat görmeye alışılmış eşyaya bakar gibi bir bakış...

Ben, bu durgun ve ölü bakışa bir mana vermek için yalan söylemeye başladım:

— Uykularında daima onun adını sayıklıyordun, çocuğum... Bak, işte geldi... Heyecanlanma... O, gene gelecek. Büsbütün iyi olup kalktığın zaman gene hep bir arada, güzel, hatta eskisinden daha güzel günler geçireceğiz... Hatırlıyor musun, Bursa'da, bahçelerin arasında kaybolduğumuz gün onun için ne güzel şeyler söylemiştin...

Sevim'in yalanımı yüzüme vurmasına imkân olmadığını bildiğim için korkmadan sözlerime devam edi-

yor, onun ağzından Turgut'a tatlı ümit lakırdıları söylüyordum.

Sevim, bunları belki işitmiyordu bile. Bir zaman Turgut'un üzerinde duran gözlerini yavaş yavaş tavana, budak deliğinin arkasında fısıldaşan gizli seslere doğru kaldırdı. Bu esnada başı biraz arkaya düşüyor, boynunun altında kavuşmuş elleriyle; gölgede kalan başının etrafına elektrik ışığının çizdiği hale ile dua eden Meryem resimlerine benziyordu.

Ben yalanı bir derece daha ileri götürerek:

— Orada da böyle başını gökyüzüne kaldırarak uzun bir tahayyüle dalmış, gidenlerin bir daha geri dönmeyeceğini söylemiştin, dedim.

Bu dakikada Turgut'un gözünde iki iri yaş damlası parladığını gördüm.

Perdeyi kapamak için bundan güzel bir zaman olamazdı. Turgut'a yavaş bir sesle:

— Hadi çocuğum, artık çıkalım, dedim. Sevim, fazla müteessir. Gelecek sefere onu büsbütün iyi olmuş göreceksin.

***

Bu vak'a beni epeyce teskin etmişti. Sevim'in sıhhatinde hiçbir değişiklik görülmediği halde ben, şimdi onun iyi olacağına daha kuvvetle inanıyor ve ayağa kalkar kalkmaz ne yapıp yapıp Turgut'la evlendirmeyi kararlaştırıyordum. Şimdi, bana yeni birtakım işler de çıkmıştı. Haftada bir iki kere Sevim'i görmeye gelen Turgut'a karşı kızı güzel gösterme komedisine devam etmek. Bunun için daima yeni dekorlar düşünüyor, icatlar yapıyordum. Daha fenası Turgut'u Sevim'in gizlice kendisini sevdiğine de inandıracak sözler ortaya atıyordum. Bu, tehlikeli bir oyundu. Kızın iyi olunca yeni bir aksilik çıkarıp çıkarmayacağı kestirilemezdi.

Fakat, artık o kadar ilerisini düşünemiyordum. Genç kızlarla genç erkekleri evlendirmeyi iş güç edinen, ağızlarından söz kaparak onları birbirine âşık eden ihtiyar kadınlara benzemiştim.

IV

İlk günlerdeki hızını kaybetmiş olmakla beraber Pervin, gene ara sıra Sevim'i yoklamaya devam etmekteydi. Her gelişinde elini başına koyarak:

— Gene mi ateş? Ne bitmez ateş bu? diye söyleniyor, ateşi yapan benmişim gibi dargın bakışlar, sinirli hareketlerle türlü türlü sualler soruyordu:

— Ne olacak bu çocuğun hali, rica ederim? Bu gidişle iki ay daha yaşar mı dersiniz? Hastalık, buldu, buldu da bu biçareyi mi buldu?

Ne kadar temiz olursa olsun Sevim'in yatak örtülerini, çamaşırlarını değiştirmeyi, odasının muşambalarını ıslak bezle silmeyi âdet etmişti. Habibe Resul'e pek diş geçiremediği için benimle Gülşen kalfayı haşlıyor, böylece işleri yoluna koyduğunu, kendine düşen akrabalık ve insanlık vazifelerini yapıtğına kanaat getirdikten sonra çıkıp gidiyordu.

Pervin, bir gün bize kocasıyla beraber birkaç da misafir getirdi: Kırk küsur seneden beri görmediğim Hacı yenge isminde bir akraba, onun oğlu, gelini ve torunu.

Nemiz olduğunu hâlâ bilmediğim bu Hacı yenge, ben daha bir tıbbiye talebesi iken otuz yaşlarında bir kadındı. Aile içinde güzelliğiyle şöhret almıştı. Herkes gibi ben de bu güzelliğe hayran olur: "Bu kadar fevkalade bir insana Hacı yenge denir mi?" diye kızıp dururdum. Hacı yengenin şöhreti sade güzelliğinden ibaret değildi. Bir parça oynak olduğunu da söylerlerdi. Karışık ve karanlık bir mazisi vardı.

Resmî aile siciline göre bir tarihte Sürre Eminliğiyle

Hicaz'a giden bir akrabamız, onu Arafat'ta hac merasimi esnasında görmüş, küçük bir karantina memuru olan kocasından ayırtarak İstanbul'a getirtmişti ki Hacı yenge ismi de buradan geliyordu. İkinci bir rivayet, yengeyi İskenderiye'de bir eğlence evinden çıkarıyordu.

Hac dönüşünde hastalık sebebiyle uzunca bir zaman İskenderiye'de kalan Sürre Emini, Hacı yengeyi fena bir gece âleminde sevmiş, bilmem hangi türbeye götürüp tövbe ettirdikten sonra nikâhla kendine almıştı.

Bu dedikoduyu bana anlatan bir Harbiyeli akrabamın şu sözleri hâlâ hatırımdadır:

— Haccetmek ne kadar sevapsa, düşmüş bir kadını, tövbekâr etmek de o kadar sevaptır. Binaenaleyh bizim akraba iki kere haccetmiş sayılır. Üstelik de elinden böyle yüzünün bir yanından öte yanı görünüyor denecek kadar şeffaf ve güzel bir kadın kaldı.

Hacı yengenin ettiği tövbeye rağmen tek durmadığı, yaramazlık ettiği söylenirdi.

Her akşam üstü bıyıklarını burarak sokaktan geçen bir erkânıharp zabitine kafesin arkasından mektup attığını görenler vardı.

Teyzelerden biri de her zaman eve girip çıkan bir doktorun bir gün kapı arasında onun yanağını makasladığını gözüyle görmüştü.

Bu dedikodular belki doğruydu. Fakat uydurma olmaları da akla gelebilirdi. Bir kere ailemizdeki kadınlar arasında onun güzelliğini kıskanmayan yoktu ve olamazdı. Erkeklere gelince, başkalarını karıştırmayarak yalnız kendimle Harbiyeli akrabamdan bahsedeyim: İki toy çocuktuk; bu kadının bizim için bir Hacı yengeden başka bir şey olabileceğini düşünmeye kafamız müsait değildi. Fakat tomurcuk halindeki erkekliğimiz bizde ona karşı gizli istekler uyandırır ve bu his, onun başka erkekle seviştiğini tahayyül emeyi bizim için bir zevk ve ihtiyaç haline getirirdi.

Harbiyeli akrabamla ben, kendimizden bir şey uyduruyor değildik; fakat onun hakkında işittiğimiz kupkuru bir lakırdıyı öyle zevkle süsleyip işliyorduk ki âdeta ona yepyeni bir yalan şekli veriyorduk. Bu dedikodu başka bir akraba hakkında çıksaydı hiç şüphe yok ki sadece ayıplayıp geçerdik.

Bu gibi duyguların ailemizdeki öteki erkekleri de Hacı yenge ile uğraşmaya sevketmiş olması mümkündür. Aradan geçen kırk bu kadar yıl, kadının güzelliğiyle beraber bütün bu dedikoduları da silip süpürmüş, onu şimdi ailenin mübarek bir ihtiyarı yapmıştı.

Hacı yenge süt gibi beyaz saçları, buruşuk yüzüyle asıl şimdi eli öpülecek bir Hacı yenge olmuştu. Fakat ne yazık ki bugün de yeni zevke uymadığı için midir nedir, onu herkes asıl ismiyle çağırıyor: "Bedia yenge" diyordu.

Hadi, artık ben de öyle söyleyeyim. Bedia yenge birçok seneden beri ileri bir Nafia Mühendisi olan oğluyla vilayetlerde geziyordu. Oğlu, benden beş altı yaş küçüktü. Fakat buruşmuş yüzü, kamburlaşmış omuzlarıyla benden çok daha yaşlı görünüyordu.

Bedia yenge beni görünce hafif bir hayret feryadı kopardı:

— Aman Yarabbi, ne kadar genç kalmışsınız! dedi. Sizi sokakta görseydim hiç güçlük çekmeden tanıyacaktım... Sürgüne gittiğiniz zaman da aşağı yukarı böyleydiniz...

Eski bir ehlivukuf ağzından çıktığı için bu söz, beni âdeta memnun etti.

Bedia yengenin kırk bu kadar sene evvel tanıdığı bir çocuğun yüzünü değil, varlığını bile hatırlaması bir meseleydi. Halbuki o, bana ait vakalar, kendimin bile zor hatırladığım hikâyeler anlatıyordu.

Bunları dinlerken gülümsüyor, kendi kendime:

— Fena yakalandın Bedia yenge, diyordum, bunlar

o vakit kalabalık konaklarımızda düzinelerle dolaşan çocuklardan rastgele biri hakkında akılda tutulacak şeyler değil... Demek o vakit sen de —hakikaten güzel olduğunu kendimin de tasdik ettiğim— genç ve çılgın mektepliye pek akraba gözüyle bakmıyordun.

Bedia yengenin bazı şakaları aklıma geliyordu. Mesela durup dururken parmaklarıyla burnumu kıstırır, fakat bu şakayı hiçbir zaman büyüklerin yanında yapmazdı.

Ellerim çok kuvvetliydi. Avucumu yumduğum zaman ailenin en kuvvetli erkekleri bile parmaklarımı açamazlardı. Bedia yenge bunu bildiği halde benimle ikide birde bahse girişir, parmaklarımı açmak için soluk soluğa dakikalarca uğraşır, dirseklerini göğsüme, kaburga kemiklerime dayar, neticede muvaffak olamayınca hırsından kapalı yumruğumu ısırmaya kalkardı. Bunlar da tabiî yanımızda pek küçük çocuklardan başka kimse bulunmadığı vakit...

Bedia yenge, aileden kimlerin sağ kaldığını sormuş, benim İstanbul'da bulunduğumu öğrenince mutlaka görmek istemişti. Fakat bugünkü ziyaretin asıl sebebi bu değildi.

Pervin, bunu bana şu sözlerle anlattı:

— Bilmem bilir misiniz? Bedia yenge, Sevim'in büyükannesinin arkadaşıydı. Çok sevişirlerdi. Sevim'i tanımamakla beraber hastalığını işitince müteessir oldu. Sonra, sebebi bir türlü anlaşılamayan bu hastalık hakkında bize bazı şeyler söyledi. Ben, hastalık işlerinde fenden başka bir şeye inanmam. Fakat ne olursa olsun bunları bir kere de sizinle konuşmaya karar verdik. Öyle değil mi?

Pervin, bu suali kocasına sormuştu. O, tespihle oynayarak:

— Evet, evet... Yengenin söyledikleri yabana atıla-

cak şeyler değil, dedi. Muvafık görürseniz bu meseleyi etraflıca konuşalım.

Anladığıma göre Pervin, bugün burada bir nevi aile meclisi kurmaya gelmişti. Acaba bunun altından ne çıkacaktı? Yetmiş beşlik Hacı yengenin Sevim'in hastalığı hakkında söylenecek nesi olabilirdi?

Bu hastalık hakkında şimdiye kadar doktorlarla ve herkesle o kadar çok konuşmuştum ki bunu bir kere de Bedia yenge ile tekrar etmek fikri beni şimdiden esnetiyordu.

Fakat ne yaparsınız? Başa gelen çekilecek...

Pervin, kadın cemiyetleri azalıklarından kalma bir itiyatla toplantının yukarıda benim kitap odamda olmasını istedi. Biz, yukarı çıkarken Turgut da elinde bir çiçek demetiyle sokak kapısından giriyordu. Kalabalığı görünce şaşırdı; olduğu yerde kalakaldı.

Ben:

— Gel Turgut, dedim, aramızda yabancı yok... Yukarıda bir aile meclisi kuracağız... Sen de bulun da eksiğimiz kalmasın....

V

Bu gülünç aile meclisinin ileride anlatacağım şeylerle çok yakından alâkası olduğu için söylenen sözleri bir tiyatro piyesi, yahut resmî bir toplantı zaptı gibi hemen kelimesi kelimesine tekrar edeceğim.

Pervin, küçük bir başlangıç nutkuyla müzakereyi açtı:

— Siz, Sevim'in yalnız akrabası değilsiniz. Onu kendinize evlât edindiniz; hayatının mesuliyetini üzerinize aldınız... Dün akşam yengeye onu söyledim ya... Bir baba, evlâdına nasıl bakarsa siz de ona öyle bakıyorsunuz. Bunun için ailemiz size ne kadar teşekkür etse azdır...

Hiç beklemediğim bu kelimeler beni sevindireceği yerde bilâkis korkuttu. Bu kadar iltifat, bedava olamazdı. Altından mutlaka bir şey çıkacaktı. Nitekim "hayatının mesuliyetini üzerinize aldınız" sözü buna bir işaret sayılabilirdi.

— Çocuksuz bir insan için bunu tabiî görmelisiniz efendim, diye gülümsedim.

Pervin, devam etti:

— Böyle olmakla beraber biz de Sevim'i sizin kadar severiz... Onun bu hali büyük, küçük hepimizin yüreğini parçalıyor... Sanırım ki doktorlardan beklenecek pek büyük bir şeyimiz kalmadı... Neyse bunu size yengemiz söylesin... Haydi yenge...

Bedia yenge, bakışlarında ve gülüşlerinde eski gençliğinden bir şey saklamıştı. Yetmiş beş yaşında bir kadından umulmayacak bir kolaylıkla ve tatlılıkla söylemeye başladı:

— Çocuğumuzun hastalığını Pervin kızım bana uzun uzadıya anlattı. Doktorlar, bu hastalığa bir çare bulamamışlar... Bilir misiniz niçin? Siz yeni kafalılar ben söyleyince güleceksiniz. Akşam Pervin kızım da evvela güldü. Fakat sonradan bana hak verdi. Sevim niçin iyi olmuyor? Onun hastalığı bildiğimiz hastalıklardan değil de ondan... Ailemizde birçok kadınlar ve kızlar bilirim ki bu hastalığa tutuldu, bazıları da kurtulamayarak öldü... Dediğimizi tutarsanız öyle umarım ki pişman olmazsınız; Sevim'i kurtarırsınız.

Bedia yenge yanımda oturuyordu. Elini elimin üzerine koyarak bir sual sordu:

— Çocukluğunuzdan belki aklınızda kalmıştır. Siz mayangalar diye bir şey biliyor musunuz?

Bu mayanga kelimesi bana yabancı değildi. Fakat ne olduğunu bir türlü bulup çıkaramıyordum. Yenge düşündüğümü görerek devam etti:

— Ben size anlatayım... Mayangalar, eski bir ocak-

tır... Üsküdar'da İcadiye mahallesinde tekke gibi bir yerleri vardır... Şimdi tekkelerle beraber bunlar da dağıldılar ya... Neyse... Bu mayangalarda birtakım fakir Arap kadınları otururdu. Arap diyorsam bizim Âsude bacı gibi Habeşler... İstanbul'un birçok eski aileleri bu ocağa bağlıdır... Aileden yeni bir çocuk dünyaya geldi mi İcadiye'deki bu Araplara haber yollanır; onlardan biri eve gelerek çocuğu tütsüden geçirirdi. Böylece çocuk ömrünün sonuna kadar iyi saatte olsunlara, mayangalara bağlanmış olurdu. Bizim zamanımızda tütsücüye kırmızı krep bezine bağlı bir sarı çeyrek altınıyla beneksiz bir kara horoz verilir, bu biçareler de bununla geçininirdi.

Bu tütsüyü birkaç senede bir tazelemek âdetti. Hele çocuk, büyücek bir hastalığa tutulduğu, evlendiği, doğurduğu vakit tütsüyü eksik etmeye gelmezdi. Bağlı bir kadın şayet dışarıda doğuracak olursa tütsüsü bir iki ay evvelinden gönderilirdi. Gülmeyiniz... Ben de bir zamanlar "bunlar boş şeyler" diye gülüp geçerdim ama sonradan öyle şeyler gördüm ki... Bildiklerimden birkaçını size de anlatayım... Kimin nesi olduğunu size anlatmak güç olacak... Akrabamızdan Ferhunde ve Vesime diye iki kız kardeş vardı... Bunlardan Ferhunde Adana'da, Vesime Kütahya'da doğururken öldüler... Ferhunde'nin ebesi: "Bu kadar senelik ebeyim... Böyle şey görmedim... Çocukcağız iskemlede gerilip kaldı; boğazını sıkıyorlarmış gibi gözleri yerinden uğruyor, ağzından köpükler geliyordu. Böylece kuş gibi çırpına çırpına kollarımda öldü" demiş. Vesime de gene onun gibi tıkanmış, ölünceye kadar "Ne istiyorsunuz benden? Boğmayın beni" diye çır çır çığırmış... Meğer bunun sebebi neymiş biliyormusunuz? Zavallı çocuklara doğuracakları vakit İstanbul'dan tütsü gönderilmemiş... Ben, kendim kaç tane hasta bilirim ki yatakta üstlerini, başlarını yırtarak çarpınıp çırpınırken tütsü

kokusunu alır almaz sakinleştiler, sonra da büsbütün iyi olup kalktılar... Benim zamanımda çocuklara sebepsiz bir yaramazlık, hırçınlık geldi mi hemen mayangalardan tütsü getirilip yakılırdı.

Ben, hafifçe gülümseyerek:

— Bizim Sevim de acaba böyle bir tütsü hastalığına mı uğradı dersiniz? diye sordum.

Bedia yenge, tekrar elimi tuttu; insan kandırma sanatını hâlâ çok iyi bildiğini gösteren bir gülüşle:

— Daha onun sırası gelmedi, dedi. Ben bütün bildiklerimi söyleyeyim ki ona göre konuşalım. Benim merhum paşa ile evlendiğim senelerde Pervin'in büyük halası Mürüvvet, Edirne'de doğururken anlaşılmaz bir hastalığa uğradı, deli gibi oldu; İstanbul'da göstermedik hekim bırakmadılar. Bir türlü çaresi bulunamadı. Nihayet onun da tütsüsüz doğurduğu anlaşıldı. İcadiye'de mayangalarda bir büyük düğün yapıldı.

Turgut, saf bir hayretle söze karıştı:

— Halayı mayangalarda yeniden kocaya mı verdiler? diye sordu.

Bedia yenge, tatlı bir kahkaha koyverdi:

— Hiç öyle şey olur mu çocuğum? Mayangalarda bazı hastalar için büyük gece davetleri yapılırdı. Zavallı Arapçıklar yeni elbiselerini giyerler; küpelerini, yüzüklerini takarlardı. Gece yarısına kadar zilsiz tefler çalınır, tütsüler yakılır, iyi saatte olsunlar davet edilirdi. Kazanlarda yemekler pişirilerek bütün mahalleye dağıtıldığı için bunun adına düğün derlerdi...

Pervin, Bedia yengenin sözünü keserek, bana:

— Vaktiyle Sevim'in annesinin de tütsüye kurban gittiğini söylemişlerdi, dedi. Belki siz de hatırlarsınız.

— Benim hatırladığım Sevim'in annesinin Çırçır yangını yanarken doğurduğundan, birkaç gün sonra da humma-yı nifasiden öldüğünden ibaret, dedim.

Pervin:

— Ben gayet iyi biliyorum, dedi. O gece yangın telaşıyla tütsüyü yakmayı unuttular. Bir, iki gün sonra lohusayı al basınca akılları başlarına gelmiş; hemen İcadiye'ye adam koşturmuşlar. Fakat tütsücü kadın geldiği zaman hasta ölmüş bulunuyordu... Bunun için yalnız Sevim'i tütsülemişler; çocuğun mayangalara bağlı olması da bundan ileri geliyor.

Ben, artık dayanamadım, Pervin'e:

— Bu tütsü ve mayanga işine sevgili yengemiz gibi siz de inanmış görünüyorsunuz, dedim.

Pervin, bu sözü ne maksatla söylediğimi anladı, canı sıkıldı:

— Vallahi ne inanıyorum, ne inanmıyorum... İkisi arası bir şey, diye kaşlarını çattı.

Pervin'in bu sözüne şimdilik bir balmumu yapıştırarak, tekrar Bedia yengeye döndüm:

— Sizce Sevim'i tütsülemek mi lâzım geliyor efendim? diye sordum.

Yenge:

— Bence öyle, dedi, yoksa çocuğun annesinin ve büyükannesinin uğradığı akıbete uğramasından korkabiliriz... Herkes kocasını kıskanıdğı için kahrından kendini astığını söyledi. Bence sebep bu değildir. Zavallı Ayşe'yi kimse benim kadar yakından tanımamıştır... Son zamanlarına kadar yanında bulundum. Ayşe hastaydı. Hem de tıpkı Sevim gibi hasta. Son zamanlarda gülmüyor, söylemiyor, gözlerini bir yere dikip düşünüyordu. Nihayet, bir gece sabaha karşı kendini bir iple odanın ortasına astı. Çocuklar, Sevim'in hali beni korkutuyor. Demin odasına girdiğim vakit yatakta büyükannesini görüyorum sandım. Yüzü de ne kadar benzemiş. Ne yapacaksak bir ayak önce yapmalıyız. Yoksa çocuğun günahına gireriz.

Odayı bir dehşet havası kaplamıştı. Herkes, birbirine bakıyor, gözleriyle, dudaklarıyla anlaşılmaz işaretler yapıyordu.

Bedia yenge devam etti:

— Pervin kızım, Sevim'in nasıl hastalandığını da bana anlattı. Bursa'da onu perili bir eve götürmüşsünüz... Başkaları için neyse ne... Fakat Sevim gibi tütsülü bir çocuğun böyle bir yere götürülmesi hiç iyi olmamış...

— Yanlışlık var yenge, dedim, perili ev değil, ruhlu ev... Arada fark var.

Yenge gülümseyerek devam etti:

— Onların hepsi bir kapıya çıkar yavrum... Geceleri tavanlardan şeker yağıyormuş, sofalarda türlü kılıkta insanlar, hayvanlar geziyormuş... İspirtizmacılar ruh sanmışlar ama yanlış. Bunlar hep iyi saatte olsunlara mahsus alâmetler...

Yan gözle Pervin'e bakarak:

— Bizim zamanımızda tavanlardan dökülen şekerler, sofalarda gezinen insanlar, hayvanlar bu kadar çok değildi. Sonradan artmış olacak... dedim.

— İş onların azlığında, çokluğunda değil... Herhalde Sevim'in bu eve gitmemesi lazım gelirdi... Öğrendiğime göre çocuk, vurulmuş kuş gibi birdenbire yere düşmüş... Gene söylüyorum... Hastalığın sebebini başka yerde aramayın... Doktorlardan hayır gelmez... Bilmiyorum ama İcadiye'deki tütsücülerin hepsi dağılmamıştır sanırım... Bir kere onlara başvurmalı... Ben, bildiğimi söyledim... Artık ötesini siz düşünün...

Bu hemen kelimesi kelimesine tekrar ettiğim sözler. Cumhuriyetin ilanından birçok seneler sonra, hurafeye, periye, büyüye, tütsüye açılan savaşın onuncu yılında geçiyordu.

Bedia yenge, yetmiş beşlik bir eski zaman kadınıdır. Ne yapsa hoş görmek, anlattığı cin, peri masallarını manzume okuyan yedi yaşında bir kız çocuğunu dinler gibi gülümseyerek dinlemek lazımdı. Onun bir sinir hastalığını tütsü ile tedavi etmek istemesinde şa-

şılacak bir şey yoktu. Şaşılacak şey bir eski mebusun, bir büyük nafia mühendisinin, senelerce kadın cemiyetlerinde çalışmış, yazı yazmış, konferans vermiş bir yeni kadının, yeni nesilden yüksek tahsil görmüş yirmi beş yaşında bir bankacının bu sözleri ürkmüş ve inanmış bir çehre ile dinlemesi, yarı bunak bir büyükanne sayıklamasından imdat umması idi.

O gece, Bursa'da o uğursuz eve giderken Sevim'de ispirtizmacılara karşı uyanan çocukça isyanı hatırlıyordum. Dev yapılı miralayla genç ilkmektep hocası için: "Memleketin en ileri insanları olması lazım gelen bu insanlar, hâlâ bu maskaralıklara inanmakta devam ederlerse, bu memleketin hali ne olacak?" demişti.

Çocuğun isyanını şimdi ben kendi içimde duyuyor: "Ah, Sevim! Bu saatte hiç olmazsa sen benim yanımda bulunmalıydın!" diyordum.

Bütün bu insanların fikirlerini bir kere de açık bir itiraf şeklinde kendi ağızlarından dinlemek istedim:

— Sevim hakkında konuşmak için bir aile meclisi kurduk, dedim. Sevgili yengemiz düşüncelerini söylediler. Şimdi de öteki akrabalarımızı dinleyelim. Herkesin fikri anlaşıldıktan sonra kararımızı veririz. Olur mu?

Eski mebus, tespihini sallayarak:

— Kabul, kabul, dedi.

Evvela, Bedia yengenin sağında oturan Pervin'den başladım:

O, biraz tereddütle:

— Ne bileyim, dedi. Bedia yengenin anlattığı şeyleri işittiniz. Yengemizin hatırı kalmasın... Ben böyle şeylere pek inanmam... Fakat ne bileyim.. Ortada birtakım vakalar var ki...

Bu defa Pervin'in yakasını bırakmamaya azmetmiştim, gülümseyerek:

— Demin de aynı şeyi söylediniz, dedim. "Ne inanı-

yorum, ne inanmıyorum, ikisi arası bir şey" dediniz. Nasıl olur? Benim bildiğim, bir şeye ya inanılır, ya inanılmaz...

Eskiden Pervin'in bir huyu vardı. Bir şeye canı sıkıldığı vakit elini ensesine atar, saçının örgülerini yakalayarak çekiştirip dururdu. Bu sefer de öyle yaptı. Fakat çoktan tarihe karışan örgüsünü ele geçiremeyince, elbisenin yakasıyla sinirli sinirli oynamaya başladı.

— Madem ki merak ediyorsunuz, anlatayım, dedi. Cine, periye inanmıyorum. Çünkü geri fikirli bir insan değilim. Gerçi bizim zamanımızda darülfünunlar filan yoktu... Fakat halime göre ben de oldukça okudum. Bugün bile hâlâ kitabı kapamış değilim. Hem roman filan değil; ciddi ilim kitapları...

Pervin, vaktiyle hakikaten okurdu. Kütüphanesinde Tarih-i Ebülfaruk, Ben Neyim?, Doktor Duziye İtirazlarım, Maddiye Mezhebinin Reddi gibi kırka yakın kitabı vardı. Birbirimizden uzak yaşadığımız yirmi sene içinde bu kütüphanenin daha ne kadar zenginleştiğini bilemiyorum.

Pervin, gittikçe artan bir ateşle devam etti:

— Evet, okumuş, yazmış bir insanın bu zamanda cine, periye inanması ayıptır... Fakat yengenin anlattıkları da yabana atılacak şeyler değil... Meselâ bir aileden dört, beş kadının doğururken tütsüsü yetişemediği için kıvrana kıvrana öldüğünü görüyoruz... Bunlar sade bizim bildiklerimiz. Daha neler var! Bunların hepsi mi tesadüf?

Ben, gene gülümseyerek:

— Ya tesadüf, ya cin, peri işi, dedim. Birinden birini kabul edeceksiniz ki ona göre kararımızı vereceğiz...

Akrabam fena sıkılmıştı. Bu defa kocası söze karıştı:

— Müsaade buyurursanız ben de zatıâlinize bir şey sorayım, dedi. Kainatta her hadisenin sebebini biliyor musunuz? Manyetizma nedir? Telepati nedir? İspirtiz-

ma masası niçin kendi kendine oynar? Hatta mıknatıs nedir? Elektrik nedir? Radyo nedir? Bunların sebep ve mahiyetlerini bana söyleyebilir misiniz? Hayır, değil mi? Şu halde kainatta bildiğimiz tabii kuvvetlerden başka birtakım mafevkattabia kuvvetler var ki inkâr edemeyiz.

Artık yüksek felsefeye girmiştik. Eski mebus, ispirtüalizm ve materyalizm davalarının Abdülmecit zamanında konuşulmuş ve bitirilmiş en iptidai mevzularını bir kürsü dersi gibi anlatıyor, engin cehaletinden gelen bir emniyetle ara sıra etrafına bakıyordu.

Pervin de evvelâ ötekiler gibi kendini bu dersin tesirine kaptırmıştı. Fakat biraz sonra benim kocasıyla için için alay ettiğimi anlayınca sabırsızlanmaya, yerinde kıvranmaya başladı.

Nihayet, dayanamadı, kocasının sözünü rasgele bir yerinden keserek:

— O kadar derinlere gitmeyelim, dedi. Bilirsin ki benim imanım seninki kadar bütün değildir. Siz, demin reyimi sormuştunuz. Söyleyeyim. Ben böyle şeylere pek az inanıyorum... Fakat bazı hastalıklarda tıp bile mânevi kuvvetlerden istifade ediyor... Çocuğu bir kere tütsületirsek ne kaybederiz? Yengemizin dediği milyarda bir doğru ise Sevim'i kurtarmış oluruz.

Pervin, bir şeye az inanmakla çok inanmak arasında bir fark bulunduğunu zannediyor, bir masala milyarda bir ihtimal vermekle ne kaybedileceğini anlayamıyordu.

Ben, bu defa mühendise dönerek:

— Sizin fikriniz, dedim. O, canı sıkılmış gibi:

— Bunlar bendenizin aklımın ereceği şeyler değil tabiî dedi, fakat maneviyatı kökünden inkâra taraftar değilim. Hastanın tütsülenmesinde bir zarar görmüyorum.

— Sen Turgut?

— Ben, enişteminizin sözlerini orijinal buldum. Amerika'da da böyle şeylere inanıyorlarmış... Biliyorsunuz, Amerika ne kadar ileridir... Maneviyat inkâr edilemez... Arkadaşlarımın arasında Avrupa'da, Amerika'da tahsil edenler var. Bir kibritle üç sigara yakmıyorlar... Bir tayyareye binmeniz lâzım gelse, numarası on üç olsa biner misiniz? Demek ki bilmediğimiz bir şeyler var... Ben, Sevim'i tütsücüye okutmaya taraftarım. O, mutlaka kurtulmalı...

Eski mebus, fen adamı, mühendis, entelektüel yeni kadın, yeni genç, hülâsa işbaşındaki orta nesil ile hayata yeni atılan genç nesil derhal hükümlerini vermişler, yetmiş beşlik Hacı yenge partiyi kazanmıştı.

Mayangalar bir eski tarikat, on sene evvel kapatılmış bir tekkedir. Bu tekkeyi Afrika'nın yarı maymun zencileri idare ederdi. Tarikatları, herhalde bildiğimiz dinlerden, Müslümanlık veya Yahudilikten çok daha eskiydi. Yeni kanunun dağıttığı bu tekkeden ötede beride elbette üç, beş kişi kalmıştı. Biz, bunlardan birini el altından arayacak, onun yakacağı tütsü ile hastamızı iyi edecektik.

Bu bir oda dolusu hortlak arasında en çok yaşayan ben olduğum halde kendimi bir mezarda gibi yalnız ve çaresiz görerek bunalıyorum. Mesele artık bir çocuğun hayatıyla ölçülemeyecek kadar kıymetli olan büyük ve mukaddes varlığın hayatına dayanmıştı.

Yavaşça yerimden kalktım:

— Bu noktada anlaşmamız kabil değil, dedim.

VI

Hacı yenge, çocukluğumun birçok hatıralarını yeniden diriltti.

O gece sobanın açık kapağı karşısında hep bunları düşünüyor; bir iz bile bırakmadan silinip gitmiş olması

lâzım gelen bu hatıraları —sandıkta saklamış gibi— tertemiz, sapasağlam bulduğuma hayret ediyordum.

Hele bunların içinde bir tanesi vardı ki beni sardıkça sarıyordu:

Hacı yenge, bana kırk sene evvel mayangalarda yapılan peri düğününü anlattığı zaman gözümün önüne iç içe basık tavanlı, karanlık yer odaları gelmişti.

Olabilir, her söz zihinde iyi, kötü bir hayal uyandırır; insan bir masal dinlediği zaman da birtakım yerler ve çehreler görüyormuş gibi olur. Bu karanlık yer odaları herhalde o neviden bir hayaldir.

Fakat gariptir ki ben düşünmeye devam etikçe bu hayal açıklaşıyor, genişliyor, ötesinden berisinden, birtakım çocukluk hatıralarıma bağlanıyordu.

Nihayet, anladım ki bu basık tavanlı yer odaları evvela zannettiğim gibi bir hayal değil, hakikatin ta kendisidir; vaktiyle hasta Mürüvvet hala için mayangalarda yapılan düğüne beni de götürdüler. Bedia yenge tahmininde yanılıyordu. Düğün kırk sene evvel değil, elli dört, elli beş sene evvel olmuştu. Ben, o vakit nihayet beş, altı yaşlarındaydım.

O, çok uzun boylu, zayıf bir kadındı. Simsiyah çatık kaşlar, donuk kara gözler, hiç kımıldamayan balmumu sarılığında bir yüz...

Öyle sanıyorum ki bu çehreyi şimdi olduğu gibi o zaman da daima uzaktan korka korka seyrettim ve hiçbir zaman yanına yaklaşmadım. Onu İstanbul'un uzak bir yerinde büyük bahçeli bir köşkte tedavi ediyorlardı. Beni de oraya götürmüşlerdi. Niçin gittik? Ne kadar kaldık? Bunları bulup çıkarmama imkân yok...

Aklımda yalnız şu kadar bir şey kaldı: Köşkte gürültü etmek, bağırmak yasak; Mürüvvet hala hastadır; geceleri ona korkunç bir şeyler görünüyor. Bahçenin bir köşesinde sık sık ağaçlar arasında büyük bir bostan kuyusuyla, mıhlanmış bir kapı vardı. Geceleri Mü-

rüvvet halaya gelenlerin bu kapıdan geldiğine inanır ve ortalık karardıktan sonra o tarafa bakmaya cesaret edemezdim.

Mürüvvet halayı hocalar okurdu. Bunlardan biri yeşil sarıklı, uzun sarı sakallı bir adamdı. Bir zaman sonra o, ortadan kayboldu. Yalnız, uzun boyuyla, kara gözlüklerini hatırladığım bir ikinci hoca gelip gitmeye başladı.

Nihayet bir üçüncüsü... Bunun çehresi o kadar gözümün önünde ki ressam olsam şimdi hiçbir eksiksiz kâğıda çizebilirim. Adını bile unutmamışım: Yamalı Nuri.

O, öteki hocalar gibi sarıklı, sakallı değil... Temiz kıyafetli, yakalıklı, boyunbağlı, bastonlu, ufak tefek bir kalem efendisi... Yüzü akla sığmayacak kadar korkunç... Bir taşbebek başını tokmakla dağıtın, sonra parçalarını yan yana getirin... İşte Yamalı Nuri'nin çehresi âdeta yerlerinden oynamış ve kızıl et parçalarıyla birbirine yamanmış gibiydi. Onun Yamalı Nuri ismi hocalıktaki şöhreti de galiba bundan ileri geliyordu. Yürürken ikide birde sarsılıyor, vücudunun bütün azaları dağılacak gibi oluyordu.

Yamalı Nuri, sessiz bir adamdı. Bu sessizliği bilmem nasıl anlatmalı? Bazı cisimler vardır ki uçan arı, sallanan çıngırak gibi daima ses çıkarır. Garip bir ifade olacak ama bu adam, âdeta sessizlik neşrediyor, o yaklaşırken etrafta herşey susuyordu. Konuşması gayet yavaştı. Onu işitebilmek için etraftaki en küçük gürültüleri durdurmak, yüzünüzü onun korkunç yüzüne yaklaştırmak lâzımdı. Yamalı Nuri'nin hastayı okuyuşunu herkes gibi ben de birkaç kere uzaktan seyretmiştim. Pencereler kapanıyor, evin içi günlük dumanından göz gözü görmeyecek hale geliyordu.

Yamalı Nuri, yerde bir seccadenin üstünde hasta ile

diz dize, evvela hafif bir fısıltı ile başlıyor. Etrafta herkes kulak kesiliyor, sessizlik daha çok artıyor... Derken birdenbire bir insan göğsünden çıkmasına imkân verilmeyecek kadar dik, yırtıcı bir feryat... Yamalı Nuri, sarsak vücudunun bütün zemberekleri boşanmış bir korkunç çarpıntılar içinde göğsünü yumruklayarak "Yarab! Yarab!" diye haykırıyor.

Birkaç saniye evvelki sessizlikten sonra bu ses, kulaklarda öyle bir tesir yapıyor ki insana yer yerinden oynamış gibi geliyor. Kadınlar sararıyor, çocuklar haykıra haykıra ağlamaya başlıyor. Öyle sanırım ki bu ses, son nefesini vermek üzere olan hastayı bir an için canlandırıp ayağa kaldırabilirdi ve Yamalı Nuri, bütün kerametini bu sese borçlu idi.

Mürüvvet halayı herhalde Yamalı Nuri de iyi edememiş olacak ki onu nihayet mayangalara götürmüşlerdi.

Bu düğünden kalan hatıra da şundan ibaretti: Uzun arabalarla kırmızı topraklı bir yoldan geçiyoruz.. Sonra, bahsettiğim karanlık yeraltı odaları... Hasırların üstüne dizilmiş ufak tefek tepsiler içinde Arap bacılar yemek yiyor... Daha sonra mum ışığında gene günlük dumanları arasında zilsiz defler çalınıyor, korkunç çehreli bir bacı, Mürüvvet halanın önünde çarpınıp çırpınıyor, yüzünü yerlere sürüyor...

Nihayet, bu odalardan birinde beni bir battaniyeye sararak uyuttuklarını ve uyandırdıklarını görüyorum.

Mürüvvet halayı bu peri düğününden sonra bir daha gördüğümü hatırlamıyorum. Ailenin ileri gelenlerinin elli bu kadar sene sonra Sevim'i kurtarmak için bulduğu ve ileri sürdüğü çare işte böyle bir düğündü.

***

Sobanın önünde yatmaktan kemiklerim ağrımaya başladığı zaman ayağa kalktım, okunacak bir kitap aramak üzere yukarı çıktım. Kütüphanede ilk elime

geçen şey soluk kırmızı kaplı bir kitap oldu: "Tabiatın Esrarlı Kuvvetleri".

Hiç hatırlamadığım bu kitabı benim almış olmama imkân yoktu. Herhalde Mükerrem getirmiş olacaktı.

İlk sayfasını açar açmaz şu satırlara rastgeldim:

"Gökyüzü zannettiğimiz kadar boş değildir."

Ne tuhaf! Bir zamandan beri nereye el atsam hep bu eski masallarla karşılaşıyorum. Kitabın ötesine, berisine göz gezdirmeye başladım: Aşağıyukarı, bugün Pervin'in ve kocasının ağzından dinlediğim hikmetler... Yalnız, bunlar daha renkli ve zeki bir insanın kaleminden çıkmış, aralarına doğru olduğu temin edilen tutucu hikâyeler serpiştirilmiş...

Onu gene aldığım yere bırakıyorum. Başka bir kitap, ağırbaşlı bir ilim ve fikir kitabı aramaya başlıyorum. Aşağıda sobanın karşısında pek farkedememiştim. Hava iyiden iyiye soğumuş, dışarıda kar yağıyor.

Üşümemek için acele ediyorum. Fakat hangi kitaba el atsam nafile... Anlıyorum ki bu gece, fikrin, çıplak fikrin beni teselli edebileceği bir gece değildir; bir parça rüyaya, masala ihtiyacım var.

"Tabiatın Esrarlı Kuvetleri"ni bıraktığım yerden tekrar alıyorum; bir roman gibi okumak için aşağı götürüyorum.

Yanılmamışım. Kitabı yazan bizim Pervin ve kocası cinsinden bir budala... Fakat ne çare ki kendimi bu budalanın pençesine kaptırdım; koca kitabı yanladığım halde bir türlü elimden bırakamıyorum.

Habibe Resul gene izinli olduğu için bu gece hastayı Gülşen kalfa bekliyordu.

Kalfa tabiî çoktan uyumuştu. Bir aralık hastanın odasında gürültü diyemeyeceğim, belli belirsiz bir hareket, bir kıpırdanma oldu... Yerimde doğrularak dinlemeye başladım... Arkasından fısıltı denecek kadar hafif bir ses: Sevim'in sesi...

"Bir şey mi istiyorsun Sevim?" diye seslenecektim; gayrıihtiyarî sustum. Sevim, konuşuyor, Bursa'da ilk bayıldığı geceki sesiyle meçhûl bir kimseye anlaşılmaz bir şeyler söylemeye başlıyor.

Sırtımda o geceki soğuk ürperme ile nefes almaktan korkuyordum. Ses, biraz sonra büyüdü; Bursa'da işittiğim meçhul barbar dilin kelimelerini açık açık seçmeye başladım.

Sırtımdaki soğuk ürpermenin yavaş yavaş bütün vücudumu sardığını, saçlarımın dikildiğini duyuyordum.

Nihayet, dayanamadım; bilinmez bir kuvvetle çarpışmaya hazırlanıyormuşum gibi sert bir tavırla yerimden kalkarak: "Sevim, ne var, bir şey mi istiyorsun?" diye odaya yürüdüm.

Gene o uğursuz Bursa gecesindeki gibi Sevim, birdenbire sustu; ben, kapıdan girerken sinsi bir hareketle yatağına uzanıverdi.

Odadaki gece kandilinden başka elektriği de yakıyorum. Hasta, sessiz ve hareketsiz uyuyor.

Bunlar, bir hastalık sayıklamasından başka ne olabilirdi? Çocuğun bir somnambül gibi yerinden kalkması, ben kapıya yaklaşır yaklaşmaz sinsi bir hareketle yatağına kayıvermesi ve sayıklama esnasında hep aynı anlaşılmaz sözleri tekrar etmesi gerçi gariptir. Fakat ben, ne Hacı yenge, ne hatta Pervin değilim ki bundan manâ çıkarmaya kalkayım, kendimi vehimlere kaptırayım.

Bunlar, gündüze mahsus gayet makul düşünceler. Ancak gece olunca muhakememdeki bu sükûnete bozuluyor, saat ilerledikçe nabzım hızlanmaya, kulaklarım uğuldamaya başlıyordu.

Yatma vakti geldiği zaman bir türlü odama gidemiyor, elimde artık okuyamadığım bir kitap, saatlerce hasta odasından gelecek sesi bekliyorum.

Nihayet, dördüncü gece iki buçukla üç arasında, odada gene o belli belirsiz hareket başladı. Arkasından Sevim'in değişmiş, kalınlaşmış heyecanlı sesi...

Yanımda hazır duran kâğıt kalemi yakaladım; işittiklerimi aynen yazmaya başladım:

"Saz afayı malka çıda gorbia vayyareve meygalın sakkalebi nalefi annayı sunana bameduna."

Birdenbire parmaklarımın heyecandan yani korkudan titrediğini farkediyorum. Bu manasız korku ve zaaf beni isyan ettiriyor.

Yerimden fırlayarak, âdeta hiddetle hastanın odasına yürüyorum. Münasebetsizlik yapan bir insanı azarlar gibi sert bir sesle: "Ne var, ne oluyorsun?" diye söyleniyorum. Sevim, o kadar dalgın bir uyku içinde ki beni işitmiyor. Sarsıp uyandırsam zorla gözlerini açacağını, belki de korkacağını düşünüyorum. Mutlaka bir ses işitmek ihtiyacında olduğum için bu defa salonun içinde dolaşa dolaşa kendimi azarlamaya başlıyorum: "Hasta sayıklamaz mı? Buna bu kadar ehemmiyet verecek ne var? Asıl hasta sensin!"

Bu son söz, pek de yalan değil. Ben, kendim hastayım. Yahut içimde gizli gizli bir hastalık hazırlanıyor. Yoksa bu saatlere kadar niçin kalayım?

Masanın üstündeki kutudan bir sigara alıyorum. Yakmak için kibrit yok. Elime geçen bir kâğıdı sobaya sokarak tutuşturuyorum. Fakat sigaramı yakarken bu kâğıdın biraz evvelki sayıklamayı yazdığım kâğıt olduğunu farkediyorum. Parmağımı hafifçe yakmak pahasına alevi söndürüyorum.

Kâğıttaki yarı yanmış yazılar beni tekrar korkutuyor.

Yerdeki bir kâğıt parçasıyla sigara yakmaktan daha tabiî ne olur? Fakat o saniyede aklımdan gayrı ihtiyarî şu düşünce geçmiştir:

Bu yazıları bana yaktıran kuvvet, Sevim'e o barbar

sözleri söyleten gizli kuvvettir. Sözlerinin bir senet gibi elimde kalmasını istemedi.

***

"Saz afayı malko çıda..."

Artık ezber bildiğim bu sözler, yahut sesler üzerinde günlerce düşündüm. Evet, bu, bir hasta sayıklaması... Fakat nasıl bir sayıklama? Benim bildiğim sayıklama da gerçi bir hırdavat sergisi gibi karmakarışıktır. Fakat parçalardan her birini ayrı ayrı tanıyabilirsiniz.

Halbuki bu parçaların hepsi yabancı, hatta benim yazdıklarımdan ve söylediklerimden çok fazla yabancı... Ben onları nihayet insan harfleriyle tekrar ediyorum. Halbuki Sevim, onu ses ve ağızları bizimkinden çok farklı birtakım mahlukların dili gibi söylüyor... Hele gorbia sesi Gorkoya ne kadar benziyor? Pervin'e ve kocasına benzer bir insan olsam bu seslerin onların dilinden kelimeler olduğuna hükmedeceğim.

Bu garip sayıklamayı bir sır gibi herkesten saklıyordum. Yalnız doktora hastanın bazı geceler sayıkladığını, uyku arasında ağzından anlaşılmaz birtakım sözler çıktığını söyledim. Gülümseyerek ve zorla hatırlamaya çalışıyormuşum gibi yaparak birkaç kelimesini tekrar ettim. O, buna ehemmiyet vermedi, dudağını bükerek: "Olabilir!" dedi.

Üniversitede senelerce filoloji okutmuş bir dostum vardır. Bir gün bir bahane ile onu görmeye gittim, evvelden yazıp cüzdanıma koyduğum bu kâğıdı birdenbire aklıma gelmiş gibi cebimden çıkararak:

— Şunları bir yerden kopye ettim. Merak ediyorum. Mevcut lisanlardan birine benziyor mu? Bir manaları var mı? diye sordum.

Filolog dostum, bunları birkaç kere okudu:

— Bilmiyorum, dedi, mevcut lisanlardan hiçbirine

benzetemedim. Bir kere tetkik edeyim, bir şey bulursam sana cevap veririm.

Birkaç gün bekledikten sonra dostumu telefonla aradım; o:

— Ben de senin gibi bunu merak ettim. Aradım. Fakat hiçbir netice elde edemedim, dedi.

***

O geceden kalma bir şey daha var. Kâğıdı söndürürken hafifçe yanan parmağımdaki yanık bir türlü geçmiyor, günden güne büyüyor. Hastabakıcı, onun için diyor ki:

— Buna "gece yanığı" derler, öyle pek kolay geçmez, siz inanmazsınız ama bunun bir ilacı vardır. Yatsı ezanı vakti birisi sokak kapısını çalar, hasta pencereden: "Gece yanığına ne yaparlar?" diye sorar. Kapıdaki "ateş atarlar" diye cevap verir. Hasta da elinde tuttuğu sönmüş kömür parçasını pencereden atar. Siz inansanız yapıverirdik.

Ne alâ, ne alâ! Sevim'i bir tütsücü bacı bulup tütsüleyelim, ben de pencereden bir kömür parçası atayım. İkimiz de hastalıklarımızdan kurtulalım.

VII

Kara kış...

Günlerden beri güneş yüzü görmüyoruz. Gökyüzü çamur renginde bulutlarla tersine çevrilmiş uçsuz, bucaksız bir bataklık gibi görünüyor.

Mükerrem'den hâlâ haber yok. Artık utanıp sıkılmayı bıraktım. Ona yazdığım mektuplarda İstanbul'a dönmesi için âdeta yalvarıyordum.

"Kuvvet yalnızlıktadır. Yalnız adam herkesten kuvvetlidir" diye böbürlendiğim günler ne kadar uzakta

kaldı. Sürüden ayrılmak, çetin ve ıssız bir yolda tek başına yürümek bana vahşi bir gurur veriyordu.

Hatta son günlerde Sevim'in yatağı başında kurulan bir aile meclisinde de az çok buna benzer bir şey duymuştum. Aile, hasta bir çocuğunu ölümden kurtarmak için bin sene, on bin sene evvelki tedavi usullerine dönerek bir nevi putperest düğünü yapmayı, hastayı üniversite kliniğinden orangotan yavrularının inine nakletmeyi teklif etmişti.

Bense bir insan hayatının mesuliyetini üzerime alarak dünya ilminin ve kendi cumhuriyetimizin davasını tek başıma tutmuştum. Çocuk, gözümün önünde ölüp gitse de bu davada sonuna kadar dayanacaktım.

Bunu yapmamak, yalnız bunca asır kan ve gözyaşı içinde çalışıp çabalamış bir insanlığın mukaddes mirasını çiğnemek değil, kendi hayatımı da inkâr etmek olacaktı. Onun için bütün aile eski ve yeni kadınlarıyla; uyanık iş ve fen adamlarıyla, yepyeni sporcu gençliğiyle bana Sevim'i zencilere okutmaktan bahsederken onlara acıyor, kendimi hepsinden yüksek, haklı ve kuvvetli buluyordum.

Yalnız, günler geçtikçe bende de korkutucu bazı alâmetler belirmeye başlamıştı. Bedia yengenin bunak masallarının saf maddeye katılmış bir maya gibi durmadan işlediğini, içimde gizli sarsıntılar, yıkıntılar yapmaya başladığını dehşetle görüyordum.

Muharebe, dışarıdaki dünya ile benim aramda bir muharebe kaldığı müddetçe korkulacak bir şey yoktu. Fakat o, gittikçe daha derinlere sokuluyor, kendi kalelerimin içinde, içimde birtakım çarpışma sesleri başlıyordu.

Zihnimin hiçbir zaman bu kadar fazla ve marazî bir faaliyetle işlediğini hatırlamıyorum. Hiçbir şey, gündelik hayatın hiçbir gailesi başımı durmadan işlemekten ve fikir çıkarmaktan alıkoyamıyordu. Sayıklamalarda

olduğu gibi birbirini tutmayan, börtüböcek kabilinden boş, aşağılık, küçük fikirler...

Sokakta saçı sakalına karışmış yarı çıplak birtakım serserilerin, yağmur, çamur içinde etraflarını hiç farketmeden, kendi kendilerine dolaştıklarını görürüz; öyle sanıyorum ki bu hastalar da kendi iç âlemleriyle durmadan bu neviden fikir çıkaran insanlardır.

Bu sakallı serserilerle aramda başka bir noktadan da benzerlik vardı: Hiçbir işim olmadığı halde gündüzleri saatlerce sokakların cıvık çamurları içinde dolaşmaya başlamıştım. Evet, bataklardan kaynayan haşarat gibi bir, iki sabit fikrin etrafında durmadan doğup çoğalan boş, aşağılık, küçük düşünceler... Bu tarzda bir zihin faaliyetine sokaklarda rastgele dolaşmaktan daha fazla uyan ve tempo tutan bir şey olamaz sanırım...

Bu sabit fikirlerden biri doktorların tedavi etmeye değil, ne olduğunu anlamaya bile muvaffak olamadığı bazı hastalıkların muska, tütsü, dua, okunmuş su gibi şeylerle iyi edilmesi idi. Mahut "Tabiatın Gizli Kuvvetleri" kitabından sonra "Tedavi Mucizeleri" diye bir başka kitap ele geçirmiştim.

Muharrir doktordu. Hayatından ümit kestiği birçok hastalarının bir ayazmadan bir yudum su içmek, boynuna tılsımlı bir maden parçası takmak gibi şeylerle iyi olup ayağa kalktıklarını uzun uzun anlatıyor, bunların doğruluğunu temin için isimler, adresler, mektuplar zikrediyordu.

Bu vakalar, belki baştan başa uydurmaydı; yahut da birtakım tesadüfler...

Sokakta yürürken geviş getirir gibi onları tekrar zihnimden geçiriyor. Hacı yengenin masallarıyla karşılaştırıyor ve bunların hepsi için bir izah arıyordum.

Sonra, birdenbire aklım başıma geliyor, bunları düşünmek bile insan zekâsı için ayıp bir şey diye kendi

kendimden utanıyorum. Fakat aradan birkaç dakika geçmeden bu düşünceler gene başıma üşüşüyor, beni derin bir dalgınlık içinde sokak sokak dolaştırmaya devam ediyordu.

Bir akşam ezan vakti Fatih'te eski mahallemizden geçiyordum. Yarı yıkılmış bir duvar kenarında bir demir parmaklığı elleriyle yakalamış bir ihtiyar kadın gördüm. Burada vaktiyle bir evliya türbesi vardı. "Bu kadın mutlaka iyi olmayan bir hastası için dua ediyor" diye düşündüm. Beş, on adım ilerideki bir camiye iki adam giriyordu. Çocukken bayram sabahlarında beni de birkaç defa getirdikleri bu camiyi bir kere daha görmek için içimde garip bir merak uyandı. Tanınmaktan korkuyormuşum gibi çekine çekine içeri girdim.

Caminin içi soğuk ve karanlıktı. Titrek bir yağ kandilinin ışığında birkaç ihtiyarın kendi kendilerine namaz kıldığı, dua ettiği görülüyordu. Âdeta yanlarına yaklaşmak ihtiyacını duyuyordum. Geçen elli yıl içinde cami bana küçülmüş gibi görünüyordu. O kadar hayali bu daracık kubbeye nasıl sığdırmıştık?

Birdenbire Bursa'da Yeşil Cami'nin önünde Mükerrem'in söylediği söz aklıma geldi: "Belki seni birkaç sene sonra tersine çevrilmiş bir kasketle burada dua ederken görürüz." Bugün, bu akşam saatinde anlaşılmaz bir ihtiyaçla bu camiye giriş acaba bir başlangıç mıydı?

Bu kadarına ihtimal vermem. Bu kubbenin artık bana bir şey söylemesine imkân kalmamıştı. Fakat şurası da muhakkaktı ki, Nemrut gibi gökyüzüne attığım oklar geri dönüyor, yeri ve sebebi bilinmez yaralarla beni delik deşik ediyordu.

***

Gece, bendeki bu marazi zihin faaliyetini artırıyor ve daha korkunç şekillere sokuyordu.

Hacı yengenin anlattığı birkaç ölüm vakası kendi uydurma hayallerimle bir roman gibi büyüyüp genişliyor, akrabalarımın nasıl öldüklerini bütün teferruatıyla görüyordum. Bütün bu esrarlı ölüm vakaları hastanın daima yarı açık kapısından görünen mavi kandil ışığına benzer bir ışığın içinde geçiyor, ölenlerin hepsi Sevim'e benziyordu. Bedia yenge de Sevim'i yatakta görünce büyükannesini görüyorum zannetmemiş miydi?

Onların hepsi dünya ile alâkalarını keserek uzun zaman tavandaki gizli bir sesi dinliyorlar, sonra görünmez bir kuvvetle boğuşur gibi yalvara yalvara, ağlaya ağlaya ölüyorlardı.

Zaman zaman bir rüyadan uyanır gibi silkindiğim bu hayalleri başımdan defettiğim vakit aradığım izahlar da beni yatıştıramıyordu: Evet, bu da sıtma gibi, tifo gibi bir vücut hastalığıydı. Fen, sebebini ve ilâcını bulamadığı için zayıf kafalı ve yarım imanlı birtakım insanlar bunu cine, periye atfediyorlardı. Fakat ailede birçok insanlar bu hastalıktan ölmüşlerdi. Demek ki Sevim'in de bu şekilde ölmesi veraset kanununa göre önüne geçilmez bir zaruretti.

***

Zannederim ki artık işin gizli kapalı bir tarafı kalmamıştır.

Fen, bir şey vaadedemiyordu. Çaresizlik karşısında, ben de ötekiler gibi gözlerimi yavaş yavaş gökyüzüne çevirmeye, Sevim'in hastalığı için ondan bir şeyler beklemeye başlamıştım. Bunu kabul ettiğim dakikadan itibaren yağmur duasına çıkanlar, bir kibritle üç sigara yakmaktan korkanlar, hastalarını üfürükçüye götürenlerle aramda hiçbir fark kalmıyordu.

Kendini bir hakikat ve hür fikir havarisi sanan bir insan için sanırım ki bundan feci bir iflâs ve rezalet olamayacaktı. Anlaşılmaz bir hastalık vakası karşısında bozguna uğrayan, kökünden sarsılan bir kanaat ve

meslek kadar çocukça ve maskaraca bir sahtekârlık tasavvur edilebilir mi?

Bununla beraber çocuğun hayatı pahasına da olsa sonuna kadar dayanmaya, onu mayangalarda tedaviye götürmek isteyen budalalarla beraber yürümeye kati bir azmim vardı.

VIII

Bir vaka, beni büsbütün çileden çıkardı. Bir gece elimde açık bir kitapla sobanın başında uyuyakalmıştım. Birdenbire şiddetli bir sarsıntıyla uyandım. Sevim'in her zaman aralık duran oda kapısı kapalıydı.

Bu, bana anlaşılmaz bir dehşet verdi. Kalbim tıkanarak koştum.

Kapı, arkasındaki bir şeye takıldığı için birdenbire açılmadı. Hızla iterek içeri girdim ve yerde bir sandalye gördüm.

Beni uyandıran gürültü bu sandalyenin devrilmesinden ileri gelmişti.

Sevim, beyaz gecelikleriyle dimdik odanın ortasında duruyordu. Bir kavgaya hazırlanır gibi sert birsesle sordum:

— Neydi o gürültü?

Hasta şaşkın şaşkın cevap verdi:

— Ben düştüm.

— Sen mi düştün? Niçin? Neye yatağından kalktın?

— Ben mi? Susadım da... Çok susadım... Su içmeye kalktım... Su içerken ayağım sandalyeye takıldı... Düştüm...

— Suyu içtin mi?

— İçtim.

— Sürahi daha dolu duruyor.

— İçecektim... Daha içmedim.

— Ayağa kalktığını biliyor musun?

— Biliyorum ya... Susadım da uyandım... Susuzluk ne fena... Su verecek kimse yok.. İşte kaza ile ayağım

sandaleyye takıldı; düştüm.

— Al, iç!

Aylardan beri dargın bir sükût içinde yatan Sevim'deki bu değişiklik, korkumu artırıyordu.

"Su içerken ayağım sandalyeye takıldı!"

Bundan daha acemi bir yalan olur muydu? Evet, Sevim'in su içmek için yatağından kalktığını söylemesi yalandı. Bunları söylerken sinsi ve ürkek bir bakışla yüzüme bakması da bunu gösteriyordu.

Ben, şimdilik bu yalana inanmış gibi göründüm ve sakin bir sesle sordum:

— Bir yerin acıdı mı?

— Acımadı... Bir yerim acımadı...

Bu esnada, geceliğinin eteğinde bir kan lekesi gözüme ilişti. Baktım: dizkapağında küçük bir sıyrık var.

— Sen bir şey olmadığını söylüyorsun ama dizin kanamış, dedim.

Sevim, kanı görünce birdenbire haykırdı ve "Acıyor, acıyor" diye ağlamaya başladı.

Bana öyle geldi ki, bu ağlayış da yalandı.

Bitişik odada yatan hastabakıcı gürültüden uyanarak yanımıza gelmişti. O da ne olduğunu anlayamıyor, şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu.

Ben, aynı sakin tavırla:

— Bir şey yok, dedim. Sevim, su içmeye kalkmış... Ayağı sandalyeye takılarak düşmüş... Dizkapağında bir ufak sıyrık var... Biraz tentürdiyot sürelim...

Hastayı tekrar yatağına yatırdık. Habibe Resul, yaraya tentürdiyot sürerken Sevim durmadan haykırıyordu. Yatağının kenarına oturmuştum. Bu fırsatı kaçırmamak istiyor, ona sualler sormaya hazırlanıyordum.

Fakat Sevim, maksadımı sezmiş gibi bir türlü ağlamanın arkasını kesmiyordu. Nihayet, iniltileri ve gözyaşları durdu; başını yana çevirerek derin bir uykuya dalmış göründü.

Biraz evvelki sözler ve ağlamalar gibi bu uyku da ya-

landı. Kafasının her zamandan fazla bir faaliyetle işlediğini, bir pusuya yatmış gibi sinsi sinsi beni gözetlediğini seziyordum. Hastabakıcıya gidip yatmasını söyledim ve salondaki sobaya birkaç odun attıktan sonra elimde kitabımla kapının yanındaki koltuğa oturdum.

Sandalye, hâlâ düştüğü yerde duruyordu. Kıymetli bir suç delilini elden çıkarmaktan korkan bir adliyeci gibi bu sandalyeye dokunmaktan çekiniyordum.

Sevim, sessiz ve hareketsiz yatmakta devam ediyordu... Onun orada kendi kendine o meçhul barbar dili söylerken yakaladığım zamanlardaki sinsi yatışıyla bu yatış arasında ne korkunç bir benzerlik vardı. Sevim'e kitap okuyormuşum hissini vermek için ara sıra hızla yaprakları çevirerek düşünüyordum:

Her zaman aralık duran kapı niçin kapanmıştı? Sandalyenin yuvarlanması kapı kanadının kendiliğinden kapanmasına sebep olamaz mıydı? Sevim, yataktan kalktığı zaman sandalye acaba neredeydi? Belki çocuk, adım adım sürahinin durduğu küçük masaya doğru yürürken bir kesiklik duymuş, sandalyeye tutunmak istemiş ve yuvarlanmıştı. Uzun zaman ayağa kalkamamış, son derece zayıf bir hasta için bir baygınlık da akla gelebilirdi. Nihayet, bir somnambülizm vakası karşısında bulunmaman belki de uykuda idi. Fakat aylardan beri ağzını açmadığı halde birdenbire dillenerek suçlu bir çocuk gibi beni kandırmaya çalışması niçindi?

Ben, aklımla bu vakaya makul ve tabiî sebepler aramaya çalışırken hayalim de öte tarafta marazî bir faaliyetle işliyor, gözümün önünde çıldırtıcı sahneler canlanıyordu.

Ben, sobanın başında uyuklarken saat mütemadiyen ilerliyor; muayyen bir vakit gelince Sevim, gözlerini tavana dikerek gizli seslerini derin derin dinliyor; sonra titreye titreye yatağında doğruluyor; kâh bir makul müdafaaya, kâh bir şikâyete ve konuşmaya başlıyor.

Nihayet uğraşmaktan yorulmuş ve tavanda söylenen şeylere kanmış gibi titreye titreye yatağından süzülüyor; usulca kapıyı kapıyor. Büyükannesi gibi kendini odanın ortasında asmaya uğraşıyor. Fakat beceremiyor, ayağının altındaki sandalye ile beraber yere yuvarlanıyor.

Daha Bursa'da ilk bayıldığı gece, odasına girdiğim zaman kayış kemerini karyolanın kenarında görmüş, onun biraz evvel bu kemerle yatağa girdiğini hatırlayarak şaşırmış değil miydim?

Oturduğum yerde göz ucuyla etrafa bakıyor, bir ipucu yakalamaya çalışıyordum. Nihayet, gözlerim tavanın ortasına dikildi. Eskiden burada bir yenidünya asılıydı. On beş, on altı sene evvel evi tamir ettirirken bu eski zaman süsünü de oradan kaldırtmıştım.

Yenidünya o vakit bir çengelli çiviye takılı dururdu. Onu çıkarırken bu çiviyi de söküp sökmediklerini hatırlayamıyordum. Bana öyle geliyor ki çivi son zamanlara kadar oradaydı. Fakat şimdi yoktu.

Aylarca tavandaki bir budak deliğine gözünü diken Sevim gibi ben de şimdi gözlerimi bu çivi deliğinden ayıramıyordum.

Tavan, pek o kadar yüksek değildi. Sandalyeye çıkan bir insan, elindeki bir ipin ilmiğini oraya geçirebilirdi. Fakat herhalde çok güçlükle. Böyle bir mahareti son derece zayıf ve halsiz bir hastadan beklemeye imkân yok gibiydi. Ancak böyle fevkalâde buhran zamanlarında insanda ne esrarlı enerjiler uyandığı bilinemezdi.

Sabahleyin odayı temizletmek bahanesiyle Sevim'i salona kaldırttım; titizliklerine, çılgınlıklarına kulak asmadım. Odada Sevim'in çamaşır dolabından halı altlarına, karyola somyesinin içine kadar her şeyi aradım. Şiltesinin bir tarafında küçük bir sökük görünüyordu. Söküğü genişleterek elimi soktum, pamukların içini aradım; bir şey bulamadım.

Yalnız perdelerden birinin kordonu yoktu. Bu, beni evvela telaşlandırır gibi oldu. Fakat Sevim, onunla kendini asmaya kalktıysa vakadan sonra bu kordonu bir yere saklaması lâzımdı. Halbuki odada ne kordon, ne çengelli çiviye benzer bir şey ele geçirememiştim.

***

Şüphelerimi kimsenin bilmesini istemiyordum. Fakat hastabakıcının bir parça kulağını bükmek de mutlaka lâzımdı...

— Sevim, galiba uyku esnasında yatağından kalkıp geziyor, dedim, dün gece sandalyeye çarpıp düştü. Bir başka gece odadan çıkıp merdivenden filan yuvarlanması da mümkün... Onun için ihtiyatlı olmamız lâzım... Hastayı benim yatak odasına götürünüz. Burası daha geniştir. Siz de karyolanızı bir köşeye korsunuz... Ben, şimdilik kitap odasında yatarım...

Benim oda, Sevim'in yattığı odadan daha az tehlikeliydi. Eşya ve çamaşırlar arasında bir kuşak bile bulunmamasına dikkat ettim. Hastabakıcı ile Gülşen kalfayı bir bahane ile dışarı savarak pencerelerin üstüne gizli sürgüler taktım. Öyle ki bundan sonra pencereleri yalnız kendim açıp kapayabilecektim. Aynı zamanda Sevim'i geceleri gözlerini dikip dinlediği budak deliğinden, korkunç telkinlerinden de kurtardığıma inanıyordum.

Fakat zehir tam tersini yapmıştı. Bu tedbirlerin hiçbiri beni tatmin edemiyor, Sevim'i bir gece asılıp ölmüş göreceğim kanaatini içimden çıkarmıyordu.

Kıymetli bir vazom vardı. Bir gün nasılsa düşüp kırılmış. Habibe Resul ile Gülşen kalfa bir hayli korkmuşlar.

Akşam üstü kapıdan girdiğim zaman hastabakıcı mustarip bir çehre ile karşıma çıktı:

— Beyefendi, size fena bir haber vereceğim, dedi.

Zihnim o kadar Sevim'le doluydu ki, birdenbire: "Ço-

cuğa bir şey mi oldu?" diye haykırdım. Telaşım Habibe Resul'ü de korkuttu. Artık benden hayır kalmamıştı. Teslim bayrağını çekiyordum

IX

Kitap odamda Pervin'le karşı karşıya oturuyoruz. Akrabam, o aile meclisi gününden beri bana dargın. Ben, hastalığın devam ettiğini, ümidimin günden güne zayıfladığını anlatırken, o gözlerini gözlerimden kaçırarak denize bakıyor.

Pervin'in hakkı var. Bendeki büyük değişikliği anlayamıyor. Öte taraftan ben de ona daha fazla açılamıyorum, sözü uzattıkça uzatıyorum.

Nihayet: "Bilmem ki ne yapmalı?" diye ellerimi ovuşturduğumu görünce dayanamadı; acı bir gülümseme ile:

— Biz bildiğimizi söyledik... Dinlemediniz. O halde ne yapılacağını düşünmek size kalır, dedi.

Sonra, sinirli bir tavırla yerinden kalktı. Ben, onun çıkıp gitmesinden korkarak:

— Görüyorum ki bütün aile Sevim'in hastalığından beni mesul tutuyor, dedim.

Bunu söylerken gülüyordum.

Pervin, birkaç kere yutkunduktan sonra:

— Doğrusunu isterseniz öyle, dedi.

Ben, aynı gülümseme ile:

— Eğer tütsüden, mayangadan bir şey umuyorsanız yapın, dedim, ben mani olmam.

Akrabam, alay ettiğimi zannederek aksi aksi yüzüme bakıyordu. Sakin bir tavırla devam ettim:

— O gün belki biraz canınızı sıktım. Fakat bilirsiniz ki ben medeni adamım.

— Hepimiz medeniyiz.

— Onu demek istemiyorum... Yani ekseriyet denen şeyin haklarına riayet etmesini bilirim... Sevim, hepimizin çocuğudur... Ben, dinsiz bir adamım... Fakat bu-

nun ehemmiyeti yok... Siz ne lâzımsa yaparsınız... İçinizde dert kalmasın...

Pervin, bendeki mukavemeti kırdığına memnundu. Fakat bir taraftan da kendilerinin sadeliğiyle eğlenir gibi tavırlar almama canı sıkılıyordu.

İki gün sonra eve ihtiyar bir bacı getirterek Sevim'i tütsülediler.

O gün, benim kitap odamda bir aile meclisi daha kuruldu. Bedia yenge bu tütsüyü kâfi görmüyor, Sevim'e mutlaka mayangalarda bir düğün yapılmak lâzım geleceğini ileri sürüyordu.

Pervin bu fikirde değildi. Bir kere hükümet bütün tekkeler gibi mayangaları da kaldırmış, eski tütsücülerin her biri bir yere dağılmıştı. Belki bunlardan birkaçını bir araya toplayarak bir gizli düğün yaptırmak kabil olurdu. Fakat bu, çok tehlikeliydi. Polis haber alırsa, mahkemelere düşülür, ailenin namusu bir paralık olurdu...

Pervin, bir aralık bana dönerek: "Siz ne dersiniz?" diye bir sual sordu.

Ben, artık bitmiş, iflâs etmiş bir adamım; Bedia yenge ne derse ben de elbette onu derdim.

Fakat düşkünlüğümü açığa vurmaya cesaret edemedim. Bu budalalıkları sırf akrabalarımın hatırını hoş etmek için dinlemeye katlanan itikatsız adam rolünü oynamaya devam ederek, dudak büktüm:

— Benim ne diyeceğim olur? dedim. Siz neye karar verirseniz onu yaparız... Benden artık itiraz yok...

***

Aile meclisinin veremeden dağıldığı kararı, ben, o gece kendi kendime verdim. Vaktiyle Mürüvvet hala için yapılmış olan mayanga düğünü Sevim için de yapılacaktı. Ben, artık kendimi Pervin'den ve kocasından daha aşağılara düşmüş bir insan gördüğüm için rezaleti

onlardan da saklamaya karar vermiştim. Sevim'i tütsüleyen ihtiyar bacıyı bir gün önümüze katarak Turgut'la beraber Üsküdar'a geçtik. İcadiye'deki ocak çoktan dağılmıştı. Fakat sıra sıra viranelerin arasında yarı çökmüş bir evde seksenlik bir bacı yaşıyordu. Bu, eski mayangaların en son kızıydı. Ötede beride aşçılık eden birkaç ihtiyar Arap toplayarak, son bir düğün yapmaya karar verdik.

Onlar, mahalleye bir şey sezdirmeden düğünü hazırlayacaklar, biz, ortalık karardıktan sonra hastayı otomobille oraya getirecektik.

Bu teşebbüste Pervin'in ileri sürdüğü polis korkusundan başka korkular da vardı. Aylardan beri yatağından kalkmayan bir sinir hastasını bir gece motorla Üsküdar'a geçirmek, otomobille karanlık sokaklarda dolaştırmak, korkunç bir viraneye sokmak hayatı için tehlikeli olabilirdi.

Fakat ben, o zaman bu tehlikeleri anlayamayacak kadar kendimi kaybetmiştim.

Gariptir ki bir odadan bir odaya geçirmek istediğimiz zaman ortalığı birbirine katan Sevim, o gece hiçbir hırçınlık yapmadı. Denizin biraz sarsıntılı olmasına rağmen motorda başını dizime koyarak sessiz sedasız yattı. Otomobilde de aynı hal. Maceranın beni en korkutan tarafı hastayı otomobilden çıkarıp mayangaların evine sokmaktı. Bu dakikada onun birdenbire haykırmaya başlaması ve polisin dikkatini celbetmesi mümkündü. Böyle bir şey yaparsa ağzını tıkamak için elimde bir mendil tutuyordum. Fakat o, böyle bir şey yapmadığı gibi, sokakta da in cin yoktu. Turgut'un onu minimini bir çocuk gibi kollarına alarak otomobilden eve götürmesi yarım dakika bile sürmedi.

Çocukluğumun hatırlanmayacak kadar eski bir zamanında görmüş olduğum mayanga düğününü elli beş yıl ara ile o gece bir kere daha görüyordum. Yer bile belki aynı yer, aynı basık yeraltı odalarıydı. Sokaktan

ışık görünmesin diye pencereleri yamalı bezlerle sımsıkı kapamışlardı.

Kollarında cam bilezikler; kulaklarında, boyunlarında kalaydan küpeler, iğnelerle yer sofralarında takım takım yemek yiyen eski düğüncülerden şimdi ancak sekiz on ihtiyar bacı kalmıştı.

Sevim'in çoraplarını çıkardılar, sokak kapısının eşiğinde kesilen beneksiz bir kara tavuğun kanıyla alnına küçük bir işaret çizdiler. Sonra bir pöstekinin üstüne seksenlik bacı ile diz dize oturttular. Biraz sonra da oda koyu bir günlük dumanı içinde göz gözü görmez bir hale geldi.

Bacılar, ikide birde perdeyi aralayarak sokağa bakıyorlar, polis korkusundan zilsiz teflere vurmaya cesaret edemiyorlardı.

Eski coşkunluklarından, çarpınıp çırpınmalarından eser kalmamıştı. Dualar hafif bir fısıltı derecesinden ileri geçmiyordu.

Düğün yarım saat içinde bitti. Tütsüler, beneksiz kara tavuklar, çil çeyrek altınlarla perilerin hiddetini yatıştırdıktan sonra sessiz sedasız evimize döndük.

X

Mayıs 1939... Hastalık hiçbir iz bırakmadan geçmiş, Sevim eskisi kadar sıhhatli ve neşeli bir kız olmuştur. O, şimdi Turgut'la nişanlıdır. Bir iki aya kadar evlenecekler. Her gün, çarşı pazar dolaşarak ona küçük bir apartman hazırlamaya çalışıyoruz. İşin en güzel tarafı şudur ki, bu evlenme, benim zorumla da olmuyor. Hatta biraz kendimizi sıkarsak buna bir aşk evlenmesi de diyebiliriz. Kış sonunda havalar açmaya başlarken Sevim'de bazı iyilik alâmetleri belirmişti. Uykuları sakinleşiyor, ışıktan, sesten hoşlanmaya, yaşamanın — su içmek, gülmek, konuşmak, yürümek gibi — sıhhatli bir insan tarafından anlaşılmasına imkân olmayan büyük, küçük yüzlerce tadını yeniden duymaya başlıyordu.

Gerçi onunla hâlâ yedi, sekiz yaşında bir çocukla konuşur gibi konuşuyordum. Fakat o, artık sözlerimi merakla dinliyor, yerine göre gülüyor, seviniyor yahut heyecanlanıyordu.

Küçük el defterine kaydettiği notlarını artık tamamlamış görünen âlim doktorumuz: "Evvelce de söylediğim gibi hastalık fırtına gibi esti, savurdu. Şimdi artık tamamiyle geçeceğini tahmin ederim" diyor. Fakat bu müjdeye inanmakta hâlâ tereddüt ettiğimi görerek ilave ediyordu:

— İç ve hele sinir hastalıkları doktorluğu cerrahlık derecesinde ilerlemiş değildir. Bu hastalık gibi birçok vakalar karşısında sahiden fırtına seyreden bir denizci vaziyetindeyiz; elimiz, kolumuz tamamiyle bağlıdır. Buna rağmen denizci, fırtınanın geçtiğini söylerse inanmak lâzımdır. Artık o kadarına aklı erer. Doktor, hastalığın alâmetlerinde yanılabilir. Fakat sıhhatin alâmetlerini tayinde yanılması daha güçtür. Gönlünüz rahat etsin.

Sevim, daha sokağa çıkacak hale gelmemişti. Belinden tutarak ve bütün ağırlığını üzerime alarak ona evin içinde, tarasada, bahçede küçük küçük gezintiler yaptırıyordum. Öğle ve akşam yemeklerinde sofrayı daima başka bir odaya hazırlatıyor, Sevim'i bir ziyarete götürür gibi süslüyordum.

Bazı akşam yemeklerinde Mükerrem'le Turgut da hazır bulunuyordu. (Mükerrem'e karşı içimde hâlâ manasız bir soğukluk ve kırgınlık var. Fakat her büyük sevgi ve dostluğun tarihinde bunlara tesadüf etmek zarurîdir. Tabiî, zamanla geçecek.)

Havalar ısınınca, Sevim'i dışarı çıkarmaya başladım. Onu otomobille yavaş yavaş Büyükdere, Kâğıthane yollarında dolaştırıyordum.

Bir zaman sonra Sevim, bu gezintilerde Turgut'la arkadaşlık etmeye başladı. Bazen öğle yemeğinden sonra sokağa çıkıyorlar, akşam ortalık karardıktan sonra eve dönüyorlardı.

Sevim, yeni hayata çıkmış bir çocuk gibiydi. Her gezme dönüşünde yeni bir yer keşfettiğini bana heyecanla müjdeliyordu:

— Kâğıthane tarafında bir köy var... Görmeyin ne kadar güzel...

— Bugün dere kenarında söğütlü bir kahvede oturduk; sandalla Kâğıthane deresinde gezdik.

— Büyükdere yolunda bir ağaçlık bulduk. Oraya mutlaka sizinle de gitmeliyiz...

Sevim'in keşfettiği yerlere mutlaka bir kere de beraber gitmemiz lâzımdı. Fakat bunlar kuru sözlerden ibaret kalıyor, Sevim, vaatlerini bir daha hatırlamak ihtiyacını duymuyordu.

Gençlik, bahar ve nekahat... Bu üç kuvvetin bir araya gelmesi Sevim'e köyler, ağaçlıklar ve söğütlü kahvelerden daha başka şeyler de keşfettirdi.

Bir akşam gene böyle bir gezintiden dönmüşlerdi. Mükerrem'le beraber onları sofra başında bekliyorduk. Yeni olarak ne keşfettiklerini sorduğum zaman, Sevim, başını önüne eğdi; Turgut, memnun bir çehre ile:

— İzin verirseniz evleneceğiz, dedi. Bugün de bunu keşfettik.

Bu havadisi birkaç günden beri zaten beklemekte olduğum için fazla şaşırmadım.

O gece, hepimiz için bir şenlik gecesi oldu. Sofrada göz ucuyla Sevim'i tetkik ediyordum:

Aslı Kerem'i, Şirin Ferhat'ı nasıl sevdiyse o da Turgut'u öyle seviyordu.

Öyle bakışları, vücudunun rüzgârla eğilen bir dal gibi nişanlısına doğru kendiliğinden öyle eğilişleri vardı ki, bunun böyle olduğuna şüphe bırakmıyordu. Bir aşkın ne kadar uzun zaman yaşaması mümkünse bu aşk da o kadar yaşayacaktı. Artık Turgut'un sözlerini de eskisi gibi eğlenerek dinlemiyordu.

Bütün dikkatini ona vermişti. Hastalığında tavandaki esrarlı budak deliğinden işittiği sese nasıl kendini

kaptırdıysa, şimdi de Turgut'un sesine öyle kapılıyor, etrafında söylenen şeyleri dinlemeye bile lüzum görmüyordu.

Yemekten sonra onu bir köşeye çektim, ellerini tutarak:

— Söyle bakalım Sevim... Hakikaten mesut musun? dedim.

Gülümseyerek cevap verdi:

— Bilmezsiniz ne kadar!...

— Turgut'u çok mu seviyorsun?

— Çok.

Sualimde bir mana vardı. Ona geçen sene aynı yerde bana Turgut'la evlenmek imkânsızlığından bahsettiğini anlatmak istiyordum.

Fakat o, bunu hatırlamadı bile.

Bu büyük mucizenin sebebi acaba neydi? Bence hiç şüphe yok ki hastalık...

Büyük yeraltı yıkıntıları nasıl bir tek gecede toprağın yüzünü değiştirirse hastalık da Sevim'i öyle değiştirmiş, bir insanda on, on beş senelik tabii bir yaşamanın meydana getireceği değişikliklikleri birkaç ayda yaparak onu hayatın bir devrinden başka bir devrine götürmüştü.

Biraz evvel hastalığın Sevim'de bir iz bırakmadan geçtiğini söylemiştim. Yanlış!

Şimdi onun yalnız ruhunda değil, vücut ve yüzünde de değişiklikler görüyordum. Hafifçe şişmanlamaya, renklenmeye başlamıştı. Yatı mekteplerinde karışık tesirler altında geçmiş yalnız bir çocukluk, gene bu tesirler altında başlamış bir bulûğ buhranı onda —zararlı mı, faydalı mı olduğu kestirilemeyecek— birtakım gizli zehirler biriktirmişti. Anlaşılmaz kararsızlıkları, hırçınlıkları vardı. Küçük bir vaka, onu en çılgın bir neşeden en karanlık hüzünlere, bedbinliklere götürüyordu. Kendi bilgilerinin çok yüksekliğinde olan fikir meselelerine garip bir ateşle sarılmıştı. Bazen en ağır ve akıl durdu-

ruçu işlerde ince bir seziş kabiliyeti göstererek beni şaşırtıyordu. Tabiî hayatın yollarından ayrılarak mistik maceralara atılan, bazı fikirler için öldüren ve kendini öldürten ihtilâlci çocuklar herhalde bu nevi insanlar arasından yetişiyor.

Bence Sevim'deki iç güzelliği gibi yaşamaya ve konuşmaya başladığı zaman yüzünde beliren o emsalsiz madde güzelliği ve cazibesi de tamamiyle bu buhrandan geliyordu.

Büyük hastalık, şimdi bu zehri temizlemiş, onu muvazeneli, sakin, mesut bir orta insan yapmıştı.

Bir sene evvel: "Basit adam... İnsan onunla çıldırır" dediği Turgut'la anlaşmalarına artık hiçbir engel kalmamıştı.

Gene, şimdi anlıyorum ki bir sene evvel Sevim'in Turgut'a karşı duyduğu nefrete biraz da Mükerrem'le ben sebep olmuştuk.

Ben, yaşıma göre inanılmayacak kadar genç kalmış bir insandım. Saf, fakat uyanık bir genç kıza çok yüksek ve ileri görünecek fikirlerim vardı. Bunları daima ona beğendirecek koket şekillerle söylemesini biliyordum. Sonra, Sevim'i beğeniyor, bu hayranlığımı ona kimsenin kendisini benim kadar anlayamayacağı fikrini verecek kelimelerle söylemek ihtiyatsızlığından kaçınmıyordum.

Bunlar öyle şeylerdi ki genç olsam Sevim'e kendimi delicesine âşık edebilirdim. Fakat aramızda en küçük bir hayale meydan açamayacak kadar kocaman bir yaş farkı vardı.

Sevim'in karşısında bir ölünün resmi, yahut bir roman kahramanı gibi imkânsız bir hayal kalmaya mahkûmdum ve zannederim ki onu büsbütün çileden çıkaran şey de bu imkânsızlıktı.

Mükerrem'e gelince... Sevim'le onun arasında da aynı yaş uçurumu... O, tam olgunluk çağında hâkim, realist bir erkek kuvvetiyle meçhul ve mefhuma doğru

beklenmez atılışları olan mistik ve hayal adamı zaafını kendinde toplamış garip bir şahsiyetti. Muharebede yaralanmış yüzüyle, kopmuş parmağıyla, ispirtizma masası başında gökyüzünden aldığı seslere kadar her şey ile Sevim'in üzerinde korkulu bir tesir yapmıştı. Çocuk, bu iki cazibe ve istiklâlini kazanmaya çalışan çelimsiz akıl ile gökyüzünün korkunç, gizli mıknatısı arasındaki bu çarpışmada kendini kaybetmiş, basit ve natürel Turgut, bir zaman için ona bir şey söylememişti.

XI

Sevim gibi benim de bir hastalık geçirdiğime şüphe yoktu. Fakat onun dokuz ay evvel düştüğü yataktan yeni bir mevsim çiçeği gibi tazelik ve renk içinde kalkmasına mukabil ben, manen ölmüş bulunuyordum.

Bütün hayatında bir tür fikir havarisi olduğunu söylemekle övün; insanlığın ve memleketin bütün istikbalini masal ve hurafeye karşı kazanacağı istikbalden bekle, inananları zaafla itham et; göğe el açan biçareleri ayıpla, kendini vehimden kurtulmuş insanın en mükemmel modeli olarak ileri sür, sonra günün birinde bir çocuğun anlaşılmaz hastalığı karşısında ne yapacağını şaşır, Afrikalı bacılara tütsü yaktırmaya, putperest düğünü yaptırmaya kalk.

Dünyada hiçbir düşkünlük, bununla ölçülemez, hiçbir zaaf, bir insanı bu kadar küçültüp alçaltamazdı. Rezaleti Sevim'le Turgut'tan başka kimse bilmiyor gibiydi. Bilseler de bunun manasını anlamalarına imkân yoktu.

Birkaç ay ne kadar ıstırap içinde yaşadığımı anlatamayacağım. Fakat hayatta hiçbir şey ebedî değildir. Zamanla bu ıstıraba da alışmaya başladım.

Bir akşam üstüydü. Sevim'le Turgut daha gezmeden dönmemişlerdi. Kapı çalındı. Baktım, doktor Hasan... Epeyce zamandan beri birbirimizi görmemiştik. Hasan'da bir fevkalâdelik vardı. Kılığı, kıyafeti düzelmiş,

tavırlarına ve bakışlarına bir canlılık gelmişti. Ben, sormadan o, anlatmaya başladı:

— Size vedaya geldim. Birkaç sene için gene İstanbul'dan ayrılıyorum. Belediye doktorluğu ile geçinemiyorum. Allah razı olsun, bir eski arkadaş, beni yeni yapılan şimendiferlere amele doktoru tayin ettirdi. Yarın akşam bu vakit İstanbul'dan ayrılmış bulunacağım.

Hasan, nereye gideceğini bile doğru dürüst bilemiyordu. Malatya ile Elazığ arasında konup göçecek, beş, altı ay sonra tren yoluyla beraber şehre girecekmiş... Daha sonra da Diyarbakır'a, yahut daha başka taraflara doğru hareket...

Altmış bu kadar yaşında son bir defa talihini denemek, şark köylerinde, amele kamplarında gençliğinin nasipsiz sergüzeştini bir kere daha tekrar etmek onu korkutmuyordu. Bir tek endişesi vardı. Gideceği yerin fazla dağlık olması. Eskiden dağ kadar sevdiği yoktu. Çölde yaşadığı müddetçe daima yeşil ve sulak tepeler sayıklamıştı. Fakat şimdi de aksi gibi yüksek rakımlı yerler kalbine iyi gelmiyor, ayaklarını şişiriyor, geceleri bunalmalar, baş dönmeleri, göz kararmalarıyla onu uykudan uyandırıyordu.

Bir daha birbirimizi görecek miyiz, görmeyecek miyiz? Burasını şimdiden kestirmek mümkün değildi. Çoluk çocuğu ile son bir akşam yemeği yemesine mani olarak onu yemeğe alıkoydum. Açık pencerenin önünde denize karşı saatlerce dertleştik.

Herkesten, hatta Mükerrem'den bile sıkı sıkı sakladığım sırrı ona açmaktan kendimi alamadım.

Bu, belki bir saygısızlıktı. Geçim sıkıntısı içinde bulunan bir ihtiyar ve hasta adama benim ıstırabımın hayali ve manasız bir çocuk ıstırabı gibi görünmesi ve onu acı acı gülümsetmesi pek mümkündü. Fakat Hasan, beni büyük bir dikkatle dinledi ve şunları söyledi:

— Size kendi başımdan geçmiş bir vakayı anlatırsam belki biraz ferahlarsınız. On beş sene evvel, yirmi üç

yaşında bir oğlumun kemik vereminden öldüğünü biliyorsunuz. Sağ kalçasında bir büyük yara vardı ki durmadan cerahat yapıyor, akıyordu. Natür tüberküloz oluşuna göre bu yaranın hastayı öldüreceği muhakkaktı. Komşulardan mı duymuş nedir? Anası bir gün bana Edirnekapı'da bir tımarcıdan bahsetti. Bu adam, yaraları o kadar güzel ve sıkı sararmış ki cerahat kurur, hasta az bir zaman içinde iyi olup ayağa kalkarmış. En büyük doktorların ümit kestikleri birçok hastalar, bu tımarcı sayesinde ölümden kurtulmuş. Natür tüberküloz bir yaranın sarıldığı için iyi olması!... Bunu on iki, on üç yaşında bir mektep çocuğuna bile kabul ettirmek güçtür. Fakat ben, tam kemal yaşında bir doktor, bir fen adamı olduğum halde buna âdeta inandım. Tımarcı, günlerce evimize gelip gitti. Bundan bir şey çıkmayacağını söylemekle beraber yolunu sabırsızlıkla beklerdim, hatta çocuğum bir pansuman esnasında onun elinde öldü. Sizin başınızdan geçen şey de bunun aynıdıre. Ne yapalım, hepimiz insanız. İnsan, bir felâkete uğradı mı, muhakemesi duruveriyor. Bir hastalık sayıklaması esnasında söylediğimiz şeylerden nasıl mesul değilsek, bir felâket karşısında muvazenemiz sarsıldığı zaman yaptığımız işlerden de mesul değiliz. Nitekim, bende olduğu gibi, felâket atlatıldıktan sonra insan, gene eski fikirlerine dönüyor.

Melek yaradılışlı arkadaşımın bu sözleri bana garip bir sükûn ve tevekkül verdi. O günden sonra maneviyatım yavaş yavaş düzelmeye başladı.

Hasan'ın İstanbul'dan ayrılışından iki hafta sonraydı. Bir gün Pervin, çocuklarıyla, Âsude bacıyı alarak bize gelmişti. Salonda oturuyorduk. Çocuklar bir aralık Âsude bacıdan bir masal istediler. Sevim de buna alâka gösterdi:

— Kuzum bacı, çocukluğumda, sen şarkılı Arap masalları söylerdin, dedi. Hani bir adını saklayan çocuk mu vardı, neydi? Unutmadınsa onu söylesene...

Âsude bacı sırıttı:

— Sen Bamedune'nin masalını istiyorsun galiba... Söyleyeyim kızım, dedi.

Bu Bamedune kelimesi dikkatimi celbettiği için ben de dinlemeye başladım:

Âsude bacının memleketinde bir kadın varmış. Bu kadın, her gece Allaha dua ederek bir çocuk istermiş. Bir gece rüyasında ona ak sakallı bir derviş görünmüş:

"— Senin bir çocuğun olacak... Adını Bamedune koyacaksın... Sakın olmaya ki bu adı kimseye söyleyesin... Başkaları duyarsa Bamedune'yi ölmüş bil!" demiş.

Dervişin dediği gibi kadının dokuz ay on gün sonra bir çocuğu doğmuş. (Âsude bacı İstanbul'da öğrendiği bir teşbihi kullanarak zenci çocuğuna "altın topu gibi bir çocuk" diyordu.) Gel zaman, git zaman Bamedune büyümüş, kocaman bir delikanlı olmuş... Arkadaşları onunla "adsız" diye eğlenirlermiş, çocuk da bundan müteessir olarak ağlarmış. Kadın, oğlunun ısrarlarına dayanamamış: "Senin adın Bamedune'dir ama bunu kimseye söyleme, sonra ölürsün!" demiş. O günden sonra çocuk, kendisiyle eğlenenlere: "Benim de bir ismim var, ama kimse bilmez!" dermiş. Nihayet bir gün, bilmem nasıl olmuş, çocuklar Bamedune'nin adını öğrenmişler ve sokakta bağıra bağıra tekrar etmeye başlamışlar.

Bamedune fena halde arlanmış. Hemen eve dönerek yeni elbiselerini giymiş, babasından kalan bir ata binerek çölün yolunu tutmuş... Gidiş o gidiş... Çocuk, bilmem kaç gün geçtikten sonra bir yerde durmuş. Yüzünü güneşten tarafa çevirmiş ve kendi dilinde bir şarkı okuyarak halinden şikâyete başlamış...

Şarkının her tekrarında atın ayakları bir parça kuma gömülmüş... Kum denizi evvelâ Bamedune'nin diz kapaklarına çıkmış. Sonra, yavaş yavaş kalçalarına, beline, göğsüne yükselmiş... Nihayet dudaklarını, göz-

lerini kapatmış... Çocuk, ânından yere batıp gittiği halde kumların altından ses gelir, geceleri çölden geçen kervanlar hâlâ bu sesi işitirlermiş..."

Masal bitince çocuklar:

— Hadi Âsude bacı, şimdi de Bamedune'nin şarkısını söyle, dediler:

Bacı, ağır ağır başladı:

"Saz afayı malka çıda
Gorbia veyyarave meygalin
Sakkalebi netefi annayı
Sunana bamedune."

Sevim, şarkının bir kere daha tekrarını istedi ve bu defa Âsude bacı ile beraber kendi de söylemeye başladı.

Ben, oturduğum yerde hayretten donakalmıştım. Sevim'in hastalık gecelerinde konuştuğu barbar dili meğer çocukluğunda Âsude bacıdan dinleyip öğrendiği masal tekerlemesinden başka bir şey değilmiş.

Ben, bunu o zaman sıkıntı ve ümitsizlik gecelerinde zihnimde süsleyip püslemiştim; Bursa'daki evde beklediğimiz ruhlarla, damdan düşen leylekle, hastalık esnasında Sevim'in geçirdiği dalgınlıklar ve daha başka şeylerle bunun arasında korkunç münasebetler kurmuş ve o gizli kuvvetlerle konuşma hikâyesini uydurmuştum.

Birkaç gün sonra gene bir tesadüf tavandan kaybolan çengelli çivi muammasını da hallediyordu:

Tavan arasında bir şey aramaya çıkmıştım. Bir köşede kırık iskemleler, tozlu resim çerçeveleri arasında mahut yenidünya gözüme ilişti. Baktım, Sevim'in düştüğü geceye kadar tavanda gördüğümü zannettiğim çengelli çivi hâlâ ucunda duruyor. Demek, hastanın o gece kendini tavana asmaya kalkıştığı hikâyesini de gene kendim uydurmuştum.

***

Ortada artık şaşılacak bir şey kalmıyor. Hatta benim en köklü ve kuvvetli zannettiğim bir kanaatimde sende-

lememi de tabiî görmek lâzımdır. Herkes ihtiyarlar, her ihtiyarlayan sendeler ve düşer.

Kahraman asker ihtiyarlar; geceleri yatağında rüzgâr seslerinden, kapı, pencere tıkırtılarından korkup titremeye başlıyor, büyük pehlivan ihtiyarlıyor, elleri artık kaşığı tutamıyor. Bu insanlara ilişmemeli. Onlar vereceklerini vermiş, devirlerini bitirmiş, hürmete lâyık mütekaitlerdir. Fikir adamları için de böyle bir tekaütlük hakkını neye kabul etmemeli?

Çocuklukla beraber hayal ve masal devrini kapıyoruz; hurafeler, boş itikatlar, bacalarımızda yuva tutmuş leylekler gibi kanatlanıp kanatlanıp bilinmez bir yerlere doğruuçuşuyorlar. O yaşta, bir gün ortasında gibi, her şey açık ve aydınlıktır.

Ne yapabilmemiz mukadderse onu yapıyor, iyi, kötü bir iş meydana koyuyoruz. Nihayet, ihtiyarlık, yani ikinci çocukluk geliyor, vücut, kuvvetten düşüyor; damarlar sertleşiyor, fikirler titriyor, bulanıyor. İşte o zaman gökyüzü bizi tekrar kendine doğru çekmeye, kulağımıza gizli seslerini duyurmaya ve ezelî masalıyla, vehimleriyle, boş ümitleriyle bizi büyük uykuya hazırlamaya başlıyor.

Leylekler, kanatlanıp gittikleri yerlerden birer birer dönerek bacamızda gene eski yuvalarını tutuyorlar. Onların gitmeleri gibi gelmeleri de sadece bir mevsim meselesidir.

Ne çıkar, biz artık rollerini bitirmiş, cemiyete vereceğini vermiş mütekaitleriz. Kemal yaşındayken ne yapabildikse ancak onları saymak lâzım... Elverir ki yarım eserlerimizi devam ettirenler bulunsun; arkada bıraktığımız yerler boş kalmasın.

—SON—